

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BARABÁS ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNE
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
agria@agriafolyoirat.hu

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft., 3300 Eger, Fadrusz u. 4.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különbéféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

Gacsályi József

Angelus	13
A sakktábla éneke	13
A jambus	14

ARTériák

Fecske Csaba

A Ménes-pata	15
Tavaszi disztichon	15
Ficáncolva jön	15
Vadvirágok	16

Anga Mária

Eget nyitottam	17
Egybekelnek	17

Koncsek József

A kósza vers története	18
Fenyőfák	18
Ezért vonítok	19
Anziks	19
Dünny	19
Meztelenül	19

Csontos Márta

Puzzle	20
Napfogyatkozás	20
Viszonyok	21
Torzó	21
Beteljesülés	21

Oláh András

csak mese volt	22
túlóra	22
sterilszoba	22

Sebestény-Jáger Orsolya

Mielőtt	23
A párductestű nyár	24

<i>Both Balázs</i>	
Derkovits Gyula: Éhesek télen (1930)	25
Őrizetlenek	26
<i>Szepesi Dóra</i>	
Sejtés	27
Vadászles	27
Ébresztő	27
Natura Sacra	27
Altató	27
<i>Farkas Gábor</i>	
Hazafelé	28
Versbe szőtt	28
<i>Lőrincz P. Gabriella</i>	
Mozdulatlan	29
Fiaimnak	29
összegzés	30
Ablakok	30
Vers a Gyomaendrődi termékenység-szobrocskát nézve	31
<i>Barabás Zoltán</i>	
E. N. filozófus, költő epitáfiuma	32
1900, Weimar (<i>A Nietzsche-dagerrotípiákból</i>)	32
<i>Szekeres Mária</i>	
Csak egy szikra	33
Halló csöndet	33
Kiss Benedek 70'	
<hr/>	
<i>Vasy Géza</i>	
Kiss Benedek költészete	34
<i>Tari István</i>	
Versek permetegében	43
<i>Serfőző Simon</i>	
A lélek emelkedőin	44
<i>Bozók Ferenc</i>	
Füstszobor	45
<i>Fecske Csaba</i>	
Egy kis(s) bencézés	46

<i>Iancu Laura</i>		
A hajnal fogadott fia		47
<i>Agócs Sándor</i>		
Kiss Benedek 70		48
<i>Boros Edit</i>		
Olvaslak, költőtárs...		49
<i>G. Komoróczy Emőke</i>		
„Ki tudja, vén vagy gyermek vagyok?”		
<i>Kiss Benedek: Napi gyász, napi vigasz</i>		50
<i>Ködöböcz Gábor</i>		
A fény- és létszerelmes költő		
<i>Kiss Benedek: Szomorún és boldogan</i>		55
<i>Gacsályi József</i>		
Impromptu		58
<i>Kanyár Erika Mária</i>		
Hetvenkedésre		59
<i>Kis Pál István</i>		
Derék legények vagyunk		60
<i>Németh István Péter</i>		
Kiss Benedek 70		62
<i>Madár János</i>		
Hazányi évszak		64
<i>Demeter József</i>		
Fölfelé		66
<i>Véghelyi Balázs</i>		
„Mesefaló táltos” – <i>Vázlat Kiss Benedek gyermekverseiről</i>		67
<i>Szokolczay Lajos</i>		
Küldöd a csodát		73
<i>Németh István Péter</i>		
Szól a bor...		74
Dialógus		
„ <i>Ha élni akarunk, segíteni kell magunkon, nem adhatjuk fel</i> ”		
Bozók Ferenc beszélgetése Serfőző Simonnal		75

Erdei-Szabó István

Az utolsó nyár rohama	81
Föld! Földem!	81
Márciusi elégia	81
Szomjúság III.	81
Emberül-Csehül (<i>Cseh Karcsi 60. születésnapjára</i>)	82
Asszonyok, lányok	82

Fazekas József

Bika szarva	83
Messzi	83
Menjünk el mindnyájan	84
Jelmezbál	84

Erdélyi palackposta

Gál Éva Emese

Táj	85
Felett	85
Bent	86
A megíratlan vers	86
Semmitható	87
Káosz	87

Lőrincz György

Az öröm napja	88
---------------	----

Lászlóffy Csaba

Középkori zsoltár-téma (daktilusok)	95
Előrejelzések	95
Csodavárás két tételben	95
St. Gallen-i rögeszme (anno 2010)	96
A birodalmi árnyékromok	96
A teremtő agy elégiája	97

Kamenitzky Antal

Csak szél köszön	98
Látod	98
Kitalálták	98
Lócsont	98

Zsidó Ferenc

Krisztus után (<i>Részlet a Huszonnégy című, készülő regényből</i>)	99
---	----

<i>Egyed Emese</i>	
Számvetés	103
Kicsoda ellenünk, ha ő velünk?	103
<i>Benő Attila</i>	
(Kóristák)	104
(part)	104
(kőágyon)	104
<i>Goron Sándor</i>	
a halálmágus	105
világsátor	105
<i>Szakács István Péter</i>	
Tranzit Szálló	106
<i>Málnási Levente</i>	
Osztályrészem. Válasz Berzsenyinek	120
Őszbontó	120
A száműzetését kezdő Villon balladája	121
Apró májusi képek	121
A hazatérő Odüsszeusz monológja. Töredék	122
Hosszú, szerelmes éj	122
Terra cognita	123
Alkaiosz levele Szapphóhoz	123
<i>Balog László</i>	
„A boldogság elutazott erről a vidékről”	
<i>Szekely Csaba bánya-trilógiájának rétegei</i>	124
<i>Burján Emil</i>	
Pársorosok	133
<i>Lakatos Mihály</i>	
„S ki tudná megmondani: szíve volt-e nemesebb, vagy véralkata iszonyúbb?” – <i>Utószó Nyírő József A sibói bölény című regényéhez</i>	134

ARTériák

<i>Pósa Zoltán</i>	
Merlin ébresztése	142

Agria Exkluzív

Hetven év az irodalomban	
<i>Zsirai László beszélgetése Bíró Andrással</i>	146

ARTériák

Sárándi József

A hitetlenség mágneses viharában. Ady Endrének születése százhar-
mincötödik évfordulójára (*Ifjú dühök helóta bánatok; Fordulópont;*
Ady, 1977-ben; A határozó; Triptichon; Adj új hitet, Uram;
Sziget a szárazföldön; Különbség; Demofaszizmus; Kiáltvány;
Képben maradni; Ady Endre a halálos ágyán...)

157

Szabadkéz

Barabás Zoltán

„Senkik maradunk csodák nélkül...” *Ady Endrére emlékezve*

166

ARTériák

Kis Pál István

Damaszkusz felé

168

Szabadkéz

Renn Oszkár

Passió (*Mel Gibson megrázó filmje*)

170

ARTériák

Bíró József

Jelenünk múltja

172

Kelemen Erzsébet

Vendégszöveg (*L. Simon Lászlónak*)

174

Aknay Tibor

Festőangyal

175

In memoriam Cseh Károly

Anga Mária

Akik még látták

179

Bíró József

Talán

180

Bozók Ferenc

Mezőkövesdi tölgyek

181

Csatáné Bartha Irénke

Hatvan éved lombkoronája

182

Eltűnő nyomok a hóban

183

<i>Erdei-Szabó István</i>	
Fények s illatok lengő szálán	184
Állandó alkonyat	184
<i>Kanyár Erika Mária</i>	
Újabb létlelet	185
<i>Madár János</i>	
Hóáldozat	186
<i>Káliz Sajtos József</i>	
Lobogtál, égtél...	187
<i>Erdélyi Z. János</i>	
Korhadtt kereszt	188

ARTériák

<i>Rainer Maria Rilke</i>	
Advent (<i>Kerék Imre, Cseh Károly, Németh István Péter, Fodor András, Suhai Pál műfordításai</i>)	189

Műhely

<i>Bertha Zoltán</i>	
Tamási Áron, a mindig hazatérő	190

ARTériák

<i>Gittai István</i>	
Haiku	202
Valameddig	202
Egy másik nemzedék	202
Karambol után	202
Minapi epizód	202
Érzelmes memória	202
Születésnapom ürügyén	203
Bal lábbal kelvén	203
Arctalan hatalom	203
Önhibás baleset	203

<i>Pataki István</i>	
búcsú	204
havazásban	204
visznek engem	204
fejések	204
hang	205
gitáron	205
a Kösmő partján	205
tanulság	205

<i>Lengyel János</i>	
Rossz vers	206
Beregszászi utcák	206
Bizonytalan	206
Aki nincsen sehol	207
Voltam	207

Műhely

<i>Csontos Márta</i>	
A kötelességvállalás, mint a küldetéstudat attribútuma	
<i>Reményik Sándor A Műhelyből ciklusában</i>	208

ARTériák

<i>Szabó Bogár Imre</i>	
Magyarázat	214
Advent, egyedül	215
Krematóriumban	215

<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Búzaszínű alkonyat	216
A kegyelet virágai	216
Szülessen több mese	217

<i>Demeter József</i>	
Diktálósdi	218
Lenge légben	218
Csönd csengők	219
Tükörfolyam	219

Műhely

<i>Sándor Mihály</i>	
Szubjektív kollázsféle Osztojkán Béláról	
<i>(Emlékezés a „cigány Villonra”)</i>	220

ARTériák

Németh István Péter

Naplósorok a gólörömekekről 231

Harmati Gyula

Felirat 232

Befejezett teremtés 232

Csendélet 232

Eljövétel 232

Emberi 232

Sámánének 233

Műhely

Ködöböcz Gábor

„rigófüttynek volna jó/ lenni bár egy hangnak”

Empíria és fantázia Kányádi Sándor gyermekverseiben 234

ARTériák

Edna St. Vincent Millay

Egy másik április dala 240

VI. Szonett: Kékszakáll (*Krakkó Eszter műfordításai*) 240

Billy Collins

Bevezetés a költészetbe (*Tóth Bálint Péter műfordítása*) 241

Tanári notesz

Sz. Tóth Gyula

Az „örök megújítások” hivatott prókátora
(*Tanári notesz – részlet*) 242

ARTériák

Radnai István

Kultúrrétegek kultúremberei 244

Rex vagy billiárd vékonysugarú milliárd 244

Tüzes Bálint

Fenyő a kertben 245

Holdpanasz 245

Tavaszi intés 245

Továbbá 245

H. Szilasi Ágota

Tisztelet a mesternek (*Dobos Éva grafikusművész 100. kiállítása*
Dohnál Tibor születésnapjára köszöntésére)

246

Könyvjelző

Antal Attila

„...azon kell fáradozzunk, hogy szellemi egységünk épen maradjon...”
(*Bertha Zoltán: Erdély felé*)

252

Csontos Márta

Irodalmi terepjárás (*Hegedűs Imre János: Az író fénye*)

255

Hegedűs Imre János

Híradások a tanyáról és a Jácintról
Bakonyi István: Serfőző Simon – Kismonográfia

259

Pozsgai Györgyi

Bujdokoló lélek (*Cseh Károly: Nagypénteki nyár – Versek, műfordítások*)

262

Oláh András

Fények és árnyékok (*Lőrincz P. Gabriella: Fény-hiány*)

268

Verók Attila

„Itt hagyok egy öregedő püspököt...” (*Muhary Zalán: Egy tucat*
esztendő. Exitus et Exodus Agriensis 1793)

271

Kusper Judit

„valaki mindig szomjas” (*Györffi Réka: Tengerajtó*)

276

Kántás Balázs

Próza-triptichon (*Gyimesi László három regényéről*)

279

Madarász Imre

Tetón és raktárban. A művészsors szeszélyei. (*Ross King: Párizs ítélete.*
Az impresszionizmus születésének évtizede)

286

ARTériák

Szűk Balázs

HOMAGE

(*Éjszakai repülés; Szárnyasoltár; Homage Juhász Gyula;*
Tizenkét szép levél)

288

Gacsályi József

Angelus

Azt beszélnek annyi jó van
 másvilágra átbukóban
 mint amennyi semmi másban
 akármerre botlik árnyam
 mutogatja könnyű karddal
 utamat egy tollas angyal
 nem fáradok amint lépek
 gondjaimnak vetek véget

Nap alattam Hold fölöttem
 fürödhettek tejködökben
 kinyújtózom csillagágyon
 ruhám sincsen mégse fázom
 kis ebeim körülöttem
 heverésznek önfeledten
 a szellő is nagyot hallgat
 pedig az ég nyitott ablak

nem röpködnek hanem gyalog
 jönnek fényes őrangyalok
 tüzes szárnyú szép szeráfok
 dalolnak meg citeráznak
 mennyei kar légi ének
 elold minden nehezéket
 nem suhan az időmadár
 az is élet ami halál

ne kísérjen el a semmi
 ha már innen ki kell menni
 jó lenne egy barokk zárlat
 lélekajtón kitaláljak!

A saktábla éneke

Kiterítve fekszem bekerített árva
 kétszínű látvány így önmagamba zárva

hosszan-rézsút sok mezőm megannyi négyzet
 csak az könnyít olykor ha rólam lelépnek

elhagynak pedig nincs rajtam ajtó ablak
 csak szabályok némi opció tilalmak

kinyúlok – majd nyűgeimmel újra élek
 mikor kétszínű babáim visszatérnek

A jambus

A jambus! – Ó, a jambusok
a vers nyakán a krampuszok! –
a rím cipelni kénytelen,
a dallam illan élesen,
a jambus, így, ha jól vered,
a föld alatta megremeg,
s dörögve, zúgva tolja rád
a Bakta domb a Bartinát.

Ha kong, harang, ha ver, kolomp,
ha kell, gyökér, a törzs, a lomb.
Ma ő a ház, az otthonod,
oly ismerős a hangod ott,
ha szúr a fény, ha hull homály,
a jambus éppen ottan áll.
Mikor süvít a tél, a hó,
a jambus épp a télapó.

Tavasza, ha zeng, a jambus is
akár az évszak, oly hamis:
virág között szelet legel
s füttyülve ő is égre kel,
de hallod úgy is énekét,
ha itt a nyár, s a rét kiég,
mezőt borít a tűz, a láz,
s fejet veszít nehéz kalász.

De hogyha meglegyint az ősz,
s a kert alatt e durva csősz
suhogva, tépve átson,
sosem segít a jambuson.

A jambus ekkor elszelel,
s te föld leszel. S a csend leszel.

Fecske Csaba

A Ménes-pata

Rekettyék közt fut a Ménes,
kőbe botlik, nagyot csobban.
Melege van már a Napnak:
megmártózik a habokban.

Kertek alatt úgy sötétlik
mintha gyötrő gondja volna,
pedig könnyű fecskeszárny és
fürge pizstráng csiklandozza.

Valahonnét a hegyekből
érkezik az öreg este,
megfürödni, de röstelli,
hogy izzadt ingét levesse.

Feljön a Hold, vízbe perdül,
úgy csillog, mint arany érme,
egy öreg fűz kap utána,
de a szellő üt kezére.

Ficánkolva jön

Rügyeket bontogat a nap,
levélleszt hallani.
Kikukucsál földből a fű,
szép nap ez a mai.

Kibújt az első hóvirág,
a tavasz tejfoga.
Feketerigó rikkantja,
már nem lesz tél soha!

S hihetni ezt. A barkaág
farkát csóválja, mint
az eb. Megkaptuk a napot,
ez ősi aszpirint,

és kigyógyulunk a télből,
lám, ficánkolva jön,
bordáink palánkját rúgja
a kiscsikó-öröm.

Tavaszi disztichon

Fészkét rakja a fecske vidáman a ház ereszére,
blúzáat bontja a rügy, fújja dalát a rigó,
zöldül a rét, zsenge fűvön legelészik a birka,
sok puha barna pamacs: nyílik a barkavirág,
pelyhes kiskacsa fut sipogatva a vízre fürödni,
nyárfa hegyében a pinty kis pihe teste zihál,
újra fölizzik a nap, tavasz éled, vége a télnek,
macskát kerget az eb, zümmög a kertben a méh.

Vadvirágok

koratavasztól késő őszig
erdőn mezőn és réteken
virág nyit halni készülődik
s darázs zöng méztől részegen

hóolvadástól hóhullásig
százféle vadvirág terem
mérges az egyik míg a másik
méhkastély lepke-bálterem

tőzeges láp folyó holtága
nyirkos erdő zord sziklasirt
kőfal vagy mező a hazája
évszakok sorsát mondja mind

a tavasz a nyár az ősz szalad
avarba rejtezik a nyom
sövényre kúszik az iszalag
bókol a kockásliliom

kökörcsin lizinka peremizs
ibolya imola bangó
jó hír a gólyahír neked is
bábból szabadult pillangó

árvalányhaj ebszőlő csucsor
gyöngyike kakasmandikó
királyné gyertyája gólyaorr
s genyőte Styx partján lakó

egyhajúvirág pacsirtafű
kosbor fehér szellőrózsa
báránypirosító nagyfűlű
útilapu madársóska

virít és halni készülődik
s táncol a szélben részegen
koratavasztól késő őszig
erdőn mezőn és réteken...

Anga Mária

Eget nyitottam

Hagytam elcsitulni sötétedéskor a folyót,
s én hurcoltam a csendjét tovább.
Tavasszal eget nyitottam a madarak felé,
s míg énekemet énekelték,
szárnyaik szántóföldekké szélesedtek,
tollaik a Napot ragyogták.

Egybekelnek

Az öregek az estét várják,
amikor észrevétlen marad a csend,
egybekelnek a hangok:
az ének, a nevetés, a sírás,
amikor a mozdulat fájdalma csillapodik,
s belefér egyetlen falrepedésbe,
ott vészelve át az éjszakát.
Feszülő pókháló a mennyezet.
Az évszakok kibélelik a szobát.

Az öregek a sötétet várják.
Lassú mozdulattal bújnak az éjszakába,
felmelegszik lábuk a fájdalomtól,
takarót húznak magukra: esti imát.

Koncsek József

A kósza vers története

Haj-haj, verseim, ti mindig széjjelrugdossátok az elképzelt sorrendet, amit előző éjjel raktam össze, jövőendő kötetemet, s hajnalban már megint valami mocorgás zizegteti a lapokat, oda akar becsusszanni, beszlisszolni, betolakodni, befurakodni megint egy új, pedig elég régi, csakhogy, hej-haj olyan maradt, ahogyan elhagytam, mint valami kedvesemet: „szép vagy, de nem kellesz!” S azóta is ott álltak, ácsorogtak, valaki megszólítja talán őket, de az autóbuszok... ott, Porpácnál, ahol egy dühös utas ráírta a menetrendi

táblára: „rohadt buzvezetőség!”- ott álldigált ez a vers is, most meg éjszaka idebújt mellém, „látod még bársonyos a combom belseje, hajam ugyan zilált, de mi a fenét csináltam volna, nem vett föl senki, most aztán fürdöss meg és adjál reggelit...!”

Fenyőfák

A kék eget egy szál drót szeli ketté.
Lengve az égig emelnek a fák.
Téli világ.
Szikrázó napfény. Robogó
országúti szelek,
a dombokon elcsitulók.

Virág is nyílik majd. Most havas ablak a tél.
Hóbuckák közül éledő arcod a tájon eloszlik.
Fogná keretbe a sálad.
Hát tovább mentél. Szóljak-e utánad?

Ezért vonítok

*Utassy Jóskának
„örökíts meg, történelem...”*

Majd vonítok én
a farkasokkal
ezüst éjszaka
a falu fölött.

Hogy nincsen munka,
nincs kereset,
s már az összebújás melegét is
kiszellőztetik.

Ezért vonítok
a farkasok helyett,
amint szürke árnyékuk
rémlik.

Amint szivarcsutkák,
disznócafatok közt
követségbe mennek
a kutyákhoz.

Dünny*

Élnék csak a szakállamból,
elmennék egy szar államból.

Szakadtan a bodzaágról,
el is mennék az országból.

Kihullana szóm a számból?
Hová mennék a hazámból?

Anziksiz

Bociszem, csigahaj, vagy lófarak,
összezárt száj. Szőke kétdeci.
A presszósarkon sláger ódalog.
Odasenek.

Ez itt ajtó, de majd megablak,
s bámulhatsz rám zsemlesütve,
s jól nézel ki rajtam magadnak.
Mire vagy büszke?

A rendtartás úgy lépked, mint a páva,
s hol nem csapongnak kristályglóriák,
zöld színükből sötétebbre válva
orgiába kezdenek a fák.

Én- beszélek. Nem énekelek.
Lila az öklöm, szűk zsebembe fér.
A lány melle lágy volt és meleg.
A Bazilika körül leng a szél.

(1962)

Meztelenül

Csővek kígyóznak józanul
Rámfonódnak ólomtömegek.
Álmaimat emésztí a ház.
Bábok ülnek ki jóllakott szemén.

Az utca- utcaként- akár az utca.
Tojásroncs-szemű fa villanyoszlopok.
Meztelenül futni a terekre,
hogy meg sem ismerem magam.

(1960–2012)

*A „dünny” – a dünnyögni igéből képzett főnév. Az igétől eltérően egyszéri és statikus, nem úgy, mint a mobilis ige.

Csontos Márta

Puzzle

Emlékszem, amikor kislány voltam,
anyám sokszor ferdére vágta a frufrum,
s amikor ott álltam a parkban, a
'kónéni' mellett, félénken, matrózblúzban,
nem az én fejemre szállt a galamb.

Rég volt, a falon a minták
kergetőztek velem, megnőttek a sötétben,
s ha infúziót kötött belém az álom,
akkor is lesben állt a rém a közelemben.

Apám régvolt meséiben
átléptem a felhők mögötti rengetegbe,
s körbe-körbe futottam, mint
egy présbe szorult szőlőszem,
mely végül vérét loccsantotta,
s felszúródott a nedves vashengerre

Rég volt, nővérem bujkált az alkalommal
a pincében, s a fáskamrák poros
rejtekében eljátszotta a papás-mamást.
Szóke haja szerelem-sátrat vert a csendben.

Rég volt, gyalogoltam a mamához,
s a sugár porba rajzolta lépteinket,
égi ceruza, s a húsvéti körmenetben tante
rongyai alatt kukucskált Krisztus kisbáránya.

Emlékszem, leselkedett rám a
kíváncsiság, s a titkokat váncosok
mélyébe ástuk esti harangszóra.
Most már rövidül az idő, s egyszer
majd a semmiből feltöltekezik a homokóra.

Napfogyatkozás

Állok a napon, s arcom
kivágott fényképét lassan
lángra lobbantja a megfordíthatatlan
távozási sorrend ismétlő fegyvere.

Még lángol testemen az
első ütés, de túrnöm kell.
Talpam alatt az ifjúság
már kidolgozta a szökési tervet.

Koponyám üres foglalatát
hiába tekerem az ég sűrűjébe.
Nincs megvilágosodás.

Nem kap megfelelő táplálékot
a megmaradás gyökere.

Viszonyok

*Mottó: Létemnek egyetlen értelme van:
szolgálni az Elérhetetlent . (Blok)*

1.
Úgy képzelem magam,
mint aki önkéntes
vállalásban pányvázza
magát az ígélet gyökeréhez,
s nem veszi észre, milyen
gonoszul tekeredik a
bizonyosság kötele.
Míg ringat a szolgálat
szépsége karjaid között,
nem érzem a hiány
szorítása mennyire fáj.
Árnyad függönye mögött
bebalzsamozva hever
a diszkvalifikált nosztalgia.

2.
Már rég kilakoltattalak
magamból, csak önsajnálattól
még mindig megengedem,
hogy fogóddz belém.
Arcod freskóját úgy
festettem az égre, hogy
kicsontozott lelkem
lenyomata rajta maradjon.
Hiába ágaskodsz fölfelé
az ima zsámolyán,
saját fényed eloltja önmagad
jelenléte.

Torzó

Túl az égen, a szemembe
lopakodó kék lángjában
te ülsz, Uram, s ha jól látom
kezedben megfeszül a virág
Árnyékod hideg leple alatt
nem érzem öled melegét
s a felhígult magasságban
tüntetően hátat fordítasz nekem.
Nem látod, térden csúszva
nem lehetek próféta.
Nem tudok beléd kapaszkodni,
egy udvari bolondnak nincs kegyelem.

Beteljesülés

Imám kézen fogva vezet
bozótba rejtett lépcsők
engedelmes során.
Fényt tör bennem az ihlet,
s a kandeláber hűvös gerince
súlytalan simul tenyerembe.

Égre ír az ars poetica.

Hangom templomot emel
az Úr dicsőségére.

Oláh András

csak mese volt

szaporodnak a nyithatatlan ajtók
de a gyermekkor dezertőr varázsigéi
még visszakiabálnak a múltból
s az eltaszított karok hazavárnak

diderget a zárva maradt idő
a csukott ablakok részeg amulettje
– otthon sohasem fáj a magány –
kiapadt emlékek állnak háttal

a falnak s bár csak mese volt
s az út már sehová se vezet
körül mégis hidak épülnek
csak tudnám mit akartam velük én

sterilszoba

lassan csöpögő infúzió
beteg hörgők vegetációja
az ablakon túl
elfogy a levegő
az ágytálig se látunk
vagyunk még
és vágyunk – még...

túlóra

a kanyarban üvegszilánkok
rogyant fémkorlát öleli
félton a megbénult kocsit
dermedten bámulnak
a szerpentinek feszülő zsinórjába
gabalyodott hegyek
– *milyen szerencse hogy Isten
túlórában épp itt dolgozott*

Sebestény-Jáger Orsolya

Mielőtt

(Férjemnek)

Mielőtt megszülettél – mielőtt megszülettem,
már vártalak valahol a végtelen peremén,
a létezés küszöbén vártál rám valahol,
mielőtt megszülettél – mielőtt megszülettem.

Talán csillag voltál, talán csillagközi csend,
talán felhőfoszlány sodródva számkivetetten,
s e sejtelmes sejtnélküliségben egyre kerestél,
mielőtt megszülettél – mielőtt megszülettem.

Majd testté formáltattunk egymásért a térben,
testté – mert időtlen ideje szeretted,
s mert szerettelek már akkor, lényembe ivódva,
mielőtt megszülettem – mielőtt megszületted.

A párductestű nyár

Hol van már a párductestű nyár? Hová költözött?

A szőlővel futtatott lankák ölén
az októberi égről még lezúdul a fény.
De már borízú csendben álmodnak alkonyok,
mint valaha szeretett, majd feledett asszonyok.

Hol van már a párductestű nyár? Hová költözött?

Lásd, árnyékom elnyúlik ólmos, kék köveken,
lángokkal futtatva, miként a szerelem,
az őszi szerelem, mit elsodor lassú szél –
az ösvényt kémlelem, az ösvényt – mert nem jöttél.

És sírva kiáltom a rám zúduló fényben:
itt éltem én. Itt éltem és mégsem,
nem lettem talapzat és csöndből szőtt földém.
Októberi égbolt borulj még fölém.

Hintsd el még bennem, hogy hinni merjek,
az öröklét reményét – hinni, mint egy gyermek.

Indulok tovább. – Így akartam.
Megzörren léptem a rozsdálló avarban.

Míg az ősz – ki tudja hányadik –
a párductestű nyárról álmodik.

Both Balázs

Derkovits Gyula: Éhesek télen (1930)

Bakancsok, csendőrkardok vágnak
a behavazott téren át.
Még nem bombázást, légi harcot
sírnak hatkor a nagy szirénák.

Vörös szikrát vet szemük – éhesek.
Szájukra álmok, jelszavak fagytak.
Üveges halszeme mered
rájuk egy péküzletkirakatnak.

Lehet-e sorsuk mostohább?
Aki hajnalonként itt helyet foglal
lúgkővel oldja majd nyomorát,
vagy ecsettel és tollal.

Őrizetlenek

Gergely Ágnesnek

ha egyszer be kell lélegezni
a kísértetjárta álmokat
ha kitölti mint forró ólom
napjaimat a kárhozat
ha irányt keresni nehezebb lesz
mert fonalát nem találok
ha az egynemű sötét átsegít
egy ismeretlen világon
ha lakni kell a kimért haza
sóval beszántott földjét
ha egyre mélyebb körökbe vág
a retteghető öröklét

szabadított rab leszek
ki egy névvel torkán fut a világba
követ szavakat porlaszt az idő
a fátum szinonimája
kapaszkodni kell ebbe-abba
mit verssé transzformáltam
az agyra köd száll szívcsúcsig ér
az elszabaduló áram
engedj teredbe boldog arccal
hadd lássák mi az ünnep
ölelj át engem esőszagú angyal
te érted lényegünket

követ szavakat porlasztó idő
a számadás ideje jött el
szórványos dörgés hangja nő
párhuzamosan a földdel
tüzedből mennyi salak
marad hány elvetélt próbatétel
egy éremtömör pillanat
éveket vákuumba présel
láthatatlan létrafok az erőtér
egy szál eredője
reszketve féld a szembejövőt
mert menekvés nincs előle
ismeri terhed amivel jöttél
és megáld ha lehet a sírgödörnél

tölgyfa görcsébe vésett nevek
harminc éve ez itt a kód
félbetört percből kétfelé mehet
múlt idő és feltételes mód
harminc éves rejtjelekkel
mit üzenne még csont a csontnak
ha kések nyomát kell
őriznie az örök dimenzióknak
abban az ablakkeretben állnak
hol falomb rajza családot formáz
két apátlan kamaszlánynak
koncertterem dán kocsma kórház
kiléphetetlen távlat
iszonyú ikonosztáz

Szepesi Dóra

Sejtés

Csillagot ér a langyos éj.
 Hatalmasabb a jázmin,
 Hatalmasabb a nyár,
 És nagyobb, nagyobb vagy, vagyok,
 Mint gondolnál.
 Micsoda? Mekkora?
 A sejtés érvénytelen.
 Van a jázmin illata. A világ.
 Vajon hány csésze tea?

Vadászles

Az ablak, ahonnan a térre látok. A tér,
 az ég, a fák. Templom. Kórház. Szü-
 letések és halálok. Kell-e ennél több,
 hogy lehess, hogy eljöhess, hogy vad,
 vadász lehess. Vadászles.

Ébresztő

Kicsi boka toka
 Gombolyaga Babajaga
 huss,
 – tollpihe szálldos, árva a vánkos –
 Bibe baba bújj a lukba
 Potty!

Natura Sacra

Égszínkék! Csak a felhők – habrolók,
 habcsókók – költik jóhíredet. Alko-
 nyodik. Fellép a tücsökzenekar, kísér a
 Nap, hallgatják a szkarabeuszbogarak.
 Kicsit elmúlni, kicsit elnémulni... ott,
 hol a Cassiopeia evidencia, van vörös
 Mars és ernyős Androméda. Betűzöm
 szemed csillagképeit, és az emberi
 világból – híreket – parázsvirágot,
 füstjelet küldök neked. Remetebárány.
 A dolgok állandósága a hegyek, indián
 arcélek – de kár, hogy nem itt élek! A
 pókhálóba esett idő hártvás szárnya-
 it szedegetem. Natura Sacra. Szent
 Humusz.

Altató

Kutyafej a kéz, kacsa, csibe, nézd,
 Árnyak a falon, nyakadba rakom,
 Buta pite pata,
 Építem, rombolom, dorombolom,
 Hálóinged begombolom
 Csicsíja babúja,
 elalszik a babája!

*Farkas Gábor***Hazafelé**

Trágyázott novemberi föld,
fasor a pálya mellett,
friss, őszi csend, maroknyi köd,
írok. Most épp ezt a verset.

Erdőt érünk, majd egy folyót,
a hídon át kattogó
rendben a táj, mint néma folt.
Közben verssé lesz a szó,

verssé emelkedik a tér,
a földek kék tintaként.
Mint mezsgyéjük, a lapszél
a novemberi napfényt

magába zárja fehéren.
Most a szó út, idő, rend,
és én azzal is beérem,
hogy a látvány verssé lett,

és van hová hazatérnem.

Versbe szótt*Laurának*

Irgalomná nőtt a csend
A létezés hangtalan
Nemtelen aktusain
Credo
Ut intelligam

Lehet közel
Akkor is fáj
Ugyanúgy mint az otthon
Rideg távolodása
Amikor megérkezel

versbe szótt félelemmel

Lőrincz P. Gabriella

Mozdulatlan

Fát nézni olyan,
Mint eggyel szorozni,
Az ember magával szembesül.
Semmi akarat nincs
A gyümölcsstermésben,
Ahogy az árnyékban és
Az avarban sincs.
Nem tehet róla a fa,
Hogy az ablakom előtt élve
Hozzámnőtt.

Nem feszegetném,
Hogy az Úristen
Oszt-e, vagy szoroz,
De használja a nullát...

Egy szekrényben ülünk,
Meztelenül.
Kényelmetlen és kemény,
Moccanni sincs hely.
De nem ellenkezünk,
Ahogyan a fa sem teszi,
Ha fűrészelni kezdik...

Nem a fa szándéka
A lomb.
Egyedül az Istené.

Fiaimnak

Két pizsamás fiút kiszolgálók
Méz a tejbe
Lekvároskenyér
Esténként táskát pakolunk
Újratanulok mindent
Az uzsonnának teának almának
Megvan a helye
Rutinos anyává nőttem
Növök fel naponta
Hozzájuk
Olyan természetes
Mint vasárnap a húslevesfőzés
Az asztalt körbeüljük
Jézust vendégelünk ilyenkor

Látomások
Lázálmok éjjel

Az asztalt körülüljük
Vendégeljük Jézust
Vasárnapi húsleves
S én kétöltönyöst kiszolgálók

Összegzés

minden varázs
minden varázshiány
minden túl igaz

minden tény
minden fikció
minden kegyelem

minden bor
minden tükör
minden Isten

semmi szép
semmi jó
semmi haza

semmi csók
semmi szerelem
semmi ölelés

semmi múlt
semmi jövő
csak ma minden
semmi holnap

Ablakok

Te talán megérted
s, ha te sem,
hát majd
valaki más,
hogy minden
folytonos.
A szappanoperákkal csak
annyi baj van,
hogy semmi közük
a valósághoz.
A jóért nem jár semmi jó
és a gonoszok
nem bűnhődnek.
Azt reméltem, hogy
megérted,
hogy értem volt
és teérted ez az egész.
Nem csak láttunk hegyeket,
de jártunk rajtuk,
ültünk lovon,
feszítettünk íjat...
mikor elárultak,
magunk feszültünk.
De igazán, csak a cet
gyomrában
lettem Tamás,
ott már senki nem hitt
senkinek.
Az ujjaim sebekre tapadnak.
Megint Patmosz.
Nincs internet, tévé
sem térerő.
Jeleket várok
furcsa növények között.
Szobaajtó.
Valaki zörget.
Nyitom már!
Lesz, akit beengedek,
de valaki mindig
kívül marad.

Vers a Gyomaendrődi termékenység- szobrocskát nézve

széparcú zsírfarú
 anyaistenszobor
 mutasd nyolcezer éves
 bölcsességed
 hogy szülessen
 anyából anyag
 s válhasson újra

anyává
 hogy értse meg
 ki értésre született
 hogy pusztul
 a létező
 és csatorna kell
 a születéshez

Kopányi István grafikája

Barabás Zoltán*

F. N. filozófus, költő epitáfiuma

Az őszi pille
szenvedő arcáról
megemlékezzetek.

1900, Weimar

(A Nietzsche-dagerrotípiákból)

Önkivégzők, még eleven vagyok.
Ötvenhat esztendeje
„holteleven“. De
nem krisztusi
értelemben.
Így hát eszem
ágában sincs
kísérteni
a sorsot.

Teremtőm eredeti akarata szerint
légszomjam itt is múlik. Mint
férfi és európai kezdek
hozzászokni a
megismételhetetlenhez. Ami azt
illeti, elég komfortos test-
tartásban fogadom a férgek
követeit:

a kíváncsiskodóknak
álcázott katonákat,
az ügynököcskéket,
az úrhatnám
önmegtagadókat,

továbbá a bér-
tolnokokat
és az egész
lesajnált
népséget.

Nincs ínyemre a dolog:
egykedvűen irányítom
a forgalmat
reggeltől
napestig.

Unalmamban
azonban valamit
kieszeltem.

Roppant szívós munkával
talán holnap hajnalig
felhordom nektek
a férgek összes
szupertitkos
fegyverét.

Vajon
délég
leölitek
egymást?

*A hatvan éves költőt szeretettel köszöntjük, lapunk főmunkatársát Isten éltesse sokáig!

Szekeres Mária

Csak egy szikra

nincs vers és nincsenek szavak
 hiába ez az őrült tavasz –január vége!
 mondom dühödten majd fáradva.
 nincs vers és nincsenek szavak,
 valami őrült napsütés agonizálva
 boldogságot mutat, de ez nem az.
 nincs vers és ezek nem szavak -
 véraláfutások a Remény alatt.
 csak Te vagy már, csak Te és az
 üres falak, Arcod a régi a vakolat alatt
 csak üres falak, s halottak, halottak -
 megtartottalak – mondd s a hó jön
 majd megint még, még január, még élet
 a nyomás alatt és mégis: VAGY és Arcod
 a régi a beton alatt, széttöri, szétfeszíti
 ezt a falat: szeretsz engem? – kérdi,
 s a lenyúzott vágy vinnyogva is kutat,
 kutat, Téged kutat, s mindegy már, talál,
 vagy nem talál – elkopik lassan a hús,
 a csont, a test, átlényegül, s egy szikra,
 igen csak egy szikra szemedből szememre
 vetül.

Halló csöndet

halló csöndet adj nekem a süket csönd helyett:
 éledő virágot száraz bogáncsok helyett.

csöndedbe merülök már míg bennem szenderülsz
 végtelen Istenem, ki Jézus Arca vagy.

Békédet add nekem mindig a zűrzavar helyett,
 melyet ó, nem Te adsz, én hívom elő, a gyöngeség,
 prédára leső sötétségemet.

a csönd sokszorozza most itt
 Fényességedet:
 halló csönded süket csöndjeim helyett.

Vasy Géza

Kiss Benedek költészete

A Kiskőröstől mindössze tíz kilométerre fekvő Akasztó községben született Kiss Benedek, s ennek nem csupán jelképes a szerepe, ugyanis ebben a környezetben elevenen élt Petőfi élete és műve, s elsősorban ezen keresztül a költészet tisztelete és szeretete. Édesanyja, aki eredetileg énekesnő szeretett volna lenni, sok verset tudott, s azokat mondogatta is fiainak. Varrónóként dolgozott, férjének távozása után egyedül nevelte két fiát, s nyilván munka közben is sokat énekelt. Nagyobbik fiának már tízéves korában Ady-kötetet ajándékozott. A gyereken korán megmutatkoztak a bölcsész hajlamok, szavalt, színészkedett, verselgetett. Édesapja eredetileg pap szeretett volna lenni, tőle is örökölhette irodalmi tehetséget. A Nyírségben élő apai nagyapját tízévesen ismerte meg, nyári vakációban. Énekeket, vallásos szövegeket tanított neki, s egy hosszabb verset a tatárjárásról. Ennek hatására született az első komoly próbálkozás, amelyből két sort őrzött meg az emlékezet: „Fut Julián éjjel-nappal, / Lova teli vérrel, habbal...” Tanárai felismerték tehetségét, segítették. A kalocsai gimnáziumba kerülve már rendszeresen írogatott. A Vajdaságból áttelepült író, Cziráky Imre volt az osztályfőnöke. A fiatal Békési Imre rászabadította a könyvtárra, s Juhász Ferenc első gyűjteményes kötetét is a kezébe adta. A költő-tanoncnak József Attila mellett ez lett a bibliája. Az érettségén igazgatójuk útravalóul az emberség és magyarság parancsát bízta rájuk, s ezt Kiss Benedek azóta is jelmondatának tekinti. Budapesti egyetemista éveiben aztán még Nagy László társult a mesterek mellé, róla írta a szakdolgozatát. Másokat is említeni kellene Vörösmarty Mihálytól Illyés Gyulán át a kortársakig. Az utóbbiak közül meghatározó a bölcsészkaron egymásra találó, szerveződő Kilencek költőcsoportja, amelynek egyik vezéregyénisége lett.

Másik, eleinte ösztönös, majd egyre tudatosabbá váló élménye a természethez kapcsolja. Petőfi nyomán Alföld-élménynek is nevezhető ez. A költő következetesen alföldi embernek tartja magát. Amikor érett fővel egy másik tájba, a Balaton-felvidékbe is beleszerelmesedett, s a Szent György-hegyen lett szőlősgazda, akkor is úgy érezte, hogy a hegy mellett ott van a tapolcai medence „alföldje”, a szülőföld is. Egy régebbi vallomása érzékletesen kapcsolta össze az irodalmi- és a természetélményt: „Sokat és sokfélét jelent számomra a természet: életbölcsőt és életteret, magát beszélő jelrendszert, a legáltalánosabb, konkrét nyelvet. A leglényegesebb azonban, úgy gondolom, hogy a „korlátlan szabadság” hagyományos, Petőfi óta különösen ilyen formában általánosodott felfogása helyett elég korán úgy érzékelttem – innen legalábbis úgy tűnik – mint a szabadság látszatának olyan építményét, ami egymást is meghatározó törvények működése által folytonosan épül, vagy fordítva: mint rendjével és harmóniáival maga köré jótékonyan szabadságot délibábozó aranybörtönt. Talán úgy

is mondhatnám: szükségszerűségeire fogékonyabb voltam, mint szabadságára.” (1977. Görömbei-interjú.)

Visszatérve a hatvanas évekhez, ebben az időben igen nehéz volt az irodalmi pályakezdés. A magyar irodalom egyik fénykora ez, amelyben némi korlátozással ugyan, de fokozatosan minden korábbi nemzedék és számos szemlélet nyilvánosságot kaphatott, s így alig maradt figyelem s publikációs hely a pályakezdők számára. Az évtized második felére több évfárat torlódott össze, s nem kis részben az 1968-as európai események, a diákmozgalmak hatására végre megmozdult a kulturális kormányzat. Először antológiák jelentek meg, köztük az évek óta elutasított Kilenceké, az *Elérhetetlen föld*. A késleltetés oka elsősorban az önszerveződés volt, ez nem illett bele az egypártrendszer akkori erősen centralizált irodalmi életébe. De gondjuk volt, s ez az antológia megjelenése után még határozottabban, részben a nyilvánosság előtt is megmutatkozott, a Kilencek történelemszemléletével, társadalomkritikájával. Hiszen, miként Nagy László sokszor idézett előszava megfogalmazta: „leszámolnak az ál-szocialista önteltséggel, nemzeti göggel, kergeséggel, de átgondolva a szerencsétlen múltat, szentenciákat mondanak a jelenre is. A torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát viselik belül.” Számukra forradalom volt 1956 is, s a hatalom azt sem értette, hogy mi bajuk van, amikor olyan jó a dolguk, egyetemre járhatnak, dolgozhatnak, publikálhatnak. A Kilencek antológiájában Kiss Benedek például ezt írja *Cavatina* című versében:

„Terem bennem a narancs idő,
Pirulnak dolgos, vidám nyarak –
Itt sunyi vágy, kény, vád, temető.
Ha falak dőlnek, Déva-falak –
nem fogy a sírás a Kárpátok alatt!”

Az első kötetben a *Magyarország* haláltáncszerű látomásából már a dolgos nyarak is hiányoznak: „Hullongó, vad nép, magát öli! / Századok a bűnt rászögecselték. // Magyarországot / feketén fessék / a világ minden térképei!” Aligha véletlen, hogy az állami kiadóban szerkesztett *Költők egymás közt* című antológiából hiányoznak az ilyen szemléletű versek. Pontos a kései önjellemzés: „mi a hipokrita hatalom ellen lázadtunk, ha sokszor ösztönösen is” (2010. Békési Imre interjúja).

Kiss Benedek pályakezdése végül is sikeresnek mondható. Egyszerre mutatkozhatott be két reprezentatív antológiában, s hamarosan önálló kötete, a *Gazdátlan évszak* is megjelent. Ráadásul egy új, Kormos István által szerkesztett első kötetes sorozat első műveként. A kritikai fogadtatás ellentmondásos volt, az elismerés mellett a fanyalgás a jellemző. Ezt ellensúlyozhatta az idősebb költőtársak elismerése, Juhász Ferenc bevezetője a *Költők egymás közt* lapjain, Tornai József méltatása, a nemzedéktársak biztató szavai.

Két fogalommal lehet a legpontosabban jellemezni ezt a jelentkezést: Kiss Benedek poeta natus és küldetéses költő. Az egész pályára tekintve ezt csupán annyival szükséges kiegészíteni, hogy nemcsak költőnek született, hanem tudatos és tudós költővé vált, aki tehetségének természete szerint formálta meg alkotói pályáját. Verseit a motívumok, képek dallamok áradása jellemezte, s az elfojthatatlan szenvedélyt fegyelmezett poétikai rendbe szorította az alkotói felelősségtudat. Ilyen képei, versrészletei vannak:

„Tél van, tömött istenlehellet
felhőzik völgyek ágyékára,
ópiumfüst, Mózes-szakáll,
kondoran szakad le a hegy szakála,
nézek föl, szemeim ködbe ásom:
ott rejtőzik a kőbölényisten,
sisakos, kivert jégezüstben
rejtőzködik iker-másom,
alszik a Tátra
s mint Kain, nézem a boldog füstben.”

Legelemibb kifejezésformája a dal, s a dalszerűség mindvégig alaphang nála. Mint kijelentette: „A vers alapja igenis mindig a dal, az ének. Míg ember él és énekel, akár örömeiben, akár bánatában, addig a hagyományos értelemben vett költészet elavulásától nincs miért tartani.” (2004. Barna T. Attila interjúja.) Több ezer éves úton halad tehát, ám ez nem konzervativizmust, nem csupán értékőrzést jelent. A megőrzésen alapuló megújulás sem csak a költői szemléletre, eszközökre vonatkozik. A Nagy Lászlóval, Ágh Istvánnal, Kiss Benedekkel jelezhető nemzedékeknél a megőrzésnek a megszokotthoz képest új jelentéskörei is vannak. Ez a megőrzés nem csupán folytatása az elődöknek, hanem megörökítés is, emlékéllítés egy olyan életformának, magatartásmódnak, kultúrának, amely társadalmunkból, a tágabb régióból fokozatosan tűnt s tűnik el, pedig hatalmas anyagi, szellemi, erkölcsi értékek hordozója. Egyik legszébb példája ennek a *Kenyeret anyám úgy eszik*:

„Kenyeret anyám úgy eszik,
mint aki folyvást éhezik,
s darabkájáért, ha lehull,
pokol jár, irgalmatlanul.

Narancsot anyám úgy eszik,
mint aki közben vétkezik,
mint aki lop, bár nem zsebes,
s fél, hogy valahogy rajtaveszt.

Anyámat a gondok úgy eszik,
harapja, rágja mindegyik,
tépdesik, bár csak csöpp falat,
hogy rajta nagyra hízzanak.”

A megőrzés nemcsak megörökítés, hanem helytállás is. Protestálás a társadalmi rendszerek embertől és emberségtől idegen tendenciái ellen. „A múltat végképp eltörölni” kívánta 1945 után a politika indulata és ideológiája, lényegében az egész, nemzeti keretekbe zárt múltat akarta felszámolni a kommunizmus távlataiban. A megőrzés tehát nem konzervativizmus, hanem az emberi és a nemzeti integritásért való harc, amely az irodalomban az ötvenes évektől kezdve kibontakozott, s amelyet a népi-nemzeti fogalmakkal írtak le. Ez lényegében annyit jelentett, hogy az ország lakosságának népi és nemzeti létéről volt szó. S van azóta is, átlépve a huszonegyedik századba, amikor másfajta gazdasági és társadalomformáló tendenciák korlátozzák létünket, amikor a globalizmus számolná fel kimondatlanul is nemzeti sajátosságainkat.

Az első nagyobb pályaszakasznak gondolati és poétikai szempontból is összegzése a *Böjti szél* című hosszúvers. Történet- és természetfilozófiai meditációnak is nevezhetjük, magyarságversnek, ars poeticának, amely megtalálja a legtömörebb kifejezést a költősorsra: „Szolgál az ének és kiszolgáltat.” A hosszúvers műfajának ez az egyetlen példája Kiss Benedeknél, s ő olyan megoldást keresett és talált, amelynél a drámaiságot nem egy különleges mítoszi mag szervezi és erősíti fel, hanem a könnyen megtapasztalható „ostoros böjti szél” teríti elének azokat a lírai futamokat, amelyek mindvégig valami feloldás felé iramlanak:

„Föld! Meghasított mellű Gaia!
védd magad, édesanyánk!
Varácsolj énekké, varázslódj dallá,
madarat bimbózzon fölénk az ág,
Orfeusz-sípon
az árvaság!”

A pályakezdő költő küldetéstudatával így fogalmazott Kiss Benedek: „Nemzedékem alapélménye a magába fúló, reménytelen meditáció” (1969, *Költők egymás közt*). Egy évtizeddel később: „éppen a cselekvés volt az, ami permanensen maradt ki életünkéből” (1977. Görömbei-interjú). Újabb évtized múlva: „Olyan falakba ütközik unos-untalan az ember, olyan ellentmondások között őrlődik, gyöt-rődik, amiket nagyon nehéz szerintem megélni, és ez a szemléletet is állandóan változtatja. A nagy egységekben való gondolkodástól így jutottam el egyre inkább

a személyességig, a pszichológiáig, a kisebb dolgoknak a világáig.” (1988. Csontos-interjú). Változik persze a költői szemlélet, ám nem a közösségekben való gondolkodás számolódik fel, hanem az a lobogó hit, amely az igazság érvényesülésében reménykedett, s abban, hogy a küldetéses költészet segíthet ebben. A társadalomban és magyarságban létezés mindvégig foglalkoztatja. 1986-ból való a *Petőfi lázálma az eljövendőkről*: „Március tizenöt – / ezer a gumibot (...) Világlik a sötét. / Sötétlik Világos.” És már huszonegyedik századi a *Szeressétek e nemzetet!*

Nem a kettősség, hanem a szerves összetartozás a jellemző. A fiatalember többet hitt a világról és önmagáról, a férfi pedig többet tud. Az idősödő férfi pedig, az őszikék korszakába jutva magánlétében és költészetében is életszámvetést végezhet, amelyben a létérzékelés és a létértelmezés összhangja teremthető meg. Ám e tudás felvillan már korai versekben is, legteljesebben az *Akkor fegyvert, pénzt, ruhát* című dalban. Itt a hívő és a tudó ember egyszerre van jelen, a világ birtokbavétele és számunkra valóvá formálása meg is valósul, s az eredmény szét is foszlik, de egyvalami megmarad: maga a Nap, a világ a maga értékeivel. Elsősorban a körforgásszerű természeti és társadalmi lét jelenik meg itt filozofikus gondoltként. Születésnek, életnek és halálnak azonban nemcsak mozgása, hanem mozgalmassága is van, olyan dinamikája, amelyben értékek csiszolódnak, ragyognak fel a Nap fényében. A lét az öntudattal, önmagát formáló képességgel rendelkező ember léte. Ez az ember élete lényeges kérdéseiről végül is dönthet – viszonylag szabadon. Arról is, hogy erkölcsös lény kíván-e lenni, s arról is, hogy tudja-e becsülni a számára adódó, korlátozott életkereteket. Az élet tisztelete és az életöröm képessége következik ebből. S mindez Kiss Benedek egész költészetének jellemző jegye.

A költemények mikroelemeiig, a képekig, szinte a hangokig hatolóan áramlik a versekben minden létezés tisztelete. Az érzékelés, az érzelmek s a gondolat szintjein egyaránt így van ez. A létérzékelés legelemibb szintje a természetélmény lehet. A természet újra az ember, az ember pedig újra a természet részévé válik, s ezen a réven kerül be az ember időélménye és tudata a természetképbe is. Ez a gazdagabb képzetkör szövi át a lírai személyiségnek azokat a kapcsolatait, amelyek a leginkább meghatározóak amelyek odakötnek a társhoz, a családhoz, a barátokhoz, a nemzethez, az emberiséghez.

„Vagyok
rész:
tizenöt-milliomodja
egy tábla taposott lenvetésnek –
fájtam mégis
mint az egész,
sajogtam magamban
az Egészet.”

Ezt vallja meg a *Számvetés-féle félúton*, az 1985-ös kötetet nyitva, nemcsak a hazaszeretetnek adva ezzel szemérmesen, ám nyomatékosan hangot, hanem a teljes magyarságban való gondolkodásnak is. Egy másik vers szerint: „Asszonyról, istenről, / Hazáról, alföldül érzek, / alföldül gondolkodok.” (*Járok a nyárban*) A tér és az idő hatalmasam ki tud tágulni, a korrespondencia egy szerelmes versben (*Találkozás*), így mutatkozik meg:

„S fölérzem: ötezer év
mögött vagy néném, vagyok öcséd,
hol atyánk mered a lángba:
zöld mezők,
zöld-zöld Mezopotámia!

Ringat rengeteg térdén
rege, rög.
Századok rétvén
csatakos ménem el-visszavágtat,
sírsz te, vársz,
álmot szősz,
lepedőt, fátylat.”

A szerelmi líra kezdettől fogva különös értéke ennek a költői világnak. Az ujjongó dalolástól az elégikus boldogságképzetig jutunk el az évtizedek során. Egymásba olvad a szerelem és a szeretet, s a házastársi kapcsolat a legfőbb értékek közé magasztosul, például ilyen versindítással:

„Szemed rám virrad, s lassan
szétárad bennem a reggel.
Szeretem, mikor lekattintod
fejem fölött a holdat,
s útjára indítod a Napot
tekinteteddel.”

(*Amikor átfordul a naptár lapja*)

Egyoldalú lenne a kép, ha az életöröm mellett nem volna jelen szinte mindig azonos nyomatékkal az életbánat is. Ennek kezdetben tragikusabb hangoltsága elégikussá lényegül, s hol komorabbnak, elutasítottabbnak, hol elviselhetőbbnek mutatkozik. Az előbbi változatra a *Reggel* lehet tökéletes példa. Ebben a versben a hétköznapi létezés idilli ábrándjai, elemei és a futószalag-létezés tragikuma szét-

választhatatlanul olvadnak össze keserű szintézissé, lényegében értelmetlenné mutatva az emberi életet:

„Ma is lesz, meglásd békeharc,
s akarsz, nem akarsz – belehalsz,
és belehalsz a háborúkba,
matt derűkbe, fényes borúkba,
de menni kell, vár rád a munka,
gyalulod mankódat öregkorra,
mikor majd lábatlanná gyalulva
kiköp a műhely (...)

A másik szemlélettypusra említhető a *Babits Mihály a szőlőhegyen*. Rájátszás ez a klasszikus, az elmúlással szembesülő Babits-versre. Az *Ősz és tavasz között* jajszavához képest itt a haláltudattal az esti szőlőhegyen áradó nyugalom a meghatározó, végső élmény:

„Fönt, a szőlőhegyen jó nekem,
hol nem ér el a város zsvajja!
Idegen, jaj minden idegen
a világban, s minden idegem
mégis az otthont, rokont akarja.”

A szőlőhegyi derűs verseken, a bordalokon, a barátok játékos köszöntőin, számos gyermekirodalmi alkotáson túl, a létezés magasztosságát, a remény csakazértis erőt adó erejét a legteljesebben az ezredforduló egyik legszebb magyar verse, a *Nyáresti delírium* sugározza. Szőlőhegyi vers ez is. A szemlélődő ember számára „a világ most távoli ködkép” lesz, s az elragadtatás, a lelkesültség érzetei és képzetei hatják át. A természetbe szinte beleolvadva válik érzékelhetővé a végtelenség, s ennek hatására a valódi elragadtatás: a lét végességének és a fenségességnek egyidejű átélése:

„Ülök a bazalthegy alatt,
a szőlőkacsok meginganak,
elnézem sárkányrepülők röptét,
felhajtok egy-egy poharat,
csapkodván a szűnyogokat,
s körülbozsog a végtelen lét,
lepkék, muslincák rajzanak,
leszáll a csillaggal kivert ég,

s mint merengő muralovakat,
ha súlyosan dobbantanak,
hallgatom nagy diófák csendjét,
hallgatom szívdobogásomat.”

Az őszikék korszakhoz elérkezve az életöröm és életbánat a legszerveesebben az istenes-versekben válik eggyé. Prózában így vallott a költő: „Kapaszkodtam az árban, s valahogy partot értem. S úgy-valahogy éreztem, hogy Isten lábujjában kapaszkodtam meg. Valakit kerestem, akinek hinni tudok, hinni lehet. S ő volt az Isten. Azóta is ő éltet, ha sokszor kételyek közt is, de megtartóan.” (2010. Békési Imre interjúja.) *Utak keresztjét* hordva, a *Napi gyász, napi vigasz* polifóniájában, *Szomorún és boldogan* éli napjait „egy ember”, mégis megszólalhat az *Esti ima* áhítata:

„Édes Istenem,
aki körülöttem és bennem vagy,
kutyám szemében és a
kaktusz tüskéiben létezel,
s mellesleg mozzogod
az irdatlan Mindenséget,
köszönöm ezt a napot is.
Nem lettem gazdag,
nem lettem koldus sem,
de feleségem törött bordái
ma is forradtak valamicskét.”

A magyar költészet az ötvenes években egymástól lényegesen eltérő, de egyaránt meghatározó szemléleti-poétikai változásokat mutatott fel, s ezek szinte földrengésszerűen megújították líránkat. Az egyik végponton a személytelenségre törekvően tárgyias, a másikon a drámaian felnövesztett lírai személyiség és a látomásos-szimbolikus-mítoszi kifejezésmód a meghatározó. A hatvanas évek fiataljai többféle utat választhattak. A legjobbak valamiféle kiegyenlítésre, összebékítő szintézisre törekedtek. Kiss Benedek a tragikusát és az idillit nem a groteszkben, hanem az elégikusságban építette együvé. A tárgyiasságot pedig kissé mítoszivá, a mítoszt tárgyiassá formálta. Az ezredvég és az új századelő hol szigorúan racionális, hol határtalanul irracionális világában, amikor e végletek egyaránt embertelennek bizonyulnak, emberszabású költői világot teremtett, amely nemcsak szemlélete, hanem poétikai-nyelvi eszközei miatt is számunkra valónak, szerethetőnek bizonyult.

*

A gyermekirodalom eredetét bizonyára az irodalom legősibb megnyilvánulási formái között lehetne keresnünk. Csak a modern polgári társadalom választotta élesen szét a gyermek-, az ifjúsági és a felnőtt korosztályok irodalmát. Ennek pedagógiai indokoltsága vitathatatlan, ám az esztétikai érték szempontjából a gyermekirodalom sem tehet engedményeket. Különös adomány, ha a költő, az író teljes értékűen tud szólni a legifjabb korosztályokhoz. Kiss Benedek nemcsak rendelkezik ezzel az adománnyal, hanem szinte költői pályájának kezdetétől fogva él is vele. Az igazán jó gyermeklíra leggyakoribb műfaja a dal. Átlátható terjedelem, áttekinthető, könnyen megérthető közlések, ritmusosság, dallamosság, játékosság segítheti elő az átélő befogadást, s mindezekkel Kiss Benedek „felnőtt” dalainak nagy része is rendelkezik. Segítik ezt az illusztrációk is: Berki Viola, Keresztes Dóra, Kass János, Kiss Virág munkái.

Miként Weöres Sándor gyermekverssé vált vagy eleve annak készült alkotásai szerves részét képezik az életműnek, Kiss Benedeknek is számos verse képes egyszerre megállni gyermek- és felnőtt-versként is. Korai, első gyermekverskötetének (1976) az élén ott állt az *Esti vers fiamnak, fohászkodással*, s ez felnőttkötetekben is helyet kapott. Ugyanott olvasható a *Virágzene*, amely nyugodtan ott lehetne a felnőttversek között, a *Virág a szélben* pedig onnan átkerülhetne gyermekverskötetbe is. A korosztályok közötti hullámváz bizonyítéka, hogy a *Március perzselt mezőin* (1989) „versgyűjtemény fiataloknak”, ha nem is gyermekeknek, de kamaszoknak mindenképpen ajánlott. De vannak kifejezetten az óvodás, a kisiskolás korosztályt megszólító, azok körében régóta népszerű művei, mint például a *Vonatózó*, a *Zene-bona*, *Szana-szét*, a *Szegény ember szerencséje*, a *Számoló mese*, a *Színek vándorlása*. Vannak verses, lírai meséi (*Dimbes-dombos, madaras* című kötet), s prózában is írt egy nagy sikerű mesét: *Korong Matyi álma*. Ez „Álom Kovács Margit kerámiáira”. A gondosan megszerkesztett képanyag adja a mese vázát, a korongozást apja mellett sikeresen tanulgató Matyi álombeli kalandos útját a győzelemig. A gyerek a műhelyben lévő agyaghalmot Földöregapónak képzelte, s egyszer beszélgetni is kezdtek. Az öreg így szólt a fiúhoz: „Nagy dolog embernek lenni! Jó kertésznek, szép termés katonájának! És fája mindenkit megtalál, ki keresi fáját. Megleled te is a magadét, fiam: tenni a jót, az igazat, szépet.”

Versek permetegében

Hol teremnek
a termek?
Elvermelhet
e bermet

Miért perget
Kiss Bence
fénylő percet
sercegve?

Döntenének
helyette –
dörgő ének
teremne

Szív az élet
szétszéled,
cigarettánk
leéget

leéget és
fehérlik,
eme vetés:
fehér lik!

Tari István

Serföző Simon

A lélek emelkedőin

Kiss Benedeknek

Akit Isten is magára hagy már,
megkorbácsolnak szelek,
s fején töviskorona az ország,
utak keresztjét vonszolja a lélek emelkedőin,
bár földné inkább,

s rárontanak megvadult kövek,
táruznak testén sebek kapui, kijáratok a vérnek,
ő a legyeket, a magasság halálkémeit
ököllel üti el, melyek az égből
zúgnának arcába fénysebességgel,

szívverése a dacot lükteti:
az igazán nehezét kibírja majd erővel,
tüdejében a levegő akkor is lihegjen,
amikor a lábak lépnek még,
de mintha már nélküle.

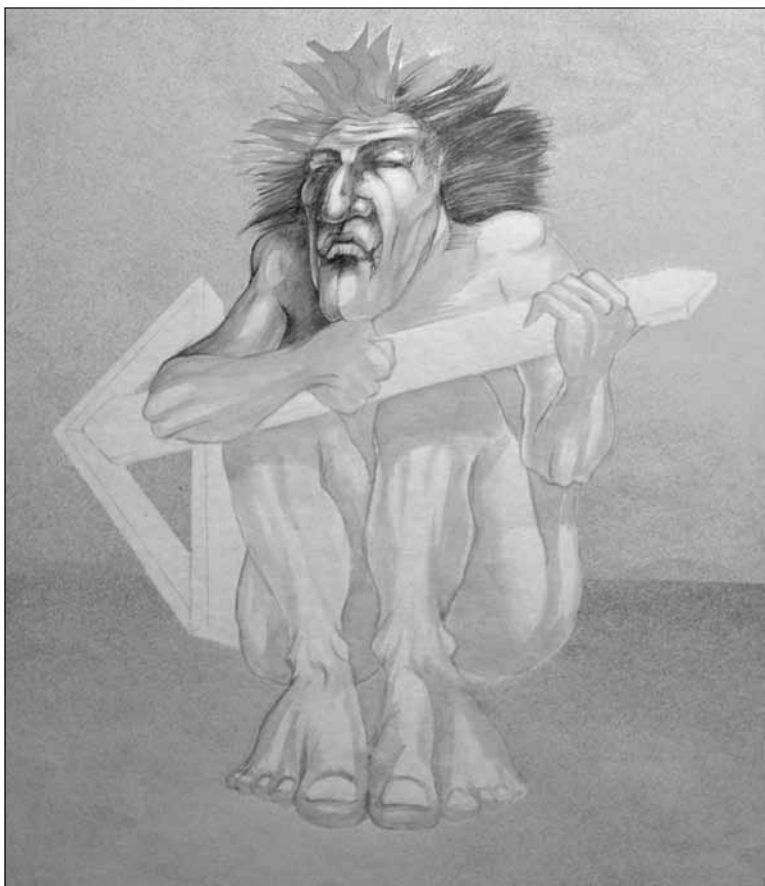
Bozók Ferenc

Füstszobor

*„amikor egy-egy koporsófödél lecsapódik,
mindig vesz valamit a történelem”*

(Kiss Benedek: Nyitnak a shopok, pubok)

illékony életem te füstszobor
a végtelenbe fújva pernye por
fogadjatok be füstös angyalok
miként ti szemhunyásnyi lét vagyok

Kopándi István grafikája

Fecske Csaba

Egy kis(s) bencézés

*Volt egyszer egy kemence,
Belebújt a kis Bence,
Kormos lett a ruhája,
Megszidta a mamája.*

Lám kedves Bence,
milyen szerencse,
hogy nem volt forró
az a kemence,
a kormot meg üsse kő!
Lekoptatja az idő.
Ámbár téged (s engem is) már
Az idő kormoz:
emléket, verset, ki tudja honnan,
a fájdalom hoz.

Megférriasodott a neved,
lettél Bencéből Benedek
ez áll a verseid felett –,
ám te maradtál Bence mindenkinek.
Befűtve rég a sors-kemence,
a Teremtő dugott bele minket, Bence,
kisüti a költőt, akárha kenyeret,
adjál hát mindenkinek,
ifjúnak vénnek,
sok rakoncátlan kis Bencének
egy-egy vers-szeletet.
Mert vannak ám verseidre éhesek,
jóraivaló hit részvényesek,
híveid, olvasóid.
Tudod a költő sose lódít,
az igazat mondod, nem csak a valódit.
Öcsédként pedig, követve a módit,
hosszú (és széles) boldog életet
kíván neked
ezennel szívrepesve
egy szeleske
Fecske

Iancu Laura

A hajnal fogadott fia

Kiss Benedek születésnapjára

Állva várja a virradatot,
mintha első volna, az utolsót.
Munkába menne, de munka nincsen,
csak, amit Isten félbe hagyott.

Hol van a föld, ahol az élet,
nem büntetés, nem is végállomás,
s ha mégis az, Isten karjába vet,
ki boldog, ha másnak vermet ás.

*Indulni kéne, ó, emberek,
Badacsonynál mindent behavazott.
Közelebb kéne már jutnunk ahhoz,
amiért élnünk s halnunk kellett.*

Ki állva várja az érkezést,
fekete térképre festi gondját,
mert oda festi Magyarországot,
hamis kezével a nagy világ.

Agócs Sándor

Kiss Benedek 70

fakasztottál dalt elégszer
homokból kőből
belül hordasz egy keveset
a szülőföldből

hűlt helyeden árván áll a
Duna–Tisza köze
ránk szakad a föld és az ég
birkózni vele

rázuhan az éj naponta
csontra és szájra
halni fekszik be a hold a
tisztaszobába

megvagyunk és olykor néha
dalra is lelünk
diáktüntetés délután
villan a szemünk

ne mondd még hogy nagyon elég
ne mondd hogy vége
ha reggelre mindent földig
tarol a béke

fakasztottál dalt elégszer
homokból kőből
megosztott lett ez a világ
mégis erőből

vagyunk idevetve s némán
töretünk kerékbe
itt volna az idő most már
pihenned végre

de nem most

majd hetvenhétre
majd hetvenhétre

Boros Edit

Olvaslak, költőtárs...

Megkaptad a kegyelem perceit
isten asztaláról
lehajoltál az estike illatáért
őrt álltál apád
határtalan gyümölcsöskertjében
kalózkodtál Szindbád meséiben
elhajóztál hű Solvejg-bokroktól
alkonyok csobbanó fénygyűrűs vizein
találkoztál boldog boldogtalanokkal
számba vetted mi reád maradt
vallatóra fogtad március
perzselt mezőit
felismerted a tekintet szökő árnyait
megénekelted a venyigeláng táncát
tavaszodtál meggyfa-menyasszonyokkal
fohászkodtál a szabadság kapujában
felszabadítottad a méla szavakat
faképnél hagyta a szabályos balítéleteket
s már ismerve a rajban repülés révületét
majd szárnyat bontasz
(hisz szállásod az *elérhetetlen föld*)
a feltámadt szélben
Szentgyörgyhegy színe előtt - - -
hol *éneket választ ki a lélek*.

G. Komoróczy Emőke

„Ki tudja, vén vagy gyermek vagyok?”

Kiss Benedek: Napi gyász, napi vigasz

„Amit megálmodsz –
az az igaz.
Amit végigélsz –
az a való.
S hogy mindez mire való?
Bennük rejlik a
napi gyász, napi vigasz
s ezzel éltet a
Mindenható”

Életútösszegzésnek szánta, szánja legújabb kötetét a költő, aki – 70. életéve küszöbén átlépvé – már inkább visszafelé tekint, nem előre. Az első ciklus címe (*Átévszakulások*) önmagában véve is arra utal, hogy az emberi életnek éppúgy megvannak a maga „évszakai”, mint a Természetnek, s ő már bizony belépett az utolsó évszakba – s talán mint nemzet, mi is mindannyian. A jelent sötétnek és lepusztultnak látja, „homály mindenütt, csak homály”; de ő a régi daccal megpróbál szembeszegülni a sötétséggel – bár egyre erőtlenebb maga is: „Szívemben a csillag fellobog, / tört fénye, fotonja vagyok / s mint egy sóhajtás / elfogyok” (*Csillag*). Végül maga is csillaggá változik, hiszen egész életútján az vezérelte. Születésekor „hadak vonultak, de a csillagok / szilárdan tartották az eget”; s később is csillagok vigyázták lépteit – barátságosan szeretettel, hiszen ők „senkinek sem ártnak, úgy rokonok”. Az ő fényük mellett járja életútját – félig még itt, félig már a fellegekben. „Hol összeállok, mint a párafolt, / hol szétszóródom s esővé válok. / Hol láttatni engedem a Napot, / hol locsolom a szomjas világot. // De a legszebb, ha szivárványként / megfelezem a mennyet, / a Nap is ragyog gyémántként / s könnyeim is peregnek” (*Ki tudja? – 1943. márc. 19.*).

Táltos-ujjal született, nagyanyja nagy ijedelmére („a Sátán tette be lábát a házba!”). az orvos nyomban le is metszette parányi 6. ujját, s sebtiben megkeresztelték, véletlenül ecettel, majd szenteltvízzel. Így lett végül is az Éggel eljegyezve; de garabonciásként, a világgal pörölve lépkedett mindvégig a maga útján (*Forradás a hüvelykujjamon*).

65. születésnapját fanyar iróniával, mégis boldog mosollyal ünnepelte, hiszen az öregkornak is van íze-zamata, sőt! – hétköznapi előnyei is vannak („mától nem kell villamoson, buszon fizetnem”). Bár hirtelen esteledett rá, nem ijedt meg az elkövetkező évektől: „Számadásom, leltárom készen, / kinyújtózom a sors kezében” (*65. születésnapomon*). S azóta sok minden történt vele (betegség, műtét); de nem csüggedt el. Este-

lente – kiülve kisszékére lakása ajtaja elé – csendben várakozik csillaga érkezteré, amely „sose késik”; s ha felleg takarná is el, „az ember akkor is tudja, hogy ott van. / És ez fontos tudás”: „visszaadja a hitünket / a randevúra pontosan megérkező csillag, / hogy van bizonyosság”. A csillag igazi jó barátként „pillog / mint aki tudja a földi magányosságot, / s részt kíván a földi egyedülségből” (*Barátkozás egy csillaggal*).

Kiss Benedek számára a szeretet, a bizalom, a hűség, az emberi összetartozás a legfontosabb értékek. Felelősségtudat hatja át egész költészetét – önmagáért, a családjáért s népéért; s a Magasba emelve tekintetét, követi csillagát, amelytől – mint az emberektől – egymás iránti részvétet, együttérzést vár (viszonya hozzájuk tehát épp ellenkező, mint Tóth Árpádé: „A Szíriusz van tőlem távolabb, / vagy egy-egy társam? – Jaj, ki mondja meg?”). A csillagok őrizték meg családját annyi veszedelemben, s a magyarságot is, viharos évszázadokon át. Nagypapa, aki születendő kislányát meg se láthatta, az első világháborúban, Délvidéken esett el, alig 23 évesen; s unokája, „a fény fia”, holtig gyászolja őt. „Árva volt ő is, mint kislánya, / árva gyerek, mint unokája, / árva, árva, világ árvája, / kinek csak az ég a hazája. //...// Legyek mellette homályló csillag, / a fényeskedés mindig bántott, / s kísérik pásztorló bizalommal / a szanaszét szédelgő világot” (*Baka volt, magyar; Legyek mellette*).

Ezt a „megjavíthatatlan,” széthullóban levő világot a lírai én a szenvedő, egyszerű ember hétköznapi tekintetével figyeli. Mélyen azonosul a társadalom peremére szorítottakkal, a megszorítottakkal és megalázottakkal; testvéreinek érez minden embert, s igazi, krisztusi alázattal éli át a maga és mások szenvedéseit. Most már – érzéskületesen viaskodva – maga is megértette: a szenvedés sohasem hiábavaló! – általa kerülünk közelebb embertársainkhoz és Istenhez. „Tán mert komolyan vettem / jutottam Isten holddudvarába. / S mióta megsántultam, / még inkább testvériséget ébreszt / bennem minden sánta!” (*Mióta megsántultam*).

Súlyos műtéte, az intenzív osztályon eltöltött idő s a hosszú lábadozás megértette vele: „Így is lehet élni. / Az élet a halált is túléli. / Konyhában, pizsamában / Sámlin pihen a lábam. // Mindig lehet, míg a szív dobban. / Az életem – darabokban. // De mint az összerakójátékban, / egészsé lesz, mi vagyok s mi voltam. // Ne mondjátok, hogy nem lehet! / Konyhaasztalon írva / találtam meg az életet. //...// Rágom, rágom az ország gondját / Magamét, gyermekeimét / Fedél nélküliekét, cigányokét. //...// Szóval így is lehet élni. / Életem a halált is túléli” (*Így is lehet*). És mindezért köszönet jár türelmes, áldozatkész, gondoskodó feleségének, aki ellátja, mellette van, mindenben segíti őt. „A te szemérmes asszonyságod / olyan ékszer, mit sokan viselnek, / a te szemérmes asszonyságod / egyetlen csonda mégis szívemnek. //...// Maradj meg öröknek ezer alakban, / imádom szemérmes asszonyságod, / s vakuljon örökre minden vakablak, / de az én tükröm ne csorbuljon / soha, mely téged látott” (*A te szemérmes asszonyságod* – Tisztelet feleségemnek, Kati napra).

A második ciklusban (*Istenimádó csapzott bivaly*) önmaga szabadságvágyó, konok, olykor önféjú és csapongó természetével néz szembe a költő. A cikluscímadó versben

keresetlen őszinteséggel s némi öniróniával társalog az Úrral: „Nem lázadok, Uram, add csak rám a keresetet. /.../ Bírom én s frászt hozna rám tán, / ha hirtelen levennéd a súlyokat.” Eddig azt hitte magáról: küzdeni tudó, sebezhetetlen „nemes vad” – s most, hogy tehetetlenné vált, főhajtással elismeri: csak Isten kegyelme élte; ezért hálával tartozik neki. „Ha magamra nézek, / látok egy csapzott bivalyt, / ki Téged imád mégis”; hiszen az életét megtartotta! Akkor is, ha szenvedésre kárhóztatta – amit nem könnyű zúgolódás nélkül viselni.

Így érthető, ha olykor keserűség tölti el; s keresi szenvedései mélyebb értelmét. „Híved vagyok, én azt hiszem, / pedig tudom: veszett bolondod. / Nyomorítasz, hogy szeresselek, / vagy szeresselek, bár nyomorítasz?” (*Nem vagyok jó Jób*). De mélyen megértette élet/halál dialektikáját: aki él, nem kerülheti el a szenvedést – és csak az szenvedhet, aki él! Hála tehát a szenvedésért és az életért! *Isten csavargójának* érzi magát, „Isten gyarló csámborgója”-nak, aki – megtérve urához – nem szégyelli megvallani esendőségét, hibáit, s kérni kegyelmét: „A Te ítéletedet várom. / A Te csavargód vagyok én, / Hatalmas Isten, / a csillag-bozót világon”.

Most már tudja: a „feltámadáshoz”, ahhoz, hogy bensőleg teljesen szabaddá váljon, s egész lelkével Istenhez forduljon, a „kárhózat” megtapasztalása vezet. A *mélységből* tekinthetünk fel csak igazán őszinte szívvel a *magasságba*. Aki szereti az Életet, annak szeretnie kell a vele járó szenvedést is. Így hát elfogadva jelen sorsát, képzeletében megidézi a Múlt boldog perceit. Visszaálmódja a gyermekkor Édenét, ahol „rendje volt mindennek”, s anyja mellett biztonságban érezte magát; élvezte a napfényt, a levegőt, a szőlőt, a friss vizet. S megidézi a felnőttkori Édent, a Kertet a Szentgyörgy-hegyen, ahol saját szőlőjében tett-vett, dolgozott napestig, gyönyörködött a gyümölcscsel áldott tőkékben, szomjasan itta az édes mustot s a saját borát. „Szőlővel álmodom éjjelente, / Uram, ez csak tőled lehet. / Így szeret, aki szeret. //...// Járom a határt, / mezsgyéken járok, s ámulok. / Téged nem látlak. / Maradj is szent Titok.” Azt reméli: „végső stációja” múltán eljut majd „addig a partig, / ahol a legszebb szőlővessző / hajlik” (*Anyámmal hajdan a szőlőben; Isten szőlője*).

Kiss Benedek erősen kötődik a földi világhoz, gondolatai mégis mindig magasra repítik. A népmesék szabad madarával együtt csapong vágyképeiben – ha már a valóságban nem is tudja a világot járni (ami mindennél jobban fáj neki: szárnyait elmetszette az Élet, mint Arany János árva *rab gólyájáét*). De mint a népdal éneke, akire színes tollazatú madara vár, „zöld erdőben, zöld mezőben” büszkén sétálgatva, – úgy képzelete szárnyán ő is eléri „a csodálatos madarat”: lerajzolja őt. Olyan, „amilyen nem volt még a Földön / tollait a szivárványból lopja” – röpköd – énekel – ragyog, mint „a szabad lélek”; s őt várja. De nem repülhet hozzá, vele. Megkötözte lábát az Úr. Így hát nincs mit tenni; fájdalommal bár, de lemond a repülésről: „vedd szarvasagancs-nyelű / tollkésedet, / szúrd át reszketeg szívét, / mintha egy szürke hivatal levelét bontanád, / s dobd a szemétkosárba” (*A csodálatos madár*).

A valóság erősebb és kínzóbb az álmoknál: nem lehet nem tudomásul venni.

Ahogy személyes életében, úgy a nemzet vonatkozásában is meg kellett élnie: szabad szárnyalásunkat, nagyra törő álmainkat is visszametszette, gúzsba kötötte a Sors. A harmadik ciklusban (*Alkony egy világvárosban*) a költő rendszerváltáskori reményeinek, álmainak kudarcával néz szembe. A száműzött Mikes álarcában töpreng a haza sorsán: „Nyugati felhőket tükröztet a tenger, / jaj, nyugati felhők a homlokomon. / Egyedül maradtam. Nem kell a béke, / vége lesz úgyis, csakhamar vége, / s meglelem végre az otthonom. // Megcsaltak minket és mi is magunkat. / Hiába történt mindaz, mi történt? / Mi marad belőlünk? Pár kuruc nóta, / s hogy átcaptunk néha a Lajtán túlra, / s hogy jöttünk, menekültünk ide önként?” Úgy érzi: „a vereszes Pannónia sorsa, / mint sokszor: harc előtt régen eldőlt” (*Az öreg Mikes felfortyan*).

Ezt a kis országot egész történelme során minden nagy küzdelmében szétzilálták a belső viszályok; a „civódó magyar” ma sem tud egyességre jutni, s az Ady-megjövendölte Vég mindjobban fenyeget bennünket (*A hőkölés népe, Réghalottak pusztáján, A civódó magyar, Az Idő rostájában* stb.), hogy csak a legfontosabb idevágó Ady-versekre utaljunk). A kései utód hát aggódva kérdi: „Te ország: / országom, / te kis haza - / tízmilliónkból / melyikünknek lesz igaza? // Mert itt mindenki szaval, / mindenki mindenhez ért, / de milyen egy-utat válasszunk / a holnapért?” (*Te ország!*) Az ősök, a bátor, kemény hajdani harcosok is siratják, mivé lettünk – s a költő képzeletében feltámadnak, új küzdelmekre készülnek értünk, mint Csaba királyfi a székelyekért. „Kopjafaerdővel álmodtam, / a széllel álltak repedezett haragban. / Ezernyi, milliónyi kopjafa, / arcukban barlangos hasadékok. / Ha eső esett, megbújtak bennük a cseppek, / s ha kiderült, könnycseppként mind lecsorgott. //...// Már a kopjafák értünk vívnak, / kezük nő, lábuk, alájuk fűzött nyereg. / Őket riasztjuk előre baknak, / hogy értünk újból ők győzzenek” (*A maradék*).

A nemzet azonban feledni látszik hősi múltját; s nem akar szembenézni közelmúltjával, önvétkeivel sem. Pedig ma is hőseinkből, mártírjainkból élünk – illetve „élnénk, / ha el nem rúgnánk magunktól őket idegesen: / már megint a háború, megint a Gulág, / a recski évek – elég legyen!” Mindenki Nyugatra néz vágyakozva, s örül, hogy nálunk is „nyílnak a shopok, pubok, klubok, / utazhat, ki akar, vissza se kell jönnie. /.../ Csak teljenek mesékkel a temetők, / mi röpködni akarunk, akár a pille, / ha egy napot, hát egy napot, / aztán húzhatják ránk is a szemfedőt” (*Nyílnak a shopok, pubok*).

A költő – kiábrándulva a jelenből – az áradó Dunát szemléli, egybelátva a „közelt” s a „messzit”. A rakparton botlogolva, összefonódik tudatában a nemzet és a saját sorsa (ahogy hajdan József Attila töprengett „a rakodóparton ülve”; majd később Hajnóczy Péter, errefelé kódorogva). „Északnyugati szél támad, / összébb húzom a ruhámat, / aztán már felhők is jönnek, / az árnyak sűrűsödnek. // Árny vagyok magam is, bottal, / még nyakamban nem kolomppal, / s elbotozok: éjszakára / futja még egy liter kádarcára” (*Alkony egy világvárosban*).

Az esti csöndben, magába mélyedve, gyakorta vissza-visszagondol a *Kilencek* indulására, szövetséges társaira, akikkel együtt vívták harcaikat (*Amikor int az óra*). Feltámadnak az emlékek: kik voltak egykoron, mit akartak, s mi lett álmaikból? Időszembesítő

versek sorában köszönti – vele együtt idősödő – társait; akik immár szintén túlléptek a hetvenen – s már nem is mindannyian élnek. A „barbárosodó éjszakából” föl-fölsírva tekint vissza egykori álmaikra: „mi hajdan a Ménesi úton / a világot szólítottuk / viadalra” – de győzni nem győzhettek. Kudarcaikkal szemben csak annyi az „elégítélük”: „tán pár lelket mégis készítettünk igazabb útra” (*Hajdan a Ménesi úton* – Oláh Jánosnak a 65.-re). Útjukat ők is „gyalogszerrel” tették meg, mint hajdan Arany János; s közben „elfutott mellettük” a világ. „Vajon kellene ezt sajnálnunk, / és siratnunk a tegnapt? // Ne sirassunk mi semmit, / magunkat végképp, / nékünk ez adatott. //...// Kati, várjunk mi csak a buszra, / vagy még inkább – menjünk gyalog. / Mi elérhető, az egyszuszra, / mint csillag, így is fölragyog!” (*Mezey Katinak*). A korán távozott barát, Rózsa Endre sugárzó arcát, komoly, szigorú tekintetét megidézve, a túlvilágra üzeni, szinte vigasztalóan: „Köszönöm, megvagyunk, rosszabbul bár, / mint mikor elváltál tőlünk. //...// A világ nem lett se szebb, se jobb azóta. / Örülj, hogy idején leléphettél. / Kopottak lettünk, mint a bakanóta. / Te élőbb vagy, érvényesebb ennél! (*Beszélgetés egy halott baráttal* – Rózsa Endre emlékének). Péntek Imrét – stílszerűen, az ő egyéniségéhez illően – ironikusabb hangon köszönti; közös látásmódjukra apellálva: „Lázmérőnek születtem én, / bár magamnak is sok a lázam. / Lázak nélkül szerettem volna én / élni e lázverte világban.” Ez persze lehetetlen volt, korábban, is, most is – hiszen a Ma törvénye minden eddiginél kegyetlenebb: „No, ki kit fal föl? / A guberálóknak már csont se jut. / S pezseg fölöttünk, mint romlott tejföl, / savanyú erjedéssel a Tejút” (*Savanyú erjedés* – Péntek Imrének).

Serfőző Simonnak, a *Hetek* jeles költőjének, ugyancsak a *közös út* okán üzen: őt sem a külső elismerések, a „felfutás”, „beépülés” szempontjai vezették, hanem a „befelé út”, az önmagával és népével való lelki összhang megtalálása és megőrzése. Így túléli evilági életét: „Mert akinek ég lett a hazája / - nem választotta, csak úgy rászakadt -, / annak Istenhez van szabad járása, / s kolonca csak, mi a sárban marad” (*Ki nem mérhette le a távolságokat*).

Ködöböcz Gábort, a fiatalabb pályatársat is rokon-léleknek érzi, aki „reflektorára” rezonált, s aki vele azonos „hullámhosszon” gondolkodik a világ dolgairól: „Mi van a télben, / a csillagokon túl, / mik játéksugaraktól meg nem remegnek? / Annyit tudok csak, / játszásiból / Isten belénk is különös ködöket / s fénymagocskákat rejtett”. Ezek a fénymagocskák jelzéseket adnak le, hogy az összetartozók egymásra találhassanak (*Reflektorozás*). S talán ez a biztosíték arra, hogy egyszer mégis „feltámad” a nemzet (*Halleluja!* – Bakos Istvánnak).

Így hát Kiss Benedek élet-számvetése korántsem reménytelenül zárul. Ő hisz az Életben (amely „messziről jön s messzire megy” – ahogy Ady megénekelte); hiszen az élet szerelme által győzzük le a halált. „Szép a virradat és szép / az alkony, / jó, ha szélben pirul az arcom, / akár a gyümölcsök, / célt sem tudva, / s ha lehetne, / megszületnék / újra”. Hálát ad Istennek a puszta létért, minden napjáért; „s ha jön az az óra, / sajnálkozni fogok bizony, / hogy létem burkába / csak ennyi fért” (*Míg nyílik a szám*).

(*Széphalom Könyvműhely, 2012*)

Ködöböcz Gábor

A fény- és létszerelmes költő

Kiss Benedek: Szomorún és boldogan

Az imponáló formakultúrával, irigylésre méltó érzelmi intelligenciával, kivételesen gazdag élményvilággal és sokféle érzékenységformával megáldott Kiss Benedek költészete azért lehet beavatásszerű és megvilágosító erejű, mert a kreatúratudattal élő szerző önmagát az univerzum polgáraként, a létezést pedig szentségként gondolja el. A magyar irodalmi hagyomány számos jelentős értékét szuverénül ötvöző líravilág a természeti létezés ezernyi apró csodájára fogékony szemléletével, a bukolikus idill pannon derűvel átszótt sajátosan egyéni változatával is unikum-számba megy. Ekként lehet ő a fény- és létszerelmes költő, aki fáradhatatlan erővel próbálja megmutatni a belső békéhez és a külső harmóniához vezető utat.

Kiss Benedek költészetében Kós Károly direkt hatásával aligha számolhatunk, ám a reneszánsz típusú ezermester életpéldájának nyilvánvaló jelenlétével annál inkább. Az erdélyi kultúrhistoria égtartó emberének jótékony hatása és inspirációja mindenekelőtt a természettel, a Gondviseléssel, a nemzeti közösséggel és kultúrhagyománnyal megvalósított harmonikus egységet és a velük folytatott állandó párbeszédet jelenti. Kiss Benedek a veleszületett tanulhatatlan talentumoknak köszönhetően régóta tudja, hogy „jó mindaz, ami a teljesség felé emel és a harmóniával összeköt, s rossz mindaz, ami a harmóniától és a teljességtől elválaszt”. A költővel készült interjúk (például a Görömbei András, a Faragó Laura és Barna T. Attila által jegyzett beszélgetések) is azt támasztják alá, hogy a világban való eligazodás, a létben való otthonosság a belső béke és a külső harmónia nélkül egyáltalán nem lehetséges. A *Szomorún és boldogan* versuniverzuma is ezt a meggyőződést erősíti bennünk.

A címével a Boldog, szomorú dal Kosztolányiját megidéző, hetven opust számláló és négy ciklusból felépülő kötet első egysége (*Csillagok, szűnyogok*) a másik három verscsoport költészetre, szerelemre, Istenre fókuszáló jellegzetes élmény- és érzékenységformáit is megelőlegezi. Az alaphangot megadó kötetnyitó verstömb a mikro- és makrovilágot egybefogó tematikai, világképi gazdagságával, illetve az egzisztenciális és nemzeti sorskérdésektől a kozmikus bukolikáig ívelő szemléleti tágasságával jelzi, hogy az integer személyiség létteljességet megcélzó törekvése és szintéziszeremtő igénye a posztmodern korban is lehetséges. A költői élményrétegek és hangmodulációk változatossága a természetben és a privát szférában megélhető otthonosság szenzuális örömetől a világban és országban való idegenség disszonáns tapasztalatáig ad számot arról a jellegzetesen Kiss Benedekre valló

értékvilágról, amely a közösségi orientációjú, lét- és jövőérdekű elkötelezettséget, az életértékek és megtartó hagyományok iránti mélységes felelősséget jelenti.

Miközben az első ciklus partitúráját öröm és bánat, életremény és haláltudat eldöntetlen vitája motiválja, az itt sorjázó versek néhány őszikék-hangulatú, a megfáradás és számadás elégikus futamait recitáló darabjában (*Pólusok, Négysorosok, Boromnak fogytán, Az éjszaka, Leéggő gyertyák*) olybá tűnik, hogy kényszerűen bár, de fokról fokra vággyá lesz a lemondás és lemondássá lesz a vágy. Hozzátevé, hogy költőnk esetében az elégikus regiszter elsősorban nem József Attilára vagy Vörösmartyra emlékeztet, hanem sokkal inkább Csokonaira és Dsidára. Életöröm és elmúlástudat, idill és tragikum disszonanciáját oldandó – mintegy a poeta angelicus és a garabonciás költő gesztusait megidézve – kerül előtérbe a sok dimenziós orfikus tudást és létteljességet fölillantó látomás: „Szeretem hajnali tántorgásom/ a konyhában,/ mikor a város alszik/ kába homályban.// Én ilyenkor látok/ világosan,/ tántorog a világ szintén,/ s mint én,/ olyan.// Nappal nagyképű, konok,/ futós és élemedett,/ ilyenkor a mindenség/ játszó gyerek.// (...) Megkísértenek manók,/ tündérek,/ s vallom, hogy ők is valók,/ csurran a pohár/ és ilyenkor/ vagyunk mi mindenhatók.” (*Mintha századok óta*).

A kötet poétikáját és világgépét legartisztikusabb módon kifejező, tartópil-lérszerű költemények (*Együgyű dalocskák, Status, Csillagok, szűnyogok, Költők, romantikusan, minden időben, Rímek kavargása, Ösfa, Könnyel és irgalommal, Apokrif prédikáció, Szomorún és boldogan*) teszik élményszerűen érthetővé, hogy mit is gondol a költő a magyarságról, az anyanyelvről, a szülőföldről, a természetről, a szerelemről, a mindenségről, a költészetről, s a mindezek foglalatául szolgáló Istenről. A leginkább művészetfilozófiai érvénnyel bíró és legeggyetemesebb dimenziókban mozgó költemény kétségkívül a kötet címadó vers.

A *Szomorún és boldogan* a létről való tudás emblematikus darabjaként a költő talán legszemélyesebben kozmikus és legkozmoszmisszusban személyes alkotása. A nyelvi tisztaságával, emberi mélységével és hibátlan formarendjével megigéző vers a 20. századi szakrális költészet legjavához kapcsolódva fejezi ki a vendéglét talányos-tragikus misztériumát s az evilági tapasztalat metafizikai távlatból föl-sejlő mélyebb és teljesebb értelmét. Az elhívás útján élő lélek az Isten által megszentelt világ sokféle gazdagságát, megannyi örömét és szenvedését klasszicizált nyugalomú, vallomásos alakzatokban emeli katartikus erejű, sugárzó szépségű po-ézissé: „Világod láttam/ portól/ a csillagokig,/ láttam:/ egy emberben/ ezer lakik,/ s minden egy ember/ mégis/ egy ember,/ keresztekkel verve/ és kegyelemmel. (...) Gazdag létemért/ áldlak,/ Uram-/ áldalak/ szomorún/ és boldogan.”

A *Szomorún és boldogan* című kötet szembeötlő erénye a versek frazeológiájában, motívumrendszerében és metaforikájában megnyilvánuló természet- és valóságközeli szemléletmód, amely életes hitelességet és üde frissességet kölcsönöz

a művek tárgyias rétegének. Ezzel egyidejűleg a költemények metafizikai távlatokra és egyetemes emberi jelentésekre nyíló rétegeiben a látomásos-szimbolikus-mítoszi költői világ is fölépül. Így teremtve meg – József Attila, Illyés Gyula, Nagy László és Juhász Ferenc nyomán – látvány és reflexió, tárgyiasság és intellektualitás hibátlan egységét. Ami persze ősi és modern, tonalitás és atonalitás kettősségében a bartóki szintézist is magában rejt.

Miközben a létrontással és létabszurditással viaskodó Kiss Benedek legfőbb művészi törekvése a mi maradék várunk megóvására irányul, a virrasztó, érték-tanúsító magatartáson belül a „tisztának a tisztát őrizzük meg” ethosza, illetve az emberként és magyarként hogyan lehetnénk őszintén boldogok dilemmája látszik a lehangsúlyosabb elemnek. Az egzisztenciális és közösségi természetű sorsproblémák éber öntudattal és példaadó felelősséggel történő megvallásában a *Szomorún és boldogan* című kötet valódi szellemi izgalmat és színvallásra készítő morális próbatételt jelent. Ugyanakkor –mivel „az ének segítségnyújtás,/ a lelki tisztasági procedúrák/ működtetése” – Kiss Benedek „keresztekkel és kegyelemmel” megjelölt versei sokat segíthetnek abban is, hogy a létrontás erőivel folytatott sokszor egyenlőtlen küzdelemben méltósággal és eséllyel vegyük föl a harcot.

(Holnap Kiadó, Budapest, 2007.)

Gacsályi József

Impromptu

A hetvenkedő Kiss Benedeknek

Így
két lábon botorkálva
alig sejtünk valamit

mennyivel
többet tudnak a fák
általuk ír fontos jegyzetet a Teremtő
lombnyelven a tavaszban
s a bokrokon virágszínekkel kottáz
hajlongó éneket

vajon min merengnek
a roppant törzsek
mit fecseghetnek a cserjék csörögve a
fűhajlító fűszeres szélben
és miért halljuk lágynak a trillát
amikor a madár fájdalmasan
pár után süvölt

az Érsekkertben
amely jelenlétünk álmainak egyike
megpróbáltuk kilesni
a megfejtetlen márciusi hieroglifákat
hogy lemásolhassuk legalább
az évszak dallamát mert
azt hittük hogy itt ránk
hasonlít minden később
rájöttünk arra hogy az
egész nem más
mint egy hatalmas költemény
amit az Örök Úr ír
s amit mi az elfogyó időben
a pokoltornácra jutva
folyton másolni nem tudunk

De látod
mégis itt hordjuk
bakancsunk talpán
a sétány földjét
és ceruzával
meg irkával a kezünkben
lépkedünk a kikeletben
az ősz terítette avar fölött

Kanyár Erika Mária

Hetvenkedésre

(Kiss Benedek 70. születésnapja margójára)

Hetvenkedve

Se temesd még
Édes ifjúságod

Gazdagország

a lelked: fiatal –
bár számos az éved

Hetvenkedve

hordd be csűrbe
termésed színe javát

Kissbence csikóból

így válik végtére is:
nagy Kiss Benedek

Az eredeti másik:

kunfajta nagyszemű legényből –
nem pedig a második

Hetvenkedsz még

poézisunk kertjében –
reméljük – sokáig

Hetvenkedésed

számlálhatatlanná teszi
jövendő költői éved.

Kis Pál István

Derék legények vagyunk

Kiss Bencének Szekszárdról

Tedd le ide, tedd le, kérlek,
sétálókedved, s *pihenőkédet!*
Tudom, az a cigaretta,
mily makacsul parázslók vagyunk mi,
de miért is kellene épp erről leszokni...
Leülök én is persze,
melléd, ha csak egy percre,
hogy aztán a padról felkelve újra,
menjünk, mert hosszú,
s lám, nem visz egy szuszra
a szekszárdi dombokat idéző utca.

Vigyázz, a lépcsőn!
Itt lefelé nem illik botlani!
Ez már a megcélzott jó hírű borozó.
Itt vár reád *alig bátyád* Szakolczay,
Lajosunk, az ítéssz és jeles *üstfoltozó*,
s vele *alig öcséd*, a Gacsályi Jóska,
könyvész, ki népéért dúdoló helóta...
soroljam-e még, a kedvedre gyűlteket?
Szerény, de bőséges a trakta,
az ízeket tetézi a pohár,
s benne jófajta, nem holmi alföldi,
szekszárdi Kadarka.

Az evés-iváshoz tán még nem,
a mulatáshoz kell az ének.
Daloljunk hát vigadó bárdok,
békedalt az örült világ
összes hentesének!
Daloljunk tavaszról, a nyárról,
mustcsorgató őszi, jégvirágos téli,
csak évszakolódjunk, elég lesz a gyászból,
daloljunk ki borunk, szépen poharanként,
a legszebb venyigéből.

Kóstoljuk meg a férfias Kékfrankost,
 a Bikavért, az Ó-vöröset, az asszonyos cuvét,
 itt van szeretőd is, Sauvignon kisasszony,
 csak rajta víg trubadúr, dalolj, s a tiéd!
 Kedvedre dalolj, s mi a felkent cimborák,
 ha kell, hajnalig vívjuk e *szent csatát*,
 és fehéret pösölünk, bár vöröset iszunk,
 mert mi, csak úgy, mint velünk Te,
 derék legények vagyunk!

Szekszárd, 2012. május 10.

Kopáncsi István grafikája

Németh István Péter

Kiss Benedek 70

Gyermekkorunkban a szegedi *Kincskereső* című folyóirat értesítette a tapolcai diákokat, hogy van egy költő, aki olyan dalokat ír, amikhez hasonlót Petőfi Sándortól olvashattunk utoljára. Az 1970-es években szóltak ezek a szinte dúdolni való versek a költő édesanyjáról, aki még paraszas vasalóval simítja el a mosott ruhák ráncait, az ifjúság isteni tündérééről, Héberől, aki hébe-hóba belép a hóba, a gömbakácokról, a vadmezőkről, a szüretekről, őszökről és havakról, dobogó esőkről és paripákról, örök betlehemekről, de ordas karácsonyokról is.

Kamaszodtam, s fölismertem Kiss Benedek versében az embert, a kor hősét, aki Prométheuszhoz hasonlít leginkább. Mert az antik mitológiai alak naponta kínokat viselt el azért, mert tüzet és tudást lopott az istenektől, egyszerűen igen bátran viselkedett. Ámbár az sem lehetett gyáva, aki minden heroizmus nélkül egyszerűen csak szépen szeretett volna élni a 20. század utolsó negyedében. Szomorú, ez sokaknak nem adatott meg. Kiss Benedek látva ezt, olyan verset írt, amelyben nem titkolta sem az aggodalmát, sem az indulatát: „*Görgettem én is bár sziklát föl / hegynek, görnyedve raktam / Babilont vagy Déva-várát, / és kit a keselyű tépett, az is / fölvérzett bennem, / gyönyörködven / az első emberi lángon* – Kiss Benedek e modern, huzalokkal teli, magasba tornyokkal terjeszkedő világban sokaknál sokkalta előbb rádöbben, hogy nem csupán a csillag a fontos, amit elérni szeretne az emberiség, de az a tekintet is, amelyik az égitesteket látja. Szeme paraszánál láthatja meg még mindig az ember a számára legfontosabbakat. Mert végül az emberi szív marad, ezt írja az „*Egy Prométheusz-szoborra*” utolsó soraiban. S ekkor már a jegenyék is vannak olyan fontosak, mint az úrrakéták, s egy aláhulló holló is üzenhet annyit, vagy fontosabbat is, mint egy sikeresen fölszállt repülőgép. Prométheusz szenvedése a Kaukázus ormain bármennyire fenséges, meglehet, egy másik mitikus görög példája a követhetőbb és az élhetőbb. Anteuszé. Hiszen megvan a föld, amit magáénak érez és vall a költő, amihez ragaszkodik, s amely egyenletesebb-szelídebb erővel tölti el, mint a hasadó anyagok, a korántsem mindig békés atommáglyák. Imaszavakba szalad a vallomás és a kérelem, mintha a legfontosabbakért esdekelne a sebzett férfi:

*„Ez az én földem, ez az álmom,
az okos, termő fáradozás, amely égis
emeli sátrát, hogy beleférjen egy ország:
a násznép! Haj, fiatalság,
ne halj ki belőlünk, mint egy ritka madárfaj,
ne szűnjek soha gyönyörködni
meggyfa-menyaszonyaidban, tavasz,
ne szűnjék bennem soha a zokogás
a fagy-gyalázta kajszi-koszorúslányok
meddő sorsa fölött!”*

A személyes és az országos gondokat egyként számontartó, gyógyítani vágyó személyiség szomorúsága az övé, amely élete társán – szerelmén és a legközelebbi barátokon kívül vigasztalásra, bátorításra aligha számíthat mástól. Évezredes költői hagyományt őriz Utassy Józseffel és a többi hozzá közel álló költővel, s bízik. Effajta bizalmában ifjan már megcsalta a történelem, s ha voltak illúziói, a kilencvenes években azokat is letarolták azok a jelenségek, amelyek a kultúrát sújtották. Írástudóként nehezebb megélhetés várt rá nem csupán az összeomlott könyvterjesztés folytán, hanem a legújabb korszak a költő eszményeivel sem látszott törődni. Feleségével és Tallér kutyájával egyre többet húzódott vissza a Szent György-hegy oldalába, ahol szőleje szellemi szigetként, *Zöld birodalomként* befogadta a barátokat is. Vers és bor mindig akadt a vendégeket váró asztalon. Innen még mindig elindulhatnak az emberség és a hozzáillő remény palackpostái.

A *Kilencek* nevű költői csoport, a csapat, amelyben Kiss Benedek is felröppent, még szüretre is ellátogatott hozzá. Kovács Endre fotóművész örökítette meg a fényben úszó szőlősorokat és a puttonyozó s szőlőt szedő költőbarátokat. Csak szegény Rózsa Endre hiányzott a rendekből, a nemzedék első halottja. Ha a szőlőben és a pincében nem volt már dologidő, Kiss Benedek remek költeményeket írt a hűsre húzódva. A Szent György-hegyről ugyan írtak már verseket (Fodor András, Mátyás Ferenc, Garai Gábor, Berda József, Konczek József), ám költője mind ez idáig egy van: Kiss Benedek. Kapaszkodhatunk utána a bazaltorgonák fölé, sokat kell még kinek-kinek verselni, hogy érdeme legyen Bence borág-koszorújára. Dalai sok húron szóltak eleddig is, ám aki föllapozza a *Nyáresti delírium* című kötetét, elámul, hogy a Petőfin, József Attilán s Kormos Istvánon nevelkedett költőnemzedékek képviselőihez képest is mennyi váratlan s bravúros formával ajándékozza meg a befogadót. Anakreon bölcsessége benne. Rögtönzött epigrammák, japáni három- és ötsorosok (haikuk és tankák) kalauzolják a Liber atya által fölszabadított, de sohasem – egy másik véglet szerint – zabolátlanul elszálló szellemet:

*„A hordónak higyj,
Ne a hordósónoknak!
Szentségesebb frigy!”*

És:

*„Magányos este.
Csordultig a pohár. Nos:
Egészségemre!”*

Felnöttem. Öregszem én is. A Szent György-hegy fele fordulok 2013 első havában, Kiss Benedek márciusi, 70. születésnapja előtt pohárka Szent György-hegyi borral. Isten éltesse a Költőt!

Madár János

Hazányi évszak

Kiss Benedekhez

Elindul visszafelé; és nyelve alá
tett kavicsokról, önfeledt játékokról
szól. Félve, megalázva mondja
ki életét, fekete szálkáit körmei alól.

Emberséget és tisztességet
kitakart sebei elé összekapaszkodó
ujjai toltak. Vérében – – – ,
fóhászaiban megalkuvások

sohasem voltak. Nem feküdt
cifra vezényszavakhoz hasra.
Szobrokhoz szelídült közlegényként,
hűséges gerinccel, kezét emelte

magasra. Fölmutatta szegénységtől
örökölt hatalmát a forradalomnak,
örömmek. Kokárdaszívű könnyvei
csak jönnek – – – , jönnek.

De ólomba mártott lábaihoz
föld és március hullhat. A tavaszok
ölelése, fenyvesek tüdeje elől
– – – már nem szabadulhat.

Körülállja lélegzetét a szeretet, a hit.
Békesség ül homlokához
és fecskeszárnyú holnapról
álmodik. Sziklát és jövőndőt

a tengerhez élez. Mintha kövek
ütődnének – – – az éjszaka
szívéhez. A hallgatás mélyét
árnyékok merik. Hiába rejtőznek

el a csöndszilánkok, a betűk lassan
fölismerik. Megtanulja az ember
a csillagok meredélyeit, a megtartó
sírás viaszát. Bölcs és igaz lesz

az ölelés, míg a lélek lélekig lát.
Addig végtelen hullámokat,
messzire hangzó tájakat terem
az ének. Elindul föl, föl – és üzen

a nyelveken túlra a venyigének.
A hegyoldal fürtökben lóg,
és karóval jött. Szőlőlugasok lármái
nőnek az égbolt mögött. A Nap

gyöngéd tüzeket áhít. Keresi a fény
eltévedt fiókáit. Madarak fészket veri
a lomb, veri az ág. Gallyakban vérzik
a tisztaság. Hófehér galambokra,

virágok kelyhére nyíló száját
dicséri a tél. A felkiáltójelekről
és kérdőmondatokról nem beszél.
A szótlanság labirintusában

egyre némább, egyre hangosabb
lett. Úttalan álmok közt keres új
hazát és szülőföldet. Bölcsőre
hull a tenyerek hűlt helye, riadt

mozdulat a kincsen. Gyermekként
nyúl az egyetlen reményhez,
mint akinek anyja sincsen.
Megvirrad az árvaság végtelen

ideje, és eltűnik a villámok
héthatáraitban minden baj. Fűvekre
kicsapott évek dülöngélnék
parazsat őriző lombokkal.

Fák kapaszkodnak a szélbe,
és a gazdátlan táj – – – csak
elcsöppent mezsgyéket hagyott.
Tört ágak cipelnek lesütött

szemű századot. De a költő
– fölnezz, nem fogja arcát szégyen!
Füsttel fölgyújtott mosolya leng,
lobog a versek holdözönében.

Demeter József

Fölfelé

*A LXX-kedő
Kiss Benedek-
nek*

...

Hét tenger?
Hetven tenger!
Hetven tengerben
Hetven kagyló,
Hetven kagylóban
Hetven igazgyöngy.
Hetven igazgyöngyben
Hetven igazvers.
Hetven igazversben
Hetven igazgyöngy.
Hetven igazgyöngyben
Hetven kagyló.
Hetven kagylóban
Hetven tenger.
Hetven tengerben
Hetven ég,
Istenem, ó,
Hetven ég, de!
Ez az Egy mély;
Benned ég, Te
Nagy-nagy Kiss...
Szívig érő tükörben, mint!
A kék – szivárvány-
Ég. Borban
Napgyöngy-
Bugyborék.

Véghelyi Balázs

„Mesefaló táltos”

Vázlat Kiss Benedek gyermekverseiről

Ha az irodalomról, azon belül a költészetről a piac nyelvén szólnánk, az egyik alaptétel az lenne, hogy gyerekeknek írni: hosszú távú, jövedelmező és biztos befektetés. Folytatva a piac nyelvén, mégsem egészen annak szellemében, a várható haszonnak ugyanis sokkal erősebb a szellemi és lelki, mint az anyagi összetevője. Magyarországon különösen.

A magyar költészet gyermekversekben is rendkívül gazdag, főleg az 1945 utáni időktől. Az *Arany Lacinak* verset író Petőfi, a kis Balázst *Altató* József Attila és még néhány kisebb-nagyobb klasszikus kisebb-nagyobb gyermekversnek vagy verses mesének nevezhető alkotása ritka jelensége volt irodalmunknak. 1945 után annál gyakoribb és annál tudatosabb. Tudjuk, voltak, akik az ötvenes évek diktatúrájában politikai kényszerből fordultak a gyermekirodalom felé, mint például Pilinszky János, azt is tudjuk, hogy a sokak által legnagyobb gyermekköltőnek tartott Weöres Sándor valójában nem gyerekeknek szánta játékos ritmuskísérleteit. A költők többsége azonban, főként 1956 után, belső késztetésből fordult a gyerekek felé. Hosszú távú, jövedelmező és biztos befektetésnek tűnt számukra olvasókönyvek lapjain, óvodák, iskolák falai között, népszerű dalok szövegében és – mindenekelőtt – ifjú szívekben élni. Így születtek meg Nemes Nagy Ágnes, Zek Zoltán, Tamkó Sirató Károly, Kormos István, Csoóri Sándor, Orbán Ottó, Tandori Dezső, Csukás István és mások tollából a ma is élő és hatni tudó remekművek.

A hatvanas évek derekán induló Hetek, illetve Kilencek (közös indíttatásuk és rokon szemléletük miatt akár Tizenhatok is lehettek volna) költőinek körében különösen nagy volt a gyermeklíra iránti érdeklődés. Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Mezey Katalin és Utassy József egyaránt emlékezetes kötetekkel járult hozzá a gyerekek értelmi és érzelmi fejlődéséhez. Közülük is leginkább Kiss Benedeket vonzotta ez a műfaj. Önálló gyermekkönyveinek száma kétjegyű, ezek többsége gyermekversgyűjtemény, de mesét is írt: a több kiadást megért *Korong Matyi álmát* Kovács Margit mesébe illő kerámiái ihlették. Bár, a kiadványok tartalomjegyzékét végignézve, nagy az átfedés az egyes könyvek között, részben a szó szerinti újraközlések, részben a javított-átdolgozott versek miatt, ennek ellenére tekintélyes életművet tudhat magáénak a gyermekirodalom terén is.

Két, felnőtteknek szóló verseskötet után – ekkor már kétgyermekes édesapaként – látott napvilágot 1976-ban, a kecskeméti Forrás Könyvek sorozatában Kiss Benedek első gyermekkötetete, a *Csiga, csiga, facsiga*. Ez a harmincnégy verset ma-

gába foglaló gyűjtemény küllemében még nem igazán illeszkedik a gyermeki világlátáshoz, és találhatunk benne egy-két olyan költeményt is, amely inkább a felnőtteket szólítja meg (mint például az egyébként igen szép *Anyám vasal*), mégis: a kötet legjobb darabjaiban (mondhatnánk úgy is: zömében) már megmutatkoznak a gyermekköltő Kiss Benedek legfőbb vonásai: a természettel harmóniában élő és a nyelvi játékokban tobzódó ember különleges képzeletvilága, valamint a népköltészeti ihletettség. A kiadvány fülszövegében foglaltakkal egyetértve, „*köznapi realitásokból épült tündérvilág*” ez a líra. Ezt igazolják már a kötet első sorai is: „*Hegyek szempillája már / tüzes pupillára száll. / Kese csikó, táncos, / mesefaló táltos!*” (Esti vers fiannak, fohászzkodással) Hogy mennyire egybefonódik Kiss Benedek gyermeklírájában a természeti és az emberi világ, arra szolgáljanak példaként a következő sorok: „*Seje-haja Eszterkének / selyem haja száll a szélnek, / száll a széllal szálás bokra / csillagokról csillagokra...*” (Seje-haja) A nyelvi játékban örömét lelő költő pedig legtisztábban a kötetzáró álhalandzsa-versben, az *Óvómaláj mivievezava-dalok*ban mutatkozik meg: „*Kova-kövem / hova tevém? / Hova tevém kova-kövem? // Havas ava / tevető – / hova levél / teve kő?*” Szintén már itt, az első gyermekverskötetben világosan látszódik, hogy Kiss Benedek felnőtt- és gyermeklírja csupán tematikai szempontból különíthető el, egyébként ugyanazt a tudatosan könnyed, kötetlenül kötött dalformát használja itt is, mint a felnőtteknek szánt, boldog-szomorú dalaiban. Ez a tény is alátámasztja, hogy hiteles művekkel találkozhatunk, ha a költő gyermekverseit (újra)olvassuk.

Az 1982-ben, immár a Móra kiadásában megjelent *Zene-bona* külső megjelenését tekintve sokkal inkább gyermekkézbe illik elődjénél. A *Csiga, csiga, facsiga* legjobb darabjai szép számmal köszönnek vissza a később keletkezett versek szomszédságában. Ugyanazt mondhatnánk el erről a kötetéről, mint elődjéről, de immár megszorítások nélkül: ez már kívül-belül, minden ízében gyermekekhez szól. A *Zene-bona*, címéhez hűen, bővelkedik az állati, emberi és természeti hangokban. Ezeket a hangokat a költő érzékletes hangutánzó szavakkal is fölerősíti: „*Telefondróton szól a szél: / Híjjú- / híjjú! / Híjjú- / híjjú!*” (Butuska úti dal) A megfelelő szavak mellett a megfelelő ritmust is megtalálja ehhez: „*Zaka-Zaka-Zakariás! zakatolás! bakfütty!*” (Vonatozó) És persze dirigózik a nádírigó, huhog a bagoly, morgolódik a vihar és bicereg, bócorog a bicebóca. Néha pedig az egész szoba lármázik: „*Zene ha zendül, Bona már legott / veri a vödröt, mint az üstdobot.*” (Zene Bona, Szana-Szét) Önfeledt játék az egész verseskötet hangokká csendülő szavakkal.

Ahogy Kiss Benedek egész költészetében sincsenek éles váltások, úgy egymásra sorakozó gyermekkötetei is többé-kevésbé ugyanazt a hangot folytatják versről versre, könyvről könyvre. Ez az állandóság azonban nem jelent monotonitást: játékos és komoly, egyszerű és komolyabb odafigyelést igénylő darabok

váltogatják egymást. Igaz ez az 1986-ban megjelent *Fütyty úrfira* is, melynek különösen értékes, népi motívumokból merítő, ezáltal a versek népi ihletettségével is harmonizáló illusztrációit Kass János készítette. (Egy kis kitérővel jegyezzük meg: legalább olyan fontos szempont ez, mint a művek minősége. Egy gyermekkönyvben a szöveg és az illusztráció úgy viszonyul egymáshoz, mint egy dal és annak szövege. Egyik sem tud igazán hatni a másik nélkül. A rajz nemcsak illusztrálja, hanem a gyerekek képzeletében meg is eleveníti a szöveget – a szöveg pedig a képet. Kiss Benedeknek általában szerencséje volt az illusztrátoraival.) A *Fütyty úrfi* versei, hasonlóan a korábbiakhoz, leginkább a természetből merítenek ihletet. Néhány jellemző cím: *Kibújt a nap; Szél fut a réten; Vihar; Vadgalamb; Szól a kakukk* – ezek alapján azt hihetnénk, egyszerű természetversek ezek, de a szerző rendszerint ezekben is megcsavarja a témát egy-egy váratlan hasonlattal, meglepő asszociációval, furcsa szóösszetétellel. Idézzünk például az utóbbiból:

*„Szent Habakuk!
Szól a kakukk!
Kinek hányat
mond a kakukk?*

*Nekem százat,
neked százat –
építsünk belőle
házat!*

*Rigófütyty lesz
a teteje,
verebek fészkelnek
bele.*

*Ezer veréb –
egész háznép.
Nem is háznép –
egész násznép.*

*Ott tartjuk a
lakodalmunk,
s élünk, amíg
meg nem halunk.”*

Olykor egyenesen a váratlan hasonlatok, meglepő asszociációk és furcsa szóösszetételek köré szerveződik az egész költemény. A természetfestő sorok mellett a mindennapi élet furcsaságairól, avagy a furcsaságok mindennapjairól (például a díszkalap-ács munkájáról) is szó esik, illetve pályatársak gyermekverseire is reflektál néhány költemény. A *Tenger csöppjeinek dalát* Weöres Sándor *Olvadása* ihlette, a *Verebegről* című szösszenet pedig szelíd pályatársi fricska a verebekkel élő és verebegről író Tandori Dezsőnek:

„– Verebegről
jót vagy semmit! –
mondta őszapó
őszanyónak,
s mivel pont verebegről
– s más ilyesmikről –
társalognak,
hallgatnak órák hosszat,
ülnek csak,
nem szólnak semmit.”

A kilencvenes években született Kiss Benedek-gyermekkötetek sem szakítják meg a tematikai és stilisztikai szempontból is egyenesnek mondható ívet, amelyről az előzőekben vázlatosan már szó esett. Ugyanakkor, elvélve bár, de új húrokat is megpendít a költő. Ilyen új húrt jelent például a svéd gyermekversek szórványos megjelenése munkásságában. Ezek a versek abban különböznek a „hagyományos” gyerekversektől, hogy kimarad belőlük a felnőtt közvetítő. A gyermek szájába adja a gyermek különös gondolatait az őt körülvevő világról, általa születik meg a naiv, de a saját koordinátaiban nagyon is logikus, formáját tekintve rendszerint szabad versben előadott monológ. A műfaj (vagy inkább stílus, de leginkább szemléletmód) első hírmondója Tótfalusi István fordításában érkezett meg hazánkba az *Ami a szívedet nyomja* című antológia formájában, 1975-ben. Magyar költők közül elsőként Ágai Ágnes honosította meg 1983-ban, *A titkokat az ujjaimnak mondom el* című kötetében, majd a következő években-évtizedekben egyre népszerűbb lett ez a versforma. Csorba Piroskától Kiss Ottón át Kukorelly Endréig egyre-másra publikálták a gyermekirodalomra (is) nyitott költők a tisztán svéd gyermekversekből összeálló köteteket, Janikovszky Éva pedig ennek a prózaibb változatát.

Kiss Benedek – ahogy már említettem – alapvetően maradt a hagyományos dalforma és a közvetítő szerep mellett, de a *Nap-Hal-Nap* című 1996-os kötetében már szabályos (azaz formájában szabad) svéd gyermekverset is közzétett, ez pedig a *Kérdés*:

„Kihúzták a fogamat,
nem tudok napraforgót törni.
A cinkének
sosem húzzák ki a fogát?
Az mindig tud
napraforgót törni!”

A szabályos jelzöt azért használtam az imént, mert hasonló beszéd módú, de szabályos dalformájú versekkel korábbi köteteiben is találkozhatunk, azonban ahogy a szonettnek vagy a haikunak, úgy a svéd gyerekverseknek is megvannak a maguk formai törvényei.

Műfaji, formai, stílusbeli kategóriáktól függetlenül is azt vehetjük észre, hogy megnőtt az ember, illetve a gyerek szerepe Kiss Benedeknek a kilencvenes években és azután keletkezett gyermekverseiben. Ebben talán életrajzi tényezők is szerepet játszanak, hiszen a szülőből nagyszülővé váló költő életében, ahogy mindenkiben, akit a gyerekei után újból gyerekek (a gyerekek gyerekei) vesznek körbe, a felelősség már kevesebb, a büszkeség, a felhőtlen öröm, az önfeledt játék annál több. Ezt érezhetjük az 1999-es *Sára könyvét* és 2008-ban megjelent *Kata könyvét* lapozgatva, ahogy az ezredforduló után kiadott többi gyerekkötetében is. A *Sára vitatkozik* című gyerekmonológ sokat elárul a gyermeki képzeletvilágról, valamint a harmonikus nagyapa–unoka kapcsolatról, amely a vers tanúsága szerint a költő és Sára unokája viszonylatában is érvényes:

„Birkafelhő száll az égen –
bár nagyapa szerint
bárány az, de hát az ember
ilyenre csak legyint.

Hogyha bárányfelhő volna,
sokkal kisebb volna,
és fehérebb, és a nyakán
nem csilinge szólna.

Biz csilinge a nyakában –
bár nagyapa szerint
csengő az – hát mondhatom, jól
melléfogott megint.”

És még egy utolsó versrészlet, ezúttal a táncoló Sáráról:

*„Táncol a kislány,
táncol a kisunoka:
Sárka mesebeli táncot jár
Tippen-toppan,
szökken a pici boka,
Sári, a kisunoka
reng-ring ide-oda:
mennyben jár,
felszalagozva az álomi bál,
álomi bálban
víg zene száll,
árdeli holddal
párban jár.”*

Kiss Benedek költészetében az időmértékesség ritka jelenség, műveinek túlnyomó hányada hangsúlyos verselésű. Itt azonban a költő ritmusalkotó és hangulat-teremtő képességére egyaránt fölfigyelhetünk, és mondhatjuk: gyerekek, akik eddig csak hallgattatok vagy olvastatok Kiss Benedek verseit: ezt táncoljátok is el!

Szakolczay Lajos

Küldöd a csodát

*Palimpszeszt az Utak keresztje verssoraiból
Kiss Benedek 70. születésnapjára*

Fülem tövén aranydarázs,
távrolól egy-egy duhhogás
gyötri egymást acsarkodva,
fény hullik az ablakokba.

Zápor alatt sokat álltam,
tócsák vizén tapicskáltam,
fürdőztem szívem tavában,
egy lányszem bozótosában.

Komondorok fölcsaholnak,
részeg vizek felzokognak,
belécsendül az éjszaka,
zuzmara, sebek hajnala.

Futok-e még záporokban,
de az én nyaram hol van?
A lúdbőrző vizek felett
mézarany délután pereg.

Villás gépszemek matatnak.
hulltukon kányák kacagnak,
veszendőség vasa csörög,
vascsőrű propeller pörög.

Nem érdekel a forgatag,
fölhajtok egy-egy poharat,
bebugyogjuk az éjszakát,
tudod-e mi a netovább?

Dobogok füstös fehérben,
Föld és Hold szájüregében,
tenger habján a szőkeség,
Uram, hogy járuljak eléd?

Szükség van itthon rád ma is,
megestvéledtem magam is,
kékláng szakáll ha fellobban,
vagyunk már csak világodban.

Adj, Istenem, sok ragyogást,
lám, most is küldöd a csodát!
És mi éggel vagyunk teli,
de nem tudjuk megérteni.

Németh István Péter

Szól a bor...

a 70 éves Kiss Benedeknek

Szól a bor: „Időm jól töltöm. Otthon a pince. Nem sír s bortön.
Csak tőlem érzed, hogy minden vendég tánc, s minden szó költemény.
Bőségszarunál gazdagabban minden palackban tavasz van.
Úton a bánat nem vásik el, borba merítsd, ha érkezel.

Egy kupa bor utakkal teli életünk elmesélteti.
Két kupa bortól el lehet fújni már három dalt is olykor.
Pohár mélyére nézel. S a jövőd hol van? Vértörős borban.
Bárány vére fröccsen sajtárba, kármentőbe, tőtikébe...

Telik a bor színarannyal, nem bírja, csak malomkő aszta.
Püspöksüvegénél magasabbra érjen fejedén a flaska.
Poharadat markolva élj csak, mivel minden zászló csélcsap.

Ha íze jó s színe szép, bízzad borra a dolgok menetét.
Olyan a jó bor, hogy tőle vízirózsaként ringatózol.
Óbort igyál éjjel, s reggelre tavalyi Nap kél fölötted.”

„Ha élni akarunk, segíteni kell magunkon, nem adhatjuk fel”

Bozók Ferenc beszélgetése Serfőző Simonnal

– *Interjúidban, de a Gyerekidő című regényedben, s a Varjúleves elbeszéléskötetben is bőven szólt a tanyasi kisgyerekről, aki volt. Maradtak-e még olyan részletek, amelyek azóta eszébe jutottak?*

– Ahogy halad az idő, emlékeimből elő-előkerülnek eddig el nem mondott emléktöredékek. Ezek között vannak, amelyeket anyám elmeséléseiből tudok, s mégis mintha én emlékeznék rájuk, annyira az enyémekek érzem őket. Például, hogy a bölcsőben, amit már kezdtem kinőni, addig-addig ringattam magam, amíg fel nem borult velem. Anyám az udvaron vagy hátul a veteményeskertben lehetett, mert hiába sírtam a bölcső alatt, nem hallotta, milyen bajban vagyok. Csak amikor bejött a konyhába, vette észre, hogy a talpa fölfelé áll. Ezért aztán, amikor megint odakint akadt dolga, betuszolt a suckóba – a kemence és a házfal közötti részbe –, elébem pedig oda állított fölfele lábbal egy hokedlit, ki ne tudjak jönni, mondjuk kikormolni a sparheltből, mert állítólag egyszer már megtettem, lehetett utána takarítani! Ezúttal pedig azt történt, hogy amikor a kemence – anyám nem sokkal előtte fűtött be –, kezdett forrósodni, igyekeztem volna magam kiszabadítani a szűk résből. Ezért fölmásztam a hokedlira, hogy átjussak fölötte. Egy kendő volt átkötve rajtam, s az beleakadt a szék egyik lábába, ahonnan se föl, se le, fölakadtam. A fejem pedig odanyomódott a kemence oldalához. Pecsét nagyságú kerek foltot égetett a fejemre, ami – ahogy anyám elmondta – nagyon sokára gyógyult be. Haj pedig sose nőtt azon a helyen.

Állítólag nagyon sokára tanultam meg járni, s mintha a késést akartam volna bepótolni, állandóan menni akartam. Nyilván arra, amerre láttam. Még inkább, amerre a vonatok jöttek-mentek százötven-kétszáz méterre a háztól – közelebb-ről lássam őket. Anyám pedig mindig nem állhatott felettem, hogy vigyázzon rám, tele volt dologgal. Ezért aztán nyáron kötelet hurkolt a derekamra, kikötött a téglajárda melletti eperfához, nehogy vonat alá kerüljek, vagy beleesek a vályogödörbe, amiben víz állt sokszor, kislibák-kacsák úszkáltak benne. Apámnak napraforgószárból kellett kerítést barkácsolni körül a házban, hogy utamat állja. Meg az aprójóságoknak is, mert azok se mehettek, amerre ők akartak, főleg nem a mások földjére, hogy azon kapirgáljanak.

A kerítésnek nem sokáig kellett se rám, sem órájuk vigyázni. Talán még három éves se voltam, már tudtam magamra és szárnyas komáimra is ügyelni. Komáimat

mondok, mert annak tekintettem őket, akikkel rendetlenkedni, játszani lehet, ha az a megkergetésüket jelentette is, mondjuk hazafelé a közeli kukoricásból, aztán fölrebbentésüket a porból, kerítés tövéből, a parlagi galambok fölhesztését a háztetőről. A vonatokat játékaimnak tekintettem. Spárgát húztam ki a fák közt, azt huzigáltam oda-vissza, fölállítva-leeresztve vele egy bádogdarabot, az volt a vasúti jelző, így kényszerítve lassításra – játékból persze –, aztán tovább engedve a szerelvényeket. Találtam egy vaskereket, azzal meg a napraforgókat fordítottam keletről nyugatra, amerre a Nap haladt. Úgy képzeltem, én fordítom-irányítom őket.

Ezek a képzelgések később sorra-rendre megjelentek a verseimben. Akárcsak a ház körül látott szerszámok, amelyeket emberi tulajdonságokkal ruháztam fel: jártak-keltek, kapálták, szénát, szalmát húztak a kazalból, ásták a földet. Emlékszem, lázas beteg voltam, s félálomban az ól mögött mozgott a törekboglya, a másik oldalon vicsorgott a kapu, közben különös hangokat hallottam: huhogott a kémény, az ásott kút sóhajtozott a föld mélyéből. Örökre belém vésődtek, amiket akkor láttam, hallottam. Amelyekhez aztán társultak anyám rémhírei, amelyeket a faluban hallott: a kukoricásokban emberevők bujkálnak, a teheneket megrontja Míreg Panka, aki macska képében házról házra jár éjszaka. Vasvillával próbálják agyonütni, de mindig elugrik. Ez utóbbi már a település gazdag hiedelemvilágához tartozik. Pócs Éva, a neves néprajzkutató egész könyvre valót gyűjtött össze belőlük.

– *Tehát ahol most vagyunk, nem a szülői ház.*

– Nem, az innen egyenes vonalban 4-5 kilométerre épült 1940–42-ben, az aszfaltúton pedig a vasútállomásig haladva, ami köves volt valamikor, amerre kerülni kellett, s utána tovább a sínek mellett, kitett öt kilométernél is többet. A vasútállomás tehát közelebb esett, mint a falu. Elsősorban ezért jártam első osztályos koromtól Szolnokra iskolába. A vonatkocsi lépcsőjére eleinte még fellépni se tudtam, négykézláb másztam föl rá, s az utasok között úgy furakodtam be a vagon belsejébe. A falusi házat, ahol most beszélgetünk, 1957-58 körül kezdtük építeni. Ezt szó szerint kell érteni, mert valamennyire én is részt vettem benne. Szüleim először Újszászon, a szomszéd településen vásároltak telket, csak azt a tehenes szekerünkkel körülményes volt megközelíteni, a közelben nem vezetett út a rékasi határból át az újszásziba. Mentünk volna keresztül a mások szántóin? Gyalog, biciklivel meg tudtuk oldani, de szekérral már bajosabb lett volna. Eladtuk aztán az ottani telket, s itt vettünk egy másikat, amit helyénvaló döntésnek találtam: idevalósiak vagyunk mi, nem amoda. Jó nagy porta ez, két ház is elférne rajta. Épp ezért esett erre a választás, mert itt ha bekényszerülünk a faluhatárból – amivel a szüleimnek kalkulálniuk kellett –, a jószág tartást folytatni lehessen: valamiből muszáj megélni. A legelső kolhozosítástól kezdve tartani lehetett attól,

hogy útban leszünk a megalakuló szövetkezeteknek: előbb-utóbb szedhetjük a sátorfánkat. Amire végül is nem került sor, elsősorban a szüleim ellenállása miatt. 1959–60-ban hiába szántották körül a tanyát, nem hagyva utat se, s fenyegettek bennünket, nehogy megpróbáljunk onnan ki-be járni, nem mozdultunk egy tapodtat se. A tanyabejárót aztán visszacsináltuk. S szüleim végül a maguk elhatározásából adták föl az ottani életet, hiszen elvesztették minden földjüket, a házhoz tartozó gyümölcsfákat a vegyszert szóró repülőgépek lepermetezték, ne teremjen rajta semmi, törés után a kukoricaszárat, amely a tehenek téli etetésére lett volna szükség, a téesz nem adta nekik – nemhogy ingyen, pénzért sem. A kitolás szándékával, mi másért. Inkább meggyújtották, égett a fél határ! Arra is gondolniuk kellett, hogy már nem fiatalok, s öregségükre csak be kell húzódnium a faluba, közelebb legyenek bolthoz, orvoshoz.

Először ez a ház lett készen, utána az istálló. A szekérrel hol ezt fuvarozott be apám a tanyáról, hol amaszt: az elbontott góré, fészter cserepeit, gerendáit, aztán az ól tégláit, az akol deszkáit, s idebent kezdte a szomszédok segítségével fölépíteni. A nyári konyhát szétszedte, megmentve minden darab vályogot, lécet, cserepet belőle, s idebent azt is felhúzta. S utána jöttek a tehenek, a malacok, a tyúkok, a kacsák. Már meg volt a helyük, be lehetett nekik költözni. A termés harmadéért megművelték két-három falusi pedagógus földjét, amelyet azok fizetéskiegészítésként kaptak, s amibe a téesz többnyire kukoricát vetett, szüleim meg bekapálták, s a termést feletették a jószágokkal, azokat pedig eladogatták. Apám közben a Fűszért-telepen dolgozott Szolnokon, hogy nyugdíja legyen, anyám ugyanezért a megyeszékhely bérházaiban takarított. Én ekkor már letelepedtem, családot alapítottam Miskolcon, de beleláltam az életükbe, hiszen két-háromhetente megfordultam itthon. Az *Amíg élünk* riportjait s az azutániakat ebben az időben s az itt szerzett tapasztalataim alapján írtam.

– *Mi ösztönözte arra, hogy írjon?*

– A készítés több irányból érkezett. Elsőként az egyik szeretve tisztelt magyar tanáromtól, Vajay Józseftől, akinek a keze alá, ha jól emlékszem, a hatodik osztály második felében kerültem, eltanácsolva az előző iskolából, ahol bukásra álltam több tantárgyból is. Az új helyen valahogy sikerült megkapaszkodnom, sőt, egy évvel később, elsősorban a humán tantárgyakból már hármás-négyes voltam. A tanár úr figyelt föl rám, elsősorban fogalmazásaimra. S én meg magamra, hogy lám a verekedésen kívül tudok valamit, amit az osztálytársaim is elismernek. A tanyasi világ megjelenítése volt az, amely abban a városi környezetben újszerűnek hatott, amivel fel tudtam hívni magamra a figyelmet. Egyik alkalommal a tanár úr meg is látogatta a szüleimet, kíváncsi volt rá, honnan járok be iskolába. S ekkor anyám eldicsekedett neki, hogy verseket írok, belőle meg kibukott, hogy régebben több regénye is megjelent. Pályázatot nyert az egyikkel, amelyiket ajánlott,

hogyan olvassam el. Már nem emlékszem a könyv címére, a cselekményére sem. Nem úgy az ugyanabban az iskolában tanító Gyomai György *Nádi farkasok* című ifjúsági regényére, ami jobban megfelelt a koromnak, s inkább megragadott. Az ő könyveik ösztönzésére kezdtem járogatni a falumbeli könyvtárba, Szolnokon a könyvesboltokba, s olvastam mindent, ami a kezembe került, nem válogattam. Kiválogatták ők magukat, melyik az érdekesebb s tetszik jobban: Móricz, Tamási, Gárdonyi, Szabó Pál, Jókai. Majd jöttek a versek: Arany, Petőfi. Adyval sokáig nem boldogultam, József Attilával sem. Amit az iskolai könyvben olvastam tőlük, azok nem keltették föl az érdeklődésem. Valószínűsíthető, hogy nem voltam elég érett a befogadásukra. S talán abban a zárt, kieső, takarékos szavú világban, amelyben felcseperedtem, nem részesültem olyan nyelvi élményekben, hogy ráérezzek költészetük nagyszerűségére. Később annál inkább. S csak sokkal később jöttem arra is rá, hogy az a nyelv, amelyet gyerekkoromban megismertem, mennyire szemléletes, szófurdulatokban, képekben gazdag.

Történt aztán, hogy anyám újságot, a Szolnok megyei Néplapot olvasva a nyári konyha előtt, ülve kis sámlin, egyszer csak azt mondja: ezt a verset meg egy rékasi gyerek írta! S mutatta, hogy ezt, ni! Még pedig Szegedi Pali, Pendel Palinak a fia! Csúfnévük volt az utóbbi. Kíváncsi voltam, s elkezdtem olvasni. Rögtön meg is volt a véleményem róla: no hiszen, ilyen én is tudok írni! Nem hagyott a hiúság, s másnap néhány versemet beküldtem a szerkesztőségbe. Bár ne tettem volna! Szerkesztői üzenetben juttatták tudomásomra, hogy közlésre nem alkalmasak. Régen ért ilyen szégyen, hiszen szélteben-hosszában olvashatták a faluban, úgyszintén szolnoki osztálytársaim. Ezt nem hagyhattam annyiban, újra küldtem be írásaimból, csak ezúttal rövid prózákat. S ezek közül egyet elfogadtak. Mindegy, hogy nem közölték, csak jóval később az egyik versem, a lényeg, hogy nem maradtam szégyenben.

Megjegyzem, akkoriban a napilapok is közöltek szépirodalmat szombati számaikban. Nem úgy a rendszerváltozás óta. Mért közölnének? – teszem föl a kérdést magamnak. Csak nem azért, hogy valaki elolvassa, s könyvet vegyen a kezébe?

Az írás felelősségére akkor döbbsentem rá, amikor már több versem is megjelent. Majd amelyeket visszahallottam a helyi rádióban. Szavaimat idegennek éreztem, mintha nem én fogalmaztam volna őket. Magamtól jöttem rá, hogy arról kell írnom, ami közelebb érint, s amihez a legszemélyesebb közöm van. Ami az én élményem, sorsom is. Az meg se fordult bennem, hogy megszépítsem a valóságot, mást írjak, mint amit a környezetemben tapasztalok.

Pedig nagy volt a csábítás, hiszen harsogott a propaganda újságokból, rádióból. Otthon azonban más hallottam, s igaznak azt tartottam. Tizenévesen is tudtam, hogy hazug világ vesz körül, amelyben mást gondolnak, mást beszélnek, és megint mást cselekszenek az emberek.

– *Hogyan születik a Serfőző Simon-vers?*

– Nehezen, máskor könnyedebben, előre nem lehet tudni. Van, amelyiket évekig írom: két-három sort jegyzek le belőle, s alkalomadtán előveszem: akkor már nem sok bajom van vele. Esetleg évek múlva javítok bele itt-ott, pontosítok rajta. Vagy rontok, még az is előfordulhat.

Ennél azonban sokkal fontosabb, hogy a lélek állandó készenlétben legyen, ne lankassza el a bávaság. Minden igyekezetemmel azon voltam, vagyok, hogy a maradandóság igényével megírjam azokat a sorsfordító időket, amelyeket megéltünk a kelet felől büzlő Ázsia-szagban. Abban a hazában, amelyben életerős paraszti közösségeket tettek tönkre, tömegeket kergettek városi ipartelepekre, idegen munkára. Ennek elmondása érdekében szinte minden műfajt igénybe vettem, ne tehessek szemrehányást magamnak, hogy ellustálkodtam az időt. Meglehet, a próbát nem álltam ki, de fel nem adtam.

Biztos vagyok benne, hogy ha hagynák, ha ereje fogytán is, ez a nép képes lenne rá, hogy elkerülje a harmadik világ süllyesztőit, amerre szinte megállíthatatlanul sodródik. Hiszen szeretne dolgozni, munkája után megélni, noha jórészt megfosztották lehetőségeitől. A zsákutcába nem a maga akaratából sétált bele, akadtak segítői. Lelkesítőek törekvései, amelyekkel én csak egyetérteni tudok, s bátorító szavakat szólni. Már az is jó érzésekkel töltené el, ha legalább kiállnának mellette, a hozzáhajolás, megértő szó is nagy segítség lenne, ha nem a legnagyobb. És sokszor még arra se számíthat. Megvetésre és kioktatásra inkább, s épp azoktól, akiket a tenyerén hordott.

Ez is vers után kiállt. S az a sok szegénység, amellyel újra tele az ország. Borulás sötétel, mert úgy érezni, nem vezetnek sehova se az utak, lemondás legyintget, mint szélben a gally. Ám ha a nyugat szellemi kincseinkért, áldozatvállalásainkért Trianonnal fizetett is ki bennünket, s cserbenhagyással, újabban se sokkal többel, számunkra akkor sincs más lehetőség, mint összeszedni magunkat. Megtépázott bennünket az idő, de gyökerestől árokba dönteni nem tudott.

– *Alföldy Jenő tollából megjelent az ön prózájával kapcsolatban egy recenzió, amelyben azt írja, hogy három hatást észlel. Leginkább Illyés Gyula Puszták népét, a másodikon nagyon meglepődtem, mert Kassák Lajostól az Egy ember életét említette. Harmadikként Móricz Zsigmondot. Mennyire tekinthetők a fent említettek valóban hatásoknak, vagy csak szituációs hasonlóságról van szó?*

– Ha hatottak is rám az említett írók művei, nem közvetlenül. Csak úgy, mint más íróké is. Ismerem mindhárom író regényeit, elragadtatással olvastam azokat, épültem belőlük. Mint ahogy épültem Tamási Áronéból, Sinka Istvánéból, Szabó Páléból. Ha az ő nevük merül fel velem kapcsolatban, számomra elismerést jelent, hiszen nem akármilyen mércét jelentenek. Nem állítom, hogy azokat el is érem. Különben se az én dolgom méricskélni. A kritikus – feltételezem – igyekszik egy

irodalomtörténeti folyamatban elhelyezni műveimet, megjegyzése valószínűleg így értendő. Bennem fel se merült, hogy amikor szociográfiai vagy életrajzi jellegű prózáimat írtam, Móricz vagy Kassák nyomdokait kövessem. Olyan riportokat, elbeszéléseket, regényeket szerettem volna kiadni a kezemből, amelyek a közelmúlt valóságát tárják fel – hitelesen. Egyszerre legyenek olvasmányosak, s fölmutatói emberi sorsoknak, e nép élni akarásának.

– *Hogy érzi magát Serfőző Simon a rendszerváltozás utáni Magyarországon?*

– Szeretném jobban érezni. Hiszen a régi hatalom emberei továbbra is megszállva tartják az azonnali intézkedések fórumait. Kétségtelen, az ország felkészületlen volt a változásokra, s mire észbe kapott volna, már döntöttek a sorsáról: külföldön s idehaza. A spontán privatizációról már akkor törvény született, amikor a nagyhatalmak csak épp, hogy megegyeztek Kelet-Közép-Európa jövőjét illetően. Egyesek erről tudtak, a kettéseknek szavuk se volt hozzá: asszisztált a tájékoztat-lanság. Alattomban történt minden, a legnagyobb csendben, nehogy felneszeljünk. Kijátszottak voltunk, azok is maradtunk. Az érdekeemberek pedig a közvagyon-t átmentették, átmentik a maguk javára. Jövőlátó darabomban fogalmazom meg, mennyire igaza volt István királynak a fiához, Imre herceghez írott Intelmeiben: akik csak a maguk hasznát, önös érdekeiket nézik, a külső ellenség-nél is nagyobb kárt okoznak. S a károkozás: kifosztásunk ma is tart. Az ország testén eleven se-bek a leszerelt, eltüntetett gyártelepek, gyárromok, a megszüntetett munkahelyek üres hangárai, kiürített csarnokai. A keleti végeken lelakott, lepusztult tájak ék-telenkednek. Ebben a helyzetben kell újraéleszteni apátiába esett vidékeinket, s részben önellátóvá tenni. Egyúttal lakhatóvá is alakítani, ne állnának üresen – sok helyen tönkretéve, kifosztottan – jobb sorsra érdemes lakóházak, kertek gazosan, kihasználatlanul. Ha élni akarunk, segíteni kell magunkon, nem adhatjuk fel.

Erdei-Szabó István

Az utolsó nyár rohama

Dőzsöl, zabál a nyár,
rakétát lő az őszre.
Föleget maga mögött
mindent most és
mindörökre.
Ez lesz az utolsó roham
a végső csönd előtt a Földön,
míg eljön a Mindenséget
uraló béke.

..Aztán a tiszták és a megmérettettek
megállnak és megpihennek az Úr
tenyerén örök időkre.

Föld! Földem!

Föld! Földem!
Fölpántlikázott labdám,
föl-földobott kövem.
Hegyekkel, folyókkal
ékesített ékességem!
Föld! Földem!
Földönfutó szegénységem,
földönjáró bizonyosságom.
Tavaszkok, nyarak, őszeim
és gylcsba öltözött fehérségem!
Föld! Földem!
Porrá s hamuvá lett őseim
az örökkévaló időben,
szeretettek és szeretnivalók
az egy-mindenkori ölelésben.
Föld! Földem!
Betonsilókkal fölszabdalt vidékem,
háborúkkal fölzabált egyetlen reménységem.
Föld! Te, egyetlenem!
Szülő- s halóföldem!

Márciusi elégia

Már csak a kő, csak a csont,
ahogy egyre mélyebben hallgat,
ahogy ránk fagy a csönd,
belénk fojtva minden forradalmat.
Kisimul lassan a ránc,
kivillan az éber mosoly,
fölbukik földrengéses arcunk
mindennapi poklaiból.
Tárulkozz ki! Süt a Nap,
talán a Hold ragyog rád.
Tárd ki újra a szíved,
hadd simogassa ünnepi zsoltár.
Ragyogj, ragyogj! fényes
gyermekkori álmom, segíts!
Mielőtt mínuszba dermed a Föld,
a végső békét megtalálnom.

Szomjúság III.

Nem látok el már gyöngé szívedig,
csöndem mégis szelíd szavadra
szomjazik.
S hiába bármily szemfényvesztés,
nem látok el már
tengerszem-szemedig,
ahol álmunk tágas öble
a mélységben megmerítkezik.
Nem látok el már
csak foszló árnyadig,
és számolom a partra
vetett éjszakát, hányadik?

Emberül-Csehül

Cseh Karcsi 60. születésnapjára

Talán végül Te maradsz egyedül,
bár ítésted farag, szapul, csepül,
de Te fúvod a nótát szlávul, csehül,
törökül, horvátul, csuvasul, finnül,
és szó a szóhoz, lélek a lélekhez ízesül,
és tudjuk mindnyájan itt legbelül,
bárhogy fújják rossz szajkók botorul,
azért az a Vers úgy szól magyarul,
ahogy költőnk magában zengte Csehül:
úgy igaz, úgy tiszta, úgy szent emberül,
ahogy az már csak nagyritkán sikerül.

Bucsa, 2012. december 2-án.

Asszonyok, lányok

Asszonyok, lányok
tűzből tulipánok.
Fájdalmat hordozó
Mária-Magdolnák,
maguk is vérző
virágok.
Föld és Élet megtartói,
halálból is hazajárok,
születésben, halálban,
örökös lázban is fázók.
Félelem és szenvedés elűzői:
tündérek és Danaida-lányok
Öröm és szenvedély tiszta,
áradó vizű forrásai,
a testből feltörő gejzírek,
örökké rejtélyes vulkánok.
Asszonyok, lányok
tűzből tulipánok
dáliák, rózsák.
fényt és illatot hozok.
Érettünk lobbanó lángok

Fazekas József

Bika szarva

Kiszáradt fa
bika szarva
hogy haragszik a magosra

ha tehetné
felöklelné
még a napot is lelökné

volt ő lombos
főkolompos
vándoroknak ami biztos

irányjelző
szétekintő
űzött embert is elrejtő

falu tanya
város rabja
mennyi mennyi kiszáradt fa

kiált kiált a pusztába.

Messzi

Messzi harmatos füveken
mezítláb jöttél
velem
csillag-sátor volt
életünk
s hitünk egyetlen reményünk
drága emlék
örökké kék
semmi vétség

messzi harmatos erdőben
várt rám rejtőzve
kedvesem
világ bajától oltalom
minden sebemre
takarom
hű karját szívemre
drága emlék
örökké kék
semmi vétség

messzi harmatos egeken
egyedül ő szólít
nevemen
kötöznek hurkolnak
bánatok
föltépi eloldja
s vagyok
messzi harmatos
füveken erdőben egeken
drága emlék
örökké kék
semmi vétség.

Menjünk el mindnyájan

Menjünk el mindnyájan
 ki-ki messze-messze
 úgy hogy a föld se
 sírjon utánunk
 sunyin
 mímeljük a nagy fáját
 énekeljünk
 cukros zsoltárokat
 röptessünk madártollakba
 rejtett nagy igazságokat
 menjünk el mindnyájan
 ki-ki messze-messze
 úgy is összekevert
 már mindent
 a hontalan honlap
 velünk úszik el
 a holnap
 menjünk el mindnyájan
 ki-ki imessze- messze

...én maradok
 mint a néma sírok
 falevél- hullásba bújt
 drága éveim
 szívemre rég por ült
 a szél ír bele:
 ki elmegy
 nem nyugszik
 csak vándorol
 kering bolyong
 majd visszaér
 mint az elpárolgott víz
 az ér hátán tovacsillanó
 ragyogásban
 mint a hajnali napfény
 meghalni csak itthon lehet
 visszahív szándékos
 az Isten s a képzelet.

Jelmezbál

Üres a raktár
 nincs csak a hiány
 sehol egy portéka elkapkodták

tegnap még kellék
 ma puccos parádék
 farsangján vigyorog új-régi arcokon

parola áldomás
 mennyi hasonmás
 fő a köz-meg-nem -hallgatás

takarózz jobban
 kinn a vadonban
 megint befűtöttek mind neked

jön a várt tombola
 ha jól csaholsz kihúzza
 buzgószáj neked is jelmezed.

Gál Éva Emese

Táj

Mondd, hogyan festhetném meg ezt a tájat,
ami magából képen túlra lép,
ha hiánya, és nemléte is látszat,
és a látszathoz hiányzik a kép?

A kontraszttalanság, és színtelenség
közönyébe halnak a távlatok,
tűnnek a völgyekbe zuhanó esték,
s magukba húzzák a domborzatot.

Mondd, hová húzzam meg a horizontot,
ha nincs alattam föld, fölöttem ég?
Olyan sűrű falak között szorongok,
mintha rám épülne a messzeség,

pedig nem ölel körbe, csak a semmi,
Ahogy magát a csönd lapjára festi.

Felett

Ha a végtelen egy nagy gömbbe zár,
rajta kívül már nincs látóhatár,
s lassan minden magába visszatér,
mintha a megtérés lenne a cél.

Semmi sem sík, semmi sem egyenes.
A mindenség boltívei felett
a szél se jár, a csillag sem ragyog,
s nem törnek át rajta gondolatok.

Bármilyen tág, cella ez a világ,
a semmiben úgy pörgeti magát,
hogy a saját maga fala legyen,

s soha ne lássa azt, amit kizár.
Más világokban száll-e a madár,
és boltozza-e hamis végtelen?

Bent

Bent verőfény van, nyár van, és meleg,
akkor is, ha a tested didereg.
Dús lombokkal ölelkezik a szél,
az égbolt a lelkeddel összeér,

s mélyen, magasan végtelenbe tár.
Itt nincs kerítés, nincs látóhatár,
nincs közel s távol, minden oly szabad,
mint a fénysebességű gondolat.

Egy pillanat, és bárhol ott terem,
átível téren, időn, Istenen,
s mert egyé vált világával a cél,
bárhová térne, mindég hazaér.

Meleg van, verőfény van legbelül,
s te idekint dideregsz, egyedül

A megíratlan vers

A világ olyannyira elhagyott,
hogy magából fakaszt gondolatot,
nem diktálja mennyei hang a verset,

csak az idő bordái közt a szív,
úgy dobog föl, hogy új életre hív
minden szerelmet, amit elfelejtett.

S dobogja ellobbant napok tüzét,
lükteti halott fények melegét,
hogy a pillanatba lelket leheljen,

s ne dermedjen a csendbe a jelen,
hiszen a világ együtt végtelen,
minden kimondott szóval teljesebben.

Hány napban lüktet föl az űr szíve?
Mennyit kell a csendnek szeretnie
ahhoz, hogy a hiányt égbe kiáltsa?

Nincs egyensúly a végletek között,
de arcunk már az űrbe költözött,
s csak a pörgés hasonlít önmagára.

Nincs ember, lélek, vers és érzelem,
csak a mindennel játszó végtelen,
ami formát, érzést, hiányt derengtet,

de egyszer minden játékot fölél,
belesüllyed minden isteni cél,
hogy senki ne írja meg ezt a verset.

Semmitható

Az árnyékok az arcodra zuhannak,
a horizont köríve megreped,
szilánkjai óriás szélt kavarnak
lesodorva a mennyből az eget.

Egy csillag sem marad az üres égen,
semmi sem világít már távlatot.
Az arctalanná csupaszodott éden
sajgó hontalansága körbefog.

Ez a világ, ahol semmi sem érez,
ahol sorra megölték a meséket,
ahol a láng is hideg, mint a hó.

Elveszíti közelségét a távol,
a lélek is kiszakad önmagából,
és mindent lebír a Semmitható.

Káosz

Már több a múlt, mint amennyi az élet.
Szárad a test, csupaszodik az ég.
A glória horizontján a fények

porig égetnek minden szép mesét,
és mögöttük akkora hideg támad,
hogy sírkővé fogy a kezdet, a vég.

Alig kereng a vére a világnak.
Alig van szó, már alig van sikoly.
A pillanat falai körbezárnak,

valami örök hiány átkarol,
s ahogy lassan a szorítása enged,
kezd megszokottá válni a pokol.

A horizont alá hantolt szerelmet
soha nem hívja magához a fény,
holtan születnek meg róla a versek,

és utolsó lesz minden költemény,
ami katedrális épít a csendre,
a lélek feneketlen fenekén,

hogy a jajongó semmit megteremtse.
Egyre nőnek az úrfalak belül.
Ég nehezedik rá az égitestre,

Isten glóriáitól menekül,
s mintha mindent eluralna a káosz,
szerteszét szaggatja magát az úr.

Egyszer csak semmi nem lesz hű magához,
szétzilál fényeket, árnyékokat,
s egy végtelen nemlélet körberácsoz,

hogy áttörjön rajta a gondolat.

Lőrincz György

Az öröm napja

Ó, azok a régi disznóölések...

Talán a gyermekkor ragyogja be sosem halványuló fénnel? Vagy valóban olyanok is voltak?

Mi is kellett hozzá?

Először is mínusz tíz-húsz fokos hideg, amikor jégvirágot virágoztak nemcsak a fák, hanem az ablakok is, amit mi, gyermekek a leheletünkkel olvasztottunk le. Hó, nagy hó vagy legalábbis havazás, amikor nagy, puha pelyhekben hull, hull a hó, de legalább pilinkézik, apró hószirmok, hóvirágok hullanak az égből, mintha csillagok hullanának, ezernyi apró csillag, miközben a fák jeges, havas ágaikkal, akár májusban, fehérén ragyognak. És persze pálinka, egy kis borocska meg izgalom és jókedv, mert hát ünnep volt ugye a disznóölés?

Elég ez hozzá? Nem, persze, hogy nem, kellett hozzá még a készülődés izgalma is, ami azzal kezdődött, hogy apánk, ha még nem volt hó, már napokkal előbb, valahányszor csak felkelt, azzal kezdte a napot, hogy odaállt az ablak elé: – Havazott-e? – kérdezte ilyenkor anyánk. Vagy: – Vajon fog-e havazni? – Mert ez lényeges dolog volt, hó nélkül sosem volt igazi a disznóölés, olyankor a sárba vagy a fagyott, fekete földre kellett lefektetni a disznót, ráadásul a sarat is behordtuk a házba, szóval apánk, ha nem volt hó, már napokkal előbb „leste” az időt: – Havazott-e? – kérdezte újra és újra anyánk. – Nem, még nem – mondta nagyon szomorúan apánk, vagy: – Képzeld el, tiszta fehér az udvar! Fehér lepel! Irkalap. – Ne mondd! – játszotta meg a csodálkozót anyánk, mintha nem tudta volna, hogy hótalpon jön a tél, selymesen, puhán.

Igen, óriási havazások voltak gyermekkorunkban, talán még a telek is szebbek voltak, általában november végén, de december elején mindenképp lehullott az első hó, először csak a Hargita tette föl a fejére a fehér hósipkát, fent a Koporsó-domb körül, a fenyők ilyenkor még bíborkék glóriában vigyáztak, fénylettek, aztán, halkán és csendben, többnyire éjszaka, a hegy ormáról lennebb csúszott a tél, beosont a kerteken át az udvarokba, s reggel, mire felébredtünk, az ablakok előtt hatalmas, csillogó jégcsapok csillogtak-villogtak, gyöngyházfényű jégcsapok, mert akkoriban még a házakon nem volt csatorna, s a havazás gyakran szemerkélő esővel kezdődött, folyt, folyt lefele a víz a háztetőn, éjszaka aztán megfagyott, a hold karéjával a hátán, gyöngykagyló fénylik úgy, ahogy a jégcsap az eresz alatt a reggeli virradatban. De ha addig nem is volt valamilyen okból kifolyólag hó, mintha úgy rendezte volna a Fennvaló, a disznóölések kezdetére mindenképp leesett, amelyben aztán meg lehetett „fürösztetni” a disznót: gyönyörű volt a kiterített, megkopasztott, megfürösztött, rózsaszínben párálló tetem a havon. Persze nemcsak a felnőtteket, minket, gyermekeket is elkapott a készülődés izgalma, mi is már

napokkal előbb izgulni kezdtünk, vitatkoztunk, osztottuk a disznónak a fülét-farkát, hogy kié lesz, egyezkedtünk: féltett kincseket, rejtőző gombokat, szajkótollat ajánlottunk egymásnak cserébe, de nem csak azt... Már este meghordtuk vízzel az üstöt, hogy reggel csak be kelljen gyújtani alatta, a fát is előkészítettük, lehetőleg jó száraz fenyő-fahasábokat, bükkfával vegyítve, apánk megfente a késeket az asszonyoknak, anyánk előkészítette a pálinkát, finom, sárgálló köményest csinált anyánk, jó erőset, hogy „ne mondják azt”... A csűrben a szalma is elő volt készítve, búza vagy rozsszalma, hatalmas halom volt, s amikor mindezzel megvoltunk, akkor azt kérdezte apánk anyánktól: – Dávidnak szólatok-e? Hát Bernáthnak, Lajosnak?

És mindezt úgy, mintha nem tudta volna az egész rokonság, hogy másnap nálunk disznóölés lesz, s nemcsak azért, mert általában nem volt mindennap disznóölés, hanem mert gyönyörűséges és fennkölt dolog, a disznóölés külön ünnep, egy kis előkarácsony, a fénye rávetült a karácsonyi ünnepekre is, nem lehetett csak úgy elherdálni, minden annak volt alárendelve, még a savanyú káposztát is ekkor kezdte meg anyánk, finom, lila erezetű káposztacikát ettünk a tokánnyal. Azért is szólni kellett, mert általában beosztották, hogy ki mikor vág a rokonságban, hisz kóstolót vittünk egymásnak egyrészt, hogy ne hogy megromoljon, másrészt, mert így mindig frisset ettünk.

A család ilyenkor már hajnalban felkelt, nem mintha nem égne magától a tűz, ha még visszafekszik az ember, de az állatokat is el kellett látni, úgy illett, hogy a disznóvágás idejére meg kellett etetni, itatni az állatokat, hogy ne legyen több gond velük, elseperni a havat vagy elhányni, ha nagy hó esett, előkészíteni a disznófürösztő teknőt, a láncot, az ágasfát, amellyel a disznó lábait támasztotta fel a mészáros a perzseléskor, szóval rend kellett legyen, ahogy illett, a kaput kizárni, hogy bejöhessenek a férfiak. Igen, a férfiak jöttek először, az asszonyok csak akkor érkeztek, amikor már le volt vágva a disznó, meg volt kopasztva, fürösztve, perzselve. Először többnyire Bernáth bácsi érkezett, aztán lassan a többiek, nagy, súlyos csönddel a nyakukban, látszott a tartásukon is, hogy ők most fontosak, „egy család egész évi eleségéről volt szó”, nem mindegy, hogy sikerül. A kályhában vendégvárón pattogott a tűz, a lángok nyaldosták a kályharéseket, aztán amikor a mészáros, aki valójában nem is volt mészáros, tehát János bácsi is megérkezett, akkor apánk szertartásosan megtöltötte a poharakat – Dávid bácsi szerint, hogy csillogjon a szemük. – Adjon az Isten egészséget az elhasználáshoz, koccintottak, csettintettek még a nyelvükkel is, aztán azt kezdték:

– Aztán ne hogy a disznó a késsel a nyakában kimenjen az útra segítségért, mint Gábor Albertéknál!

– Az nem is a segédeket, a mészárosot kereste...

Régi disznóöléseket elevenítettek fel, azt, hogy ki hogy fogta a disznót, apánk közben újratöltötte a poharakat, majd amikor megitták azt is, bár tudta, hogy nem fogadják el, megkérdezte:

– Még egy rendet tölthetek-e? – Mire: – Nem, nem, egyszer legyünk túl rajta. Aztán megszólalt János bácsi: – Lobog-e a víz, Dénes?

Mire apánk, szolgálatkészen, mintha nem tudta volna, hogy már egy jó fél órája, hogy lobog: – Nem tudom, megnézem!

– A hamu elő van-e készítve? Hát a szurok? Hát a tál? A vedrek?

Tény, hogy amíg a disznót le nem vágják, elég gondterheltek voltak a férfiak, súlyos csönddel maguk körül, nemcsak azért, mert féltek, nehogy elszalasszák a disznót, nevetségessé váljanak az asszonyok s a szomszédok előtt, azért is idegesek voltak, mert valakiknek be kellett menniük a pajtába, hogy kivezessék, mint egy „menyasszonyt” az állatot, egyikük általában a házigazda volt, de persze vele még egynek be kellett mennie, a legfiatalabbnak vagy a legerősebbnek, vagy legalábbis annak, aki legerősebbnek hitte magát, az egyik a hátsó lábát kapta el, a másik a fülét: – Nyithassuk-e az ajtót? – kérdezték, akik az ajtóban álltak, mert azt mondanom sem kell, a disznó valamilyen oknál fogva mindig az ajtó felé menekült. A várakozók elkapták aztán a fülét és a farkát, és valóban úgy vezették ki, mint a menyasszonyt.

Mi, gyermekek ekkor még nem lehettünk ott, nehogy a disznó tényleg elszaladjon, ilyenkor a nyári konyhában, az ablakban ültünk, pontosabban térdeltünk, néztünk ki a hajnali virradatba, néztük a havazást, ha volt, ahogy nagy, súlyos pelyhekben vagy szállingózva hull a hó, pilinkézik, a szomszédos kertet, amelynek fái zúzmarát virágoztak, az ágakon ugrándozó, színes tollaikat borzolgotó, ágról ágra ugrándozó szajkókat, mert a szajkók, de a varjak is mindig megjelentek disznóöléskor, „érezik a vér szagát”, mondták a felnőttek, ott keringtek, károgtak a csűr-pajta tetején. És ekkor felhangzott a disznósivítás, valami furcsa, megmagyarázhatatlan öröm költözött belénk, talán csak azért, mert tudtuk, nemsokára mi is kimehetünk, ott állhatunk a meglett férfiak körül, hallgathatjuk a történeteiket, amelyek először csak az ugratással kezdődtek, aztán ott kötöttek ki valahol Oroszországban, mert ekkor már nem élt „belső nagyapó”, aki Doberdónál is volt, csak a külső, édesapámnak az apja, s ekkor már csak kimondottan Oroszország volt a téma, a Ladoga-tó, „ahol a fény megfagyott nappal, s éjszaka is világitott”. Vagy: – Kimegyek a negyven fokos hidegbe – mondta nagyapám –, a nagy fehérségtől könnyezni kezd a szemem, viszont, ahogy megszokja a fényt, pár perc múlva lenézek a földre, s hát mit látok: a lábam előtt, mint igazyöngyök, ott ragyognak a könnyecseppjeim.

Ilyen szép meséket tudott nagyapó, édesapámnak az apja, persze Dávid bácsi, az édesanyám testvére sem hagyta magát, elmondta, hogy masíroztak Sztálin Jóska előtt, mert per Jóska volt Dávid bácsinak Sztálin, akinek Dávid bácsi szerint Karády azt énekelte, hogy „Jóska lelkem, én édes vitézem”, per Jóska, mint Ferenc Jóska – a víz a moszkvai kutakból az égig szökött.

– Magyar foglyok, ugye? – kérdezte Sztálin a szárnysegédjétől, amikor látta, hogyan verik a díszlépést. – Vengerszkij szoldat, haraso szoldat – mondta akkor, s egy hét ki-

menőt adott az egész fogolytábornak („egy hétig nem szállt ki az orosz menyecske az ölemből”). Amikor a disznó már nem rúgott többé, akkor valóban kimehettünk, néztük, ahogy a férfiak a teknőbe fektetik, ahogy rohangálnak a vedrekkel, szórják a hamut és a fenyőszurkot, mert akkor könnyebb volt kopasztani, ahogy sűrögnek-forognak, mintha valaki felgyorsította volna őket, de a legszebb a disznóölésben a perzselés volt, ahogy, miután megkopasztották, megfűrösztötték, párálló rózsaszínben ráfektették a megvetett szalmaágyra, eligazították a lábait, majd János bácsi fölemelt egy villa szalmát: – Hol a gyufa? – kérdezte. És akkor fölcsapott a láng, piroslott, piroslott, megvilágította az udvart, az arcokat, fénylő örömet, holdport lopott az arcokra, talán még a szívekben is apró tüzek gyúltak, a lángjuk ott fénylett az arcokon, János bácsi megmondani kezdte a szöveget, amelyet mindenki tudott: – A legfontosabb a perzselés – állította. – Úgy kell a tüzet irányítani, hogy mindenütt ropogós pirosra perzselődjön, mert nem mindegy, hogy milyen szalonnát eszik egész évben az ember. Majd rázogatta a szalmát, hol itt, hol ott csapott föl a láng, szalmát tett a disznó szájába is, megpörkölte a karmait, ilyenkor nem volt senkinek szabad hozzányúlnia, csak ha észrevették, hogy púposodik valahol, hasad fel a bőre.

Mi, gyermekek a fültre koncentráltunk, néztük, hogy piroslik, perzselődik, éreztük az ízet, zamatát is a szájunkban, s ekkor megszólalt valaki a férfiak közül:

– A disznófüleket ugye a kocsonyába teszitek? – kérdezte oda se nézve ránk – mert a legjobb a kocsonyában a disznófül s a farok.

Csend lett, még a lélegzetünk is elállt: – Csak azért kérdem – mondta –, mert nem tudom, ti hogy vagytok vele, de a kocsonya nem kocsonya fül nélkül, a fül adja meg a zamatát, ízet, páratlan, ahogy a fül erezése átdereng a kéken fénylő kocsonyán.

– Ez így igaz – tett rá a lapáttal egy másik férfi is, mikor látták, hogy már az előbbi szavakra kiment a fény az arcunkból. – A fülnek a kocsonyában a helye, ahogy az öregembernek a kályha mellett.

És ezzel meg is kezdődött az ugratás...

A tűz sercegett, most már, hogy nem szalasztották el a disznót, megnyugodtak, és kezdték:

– Az az érzésem, hogy föl fog repedni ennek a disznónak a bőre...

De ekkor már apánk ugrott is, „értett a szóból”, hozta a pálinkát, mert tudta, hogyha nem „locsolják” meg egy kicsi pálinkával perzselés közben a disznót, hát fölreped a bőre. János bácsi még rá is loccsintott egy csöppnyi köményest a lángoló tűzre, mintha valóban azért kérték volna a pálinkát. És valóban, ha valahol fölperzselődött, akkor már ugrottak is a férfiak, markolták föl a fehér havat, és súrolták, súrolták a disznó bőrét.

Legtöbbször Bernáth bácsit ugratták, a belső szomszédot, aki erdőmester volt és vadász, s most, hogy többen is voltak „fatolvajok”, hát ő volt a téma.

– Egyszer most élnek a fatolvajok – kezdte Dávid bácsi.

– A tegnap ott voltam a kocsmában, ugye a disznóölésről volt szó ott is, kérdezték,

nem tudom-e, hogy Bernáth mikor vág disznót, mondom, én nem tudom, de azt tudom, hogy holnap a sógoromnak segít.

– Én annál jobbat tudok – mondta Lajos, a másik szomszéd – a tegnap bejött egy vaddisznó a Csordanyomán a faluba, s kereste a vadászokat...

– Jaj, azt én is hallottam – mondta Lázár, az unokatestvérem –, azt mondta, azt a pirospozsgás vadászt keresi, aki mindig mellé lő...

– Igen, aki még egy nyulat sem lőtt életében...– tódította meg Lajos.

Bernáth bácsi hallgatott, hallgatott, pisolygott, harapdálta a szája szélét, még nem vette a lapot, ahogy a felnőttek mondták. Lajos, mintha csak önmagának mondta volna:

– Nem is kell most a vadkanoknak félniük, meghalt Oláh Gyula.

Oláh Gyuláról szólt a fáma, hogy valamikor, a harmincas években megherélt egy vadkant, amelyik beszorult egy kőszikla hasadékaiba, s aztán szabadon engedte, valahol Brassó mellett lőtték ki, még az újságok is cikkeztek róla.

Bernáth bácsi hallgatott.

– Az igazi vadász nem az, aki lesből lelövi a medvét, hanem az, aki egyszer mellé lő, hogy a medvének is legyen ideje védekezni...

– Jár a szájatok, de a gagyátoknak enni adnátok, ha találkoznátok vele...

– A medvével? Én a múltkor simogattam meg egyet Csihányoskútnál...– mondta Dávid bácsi. – Igaz, hogy a téli álmát aludta, no de mégis. Aludj, csak aludj, kicsi medve, mondtam, nem vadász a bácsi...

– Nocsak, nocsak – mondta János bácsi, s a villával levergette a szenes paraszt a disznó füléről –, most már hogy döntöttetek, kocsonya lesz-e, vagy odaadhatom a gyermekeknek?

A csend megfagyott hirtelen a levegőben.

– Hát, ami azt illeti, a kocsonya finom dolog – szólalt meg apánk is, aki többnyire hallgatott. – Ti mégis hogy döntenétek?

– Mondtam már, hogy a kocsonya nem kocsonya fül nélkül – mondta Lajos, a szomszéd, majd ránk sandított.

Közben megperzselődött a disznó, ropogós, piros volt a bőre, néhol lilába játszó, János bácsi seprűt vett elő, mert ezt így kell, mondta elégedetten, hogy ne szakadjon föl sehol a bőre...

És a férfiak beleforgatták a disznót a friss, fehér hóba, gyönyörű volt, ahogy ott feküdt a hó hátán.

Azt már mondanom sem kell, hogy a fülét s a farkát ekkor már enni kezdtük: – Hagyjatok bár annyit, hogy a fejét le tudjam vágni – szólalt rá János bácsi tettetett szigorúsággal, majd következett a reggeli. Az volt a szokás, hogy akinek volt az előző évi szalonnából, az azt kellett elővegye, hogy lássák, mennyire be tudta osztani – de az igazi öröm csak ezután kezdődött.

A disznó fölboncolására vagy a nyári konyhában, vagy ha nem volt hideg, kint a szín alatt került sor.

Ez a János bácsi külön műsorszáma volt.

Először minden szó nélkül levágta a fejét. Ez úgy történt, hogy valaki a férfiak közül megfogta a fül maradványait, vagy ha nem maradt semmi, lent a tokájánál, János bácsi pedig a nyakszirtnél levágta a fejét. Ez csendben történt. Ekkor megállt, körülnézett, mintha várna valamire (várt is), majd megpengette a kését, amelyhez nekünk, gyermekeknek sosem volt szabad hozzányúlunk, még az ujjait is végighúzta a kés élén (sosem vágta el), s mert a fej felőli oldalon állt, kétszer-háromszor is előrehajolt, benézte a farka tövét, s végighúzta a kést a levegőben. Aztán megállt ismét. Persze, ha apánk ott volt, akkor már töltött is, pálinka nélkül nem volt szabad fölhasítani a szalonnát, mert azt állították, megavasodik, de ha nem volt ott, akkor János bácsi csak tartotta a kést a levegőben, amíg valaki el nem kiáltotta magát: – Hol vagy, Dénes? A szalonna avasodni kezdett. – Csodálkoztunk is ezen eleget mi, gyermekek, hogy lehet az, hogy még föl sincs vágva, s máris avasodik a szalonna, ráadásul el sem tudtuk képzelni, miért csinálnak olyan nagy dolgot a szalonnából, egyébként is mi a kolbászt szerettük jobban, csak évek múltán tudtuk meg, hogyha „szalonna van, akkor már nem hal éhen az ember”, de akkor még nem tudtuk, pedig sejtettük volna, mert egész nyáron azt ettünk a mezőn, szóval János bácsi tartotta, tartotta a kést a levegőben, s amikor megjelent apánk – egyébként úgy illett, hogy ilyenkor nemcsak a segítők, a család apraja-nagyja ott legyen –, végighasította a bőrt a disznó hátán. Az szétnyílt, s mint vörös erezetű fehér márvány, ott ragyogott a szalonna. Ekkor a férfiak megitták a pálinkát, megdicsérték a ház asszonyát. – Itt látszik, hogy mit kapott enni a disznó – mondta még János bácsi is, aki másként ritkán dicsért. – Ez a gyönyörű rózsaszínű pírrel vegyült bíborkék azt jelzi, hogy a disznó nemcsak pityókát, s azt is hidegen, de törökbúzáat is kapott, olyan lesz a szalonna, mint a mogyoróbél, majd lefejtette a bordákról az egész szalonnát, az párállott, fénylett, olyan volt, mint a két-három napos hó, amelyre szigony fagyott, s visszaverte a nap fényét, aztán hagyta, hogy kigyönyörködjük magunkat, mert tudta, hogy az „egész év munkája rejlik a pillanatban”.

– Az ében fénylik így – mondta Dávid bácsi, mire le is ütötték a földadott labdát: – Amelyet te Moszkvában láttál vagy a Krím félszigeten, mert ott terem az ében! Mire Dávid bácsi fölhersent, ahogy János bácsi mondta: – Mit gondoltok, én nem láttam? A hajókon a kormányok ébenfából vannak!

– S parafából a hajók – szólalt meg Bernáth bácsi, aki most érkezettnek látta az időt, hogy visszavágjon a „medvesimogatásért” – azért tudnak úszni a víz felszínén.

– Ében! – erősködött Dávid bácsi megmakacsolva magát, mert ha én azt mondom...

– Aki á-t mond, mondjon b-t is – csavarta ki Bernáth bácsi a krisztusi mondást. Mire a többiek felkacagtak.

– Igen, ez az igazi, aki á-t mond, mondjon b-t is, mert csak akkor tud az ember megélni – fénylett a kacagás az arcukon, ahogy a szemükön is a pálinka, mert ekkor már látszott a férfiakon, hogy nem anyatejet ittak, ahogy az asszonyok mondták. – A szemetek ott a kömény pírrja!

– Ott, ott – kacagtak a férfiak is, attól párásodik a nők szeme... Most már, hogy az asszonyok is jelen voltak, súlya lett a szónak.

– A kalapácsot! – szakította meg az élclődést János bácsi – és a bordákat úgy vágta le a gerincről, mintha csak fenyőágot vágna, pipacsok nyíltak minden vágására, könnycseppek, majd: – A tál hol van, asszonyok? – s fölnyitotta a bendőt. Mi, gyermekek undorodtunk a látványtól, ahogy kékesen kígyóztak, fénylettek, tekergőztek a belek, de János bácsi költővé lett: – Így na! – mondta szinte gyönyörködve, miközben fodrozó, párálló báránnyelűk szálltak a bél fölött – most pedig kivesszük a szívecskét, májacs-kát. Egy rándítás, így ni – aztán a párálló tüdő következett, aztán az orjossa, a gyöngyöse – mintha csak magyarórát tartana a szép magyar szavakból, mintha csak szerelmes asszonyához beszélne: – No, asszonyok, hol a tál? – itt a finom flekkenek, tokánynak való, a flekkent magának készítette az üst alatti parazon, én már vén vagyok, csak ezt ehetek – mondta felénk, gyermekek felé, és vágta, szabta a késsel az omló rózsaszínű húst.

– A káposztacika elő van-e készítve? – csiklandozta meg még jobban az étvágyunkat –, mert annál finomabb dolog nincs a világon – mondta János bácsi –, mint a remegő, rengő tokány finom káposztacikával, amelyek mögött az asztalon ott ragyog aranylóló fénnel a Nap-puliszka. Mert ehhez nem szabad akármilyen puliszkat főzni, csak aranylóló lisztből, amilyent még a király sem eszik, sárgálljon, mint a nap az égen. – Ezt inkább nekünk mondta, gyermekeknek, a gyomrunk már korgott is az éhségtől, de ekkor megszólalt valaki a férfiak közül:

– Ráér az még, hisz most ettünk, étvágyunk se lenne...

S bár valóban a disznóperzselés után reggeliztek – apánk értett a szóból –, már nem is hallotta, hogy Lajos megtoldta:

– Így igaz, a gazda teljesen megfeledezett rólunk...

– Hát, ami igaz, az igaz, a disznó le van vágva, akár mehetnénk is...

– Még a végén megmarad szégyenszemre a tokány, s az asszonyok oda kell adják valamelyik kóbor cigánynak, ennyire szórakozott azért már nem lehet az ember...

– Apánk persze már töltötte is a pálinkát, de az igazi az volt, hogyha ilyenkor már nemcsak pálinka, egy „kicsi” bor is került az asztalra. Akkor lett csak igazi a jókedv estefelé. Dávid bácsi olyankor már ebéd után brácsázott az asztalon, de az is előfordult, hogy a konyhakredenc üvegén verte a taktust: „Hogy azt mondják, hogy...” És szólt a nóta. A vacsorára főzött káposztaléleves sokszor ottmaradt, búslakodott a kályha tetején, vagy csak az asszonyok ettek belőle, mi, gyermekek pedig csak néztük, és csodálkoztunk, miként válnak gyermekké a máskor komoly, komor, meglett férfiak...

Lászlóffy Csaba

Középkori zsoltár-téma

Csodavárás két tételben

(*daktilusok*)

*Szoknya szakad bár,
szélszabandon csak
élni: a Nap vár! –
boldogan ontsad
könnyeidet, ha
vágy tüze tör fel
morbid erővel. –
(Félre gyehenna!)*

*Jöjj, kikelet, nézd,
lelkem, a barbár,
érzi a nagy vést. –
Hánts le hamar már
rügytakarómat,
mennyi gyönyör, és
könnyeden elvész...
(Ostoba holnap.)*

*Drága halottak,
várjatok, ímhol
porlik a csontom
tisztá magoknak,
s véretem ontom
pórusaimból.*

Előrejelzések

Minden friss hajtás csak illúzió,
miközben villámlások kezdik ki pupilládat
és az úrben valamennyi vészkijárat
elzárva. De tudnod kell: mit kezdesz
gyermekkorod tűzparancsolatával odaát
– vagy ideát?

I.

Ahhoz, hogy szent lehess,
nem csupán jószágosnak, de *eléggé*
halottnak is kell lenned.

S akinek hátra van még a csoda?

Hagyjátok dolgozni, mint
elpárolgását az ismeretlennek.

II.

Ha megint rád szól
(mert másik kátét olvasol)
az újabb imperátor!

Jobb lesz lelépni – mondják, béke van, de
a tankokat is érdemes
leköröznöd –; jobb, ha sietsz
(tökmindegy: gyáván, bátran)
ebben az örökös várakozásban,
hogy fény derüljön végre
a kiszolgáltatottak esélyére.

Ha van ilyen egyáltalán.

St. Gallen-i rögeszme (anno 2010)

Egy zsoltároskönyv borítója mint régészeti lelet
(a Szent Gallus írországi hittérítőről elnevezett kolostor
papirusza az egyiptomi híres tekercsekkel rokon) –
bármily magas polcokon őrizték volt: a középkorból örökölt
Úristen üzenetét homály fedi. Tusakodj csak, mindenkori teremtményeid fölött
virrasztva, modern agy: hol és
kiknek köszönhetőn rakódott rá az idők pora?

Ha netán *isteniek leszünk mi is* majd (jóllehet gyűl a szenny),
mi fogja serkenteni vajon az éhkoppra ítélt képzeletet(?),
mely akárcsak az írócellákban görnyedező szerzetesek
– annyi kényszerű és fölösleges kitérő után is –
a szent megszállottak tökélyével kutat.

A birodalmi árnyékromok

Vámpírok, kiváltságos lények – vagy csak az elévült regék?
Az újonnan toborzott zsoldosok izsamós lábnyomát kövesd
a nyomorra ítélt sokaság idült ködbe vesző színhelyein,
hol szesz világítja át a didergő csontokat és korszerű új
monstrumok közt visszhangzik a vád. A romok alá temetett.

A teremtő agy elégiája

Klastrom zárterű, köves udvarán tavaszodik tán.
Árvizes, torkos idő; vagy cserzett
arcú öregség fonnyadt álmát is elorozva:
bukolikus? Ki ül ott szaggatott hitvány
köntösben – micsoda szerzet (!) –,
révedezőn, mintha napozna.

Tornyot riogató, vak varjak,
vattaködöt oszlató rajzás, élemedett
korú, megalvadt
vérű, néhai némberek;
pókhálós tilalmak árnyék-odva
s párálló televény (a búcsú emléke: mind
elenyészőbb). Forrón, sötéttel átítatódva,
ami az ösztönök rejtett ösvényein
sugárzott és surranó talpatokat
égeti. Már csak az anyaföldön hátra-
hagyott jeltelen ujjlenyomat.
Sokszorosított számítógép-arctalansággal
mindegy, hogy ki rejtőzik Istent játszva.
(A Teremtő Agy, nem külön-külön a láb s kar.)

A világmindenség korlát nélkül *bejött* – – –
de ül-e valaki még a képernyő előtt?

Kamenitzky Antal

Csak szél köszön

Vörös levéllel rám fagyott az ősz.
Ki lát, mondhatná: rebellis halott.
Körül a tél fehér fészket rakott
azt lesve még, honnan rabolna nőt.

A fényben lombom bíbor lobogó,
ezer versem: ezer vörös levél,
melyet, ha jön majd, fellapoz a szél,
e vad, örök szabadgondolkodó.

Mint régi bor, bódít téli ég.
Elalszik Isten s akkor megfagyott.
Egy meleg csillag vajon meddig ég?

A semmiség máig mért hallgatott?
Szél elköszön - marad a hallgatás,
néhány fagyos levél és semmi más.

Látod

Az élet, látod, ennyi volt:
apró, kisebb,
fillérnyi font,

ékszernyi gyík
a köveken,

hernyó talpán
történelem.

Kitalálták

Kitalálták az éjszakát
maguk köré a csillagok,
a méltóságos égre fel
tengernyi földek -- a Napot.

Kitalálták az emberek:
Nap s csillag helyett -- szerelem;
vakság a csillagok szemén,
ostromló köd az egeken.

Lócsont

Kopár, kigyérült lócsont a jövő,
melyet széthord a medve és kutya,
tavaszlucsokkal bőven öntözött
és lyukacsos, mint repedt furulya.

Mégis kemény és csörrenő, ha rá
szemetet szór a patyolat jelen,
világít éjjel, mint haló parázs,
távcső és lyukas végtelen nekem.

Nem címer; jelkép, hogy az megmarad,
mi még keményebb, mint az akarat,
és összetartja rajzó részeit.

A mindenségnek csendben ellenáll
túlélve vér és izmok vétkeit.
Már végleges, akárcsak a halál.

Zsidó Ferenc

Krisztus után

(Részlet a Huszonnégy című, készülő regényből)

Amikor Zetelaki Kázmér lenyomta a harmadik lakrész ajtajának kilincset, az éjfél már rég elűtötte az óra. A lakó, Sima László úgy fogadta, mint rég várt vendéget; helyet és kávéval kínálta. Zetelaki nem zavartatta magát, helyet foglalt, a kávé is elfogadta, arra gondolva, hogy az övé, ami a termoszban van, jó lesz később.

- Mindig olyan jól esik kávézni éjszaka – mondta, hogy mondjon valamit.
- Nekem is.
- Nem tud aludni éjszaka?
- Nem akarok.
- Miért?
- Dolgaim vannak... Különben is, egyedül nem jó aludni.

Persze, az öreg Sima László egyedül él. Ez volt minden, amit Zetelaki tudott róla. Igaz ugyan, hogy egy ízben a szomszédasszonyuk (épp egy kis kölcsönért ugrott be hozzájuk) szóba hozott valami különös tragédiát Sima László életében, de ő és a felesége olyan tekintettel nézett rá, hogy jobbnak látta elhallgatni, s egykettőre távozni. Azóta kerüli őket, a kölcsön megadásáról is elfeledkezett. Zetelaki most már kissé bánta, hogy nem hallgatta végig a szomszédasszonyt, ha a történetet ismerné, jobban lehetne irányítani a beszélgetést, de talán még így sincs veszve minden.

– Tudja – folytatta Sima megremegő hangon, mint aki rég vár erre az alkalomra, s most izgatott – fontos elrendeznivalóm van...

Itt elakadt, mint aki nem tudja vagy nem meri folytatni mondandóját.

– Kivel? – kérdezett vissza Zetelaki Kázmér, miközben óvatosan benyúlt a táskájába, hogy a diktafonját működésbe helyezze.

– Istennel. Vétkeztem vele szemben, de megbántam. Most azon vagyok, hogy kérem bocsánatát. Hogy oldozzon föl engem. Mert így nem lehet élni...

Ezt szégyenkezve mondta, lehajtott fejjel. Zetelaki Kázmér tűzbe jött. Vajon mi nyomja ennek az embernek a lelkét? Mindenesetre látszik rajta, hogy belső kényszert érez kínjai kimondására. Milyen jó, hogy ide jöttem! Talán megtudok valamit Isten és ember feloldhatatlan titkairól.

– Isten jóságos – mondta nem túl nagy meggyőződéssel, csak azért, hogy szóra bírja az öreget. Egyenes kérdéssel a dolgok elébe menni nem merészelt, attól félt, ha nem tudja fenntartani a bensőségesség látszatát, elriasztja a vallani akarót. Ha viszony van Isten és ember között, az csakis bensőséges lehet.

– Igen, jóságos – hagyta helyben Sima László tétován –, de aki a legnagyobb bűnt követi el vele szemben, aki a nevét hiába veszi a szájára...

– Hiába...?

– Nézze, világeletemben hívő ember voltam, akárcsak a feleségem, nyugodjon békében szegény...

– Nyugodjon békében – rebegette Zetelaki Kázmér is zavartan. Csak ekkor tudatosult benne, hogy a személyes tragédiák napfényre hozása kínos is lehet.

– Falusi származású vagyok, akárcsak megboldogult feleségem. Békésen éldegéltünk az apámtól örökölt házban, szerettük egymást, féltük az Istent. Vasárnaponként eljártunk templomba, otthon mindennap hálát adtunk az Úrnak, hogy élünk, és egymásé vagyunk. Ebédkor és lefekvéskor is imádkoztunk. A fennvaló meg is segített, gyarapodtunk szépen.

– Milyen gyarapodásra gondol? – szólt közbe Zetelaki Kázmér meggondolatlanul.

– Milyenre? – csodálkozott el az öreg. Hát új csúrt építettem, a pajtát kitataroztam, a városból vízpompát hozattam, bevezettük a vizet, elkészítettük a fürdőszobát...

Mindezt nagyon szomorúan, révedező tekintettel mondta, utána kis időre elhallgatott.

– No, de – folytatta kisvártatva –, hogy szavam ne feledjem – és Zetelaki Kázmér ebben valami szemrehányásfélét vélt felfedezni –, volt nekünk a szobában, az ágyunk fölött egy szép, rézből öntött Krisztusunk. Esti imánkat mindig feléje fordulva mondtuk el, miután befeküdtünk az ágyba. Ez a feszület...

– Már nincsen meg? – kérdezte Zetelaki Kázmér, mert gyorsítani szeretne volna az elbeszélés ütemét. Utóbb jött rá, hogy kérdése a sietős, rossz artikuláció miatt állításnak tűnhetett.

Az öreg megütközve nézett rá:

– Honnan tudja?

– Mit honnan tudok?

– Hogy elástam...!?

– Elásta?

– Igen, a feleségem halála után.

– Nem tudtam.

– Csak megérezte? Hát ilyen nagy Isten hatalma?

Sima László immár szinte eszelősen folytatta történetét, mint aki meg van győződve arról, hogy úgysem hallgathat el semmit:

– Elástam, így akartam megbüntetni Istent azért, amit a feleségemmel tett. Utóbb jöttem rá, hogy ezzel magamat büntetem. Isten mindig tudja, mit kell tenni, ezzel szemben mi, emberek...

– Mit tett Isten a feleségével?

– Régen így mondtam: megölte. Ma már nem így gondolom.

– Mi történt, hogyan történt? – kérdezte Zetelaki Kázmér enyhe irtózattal a hangjában. Az istenfélés és istenkáromlás különös kettőssége megmagyarázhatatlannak tűnt számára.

– Egy búcsú alkalmával... A feleségem épp gyengélkedett, az ágyban volt... Gyakran elővette valami asszonyi gyengeség, talán ezért nem lehetett gyermekünk se, ezért adtuk minden szeretetünket Istennek...

– Arra nem gondoltak...

– Nem – vágott közbe az öreg, mint aki tudja, mi következik – sosem haragudtunk Istenre Sárám terméketlensége miatt, sosem vádoltuk őt. Inkább arra gondoltunk, azért kellett így legyen, hogy teljes szívünkkel Isten felé fordulhassunk.

– Na és...? – próbált visszakanyarodni Zetelaki Kázmér a történethez.

– Búcsúkor nálunk mindig vásár van. Egyedül kellett elmenjek a vásárba, a feleségem nélkül. Gondoltam, ha már a templomba se tudott eljönni, hát választok neki egy szentképet vásárfiának. Hazavittem, nagyon megörült a képnek, azt mondta, már régóta szerette volna, ha a konyhában is van valami, amire keresztény embernek jól esik rápillantani. Megkért hát, szegezzem föl. A hálószobába a konyhából kellett bejárni, egy fenyőfagerendából rakott fal választotta el a két helyiséget egymástól. Kimentem, szeget, kalapácsot vettem elő, szemmel beállítottam, hogy hova kell kerüljön a kép, s verni kezdtem a szeget. Négyet-ötöt üthettem rá, amikor a szobából furcsa kiáltást hallottam. Gurgulázó kiáltást. Ma is a fülemben van... Befutottam a szobába, hát a súlyos, öntött Krisztus az ágyon hever, a feleségem mellett, neki pedig éktelen seb tátong a fején.

– Hogyan történhetett? – dermedt meg Zetelaki Kázmér.

– Hogyan, hogyan... A Jóisten a megmondhatója... Abba a gerendába kezdtem verni a szeget, amelyikbe a szoba felől a Krisztus is föl volt erősítve. A kalapácsolástól rázkódott a gerenda, a Krisztus megmozdult, s olyan szerencsétlenül esett a feleségem fejébe, hogy a sarka bezúzta a fejét. Ha nem pont a sarka üti meg, életben maradhatott volna, mert azért nem volt olyan súlyos...

– Úgy látszik, így kellett történnie – mondta Zetelaki Kázmér bárgyún.

– Igen. És ha elgondolom, hogy mindez búcsúkor, egy szentkép felszegezése közben történt, s a szobor egy olyan asszonyt pusztított el, akinek az Isten mindenkinél fontosabb volt...

– Mi történt utána? – nógatta Zetelaki Kázmér az öreget, attól félve, ha elhallgat, búskomorságba esik, netán sírni kezd, s akkor ő is...

– Azt mondtam, nincs Isten. Mert ha van, ilyesmi nem történhetett volna meg. Sárámat eltemettem, a pappal a temetés után összevesztem, a Krisztus-szobrot elástam az erdőben, a szentképet pedig földobtam a kamra legfelső polcára. Aztán annyira nem találtam a helyem az üresen maradt házban, annyira rossz volt szembenézni a falutársakkal, kiknek együttérző tekintete mögött valami érthetetlen kárörömet véltem fölfedezni, hogy jobbnak láttam a házat eladni, s onnan eljönni. Éppen akkor adták át itt ezeket a lakásokat, volt egy kis spórolt pénzünk, a ház árát fölpótoltam, azóta itt vagyok.

– Hány éve történt mindez?

- Tizenegy – mondta az öreg, és nagyot sóhajtott.
- És azóta?
- Egy ideig gondolni se akartam Istenre, hallani se akartam róla. Ha a számra vettem nevét, az káromlás volt.
- Aztán?
- Aztán lassan megváltoztak a dolgok...
- És a Krisztus-szobor?
- Néhány éve elmentem, hogy megkeressem, de nem találtam meg...
- Miért akarta megtalálni?
- Mert rájöttem...
- Mit gondol, mi lett a szoborral? – vágott a szavába Zetelaki Kázmér.
- Nem hiszem, hogy ember akadt volna rá...
- Hát akkor?
- Gondoljon, amit akar...
- Mire jött rá? – kérdezett vissza ekkor Zetelaki Kázmér, mintha azt akarná jelezni, hogy erről nem gondol semmit...
- Hogy az figyelmeztetést volt. Isten figyelmeztetése. Mert mi azt hittük, hogy teljes szívből szeretjük, pedig valójában nem őt szerettük.
- Hanem?
- Nem tudom. Csak azt, hogy nem őt. Magunkat bizonyosan. S akkor a szentképek tisztelete bálványimádás.
- Mikor jött rá arra, hogy nem őt szereti?
- Mikor, mikor! – szisszent fel ingerülten az öreg – újságíró létére okosabb embernek képzeltem magát! Hát akkor, amikor elhagytam, elfordultam tőle.
- Na, és mi van most?
- Keresem az utat visszafelé, de nem találom. Azt megértettem, hogy a feleségemmel nem jól közeledtünk feléje, azt azonban még mindig nem tudom, hogyan kell.
- Isten biztosan megmutatja a helyes utat – állította tétován Zetelaki Kázmér.
- És ezt épp maga mondja? – nézett rá bosszúsán Sima László. A megnyugvásnak azon fuvallata, mely vallomása után arcát megérintette, hirtelen szertefoszlott.
- Zetelaki Kázmér kezdte kínosan érezni magát, s hogy a lassan kellemetlenné váló helyzetből kimeneküljön, kapta magát, s arra hivatkozva, hogy már nagyon késő van, elhagyta a lakást. A kávé elfelejtette megköszönni. Érezte, csalódást okozott az öregnek.
- Vajon mit várt tőlem? – töprengett az ajtó előtt megállva, hiányérzetével birkózva. Keserűen állapította meg, hogy újabb történettel gazdagodott, a megoldáshoz azonban nem került közelebb. Az nem jutott eszébe, hogy azt sem tudja pontosan, mit szeretne megoldani.
- Aztán megvonta a vállát, valahogy úgy, hogy erről ő nem tehet, s máris az újabb fejezetre koncentrált.

Egyed Emese

Számvetés

Bocsásd meg vétünk, elmúlt ifjúságunk
Értet s vénkorunk tévedéseit.
Mindent jobban tudtunk, elherdált
éveink egymást kergetik.
Megtorpanások, elrejtőzés vágya,
felocsúdás egy idegen világra:
mind tetőled van? Ki megfejt,
sírhat.
Máshol, másképp állítják kapuinkat.

Fohász a lélegzet, foszlik a szó.
Tehetlenség nő a szövetekben.

Vélnők, rövidre szabta az időnket,
Hogy nagy tettek végére járjunk.
Hogy megmentjük a süllyedő
Lelket, a süllyedő világot.
Hogy felfogjuk merre, a miért
Kérdéseit, ne ontsunk annyi vért,
Ne pusztítsuk el az öröklött kincset.

Kicsoda ellenünk, ha ő velünk?

Túl rövid az idő, nagy Isten,
Hogy megismerhesd teremtményeid.
Adtál s tiltottál, próbálkoznánk,
De ködben látunk, nem ismerhetünk.

Ködöt adtál és távolságot adtál,
százszor gyarlóbbat alkottál magadnál,
össze sem hasonlítható a rút, a szép,
aranyszövetben kopott kis mesék.
Ragyogások sodrában por árnyéka.
Vagyunk: hamu a főre
halántékra.

Benő Attila
(Kóristák)

A jegyzeteket és hangsorokat
 a kottát meg énekeskönyveket,
 a vihar elsodorhatja könnyen,
 de a dallam testközelen lebeg.

Elfojtva, elhallgatva is éled,
 Romok alatt búvó-fényként villan,
 hogyha belső hallás élesedik,
 ha borda alatt gyorsul az iram.

Mélyből suttog, lélegzik a dallam;
 hangzavar alatt is ott araszol.
 Elnémulhat az ütlegek alatt,
 de ha magány megbillen, újra szól.

Dallam: sorsod belső összhangzata,
 a halk rejtjelek ismétlődése.
 Összetörhetik hangszereit:
 pulzusát a sejtjeidbe véste.

(part)

A gát romjait
 elsodorják odakint
 hullámok, évek.

Engedj még hinnem
 a Partban - vízen innen
 és a vízen túl.

Ha vonat zakatol, el-elakad,
 de csak könnyed álruha neki a csend.
 Csak divatos hangzavar változik,
 a föl-földerengő dallam soha sem.

Szél ritmusára omlik a látszat,
 erőtlen állvány, színjáték, ha hull;
 a konok értelem összhangzattant
 önteltségében nehezen tanul.

Minden más csak forgács, mesterkedés.
 A visszafénylő dallam a lélek.
 Szólít, bizsereg és sugall a hang,
 a meggyötört, elfojtott, lenézett.

Elég, ha hallod az ismétlődőt,
 a főhangsúlyt, a megtörténhetőt.
 Nézzed, milyen ismerős ritmusra
 vonulnak és süllyednek a felhők.

(kőágyon)

Kőágyon fekszel,
 kőből a párna.
 Belső nehezék,
 lélegzet szállna.

Verdes és tátong,
 tebenned a kép;
 aszály sötétben
 a fény-szomja ég.

Rögök közt csapkod
 szárnytalan az éj.
 Csak benned dereng
 a hajnali ég.

Goron Sándor

a halálmágus

ezernyi jel világlik feléd
a távoli csillagszivek alól

fény és sötét
vagy magad is
játéknak játéka

láthatatlan nagy kezek
osztják ki a hajnal fényeit

azt hiszed megtörtént már
a megújhodást hozó belső bukás
de mindez csak az illúziók
végtelen látomástánca

egy újabb hajnalon jó lesz
minderre emlékezni majd

mintha naptánc holdtánc
bűvölné tekinteted
és nincsenek szavak
így belső üvöltés most
minden érzület
meg kellene tanulni végre
a feledés fázisait

lélekharang kondul
eloszlatja az ámulat hatalmát
s ahogy közelednek lassan
az alkony árnyai
jó lenne ébren maradni még
e sűrűsödő csendben
hisz éjféltre majd
a halálmágus
kiosztja ismét
sohase várt ajándékait

világsátor

gyöngyvessző
és holdviola
látványa
igéz némává

megérintenéd
mindkettőt
de rabja vagy
a mozdulatlanságnak

már hiába is
késztetne
cselekvésre
bármí

hangod
elveszett
s a nyelvedre
toluló szavak
szétporladnak
mielőtt
kijtenéd őket

végül
mi marad még?
mi következhet?

csak a világsátor
e határtalan
kék koporsó
mely befogad
mint csontot
s hamvat
az anyaföld

Szakács István Péter

Tranzit Szálló

Annyiszor elmondtam már azt, ami a határátkelőtől pár kilométernyire megesett velem, jobban mondva addig keresgéltem a megfelelő szavakat hozzá, s addig hajlítgattam mesélhetővé a mondatokat, hogy végül kerek történetté állt össze az, aminek a legfontosabb mozzanatáról valójában nem tudok semmi bizonyosat sem.

Mesélés közben mintegy eltávolodok önmagamtól, s kívülről szemlélve már-már elviselhetővé szelídülnek a történetek. Pusztá szavakká, amelyek megfelelő összefűzésével a józan ésszel fölfoghatatlan dolgokat is megpróbálhatja elmondani az ember. Mintha holmi vattaburok képződne ilyenkor körülöttem, mely tompítja a külső hangok élességét, és mérsékeli a zuhanás okozta megrázkódtatást. Mert gyarló embereként hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy az érthetetlen és rettenetes dolgok mindig csak mással történnek meg. Pontosabban: *mindig a másikkal*. Annak a kettéharapott, reggeli ébredéskor érzett narancsnak a semmi mással össze nem téveszthető íze azonban összezavar mindent.

Egy pár napos külföldi továbbképzésről tértem éppen haza. Amióta az Alapítványnál dolgozom, ez volt az első alkalom, hogy részt vehettem egy ilyen rendezvényen. A mindennapos irodai robot után jól jött ez a nem remélt kikapcsolódás. Szervezői a *Találd föl magad szorult helyzetben* hangzatos címet adták neki. Amolyan felnőttek számára tervezett cserkésztaborszerűségről volt szó. Logikai feladványokat oldottunk meg, tájékozódási versenyeken vettünk részt, túlélési technikákat tanítottak nekünk. A legjobb a kötélmászás volt. Perceken keresztül röhögtek egymást, amint extraméretű pocakjainkkal egy légkondicionált tornateremben lengedeztünk, cirka másfél méternyi magasságban a földtől. Ebből is látszik, hogy valamennyien vettük a lapot, és nagyon helyesen játékként fogtuk fel ezt az egészet. Az uniós felkészülésnek vannak derűs oldalai is.

A búcsúvacsorán az egyik oktató, egy tömzsi, csupa izom idegenlégiós veterán, akit hosszú, nehezen kiejthető neve miatt egymás között csak Mister X-nek szólítottunk, arról beszélt, hogy a leghétköznapiabb tárgy is használható gyilkos fegyverként. Miközben egyik sört a másik után gurítottuk le a torkunkon, a keze ügyébe eső műanyag evőeszközökkel, fogpiszkálóval, sótartóval, telefonkártyával, s a jó ég tudja, még mivel illusztrálta kreatív önvédelemről szóló, programon kívüli előadását, legalább fél tucat láthatatlan ellenfelet küldve át néhány másodperc alatt a másvilágra.

– Ezzel a pecsétgyűrűvel például, amit az ujjadon viselsz – fordult felém kivörösödött arccal – egyetlen jól irányzott mozdulattal be lehet zúzni a támadó halántékát.

Mielőtt azonban megmutathatta volna nekem a gyilkos trükköt, valaki elhívta az asztalunktól, s amikor később viszontláttam a kantin előtti parkolóban, már a légy-

nek sem tudott volna ártani. Csak ült magába roskadva fekete terepjárója hágcsoján, s amikor elkészöntem tőle, homályos tekintetét rám emelve, akadozó nyelvvel kérdezte meg, hogy kihez is van szerencséje, majd hátradőlt, és minden átmenet nélkül horkolni kezdett.

Másnap reggel rosszkedvűen ébredtem, sajgott minden porcikám, mintha harci kiképzésen vettem volna részt az éjszaka folyamán. Reggeli után elbúcsúztam a többiekől, leadtam a portán a szobakulcsot, s a panzióból egyenesen a pályaudvarra mentem. A buszon alig voltunk egy páran. Ilyenkor hét közben igazán kényelmesen utazhat az ember. Lehúztam a cipőmet, elfészkelődtem a hátsó ülésen, s egy ideig a lehangolóan egyhangú alföldi tájat bámultam. Meg mertem volna esküdni, hogy mindig ugyanaz a tanya, gémeskút és birkanyáj tűnik föl a messzeségben, mint egy harmadosztályú turisztikai reklámfilmen. Később elnyomott az álom. Már sötétedett, amikor felriadtam. A láthatáron apró fények pislákolnak, arcom elmosódottan tükröződött az ablaküvegen.

Este kilenc körül érkeztünk a határra.

Talán a szokásosnál is nagyobb szorongással néztem ki a földszintes épületsor felé, mintha valami meghatározhatatlan veszély leselkedett volna rám a tavaszi este reflektorfényekkel átszótt homályában, ám az is lehet, hogy az elkövetkező események hatására utólag magyarázom mindezt bele. Határpániknak hívom ezt az érzést, és nem csak én vagyok így vele. Rendszerváltás ide, rendszerváltás oda, mi, régi vágású kelet-európaiak, ahányszor csak a határállomásra érkezünk, leleplezés előtt álló, pitiáner bűnözőknek érezzük magunkat, s túlságosan is megkönnyebbülünk az ellenőrzés után, mint akiknek valóban van rejtegetnivalójuk a hatóság előtt.

Ezúttal is ez volt az ábra. Valamennyien fegyelmezetten vártunk sorunkra, csak egy idősebb, lompos, őszülő bajuszú férfi röhögte el magát idegesen, mintha hirtelen kiesett volna a szerepéből. Néhány perc múlva megérkezett a határőr, bólogatva ellenőrizte az útleveleket, majd nagyvonalúan intett, hogy mehetünk tovább.

– Gyorsasági rekord – csettintett valaki elismerően a sötétben. – Még soha nem jutottam ilyen hirtelen túl rajta. Mintha csak az asszonnyal bújtam volna az ágyba, hogy teljesítem a hétvégi kankötelességemet.

– Ismerek egy jó kis lebújt – szólt hátra vigyorogva sofőr, s lelkes közfelkiáltással, mindannyian beleegyeztünk, hogy az utat megszakítva, lazítsunk egy kicsit.

A fogadó a hegygerinc alatti első kanyarban lapult, szemben a *Tranzit* nevet viselő szállóval. Lerobbant, emeletes épület volt, foghíjas, rozoga falépcsőkkel, hosszú, szűk ivóval. Jöttünkre a pult mögül kelleetlenül bújt elő egy nagydarab pincérnő. Lehetett vagy száztíz kiló élősúlyban. A gyér világításban zsirosan fénylett a haja. Lomhán himbálózva jött az asztalunkhoz, s mint felszolgálásra váró menüt, szakértő szemekkel sorra felleltározott minket.

Az a két férfi pár perccel később lépett be az ajtón. A szomszédos asztalnál teleped-

tek le, karnyújtásnyira tőlem. Mivel a hátam mögött ültek, csak futólag láthattam őket, amikor a pult felé fordulva hangosan méltatlankodtam, hogy miért nem hozzák már a vacsorámat. Várakozás közben közhelyekről beszélgettünk, amint az a rövid időre önhibájukon kívül egy társaságba került idegenek esetében illendő. Az autóbusz-vezető a valutacsempészekről mesélt, a többiek a külföldi munkavállalási engedélyek beszerzésének nehézségeit ecsetelték, nyomdafestéket nem tűrő szavakkal illetve a kisemberek életét megkeserítő hatóságokat. Egyszóval igazi határ menti csendélet volt, némi langyos sörrel felhígítva. Nagy sokára aztán megérkezett a pincérnő is, hurkás karján egyensúlyozva a tányérok. Buja keleti táncosnóként kétértelműen mosolyogva forogódott asztalunk körül, mintha csak csábító titkait fedné fel előttünk sorra.

A sajtos szalmakrumplinak nevezett maroknyi, barnára égett keverék bűzétől fölka-
varodott a gyomrom. Ellöktem magam elől a tányért, és kimentem a friss levegőre.

Lehet, hogy akkor történt ez az egész. Mondtam már, fogalmam sincs róla. Csak azt tudom, hogy néhány percre tartózkodtam a fogadón kívül.

Az út túlsó oldalán a *Tranzit Szálló* cégére hívogatóan fényelt a sötétben.

Mire visszamentem, a többiek végeztek már az evéssel. Látszott rajtuk, hogy őket is megviselte a menü. Leültem a helyemre, s maradék türelmemet összeszedve, feszengve várakoztam. Aztán megmozdult végre a sofőr, és a számlát kérte. Megkönnyebbülten nyúltam én is a kabátom zsebéhez, ám pénztárcám helyett csak ürességet markoltam. Ahelyett azonban, hogy a helyzetnek megfelelően stílusosan felordítottam volna: „a kurva életbe, megloptak, emberek!”, meglepően nyugodt mozdulatokkal még egyszer jó alaposan körbetapogattam a semmit, majd a kérdőn felém forduló tekintetek kereszttüzében valami olyasmit motyogtam, hogy biztosan a buszon hagytam a pénzem. Alaposan végigkutatattuk a kocsni belsejét. A vámosképző főiskolán is taníthatnák azt a szakszerűséget, ahogyan centiről centire átfésültük a terepet, a pénztárcám azonban nem került elő.

– Biztosan az a két pasi lopta el – csicseregte a vörös parókás tünemény, aki a jobb oldalamon ült az asztalnál, és salátát evett olajbogyóval. – A női ösztönöm többször is jelezte, hogy az intim zónám határán matatnak a mancsukkal – szívta meg tünődve a cigarettáját. – Én mindig megérezem az ilyesmit. Szakmai ártalom vagy túlérzékenység, a fene tudja...

– Csakis ők lehettek – kántálták együttérzően a többiek, mint antik görög tragédiában a végzet kiszámíthatatlan útját kommentáló kórus.

Kiderült, hogy engem kivéve mindenikük észlelt valami gyanúsat a két ismeretlenrel kapcsolatban. Hát nem vetted észre, hogy csak pár percre tartózkodtak a kocsmában, a sörüket is ott hagyták, olyan hirtelen távoztak? A szemük sem állt jól, kiköpött maffiózók voltak, fáradt utasokra szakosodott sötét alakok, sorolták buzgón megfigyeléseiket. Mit gondolsz, miért ültek le a közvetlen közelünkben, mikor rajtunk kívül senki sem volt a helyiségben, tették fel végül diadalmasan a költői kérdést.

Az út hátralevő részében a pincérnő is bejött a képbe.

– Az a debla fehérszáz, hogy a cinkosuk volt – bizonygatták, mintha csak vigasztalni akartak volna. – Addig sündörgött körülöttem, amíg azzal a hájas, puha lábával kifordította a kabátodat. A többi már gyerekjáték volt azoknak a profi zsebtolvajoknak.

Így hát lassan minden a helyére került, kivéve a lopás mozzanatát. Azt senki sem látta.

A hazaérkezésem után – mintegy a megnyugtatósomra – kezdtem el mesélni a történeteket. Lassan az egész ismeretségi köröm tudomást szerzett az esetről.

Azon a hétfői napon a rendőrségre is elmentem bejelenteni a lopást, azonban már a kapunál váratlan akadályba ütköztem.

– Abban a körzetben kell jelentenie az esetet, ahová a vendégfogadó tartozik – oktatott ki a szolgálatos altiszt, egy nyeszlett, csapott vállú őrmester. – Ez a szabály. Mi itt nem tehetünk semmit sem magáért.

Leforrázva álltam az egyenruhás alak előtt. Hirtelen úgy éreztem, mintha valamiféle képtelen helycsere történt volna. Még a végén engem fognak előállítani az ellopott pénzem és irataim miatt, lobbant föl bennem az indulat, és a kijárat felé néztem, hogy az őrmester ne lássa a szégyen és a bosszúság futótüzét szétterjedni az arcomon.

Élénken élt még bennem annak a kiismerhetetlen, kormos téli napnak az emléke, amikor a feldühödött tömeg s a közéje keveredett besúgók felgyújtották ezt az épületet. Az előbbieket, hogy a forradalom íratlan szabálya szerint megsemmisítsék a hatalom gyűlöletes székhelyét, az utóbbiak pedig azért, hogy szekus dossziéik elégetésével megszabadulhassanak piszkos múltjuktól. Én meg csak álltam ott a kiégett autóroncoktól pár lépésnyire a rendőrség füstölgő épülete előtt, s kívülállóként mintha magamat is figyeltem volna a leírhatatlan zűrzavarban.

Most már tudom, megbocsáthatatlanul naivak voltunk valamennyien, amikor azt hittük, hogy ilyen egyszerűen működik a világ.

– Köszönöm az útbaigazítást – préseltem ki magamból a szavakat, s faképnél hagytam a pisztolytáskájával babráló fickót, hátha a tenyerében sült el a fegyver.

Egész délelőtt nem találtam a helyemet. Ahányszor csak a telefon megszólalt az irodában, összerezdültem, mintha valami velem kapcsolatos rossz hír érkezésére számítottam volna. Kapkodtam, összevissza beszéltem, hibát hibára halmoztam, egyszóval nem voltam ura önmagamnak.

Munka után, hazafelé menet összefutottam az alapítvány jogtanácsosával.

- Miért lógatod úgy az orrod, cimborá? – vigyorgott rám, s vigasztalásképpen meghívott egy pofa sorre *A vak kaméleonhoz* címzett, sznob entellektüelek által látogatott kiskocsmába.

– Látszik, hogy nem ismered a törvényeket – göcögött nikotintól rekedtes hangján, miután elhadartam neki a rajtam esett sérelmeket. – Rendőrségi nyomozás ide

vagy oda, a pénzt úgysem kapod már vissza, rég elköltötték már azok a szemetek. Hanem az irataid rendezését illetően, szigorúan baráti alapon gyakorlatiasabb módszert ajánlok neked. Elmész szépen a lakossági nyilvántartó osztályra, s azt mondod, hogy elveszítetted azokat. Semmi többet. Fizetsz ugyan némi büntetést s illetéket – magyarázta cinkosan vigyorogva –, de legalább megspórolod a rendőrség bevonásával járó hercehurcát.

A lopás óta először éreztem némi megnyugvást. Lám, a bűnügyi rendőrség nélkül is megoldható a probléma.

Akkor éjjel mégis sokáig forgolódtam álmatlanul az ágyamban. Bármennyire is igyekeztem, félórányit alhattam összesen, legalábbis az éjjeliszekevényen álló digitális óra kijelzője szerint. Végül megunva a céltalan vergődést ébrenlét és álom ingoványos partjai között, dühösen kikászálódtam az összecsavarodott, verejéktől tapadó lepedők közül, és bekapcsoltam a tévét. A legtöbb csatornán már csak reklámműsorokat sugároztak, csak az egyikben ment valami bűnügyi film. Káprázó szemmel néztem a tetthelyen sürgölődő egyenruhás és civil nyomozókat, az éjszakai autós üldözést, a lopakodó árnyalakot egy elhanyagolt szálló gyengén megvilágított folyosóján, a krimik megannyi, unalomig ismert kliséjét, anélkül, hogy tudtam volna, miről is van szó tulajdonképpen.

Másnap aztán nekivágtam a bürokrácia útvesztőjének. Balszerencsémre a keresztlevelem is ott volt a pénztárcámban, így a leghátrányosabb pozícióból rajtoltam. Legelőször is le kellett perkálnom egy bizonyos összeget a kincstári banknál, majd az ott kapott nyugtával együtt egy nyilatkozatot adtam a lakossági nyilvántartó osztályon, amiben arra kértem az illetékeseket, hogy állítsanak ki számomra egy bizonyítványt a keresztlevelem, a személyazonossági kártyám és az útlevelem elvesztéséről. Néhány nap múlva e papír birtokában hirdetést adtam föl a Hivatalos Közlönyben, amiben ország és világ tudomására hoztam, hogy elveszítettem a kilétemet igazoló papírokat, s érvényteleneknek tekintem azokat. A hirdetés három hétre rá jelent meg, egy pénteki napon.

Éppen indulni készültem az irodából, amikor telefonon értesítettek, hogy a következő hét elején beadhatom az új személyazonossági dokumentumokat igénylő kéresemet.

– Amíg elkészülnek azok, kap tőlünk egy ideiglenes személyazonossági igazolványt, hogy adott esetben igazolhassa magát – búgta a telefonáló hölgy epekedő gerlehangon.

Pár nap múlva ismét számon tartható állampolgár leszel, mondtam magamban a helyzethez passzoló öniróniával, s a kivételes alkalmat megünnepeleendő betértem egy itálra *A vak kaméleonhoz* címzett kultúrkoksmába. Az egy italból természetesen több lett, s én egyre lazábban éreztem magamat. Csak ültem ott a sarokasztalnál, a mályvaszínűre mázolt fal tövében, s nem akaróztam sehová sem mennem.

Boldog lebegésemből egy gyűrött arcú és ruhájú alak rántott le a földre.

– Mérnök úr, hát nem ismer meg? – nyújtotta felém bárgyún vigyorogva a kezét.

– Elnézést, azt hiszem, összetéveszt valakivel – motyogtam zavartan. Mintha rothadt haltetemet csúsztatott volna a kezembe, tenyerének puha, nyálkás érintésétől úgy éreztem, menten elhányom magam.

– A mérnök úr padtársa voltam negyedekben – emelte rám zavaros tekintetét. – A bajban sohasem ismerik meg az embert.

– Ennyi elég lesz? – dobtam az asztalra egy zöld bankót, s mielőtt megszólalhatott volna, faképnél hagytam.

A jó hangulat végleg elillant belőlem. Dühösen mentem hazafelé. Már későre járt, csak a központban lézengett néhány gyanús alak. *Az Ismeretlen Katona Emlékműve* előtt egy középkorú pasas szendergett békésen a virágágyásban. Átvágtam a *Szivárvány-negyeden*, s közben igyekeztem semmire sem gondolni. A lakásom közelében aztán már nem bírtam tovább féken tartani a dühömet, és olyant tettem, amit még soha előző életemben: felkaptam egy jókora kódarabot a földről, s a lépcsőház előtt parkoló kocsí szélvédőjéhez vágtam.

Az autóriasztó fülsiketítő hangjára a környező tömbházak ablakai sorra kivilágosodtak. Pizsamás, hálóinges alakok jelentek meg az erkélyeken, s egymást túlkiabálva szidták a vandál csendháborítót. Én meg csak álltam dermedten, mintha a fénysugarak a földhöz szegeztek volna, s végeérhetetlennek tűnő perceknek kellett eltelniük, míg rájöttem, hogy az utcát fürkésző, rendőrért kiáltó emberek nem vesznek tudomást rólam. Képtelenség, nyilallt belém, de már azt is tudtam, hogyan bizonyosodhatom meg a legegyszerűbben az igazságról. Lassú, kimért mozdulatokkal megragadtam egy másik kódarabot, s minden erőmet összeszedve a kocsí megrepedt szélvédőjéhez csaptam. Az üvegszilánkok a földre záporoztak. Miközben a szomszédok még hangozabban óbégatva átnéztek rajtam, hirtelen kihunyt bennem a feszültség, s egyszerűen elsétáltam előttük.

Hazatérésem után egyenesen a fürdőszobába mentem, és sokáig nézegettem az arcomat a tükörben. Utoljára talán kamaszkoromban vizsgálgattam ilyen kritikusan magamat. Még a tükör keretére szerelt kis lámpákat is felgyújtottam, hogy egyetlen részlet se kerülhesse el a figyelmemet. Vénülő, ráncokkal rovátkolt arc tükröződött a fénylő felületen. Ez az arc pár nappal ezelőtt még bizonyíthatóan az enyém volt. Adott esetben elég volt elővennem a személyazonossági kártyámat vagy az útleveletem, még csak meg sem kellett szólalnom a beazonosításhoz. Egy bárgyú vigyor, esetleg a semmibe meredő tekintet, s máris átléphettem a személyemre vonatkozó ellenőrzés küszöbén. A fénykép, a személyi adatok, ezek a legmodernebb technológiával készített, biztonsági jelekkel, betű- és számkombinációkkal ellátott papírok bizonyították a világ előtt, hogy én én vagyok. Úgy is mondhatnám, általuk léteztem. A Hivatalos Közlönyben megjelent hirdetéssel azonban lemondtam a személyem létezését igazoló

dokumentumokról. Bármennyire is képtelennek tűnt, egyetlen ésszerű magyarázat létezett tehát a történetekre: az ellopott irataim hatályon kívül helyezésével egyidőben ideiglenesen *a* személyem is érvényét veszítette.

Három napig azt tehetsz, amit csak akarsz, anélkül, hogy bárki is felelősségre vonhatna, nyilallt belém a felismerés. Siess, mondtam magamnak, vagy legalábbis annak a tükörbeli, megnevezhetetlen arcnak. A tények tisztázása érdekében egy dolognak feltétlenül utána kellene nézned.

Most már úgy sincs miért tagadnom: valójában a bosszúra gondoltam akkor. Mindig is az motoszkált a fejemben, amióta az a gyalázat megesett rajtam, de a gyerekkorom óta belém rögzült gyávaság miatt még magam előtt sem mertem egyértelműen megfogalmazni addig.

Másnap az első buszjáratral visszatértem a lopás helyszínére. Félnap utazás után, aminek nagy részét békésen átaludtam a hátsó ülésen, alkonyattájt érkeztem meg. Nyugaton az égbolt frissen nyúzott bőrként, hártványosan fénylett a havas hegytetők fölött, körülöttem motelek és kocsmák színes fényei lüktettek a félhomályban. Szemben velem, az út túlsó oldalán a vendégfogadó még lepusztultabbnak látszott abban az egymásra csúszó, átmeneti megvilágításban.

Keresztülvágtam a széles betonsávon, és felmentem a rozoga falépcsőn. A deszka ismerősen recsegett a lábam alatt. Bent az ivóban a dagi pincérnő éppen végzett a takarítással, a székeket tologatta a helyükre. Ahhoz az asztalhoz ültem, a széles üvegablakkal szemben, ahol előző héten az a két jómadár foglalt helyet. Kabátomat, akár csak a múlt alkalommal, a szék karfájára helyeztem, majd kényelmesen hátradőltem. Egyetlen vendég sem tartózkodott rajtam kívül a helyiségben, mégis jó negyedórát kellett várakoznom, míg a mosdóból visszatérő pincérnő végre figyelemre méltatott. Hájas teste, mint alakalan mélytengeri szörnyetegé, lágyan ringatózott felém az asztalok között. Haja ezúttal is fénylett a zsírtól.

– Mivel szolgálhatok? – lökte elém kelletlenül a szavakat. Tekintete fűgén végigsiklott az arcomon, majd lennebb csúszott, és elidőzött a kabátomon.

Szokásomtól eltérően egy deci konyakot rendeltem. A felénél tartottam, amikor nyílt az ajtó. Két görnyedt hátú alak lépett be rajta. A bejárati lámpa fénye egyenesen az arcukra esett. Ők voltak azok, semmi kétség. Akkor tűnt csak fel, hogy mennyire hasonlítanak egymáshoz. Körülnéztek, a magasabbik férfi intett a pultnál könyöklő pincérnőnek, majd lassan elindultak az asztalom irányába.

Izgatottság, félelem vagy bosszúvágy helyett valami furcsa, addig soha nem tapasztalt ürességet éreztem magamban. Mintha kívülről, megközelíthetetlen magasságból szemléltem volna ezt az egész szárnalmas és nevetséges jelenetet. Bármi is történik, az csak rajtam kívül történhet, gondoltam hidegen, s végighúztam az ujjam hegyét a kicsorbult konyakospohár peremén.

Azok közben karnyújtásnyira tőlem, a hátam mögötti asztalhoz ültek. Ázott gypajú-

és dohányszagot éreztem. Biztosan a rejtekhelyükről jönnek, valahonnan a hegyekből, tippeltem magamban. Lassan előrehajoltam, éppen csak annyira, hogy felkeltsem az érdeklődésüket a karfára tett csali iránt. A két férfi csendben, mozdulatlanul várakozott, aztán az egyikük alatt megnyikordult a szék. Ekkor indult el, tálcáján két söröskancsot egyensúlyozva, a pincérnő.

Miközben himbálózva közeledett felénk, a szemem sarkából láttam, amint a hozzám közelebb ülő férfi cigarettára gyújt, majd komótosan kifújja a füstöt, s úgy süllyeszti vissza az öngyújtót a zsebébe, hogy közben, mintha csak véletlenül, hozzáér a kabátomhoz. Ekkorra már ott volt a pincérnő is. Felszolgálás közben lomhán körültáncolta a két férfi asztalát, térdével finoman kifordította a kabátom belsejét, hogy hozzáférhetővé tegye a belső zsebet, s már indult is vissza a pult irányába. Úgy tettem, mintha semmit sem vettem volna észre. Azok ott a hátam mögött a sörükbe kortyoltak.

Kint már sötét volt. A tükörként fénylő ablaküvegen minden mozdulatukat jól láthatam. Egy-két perc telhetett el a pincérnő távozása után, amikor az alacsonyabbik férfi keze elindult újra, mintha megint az öngyújtója után nyúlna, ám ezúttal az én zsebem volt a célpont. Inkább kitaláltam, mintsem éreztem, amint mesteri módon elhúzza a villámzárat rajta. Nem vártam tovább, hirtelen feléje fordultam. A férfi felkiáltott, és visszarántotta a kezét. A pénztárcám a földre esett, én pedig már talpon is voltam. Tökéletesebb *in flagrantit* kívánni sem lehetett volna. Ekkor azonban káromkodva ugrott föl a másik. Kezében széles pengéjű vadászkesz villant. Csak egyféleképpen védekezhettem, mert jogos önvédelemről volt szó, semmi kétség. Bal kézzel hirtelen hátranyúltam, és mintha egész életemben ezt gyakoroltam volna, a kicsorbult peremű pohárral egyetlen, villámgyors mozdulattal elvágtam a támadóm torkát. Meleg vér fröcskölt az arcomra és az ingemre. A férfi hátratántorodott, és a földre roskadt. Teste rándult még néhányat, majd furcsán kificamodva mozdulatlanra dermedt. Társa rémülten üvöltözve menekült ki a sötétbe. Valószínűtlenül gyorsan, néhány pillanat alatt történt mindez. A pincérnő szája elé emelt kézzel, magánkívül meredt a halottra.

A mosdóban lemostam arcomról a vért, az ingemet pedig egy újságpapírba csomagoltam, és a fogadó mögötti szemetes gödörbe dobtam. Szerencsére a pólóm tisztán maradt alatta. Céltudatosan és nyugodtan cselekedtem, büszkék lehetek volna rám a túlélési tanfolyam vezetői. Amikor a végén felvettem a kabátom, és a kanyaron túl kiálltam az út szélére autóstoppolni, senki sem mondhatta volna rám, hogy rövid idővel előbb hidegvérrel a másvilágra küldtem egy embert.

Minden a kezemre játszott azon az estén. Néhány perc múlva már egy ütött-kopott teherautó kabinjában ültem, és miközben sorra eltűnedeztek mögöttünk a kocsmák és szállodák fényei, kíváncsiságot színelve néztem, mint száguld el mellettünk ellenkező irányban egy szirénázó rendőrkocsi.

Vasárnap hajnalban érkeztem haza, s a következő héten megkaptam az új személyazonosságíratomat.

A gyilkosságról a *Figyelő* csütörtöki számában olvastam. A főnök titkárnője hívta föl rá a figyelmem.

– Ott történt, ahol ellopták a pénztárcádat – nyomta kezembe az újságot. – Veszélyes vidék. A múltkor is eltettek valakit láb alól azon a környéken. Lehet, hogy most éppen a te emberedről van szó – kavargatta tűnődve a *capuccinóját*.

A riporter *Testvérgyilkosság az alvilágban* címen számolt be az esetről.

Krimibe illő volt a bűntény hivatalos változata. „A két testvér az átutazó turisták kifosztására szakosodott, s már évek óta nagy összhangban útzék a szakmát a környékbeli vendéglátó-ipari egységekben. Néhány héttel ezelőtt azonban egy fiatal prostituált miatt megromlott közöttük a viszony, féltékenykedni kezdtek egymásra. Minden sikeres akció után ajándékokkal halmoztuk el, s abban egyeztünk meg, hogy a hét első két napján engem fogad, az utolsó kettőn pedig a bátyámat, ő azonban visszaélt a bizalmammal, s annyiszor volt nála, ahányszor csak nem szégyellte, persze a közös keresetünk rovására, mert az a kis ribanc emelt tarifával dolgozott, állította a fiatalabbik testvér, akit a bátyja meggyilkolásával gyanúsítottak. A rendőrség közleménye szerint az őrizetbe vett, büntetett előéletű férfi tagadta az ellene felhozott vádat. Pontosabban azt mondta, hogy nem emlékezik arra, hogy megölte volna a fivérét. A pincérnő azonban, aki jelen volt a bűntény elkövetésekor, egyetlen szemtanúként eskü alatt vallotta, hogy ő a tettes. „Már akkor megéreztem, hogy valami nem stimmel közöttük, amikor bejöttek. Máskor viccelődni szoktak, tréfás megjegyzéseket tettek a testsúlyommal kapcsolatban, most azonban szó nélkül leültek a helyiség túlsó felében. Rajtuk kívül csak egy vendég tartózkodott az ivóban, egy középkorú pasas. Ő azonban nemsokára felállt, és elment. Mosogattam éppen, amikor kitört a balhé. Az idősebbik testvér üvöltve támadt rá az öccsére, aki egy törött pohárral elvágta a bátyja torkát. Ennyi vért még sohasem láttam! Istenem, még most is érzem azt az iszonyú szagot, pedig azóta naponta kétszer is felmosom a padlót” – mesélte a tanú a riporternek.

– Érdekes történet – hajtogattam össze az újságot. – Vannak dolgok, amiket egyszerűen nem lehet megmagyarázni vagy megérteni.

Mikor délután hazamentem, a bejárat előtt cigarettázó szomszédasszony azzal fogadott, hogy két civil ruhás nyomozó érdeklődött felőlem.

– Azt mondták, később visszajönnek – mondta, s közben úgy nézett rám, mintha a homlokomra lett volna írva valami.

– Biztosan valami rutinellenőrzésről van szó – próbáltam megnyugtatni, s kíváncsian vártam, vajon miért kereshetnek.

A két zsaru délután valóban visszajött. Kurtán-furcsán igazoltattak, és arra kértek, hogy menjek el velük a rendőrségre. Ott bevezettek egy szürke szobába, ahol az egész berendezés egy tintafoltos asztalból és két rozoga karosszékéből állott, elem tettek egy fehér papírlapot, hogy írjam le részletesen, mi történt velem azon a napon, amikor egy hónappal ezelőtt hazafelé tartottam a külföldi továbbképzésről, majd magamra

hagytak. Mivel olyan sokszor elmondtam már a történeteket, nem okozott különösebb gondot a leírásuk. Később visszajött a fiatalabbik nyomozó, leült velem szemben az asztalhoz, és miután figyelmesen elolvasta a beszámolómat, tűnődve ráncolta össze a homlokát.

– Nem értem – nézett rám kérdően –, ha valóban ellopták a pénztárcáját az irataival együtt, amint itt állítja, akkor miért nyilatkozta azt a lakossági nyilvántartó osztályn, hogy elveszítette azokat.

– Meg akartam spórolni a felesleges utánajárást – vontam vállat. – A lényegen ez mit sem változtat.

– Tudja, ugye, hogy a hatóság félrevezetése bűncselekménynek számít? – keményedett meg a hangja.

– Jobb lenne, ha a valódi bűnözők után nyomoznának, s nem a károsultakat zaklatnák helyettük – lendültem én is támadásba.

– Azt tesszük – válaszolta száraz, hivatalos hangon a nyomozó. – Önt gyilkosság elkövetésével gyanúsítjuk.

– Miről beszél? – riadtam meg. – Nem én öltem meg azt a szerencsétlen zsebtolvajt.

– Ki beszélt itt róla? Az egy lezárt ügy, a sajtó részletesen beszámolt már róla – kászálódott föl az asztal mellől. – Nyomós okunk van viszont azt gondolni, hogy ön egy hónappal ezelőtt útban hazafelé, a *Tranzit Szálló* 21-es szobájában meggyilkolt egy kiskorú prostituáltat.

– Ugye, most viccel? – ugrottam föl, s éreztem, mint megy ki az erő a lábamból.

Ekkor nyílt az ajtó, s egy rikító ruhás hölgy lépett be rajta. Azon nyomban felismerem, bár most lilára volt festve a haja. Ő ült mellettem azon az estén a fogadóban, amikor ellopták a pénztárcámat.

– Ez az a pasi – mutatott rám határozottan a nő. – Vacsora közben kikezdett velem. Muszáj volt rendre utasítanom, még a kezére is ráütöttem, hogy észre térítsem. Akkor rohant ki a helyiségből. Igencsak sürgős lehetett neki... Tudja, az ilyentől minden kitelik, mégsem gondoltam volna, hogy olyan csúnyán elbánik a szerencsétlen lánnyal.

Elhúlve hallgattam azt a kimázolt, sztrádaribancot.

A nyomozó kikísérte a szobából, majd néhány perc múlva egy dossziéval tért vissza.

– Van itt még más is – nyitotta ki az irattartót. – A *Tranzit Szálló* portása a következőket nyilatkozta: „A gyilkosság elkövetésének estéjén, valamivel fél tizenegy után megszólalt a bejárati csengő. Egy magas, görnyedt hátú alak lépett be az ajtón. A gyenge világítás miatt nem láthattam jól az arcát, mégis először azt hittem, hogy a lány bejelentkezett vendége érkezett meg a menetrend szerinti, hétvégi dugásra. Emlékszem, még szívattam is egy kicsit, hogy később jött a szokásos időpontnál. A pasas azonban

csak állt a küszöbön, mintha odaszegezték volna. Aztán lassan elmozdult, közelebb merészkedett, végre megvilágította a lámpa fénye. Nem az volt, akire gondoltam. Egy meghatározhatatlan korú idegen férfi állt előttem, útlevelét a kezében szorongatva. Bár akkor láttam először életemben, mégis meg mertem volna esküdni, hogy ő is azzal a kis bestiával szeretne elszórakozni, csak éppen nem meri kimondani a kívánságát. Jól ismerem ezt a fajtát. Az álszent pofájuk mögé rejtik a gátlástalanságukat, ha azonban úgy adódik, a legvadabb dolgokra is képesek. Nem bánom, ha van egy százasa, felmegethet a csajhoz, momentán éppen szabad, ajánlottam neki a plusz bevétel reményében. Az idegen a pulthoz jött, adatait a vendégkönyvbe írtam, s mielőtt megmondtam volna a szoba számát, figyelmeztettem, hogy a csajnál előre kell majd fizetni, s csak a végén kapja vissza tőlem az útlevelét. Nem sokkal az után, hogy a pacák felment, dühös női hangokat hallottam az emeletről, majd hirtelen csend lett. Gondoltam, megnézem, nem történt-e valami baj. A lépcsőn a férfibá utköztem. Rémülten meredt rám, aztán félrelökött, és kimenekült a sötétbe. A szoba ajtaja nyitva volt, a kiscsaj ott feküdt meztelenül az ágy mellett, arccal a földön. Lehajoltam hozzá, hogy felemeljem, s akkor vettem észre, hogy be van zúzva a halántéka. A mentősök szerint azonnal meghalt. Közben a pasasnak sikerült egerutat nyernie, az útlevele azonban ott maradt a fiókomban” – fejezte be az olvasást a nyomozótiszt, és a dossziéból az asztalra dobta az útlevelem.

– Bárki használhatta – nyitottam ki tétován a fényképes oldalra, s a torkomból fel-tululó kesernyész íztől könnybe lábadt a szemem.

– Igaza van – bólintott a nyomozó – manapság ezekkel a lopott, uniós mintára készült okmányokkal egyre többen élnek vissza. – Ez így magában valóban nem elég bizonyíték. Képzeld csak el, milyen rossz fényt vetne az igazságszolgáltatásra, ha az igazi tettesek helyett azokat kapnánk el, akik mások személyazonossági iratait használják föl saját büntetteik eltussolásához.

– Akkor hát elmehetek? – mozdultam meg reménykedve a helyemen.

– Nézze még ezt meg – mondta mintegy szabadkozva a nyomozótiszt, és elém tett egy fényképet.

– Igen, ez én vagyok – mondtam gondolkodás nélkül, mert annyira egyértelmű volt. – Bár nem emlékszem, hogy mostanában lefényképeztek volna.

– Nem is emlékezhet – nézett rám vigyorogva. – Ezt a felvételt a bejárati ajtó fölé szerelt videokamera rögzítette, amikor ön belépett a *Tranzit Szállóba* azon a nevezetes estén, hogy pár perccel később máig tisztázatlan körülmények közepette végezzen azzal a szerencsétlen lánnyal. Ideje, hogy elmeséljen mindent.

Azt az éjszakát már a rendőrség fogdájában töltöttem. A vizeletszagú cellában sokáig nem tudtam elaludni, s miközben álmatlanul forgolódtam a priccsen, újra meg újra átgondoltam a történeteket. Hiába kérlelt és fenyegetőzött előzőleg a nyomozó, nem tettem beismerő vallomást. Látszott rajta, hogy azt hiszi rólam, az utolsó pillanatban megmakacsoltam magam, hogy így álljak bosszút azért, hogy sikerült végül sarokba

szorítania, pedig csak egyszerűen arról volt szó, hogy nem tudtam mit mondani neki. Az útlevel, a tanúk állításai és a kamera által rögzített felvétel szerint csakis én lehettem a tettes, ám hiába törtem a fejem, én magam is abban a helyzetben voltam, mint ő: legfennebb csak elképzélhettem, mi történhetett a lány szobájában azon a végzetes estén. Nem csoda hát, hogy sokáig nem jött álom a szememre.

A csengő hangjától összerezdültem. Olyan volt, mintha ujjal mutattak volna rám. Útlevelemet a kezemben tartva dermedten álltam az ajtóban. Nem tudtam, hogyan kerültem oda, s arra sem emlékeztem, hogy én nyitottam volna ki. Ráadásul iszonyú hányinger is gyötört. Utoljára gyermekkoromban éreztem így magam, amikor a *Vidám Park* elvarázsolt kastélyának bejárata előtt betusztkoltak az óriási, forgó hordóba. Fogalmam sem volt, hogyan vergődtem át a túloldalra, csak arra emlékszem, amint a torzító tükrök csarnokában bolyongtam, s szédülő fejjel bámultam a fényes felületeken megsokszorozódó, groteszk alakváltozataimat.

– Siess már, mire vársz?! – vakkantott rám vigyorogva a recepciós pultnál álló pasas. – Te mondtad a múltkor, hogy minden kihagyott percért kár. Hogy egész héten csak ez jár a fejedben, s most mégis elkéssel...

Mintha meghipnotizált volna az az alak: akaratom ellenére lassan, bizonytalanul elindultam feléje. S bár nem voltam többé ura önmagamnak, rémület vagy kétségbeesés helyett mégis valami megmagyarázhatatlan könnyűséget éreztem, az erőtlenség és felelőtlenesség semmire sem kötelező, zsongító mámorát.

Már azt is tudtam, hogy miért vagyok ott. Láttam magam, amint átnyújtom az útlevelem, majd elindulok föl az emeletre. Sohasem jártam még ezen a helyen, a lábam mégis biztosan tudta, merre kell mennem. Behunyt szemmel is megtaláltam volna a 21-es szobát.

A lány a széles szállodai ágyon hevert és egy narancsot hámozott éppen.

– Megjöttem – rándult mosolyba az arcom.

Ő azonban, mintha ott sem lettem volna, akkurátusan az éjjeliszekrényre helyezte a narancshéj darabkákat, majd elkezdte cikkekre bontani a gyümölcsöt.

– Valami baj van, drágám? – hallottam újból a hangom.

– Hol voltál idáig, te szemét? – ugrott föl hirtelen köszönés helyett. – Azt hiszed, egész nap csak rád várok?!

Egy szál bugyiban, durcás arccal állt előttem. Formás, kis mellei meg-megrezdültek.

– Nyugodj meg – szólaltam meg csitítóan. – Nem tudtam hamarabb jönni.

– Elegem van már belőled – emelkedett dühösen lábujjhegyre. – Azt hiszed, hogy a pénzedért cserében mindent megengedhetsz magadnak?!

– Tudod jól, hogy kedvellek – vettem ki gyengéden a kezéből a narancsot, és mintha már számtalanszor megtettem volna, egy cikket kettéharapva egyik felével engesztelésképpen körbesimogattam remegő ajkait.

– Húzz már el a büdös francba! Hát nem érted?! – köpött az arcomba utálkozva. – Nem akarlak többé látni, költsd más kurvákra a pénzed!

Tehetetlenül figyeltem, amint magasba emelkedik a kezem, és szikladarabként a halántékára zuhan.

Halk reccsenést hallottam.

– Neeem! – riadtam föl a fogda priccsén verejtékben úszva, s a szápadlásomon még éreztem a narancs kesernyés ízét.

Hosszú percek teltek el, amíg teljesen magamhoz nem tértem. A kezemre néztem: a gyűrű helye fehéren világított az ujjamon. Mielőtt lecsuktak volna, más személyes tárgyaimmal együtt a pecsétgyűrűmet is elvették tőlem, az egyetlen értéktárgyat, ami egy régi világ viselhető emlékeként anyai nagybátyám vagyonából az államosítás után megmaradt. Vajon látszik-e valami rajta, gondoltam, karcolás, repedés, van-e rajta olyan DNS-minta, ami egyértelműen bizonyíthatja, hogy a gyilkosság eszköze volt.

Másnap reggel elmondtam a nyomozóknak, hogy mi történt velem. Az irataim ellopásával kezdtem, azzal a balszerencsés fordulattal, mely váratlanul más irányba terelte nyugisan csordogáló, kiszámíthatónak vélt életemet. Aztán a lehető legtárgyilagosabban beszámoltam éjszakai gépkocsiringálásom különös körülményeiről. Elmondtam azt is, hogy kihasználva az ideiglenes személytelenségemből származó helyzeti előnyömet, visszamentem abba az átkozott, határ menti lebuja leleplezni a tolvajokat, s jogos önvédelemből hogyan végeztem a támadómmal. Igen, én voltam az, a lány haláláért azonban az a *másik* a vétkes. Higgyék el, őszintén sajnálom! Bár megakadályozhattam volna!

Miközben végre minderről beszélhettem, csak magamra figyeltem, nehogy valami hiba csússzon a vallomásomba, s így csak a végén vettem észre, hogy a törvény embelei milyen különös tekintettel méregetnek. Aztán, amikor a cellából a városi kórház pszichiátriai rendelőjébe kísértek, megértettem, hogy egyszerűen hülyének néznek.

A dilidokik alaposan kivizsgáltak. Még egy fővárosi manus is csatlakozott a csapathoz, aki több könyvet is írt már a különféle lelki nyavalyákról, s külföldön is elismert szaktekintélynek számított. Mindezt a helybeliek szavaiból vettem ki. Rám azonban egyáltalán nem gyakorolt pozitív hatást. Olyan volt, mint egy elhízott, öreg patkány, amint apró, sűrű szemével gyanakodva figyelve, gyér bajuszkáját kényesen rezegtetve ott téblábolt körülöttem.

Skizofrénia, mondták ki a többhetes vizsgálódás végén a diagnózist. A tudathasadásnak egy igen ritka, nehezen kimutatható fajtája, mely állandó orvosi felügyeletet igényel.

Most, hogy utólag visszagondolok a történetekre, azt hiszem, az lett volna a legheylesebb, ha belenyugszom a kivizsgálás eredményébe. Úgy legalább egy sor felesleges megaláztatástól megkímélhettem volna magam. Én azonban makacsul kitarítottam az igazam mellett, s nem vettem észre, hogy ezzel még inkább alátámasztom az orvosok

szakvéleményét. Így lettem én végül a vizsgálóim szemében könyörtelen gyilkosból kezelésre szoruló, száználmas örült, tanulmányba való, különleges patológiai eset.

Egy valamiről azonban mélyen hallgattam: a fogház raktárán papírtasakban őrzött gyűrűmről. Bár ez, az igazat megvallva, a helyzetemen mit sem változtatott volna: így is, úgy is diliházba dugnak. Magam sem tudom miért, balgán azt gondoltam, hogy számomra az a jó, ha sohasem derül ki róla: a gyilkosság eszköze volt-e vagy sem. Olyan volt akkor ez a bizonytalansági állapot, mint egy nyitva hagyott ajtó, amelyen át bármikor elmenekülhettem a felelősségvállalás elől.

Miután lezárták az ügyet, és ebbe a városszéli klinikába csuktak, azt hittem, hogy a múltam is a falakon kívül rekedt. Az igazat megvallva nem is olyan rossz ez a hely, vigasztaltam magam. Külön szobám van, naphosszat bolyonghatok a drótsövénnyel bekerített, hatalmas, elvadult parkban, s kedvemre olvashatok az intézet könyvtárában. A szabadságomért cserében itt legalább vigyáznak rám, a gondomat viselik, ha kell, még magamtól is megvédenek. Mindezért cserében alá kellett vetnem magam a kezelésnek. Az első két esztendőben nem is volt ezzel baj, engedelmesen szedtem a különféle tablettákat, fantáziálgattam az elém tett, képes tesztek alapján, s mintha sötét, iszapos állóvizeken vergődtem volna keresztül, mély, álomtalan alvásban vészelttem át az éjszakákat.

Aztán újból előjött az a rettenetes álom, amit a fogdában láttam először a letartóztatásomat követő éjszakán. Megint ott voltam a *Tranzit Szálló*ban, s hiába tudtam előre, hogy mi fog ott fent, a lány szobájában történni, semmit sem tehettem ellene. Minden éjjel magamon kívül gyilkossá váltam, minden éjjel meghalt az a lány előttem. Reggelente pedig ínyemen a félbeharapott narancscikk ízével, verejtékben fürödve ébredtem. A gyűrű miatt van, gondoltam végső elkeseredésemben. Meg kell tudnom, van-e rajta valamiféle árulkodó jel. Hátha akkor megszabadulhatnék ettől a lidércnyomástól.

Amikor tudomást szereztek az álmomról, az intézmény részéről azonnal értesítettek a rendőrséget. A jelenlétemben bontották fel a raktárban a személyes holmimat tartalmazó barna papírtasakot. Sorra előkerültek belőle a valamikor hozzám tartozó tárgyak: a számjegyek nélküli, mánusos digitális óra, az alig használt, műbőr pénztárca, a foghíjas fésű, mindaz, amit nálam találtak a letartóztatásom pillanatában. A gyűrűnek azonban hült helye volt. Valószínűleg a raktáros fújta meg, legalábbis ezt állította az ügyészség képviselője, egy nagydarab, hájas alak.

– Annak már bottal ütheti a nyomát – tette hozzá dühösen fújtatva. – Nem sokkal azután, hogy magát bekasztlították, otthagya a céget, és eltűnt a környékről. Nekem is tartozott vagy öt ronggyal az a szemét!

Ez úgy három hónappal ezelőtt lehetett. Azóta sem javult az állapotom. Minden éjjel bejárom azt a végzetes, álombeli utat a *Tranzit Szálló* bejáratától a 21-es szobáig, s mielőtt felébredhetnék, szerelmes simogatásra mozduló kezem gyilkos ütésként csattan a lány halántékán.

Málnási Levente

Osztályrészem. Válasz Berzsenyinek

(Navigare necesse est)

Partra nem szállok. Dagadó vitorlám
Elröpít, hol még csoda és veszély vár.
Vad szelek fújják, a hajóm suhanhat,
S tündököl orcám.

Tengerek hús habjain hogyha száguld
Mindig új tájak tüneménye várja
Vén hajóm, hát rajta, rohanj, találjunk
Más egeket ma.

Nincsenek gazdag mezeim, kilátás
Még szerény részvénykamatokra sincsen.
Föl tehát! Nem köthet e táj. Szabadság,
Húzz kebeledre.

Arra járok majd, hol az Isten él még
És szabálytól nem kötelezve élnek
Álmok. Ott van csak kikötője bátor
Zord utazónak.

Őszbontó

Égnek a kertben a máglyák.
Sárga-vörös tulipánok
égre lobognak. A lombok
terhüket elpazarolták.
Bőkezü ősz takarónak
sárga-vörös szövetet hagy.
S távol a kerteken túl már
vad csapatok sorakoznak.

A száműzetését kezdő Villon balladája

Lelkem már majd' az ördögé,
Testem megkínzott állapotban
Elindulok sorsom felé.

Enyém az utak pora, ezt
Úgy gondolom örökbe kaptam
Számlálni nem szükséges mert
Belőle biztos, hogy elég van.

A legelső kocsmárosé,
Bora vigasztal azon nyomban
Elindulok sorsom felé.

A végtelen már nem rettent,
Örök madár vagyok, szabadban.
És itt van még a képzelet,
Halálomig a birtokomban.
Kifogyhatatlan szép szavakban
Tolul, törekszik felfelé.
Maradtam az, Villon, ki voltam,
Elindulok sorsom felé.

Ajánlás:

Bár semmi sincs a tarsolyomban,
Vacsorám pedig ebeké,
Herceg, azért ne hidd, hogy baj van,
Elindulok sorsom felé.

Apró májusi képek

Hogy tündökölnék már mezeink, a nap
lágyan fűroszt lankákat a fényben és
huncut tücsök pendíti húrját,
víg futamot gyakorol merészen.

Ujjongva pezsdül most a kamasz határ,
harsányan és büszkén pazarolja el
kincsét, a dús tavasz virágát,
száz szírom úszik a szélben árván.

Fülledt az éj, elülnek a csillagok,
érzéki csönd, meleg bujaság hevít,
s egymásnak áldoz minden érzőt
indulatos szerelemre szítván.

Ezüstdelej szállong: derűjét a hold
leküldte, nézd, hogy csillog a néma táj,
lankái nyújtóznak fehérlőn
s messze szaladnak a kékes éjben.

A hazatérő Odüsszeusz monológja. Töredék

Távoli földről bús Ithakám szép partja felé már
Nem sok mérföld nyújtózik ma hajóm alabástrom
Orra elébe. Talán feledés hamuleple alatt még
Szunnyad némi parázsa a hűség szép aranyának.
Nem várok kitörő örömet, derüs arcokat, boldog,
Felszabadult muzsikát fuvolás lányok kebeléből.
Azt akarom, Penelópé, jó feleségem, a hosszú,
Hűségpróbáló távollét kínja után még
Nyerjen erőt hazatértem váratlan sikeréből.
Hosszan hányódtam, földúltam szentfalu Tróját,
Sok nép városait s eszejárását kitanultam,
Csak sóvárgásom nem szűnt meg büszke hazám és
Páratlan szépségű hitvesem, vén Ikariosz
Félte nevelt lánygyermeke iránt, sőt szaporodván,
Vágyaimat felkorbácsolta az égig, akár vad
Tengerek hullámtornyait szokta vizek fejedelme,
Rettenetes Poszeidon. Most közelébe kerültem
Húsz év hányódása után szigetem gyönyörű zöld
Partjának. Már látom vad, meredek falait, sőt
Erdők fűszeres illata száll a szelek puha szárnyán.

Hosszú, szerelmes éj

Vesd le ruhád kicsikém, hogy tested a testemet érje!
Melleidet már rég nem csókoltam hevesen, hát
Vetközz szorgosan és ne akard, hogy rejtve maradjon
Combjaid izgalmas vonalából egy kicsi rész sem.
Barna hajad szépen leereszted, majd ide fordulsz,
Szép szemeid vígan csillannak az alkonyi fényben.
Egymáséi vagyunk most ebben a nagy szerelemben,
Testünk összefonódik-hullámszik, tovatűnnek
Már az utolsó csillagok is, nézd csak, mi vagyunk még
Féltelenül, ájult szerelemtől boldogan, ébren.

Terra cognita

Hajóra hát, az idő kedvez.
Talán még vár egy part fehéren,
Tenger nyaldossa, szél szárítja,
Sirályok köröznek az égen.
És bennebb mélazöld vadonban
Fehér sziklák, mint csupasz vállak,
Ragyognak csábítón a napban.
A délutánok itt szelídek,
Lustán lépnek a lassú percek.
Az éjszaka gyümölcsöt érlel
És magvakat szór el az újhold,
Madárzsivajjal jön a reggel,
Türkizkéken ragyog az égbolt.
Hajóra hát, a szél felébredt,
S csábítón száll a szirénének.

Alkaiosz levele Szapphóhoz

Hogy telnek tavaszod napjai, drága kis
Szapphóm, hisz levelet nem hoz a posta rég
Tőled, szép szeretőm, s oly szomorú vagyok
Most, mert nem lehetünk együtt.

Emlékszel, kicsikém, ősz elején vidám
Házadban gyönyörű tested a vágy tüzén
Perzselted. Veled egy voltam a kéjben és
Mámorban, csodaszép virág.

Fornak, nézd, a tavasz nedvei fákból és
Zöldellő lugasok rácsozatán kacsok
Kígyóznak szabadon, s törnek az ég felé,
Isszák révedezően a fényt.

Írj most kedvesem új himnuszokat, buján
Indázó dalokat, felpezsegő nyitányt
Bűvös Aphrodité tiszteletére, hogy
Áldást adjon a nászra már.

Balog László

„A boldogság elutazott erről a vidékről”

Székely Csaba bánya-trilógiájának rétegei

Az 1989-es romániai álforradalomtól errefelé – igaz, jóval kevesebben, mint lírával vagy epikával – Sütő óta többen, többféleképp kísérleteztek (váltakozó sikerrel) Erdélyben drámaírással. Gyaníthatóan mégis Székely Csaba az a szépíró, akinek a vizsgálatunk tárgyát képező drámatrilógiája mérföldkő lehet az eddigelig megjelent drámák sorában. Székely Csaba három egyfelvonásos drámája lazán egymáshoz kapcsolódó csehovi indíttatású trilógiát alkot. A megírás sorrendjében a *Bányavirágról*,¹ a *Bányavakságról* és a *Bányavízről* van szó. A cím *bánya* eleme közös bennük: a három dráma helyszíne egy világtól elhagyott-elzárt székely bányatelep. A részek utalásszinten kapcsolódnak egymáshoz, de a történetek különböznek.

De ki is az a Székely Csaba? Sokak szerint a mai erdélyi magyar drámaírók közül a legígéretesebb tehetség. Marosvásárhelyen született 1981-ben, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán diplomázott, drámaírást mester hallgatóként a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemen tanult, jelenleg ugyanitt óraadó oktató, szerkesztője a manna.ro portálnak. 2004-ben megjelent novelláskötete, az *Írók a ketrecben* című, nagy visszhangot keltett, paródiái pedig kortárs író társakat céloztak meg². 2009-ben a litera.hu által meghirdetett fordítói versenyen Leonard Cohen dalszövegeinek fordításával az első helyet érdemelte ki. A *Do You Like Banana, Comrades?* című első drámájával rögtön elnyerte a BBC Rádiójáték-pályázatának díját 2009-ben, 2013 januárjában ez újabb díjat ért a BBC-nél, ezúttal a legsikeresebb, legtöbbször játszott rádiójáték szerzőjeként díjazták. 2011-ben Vilmos-díjat kapott a *Bányavirág* című darabjáért³. Ugyanebben az évben Háy Jánossal együtt Szép Ernő-jutalomban, valamint Látó Nívódíjban is részesült. 2012-ben elnyerte az Örkény István Színház drámapályázatának első díját *Bányavíz* című drámájával, valamint a Színházi Kritikusok Céhének díját a legjobb új magyar drámáért, a *Bányavirágért*.

Annak ellenére, hogy mindhárom mű (fiktív) színhelye jól behatárolható történeti-néprajzi tájegység keretében (Székelyföld) található, egyetemes emberi viszonyok jelenítődnek meg bennük. A Székelyföld az értelmiség és különösen a média által nyújtott perspektívában hagyományörző vidék, amelyről ez idáig a bámulat, a megilletődöttség

¹ A darabból, Sebestyén Ába által rendezett marosvásárhelyi előadás a tavalyi, a XII. POSZT legjobb előadásának járó nagydíját érdemelte ki. (Sz. m.)

² Novellái jelentek meg a Látó, a Helikon, az Alföld és a Jelenkor hasábjain.

³ A POSZT mellé költözött Nyílt Fórum Füzetekben megjelent új magyar drámák közül ez kapta a legtöbb titkos szavazatot.

hangján illet beszélni. A „bánya-drámák” viszont meredeken szakítanak ezzel a diskurzussal, és a mindennapi – olykor szörnyűséges – emberi viszonyokból, konfliktusokból konstruálnak egy-egy jelenkori mikroéletvilágot. Életről-halálról, züllöttségről, bűnről, korrupcióról, kiábrándultságról, erőszakról beszélnek. Mindhárom dráma szereplői megkeseredett, elzüllött, bénult egzisztenciák. Valójában nem is élnek, csak léteznek, a múlt romjain ücsörögnek. Egyfajta oblomovi tehetetlenség jellemzi őket, nem tudnak kimozdulni inerciális állapotukból.

Az első egyfelvonásosnak – a *Bányavirág* – hat szereplője van, de csak öt ember konkrét konfliktushelyzete jelenítődik meg a darabban. A hatodik szereplő – az apa – haldokolva fekszik egy másik helyiségben. Öt ember vívódik egymás mellett és egymás ellenében nagy elhagyatottságban és testi-lelki nyomorúságban, amint ez a később követhető részletes elemzésben kiderül.

A *Bányavakságban* a témakör kibővül: korrupció, magyarkodó nacionalizmus, gyilkosság van a terítéken. Színre lép a konkrét, kézzel fogható bűn. Ince, a „főszereplő”, ugyanolyan antihős, mint az első egyfelvonásosban Iván. Ő a település polgármestere, és a következő helyhatósági választáson is ebben a funkcióban akar maradni, mert más módot nem lát a túlélésre, valamint egyetemista lánya segítségével. Ezért képes a korrupcióra (az 1990 óta állandósult kelet-európai viszonyok), csalásra, az ellenfél törvénytelen kiiktatására a törvény képviselőjének (Florin, a román rendőr) segítségével. Lezüllött ember, mindennapjait az ivás határozza meg, mint a község lakóit is. Talán jó ember lenne, de annyira eldurvult, hogy nincsenek skrupulusai. Ellenlábasa, Izsák, szélsőséges magyarkodó, agresszív és kíméletlen ember. Incével ellentétben tud élni minden helyzetnek az előnyeivel (pl. meggazdagodott). Iringó, Ince húga megkeseredett nő. Forradás ékteleníti az arcát, ami új férjhezmenetelének esélyét csökkenti. (A háttérben sötét bűnügy lappang). Izabella, Ince lánya, aki egyetemre ment a nagyvárosba, magával cipeli mindenhova a bányatelepi balsorsot. Kallódó lány, aki nem tud, de nem is akar változtatni sorsán. Csak a mának él, és menekül tetteinek következménye elől: végül is saját maga elől.

Az első darabbal ellentétben itt megjelenik az idegen, aki a közösségen kívül áll mind etnikai, mind nyelvi-társadalmi szempontból. Ince azzal, hogy idehívja Florin komisszárt, kihívja maga ellen a sorsot. Minden történés ellenére, az olvasó/néző elvárásaival ellentétben, a román rendőr az, aki a bűnök áldozatává válik: az életével fizet. A többi szereplő helyzete vajmi keveset változik, csak az erőviszonyok alakulnak át. Mindenki tovább dagonyázik a mocsárban, menekülés nincs a körülmények és a saját maguk alkotta ketrecből. Ezek a szereplők talán nem teljesen gonoszak. Utat tévesztettek, kálódnak. Ideig-óráig bűnösen cselekednek. Egyik bűnből ki sem lábálnak, már beleesnek a következőbe.

A *Bányavíz* a település paplakában játszódik. A kilátástalanság, kallódás, elveszettség kiegészül pedofíliával, gyűjtogatással, lopással, nemi erőszakkal, blaszfémiával. Végle-

tesen szörnyű viszonyok tárulnak elénk. A darab szereplői közül senki sem tiszta a szó erkölcsi értelmében, és nincs megállás a lejtőn sem. Természetesen a legvégén minden visszaáll egy bizonyos nyugvópontra, mintha mi sem történt volna, de erkölcsileg a szereplők egyre mélyebbre ássák magukat. Az alkoholizmus, az öngyilkosságok meghatározó szerepet töltenek be a település életében. Ha nincs más megoldás, kitörési lehetőség, mindenki az italba vagy a halálba menekül. És remény nélküli az itteni lét. Még a hőn áhított városba sem sikerül elvándorolni a szereplőknek. Aki pedig elmegy, magával hurcolja balsorsát. Egy elmúlt világ erkölcsének romjai imitt-amott feltűnnek, azonban ezek a romok nem alkalmasak arra, hogy segítségükkel egy új erkölcsi rendet lehessen alkotni. Az elkövetett bűnöket elsimítják, minden marad a régiben.

Érdekes az idegen megjelenése mindhárom darabban. A *Bányavirág*ban az idegen az orvos, Mihály, a *Bányavakság*ban pedig a teljesen kívülálló Florin, a rendőr, aki idegenségeért az életével fizet. A *Bányavíz*ben Márton, a pap nevelt fia a kívülálló. Egyfajta székely oblomovizmussal⁴ is jellemezhetnénk a három darab szereplőit, azonban a fölösleges ember típusa bárhol megtalálható. Részben a körülményeknek, a lelki alkotnak, másrészt valamiféle tehetetlenségbe való sülyedésnek köszönhető kialakulása. Oblomovval és társaival ellentétben a bánya-drámák szereplői nemhogy a világon, de saját magukon sem tudnak változtatni.

Térjünk vissza most a *Bányavirágra*, és vizsgáljuk meg annak összetevőit, próbáljuk meg felfejteni a rétegeket, amelyek alkotják. A darab nyelvi megnyilvánulásai építik fel azt a mikrovilágot, amit az olvasó értelmezhet. A szereplők szűkszavú megnyilatkozásai világitanak rá az emberi viszonyokra, és tárják fel az előzményeket is.

A lé határozza meg a tudatot, ha megiszod a lét, a tudat elmegy – parafrázálhatjuk Hofit, aki egy előadásában szellemesen forgatta ki a marxi tételt. A Székely Csaba által ábrázolt bányatelepen azonban még a lé nélkül is elmegy a tudat. A faluban – jobban mondva községben – az emberek vagy alkoholisták vagy öngyilkosok lesznek. A kető között középút nem nagyon létezik. Különleges székely világ ez, és mégis annyira hasonlít magyarországi, ukrainai, chilei vagy éppenséggel magnytogorszki lepukkant, elhagyott bányatelepek mikrovilágához. Tragikusan emberi világ ez, tele van bűnökkel, konfliktusokkal, viszonzatlan szerelemmel, kallódással. Kicsit olyan, mint József Attila külvárosa. A csúnyaság emelkedik itt esztétikumká, az emberi világnak kicsiben megjelenítőjévé válik.

A darab helyszíne egy falusi ház konyha-nappalija. A „főhős”, Iván, beteg apja halálát várja, mert akkor eladhatja az örökölt házat, és elköltözhet a faluból/községből. Megkeseredett, cinikus, mogorva, eldurvult emberről van szó, akinek mindennapos fő

⁴ Goncsarov orosz regényíró *Oblomov* című regényének hőse után Európa-szerte szállóigévé vált elnevezése annak a sajátságos orosz típusnak, mely konok egykedvűséggel, keleties fatalizmussal éli át az életet.

tevékenysége az ivás, akárcsak a községbeliek zömének. Széteső személyiség, aki már régen felhagyott azzal, hogy egy jobb életben reménykedjék. Szeretné elhagyni a települést, de erre nézve nincsen semmi terve, csupán csak változásra vágyik. Apjával már régen megromlott a viszonya, miután nem váltak valóra az öreg által sugallt-hazudott álmok⁵. Megkeseredettsége nyelvi szinten is megnyilvánul: a trágár, obszcén nyelvezet sok mindent elárul lelkiállapotáról, habitusáról. Iván önjellemzését különben ilyen irányú megnyilatkozásában az öngúny határozza meg. Nem csak másokhoz viszonyul gunyorosan, saját magát is torz szemüvegen keresztül láttatja⁶. Alapjában véve jobb sorsra lenne érdemes, de cselekvésképtelen, beleragadt a körülmények mocsarába. (Irodalmi előképe Ivánnak Csehov *Ványa bácsija*)⁷. Egyetlen barátja – ha annak lehet nevezni, azonban nagyjából csak ivócimborája – a település orvosa, Mihály, aki durva vicceinek céltáblája is egyben.

Iván féltestvére, Ilonka is megkeseredett, még fiatal özvegy nő⁸, aki ugyancsak az apja halálában látja a kitörési lehetőséget, ami úgy foglalható össze: el innen, minél messzebb. Férje öngyilkossága után költözött vissza a közeli városból, hogy apját gondozhassa. Társra vágyik, szeretetre és egy élhető életre. Csípős replikái hasonlóan kemények – ha nem is annyira obszcének –, mint féltestvéréé, Iváné.

A település orvosa, Mihály, jövevény a faluban, mondhatjuk, az egyedüli, aki kilóg a sorból. Teljes egészében nem tudta soha megszokni az ott uralkodó viszonyokat, ezért ő is elzüllött⁹, akárcsak a település lakói. Nős ember, három gyermek apja. Ő a perspektíva nélkül maradt értelmiségi. Taposómalomként végzi hivatását, és egyáltalán nem biztos benne, hogy jó, amit tesz¹⁰.

Irma, a naphosszat kompótot hordó szomszédasszony, aki szemellenzősen szerel-

⁵ „(...) álmai voltak akkoriban. Elhitte az öregnek, hogy meg fognak gazdagodni a bányából. Mindent elhitt neki. Dolgozott éjjel-nappal, mert a pénzből gyógyfürdőt akart itten kiépíteni. Hogy jöjjenek a turisták, s legyen munkája mindenkinek. Aztán most nincsen semmije. Ledolgozott húsz évet a semmiért”. In: *Látó*, 2011/8–9. szám, 18. o.

⁶ „Nem vagyok én örökösen ennyire rosszkedvű. Apám két év óta csak fekszik meg parancsolgat, hozzám vagyok láncolva, magányos vagyok, nincsen munkám, nincsen pénzem, nincsen saját életem, de egyébiránt felvet a jókedv. Ehelyt cigánykerekeztem örömben, ni, mielőtt jöttél volna”. In: *Látó*, 2011/8–9. szám, 8. o.

⁷ Iván valódi oblomovi figura, mint ahogy Mihály is. Életüket elléngik, a valódi szerelmet elszalasztják, csak az időt ütik agyon.

⁸ „Szép lány, feltűnően ki van öltözve, de a '80-as évekbeli divat szerint” (szerzői instrukció). In: *Látó*, 2011/8–9. szám, 10. o.

⁹ „Lehet, hogy álmodoztam, mikor erre a rohadt bányatelepre jöttem, sőt egészen biztos, hogy álmodoztam. Egy szerencsétlen holdkóros voltam, akinek fogalma sincsen semmiről. És most azt kívánom, bárcsak tovább aludhattam volna. Csak a pálinka maradt, ami néhanapján álmodozóvá tesz”. I. m. 12. o.

¹⁰ „Tudjátok... az utóbbi napokban egyfolytában az járt a fejemben, hogy milyen döntéseket hoztam (...) Ki tudja megmondani, melyik a jó, s melyik a rossz döntés?” In: *Látó*, 2011/8–9. szám, 24–25. o.

mes Ivánba. Beteg férjével, Illéssel jó anyagi körülmények között él, de minden vágya, hogy Ivánnal köthesse össze az életét, ezért hevesen várja férje halálát. Szinte betegesen vonzódik Ivánhoz, mindennap többször is átlátogat hozzájuk azzal az ürüggyel, hogy kompótot visz Iván beteg apjának, de tekintetével és szavaival csak Ivánt keresi. Illés, a férje, talán az egyetlen „normális” életvitelű ember a településen, azonban halálos beteg, rákos. Ő kezdetben a jóindulatú idióta benyomását kelti, aki az idegeire megy mindenkinek – amolyan švejki típus. Ráadásul ő a hírvívő is, átfogóan szemléli a történéseket, és azokat szentenciákkal nyomatékosítja¹¹. Később, öngyilkossága után derül ki róla, hogy önzetlen, jólelkű ember volt, aki feleségén kívül groteszk módon még Ivánon is segíteni próbált.

A szereplők közötti viszonyok igencsak sajátosak. Iván szereti a féltestvérét, és a közöttük lejátszódó kis epizódból kitűnik, hogy képes lenne vele vérfertőző viszonyt kezdeményezni, amitől talán Ilnka sem idegenkedne. Ilnka ráadásul az orvosnak is felkínálkozik, hiába, hogy az nő ember. Irma, a szomszédasszony Ivánba szerelmes, és bármire képes lenne, hogy az Iváné legyen. Később kiderül, hogy Iván is vonzódik Irma iránt, de nem akarja feldőlni a házasságukat, ezért elidegeníti, elúzi magától a nőt¹². A két nő, Irma és Ilnka, látható módon rivalizál egymással, küzdenek Ivánért. Titokban az orvos is szereti Ilnkát, ezt a darab vége felé el is mondja Ivánnak¹³, akinek már tudomása van a vonzalomról – mindenki előtt köztudott az orvos vonzódása Iván hűgához¹⁴.

A szexualitás rendszerint át- meg átszövi a *Bányavirág*ot. Iván és Ilnka beszélgetése is eléggé fura módon túlfűtött, később Ilnka felkínálja magát Mihálynak, Irma, a szomszédasszony is kifejezésre juttatja az Iván iránti vágyát. A két nő közötti versengés is szexuális töltetű, küzdenek a férfiert. Ezen kívül, amint már említettük, rengeteg az obszcén, szexuális jellegű megnyilatkozás különösen Iván részéről. Minden regiszter jelen van tehát: a finomabb erotikától a durva, trágár megnyilatkozásokig.

A *Bányavirág* című darabban főképp a belső, lelki tartalmak alakulása a tét. Külső

¹¹ „Ahogy nagyanyám mondta mindig, mikor ment hátra a budira: ha egyszer sietni kell, hát sietni kell.” I.m. 8. o.; „Ahogy nagyanyám mondta mindig, mikor jött vissza a budiról: ami megtörtént, megtörtént.” I.m. 9. o.; „Ahogy nagyapám mondta mindig: járnék én templomba, de mit csináljak, ha nem esik útba a ház s a kocsmá között?” I.m. 16. o.

¹² „Utálok a kompótot. Apám is utálja. Ezért szoktam belétönni. Lehet, hogy eddig másképpen gondoltad, de ebben a házban nem lát téged szívesen senki. Legfőképpen én nem. Érted-e?” I.m. 21. o.

¹³ „Ha nem lennék megnősülve, s nem volna három gyermekem, én nagyon közel állnék hozzá, hogy megkérjem az Ilnka kezét.” I.m. 28. o.

¹⁴ „Attól, hogy nem mondtad senkinek, még nagyon nyilvánvaló volt ez mindenki előtt. Pláne, hogy a fél község közel állt hozzá, hogy megkérje Ilnka kezét. Vagy inkább a fél megye, hogy pontosabb legyek. Még én is megkértem volna a kezét, ha nem lenne a testvérem. Ilyen balfasz titkaid vannak neked.” I.m. 28. o.

cselekmény kevés van, egy statikus falusi életkép körvonalait rajzolta meg a szerző. Ezt az alapszituációt mozgatják a fordulatok. Az öt szereplő verbális konfliktusaira épül a mű. A két testvér, Iván és Ilonka apjuk halálára várnak, miközben a három másik ember, Irma és Illés, a szomszéd házaspár és Mihály, az orvos meglátogatja őket. Az orvos megvizsgálja a beteget, nyugtatókat ad neki, és beszámol a haldokló állapotáról Ivánnak. Közben megjelenik Irma, a szomszédasszony, aki aznap is kompótot hoz a haldoklónak, és később a férje, Illés, aki rövidebb-hosszabb beszélgetésekbe bocsátkozik a háziakkal. Az Iván és az orvos, valamint az Iván és Ilonka között zajló dialógusokból derül ki, hogy az elhagyatott bányásztelepülésen óriási a munkanélküliség (gyakorlatilag nem dolgozik senki), és ebből kifolyólag majdnem mindenki az alkoholizmusba vagy az öngyilkosságba menekül. Reménytelen hely ez a község, az ott lakóknak már indulásból semmi esélyük egy normális életre. Kiderül, hogy Iván édesanyja és húgának férje is felakasztotta magát. A bánya, aminek Iván apja volt a vezetője, tönkrement, bebukott, és így munka nélkül maradt mindenki a helységben.

Az első nagyobb fordulatot a darab cselekményében az hozza, hogy Mihály, az orvos ismerteti az ügyvédtől érkező levél tartalmát, tudniillik azt, hogy az apa nem szándékoszik semmit a gyermekeire hagyni, hanem az egyházat tenné meg örökösének. Ez Ivánt és Ilonkát is feldúlja. Iván, ha képes lenne rá, megölné az öreget. Azonban erkölcsileg nem süllyedt olyan mélyre, hogy apagyilkosságot tudjon elkövetni, annak ellenére, hogy kísérletet tesz rá.

A következő fordulatot Illés öngyilkossága (felakasztja magát, és búcsúlevelet hagy hátra, amelyben áldását adja Irma és Iván egybekelésére), valamint az ezt követő temetés szolgáltatja. A temetés után mindkét nő, Ilonka és Irma is végleg elhagyja a települést. Ők képesek megtenni ezt a lépést, különösen, hogy kiderül: nincs, akiért/amiért a községben maradjanak. Iván és Mihály maradnak: számukra minden marad a régiiben.

A darabban feleselős párbeszéd, humoros, groteszk, néhol bizarr¹⁵ szövegek váltják egymást (folytatódó erdélyi hagyomány), de a szereplők nyelvezete mára már obszcén lett, szókimondó. Trágár szavak¹⁶, mondatok¹⁷, durva, morbid viccelődés¹⁸ váltakoznak

¹⁵ „Mikor voltál utoljára olyan temetésen, amikor valaki természetes halállal halt meg, példának okáért fejbe vágják egy fejszével?” I. m. 10. o., et al.

¹⁶ „Faszt változtam”, „seggbedugott merőkanál” I. m. 6. o., et al.

¹⁷ „De legyél szíves bocsátkozzál becslésekbe, ha nem akarod, hogy a fejedden vesszen kárba ez az üveg pálinka, széttörés segítségével” I. m., 6. o.; „Kurva szar becsléseid vannak. Meteorológusnak kellett volna menjél, nem doktornak”. I. m. u.o., et al.

¹⁸ „Nem-e mondtad nekem hangosan ordibálva a tegnap a kocsmában Szász Jani előtt, meg Puskás Misi előtt, meg a féleszű Sánta Feri előtt, meg a plébános előtt, meg a plébános szeretője előtt, hogy ledugsz a torkomon egy láncfűrész, és a nyelvemet használod indítózsínórnak hozzá?” I. m. 7. o., et al.

sajátságos székelly humorral¹⁹. Különösen Iván esetében igaz ez, a durvaság, az obszcenitás megjeleníti a benne dúló belső zűrzavart. Az értékrend felborult, a nők nyíltan felkínálják magukat, Iván halálba akarja „gondozni”, kezeltetni az apját. Az orvos nem biztos benne, hogy van-e értelme a munkájának, hivatásának, hiszen a településen minden a visszájára fordul²⁰. A dráma szövege valósággal tobzódik a sokféle kifejezésformától, az alpári közönségességtől a hiperrealista szövegekig találunk regisztereket. A valóság itt csak keserű humorral viselhető el, állandó maró gúnyolódással, bizarr tréfálkozással. A szereplők párbeszédeiben szerepe van az időjárásról szóló beszédpaneleknek. Egyrészt kommunikációs pótlékként szolgálnak az ilyenféle mondatok, másrészt azért is jók, hogy a szereplők kipuhatolják egymás érzelmeit, kedélyét²¹.

A magyarországi mesterséges Erdély-mítosz is lelepleződik, amit a tévések látnak és láttatni akarnak, egészen más, mint amit a község lakói mindennapjaikban megélnék.

A dráma záróaktusa Iván nagymonológja, sommázó monológ, kvintesszenciája a darabnak. Ez a szöveg nem csupán demitizál, hanem dekonstruálja az Erdélyről alkotott egyszerre délibábos és fesztív, negédes és tradícióközpontú²² diskurzusokat. Hiperrealizmusa szembemegy a rusztikus, „ez a hely tiszta” eszményítéssel, hiszen mára az erdők jelentős hányadát ellopták – jórészt köztisztviselőink segédletével –, a munkanélküliség majdhogynem kötelezően alkoholizmusba kergeti az embereket, és ez csupán az első lépés a kötél beszerzésének folyamatában.

Székelly harisnyában és a féltestvére által vásárolt, több mérettel kisebb pulóverben ül a kamera elé Iván. A rongyos harisnyában és a szűk pulóverben groteszk látványt nyújtó főhős alakja beszédesebb minden szónál. Nyilatkozatának tézismondata:

¹⁹ „Igen, bejöhetsz, szomszéd. Fáj-e a kezed a sok kopogtatástól?”; „Igazán nem láttál egy felhőt se az égen? Biztos vagy-e benne száz százalékosan? Úgy vélem, meg kéne nézzed még egyszer, hogy csakugyan nincsen-e véletlenül mégis bár egy fél felhő valamerre az utca másik végében!” I. m. 8. o., et al.

²⁰ „Amikor én azt mondtam nektek, hogy elköltözök innen, azt nem úgy gondoltam. Hanem úgy gondoltam, hogy örökre. Fogok egy kötelet, kísétálok vele az erdőre, s avval elköltözök a világból. Így illeszkedek bele én legjobban ebbe a nyavalyás faluba. Községbe. El voltam határozva egyszóval. (...) Tudod-e, miért gondoltam meg magamat mégis? Elmondom. Illés miatt gondoltam meg magamat. (...) Én éppenséggel azoknak ártottam volna a legtöbbet, akiket szeretek. A feleségem s a gyermekeim szívta volna leginkább az én elmenetelemmel. Pénz nélkül, semmi nélkül maradtak volna. Az önzésem miatt. Amiatt, mert belefáradtam a hajszába, s abba, hogy egy normális életre vágyjak. De tudd meg, Iván, nincsen olyan, hogy normális élet. Hiszed-e, hogy nincsen? Csak élet van.” I. m. 29–30. o.

²¹ „Nagyon szép ma az idő. Kellemes ez a kis szél. Nem láttam egy felhőt se az égen”. I. m. 8. o.; „Szervusz, Ilonka, szép ma az idő”. I. m. 10. o.; „Nincs olyan hűvös, mint tegnap. Azt hiszem, egyre melegebb lesz”. I. m. 19. o.

²² „Az egyetlen hagyomány, amit őrizünk itten az, hogy békaszárrá isszuk magunkat, egymás torkának ugrunk, s aztán kimegyünk az erdőre fát lopni. Ez a mi kurva nagy hagyományunk” – mondja Iván Illésnek. I. m. 10. o.

„Élünk. Igen, éldegélünk. Éldegélünk, dolgozunk, és őrizzük a hagyományokat” (30. o.). A pszeudoidilli képet festő Ivánt az öngyilkossági ráta felől kérdezik, mire ő „talpraesett székelyként” meg is felel: „Panaszkodni nem szoktunk, élünk, ahogy tudunk, éldegélünk, élünk, éldegélünk” (I. m. u.o.). A kegyelemdőfést Tamás Gábor Svédországba emigrált dalszerző-énekes is megkapja, a szerző maró gúnnyal utasítja el a *Gyere velem a Hargitára* hazug patetizmusát. Iván látszólag összefüggéstelenül hadarja el azt az informatív jellegű litániát, amit a tévések hallani akarnak. A nagymonológ végén a leplek lehullnak, kifakadása helyére teszi az addig elmondottak igazságtartalmát: „Jó itt élni, mert vannak ezek a gyönyörű hegyek, s a fenyvesek, s az a kicsi szar csermely is olyan szépen csobog, mint egy patak. Kivéve télen, amikor be van fagyva. Akkor is csobog, csak nem hallatszlik. Itt minden olyan szép, mint egy álom. Mint egy álom. Ebben élünk mi benne. Igen. Ebben” (I. m. 30. o.). A zárómondat döbbenetes csattanó is egyben, a Circumdederunt lezárult, minden elvégeztetett.

A *Bányavirág* című egyfelvonásos csupán a kezdet, a *Bányavakság* és a *Bányavíz* már jóval fokozottabban tárgyalja az emberi gyarlóságok egész tárházát.

Bibliográfia

SZÉKELY Csaba: *Bányavirág*. In: *Látó*, Marosvásárhely, 2011. augusztus–szeptember.

SZÉKELY Csaba: *Bányavakság*. Kézirat.

SZÉKELY Csaba: *Bányavíz*. Kézirat.

KOVÁCS Dezső: *Az önpusztítás stációi*. In: <http://www.revizoronline.com/article.php?id=3882>

LÁZÁR Emese: *Visítva röhögni a székely akasztófán*. In: <http://uh.ro/kultura/szinhez/11467-visitva-rohogni-a-szekely-akasztofan>

LÁZÁR Emese – PÁL Edit Éva: *Poezist farag a káromkodásból*. In: <http://uh.ro/kultura/szinhez/11511-poezist>

„*Mások véleményétől függök*” – Székely Csaba drámaíró mesélt. Interjú Kisvárdán.

In: <http://szinhaz.hu/interjuk/46845-masok-velemenyetol-fuggok-szekely-csaba-dramairo-meselt>

NAGY Botond: *Elborult crescendo*. In: *Helikon*, Kolozsvár, 2011. 21. (587.) szám.

NAGY Gabriella: *Székely Csaba: A boldogság elutazott erről a vidékről*. In: http://www.litera.hu/hirek/szekely_csaba_a_boldogsag_elutazott_erről_a_vidékrol

PAPP Attila Zsolt: „*Ne maradjunk semlegesek a színpadi történésekkel szemben*” - *Be-szélgetés Székely Csaba íróval, drámaíróval*. In: http://www.helikon.ro/index.php?m_r=3024

„*Rettegek az unalmas drámáktól*”. In: http://erdelyiportal.ro/print.php?type=A&item_id=570

STOICA, Oana: „*Mă interesează mai mult natura umană decât natura evenimentelor*”

- interviu cu Székely Csaba. In: <http://dilemaveche.ro/sectiune/dileme-line/articol/ma-intereseaza-mai-mult-natura-umana-decit-natura-evenimentelor>
- SZÉKELY Csaba: „*Van egy közös cél*”. Interjú a fidelio.hu-n a marosvásárhelyi szerzővel. In: http://fidelio.hu/szinhez/interju/szekely_csaba_van_egy_kozos_cel
- Székely Csaba nyerte a BBC Imison-díját*. In: <http://www.litera.hu/hirek/szekely-csaba-nyerte-a-bbc-imison-dijat>
- SZÉKELY Csaba: *Ízlik a banán, elvtársak? Szóval el akarom kezdeni* (1.). In: <http://szekely.transindex.ro/?cikk=406>
- SZÉKELY Csaba: *Ízlik a banán, elvtársak? Szerintem a legfinomabb* (2.). In: <http://szekely.transindex.ro/?cikk=408&nyomtat=1>
- SZÉKELY Csaba: *Ízlik a banán, elvtársak? Ami a vízszerelet* (3.). In: <http://szekely.transindex.ro/?cikk=416>
- TAMÁS István: *Bányavirág-sikersorozat*. In: <http://vasarhely.ro/kozter/banyavirag-sikersorozat>
- ZSEDÉNYI Balázs: *Közös többszörös*. In: <http://7ora7.hu/programok/banyavirag-2/nezopont>

Burján Emil

Pársorosok

két óraketyegés között
a csend önnön szívébe dőf
ezt gyógyítják a ritmusok
melyekben dallam kavarog
tökéletes harmóniák
pillérei a némaság

*

aludnék ám csöpög a csap
kis hangjegyek illannak el
üvegcsend kövei alatt
a semmi súlya énekel
látóhatárt itatva fel

*

Téged idéz egy hópihe
bár nem gondolok semmire
átolvad hunyt pillám mögé
és gyászomat enyhítené

*

foton fotonnal összeforr
elpárolog a lélek is ha fénylik
öröklétünk gyújtózsínór
a semmitől a megsemmisülésig

*

ha majd saját csendem leszek
mérhetetlen csillagterek
sorsára bízom lelkemet

*

tonnányi csendbe szívritmust dobolj
így morzéz őshomályba fény sikoly
a létezők magánya leng körül
magadat gondolod akár az úr

*

(időmmel is) annyira
kicsi vagyok – amilyen
nagy a Világegyetem
átmérője (és kora)

Lakatos Mihály

„S ki tudná megmondani: szíve volt-e nemesebb, vagy véralkata iszonyúbb?”

(Kemény Zsigmond: *A két Wesselényi Miklós*)

Utószó Nyíró József A sibói bölény című regényéhez

És most, hogy a „sibói bölény” alias báró Wesselényi Miklós „peripetiájának”, kalandos élettörténetének a végére jutottunk, érdemes egy pillantást vetnünk az 1928-ban megjelenő Nyíró-regény kontextusára is: miért fog Nyíró első és kiváló novelláskötete, a *Jézusfaragó ember* után történelmi regény írásába, tapasztalhatók-e a kortársak részéről hasonló törekvések, mivégre jelenik meg a kolerikus vérmérsékletű báró, mint regényhős a két világháború közötti Erdély irodalmában, miért nyúl a katolikus Nyíró éppen a „nyakas kálvinistaként” számon tartott id. Wesselényi élettörténetéhez, egyáltalán: miért éppen II. József korára esett a választása, illetve hogyan fogadta a kortárs kritika és az olvasóközönség a regényt?

A háttér (szükségszerűen elnagyolt) felrajzolásához vissza kell kanyarodnunk egy évtizeddel korábbi időponthoz, mégpedig 1918. december 1-jéhez, amikor az erdélyi románság a Gyulafehérvárott megtartott nagygyűlésén Erdély Romániához való csatolása mellett döntött, s amely döntést végül a háborúban győztes nagyhatalmak – nem törődve a magyarság (a rá gyakran jellemző megkésettiséggel) huszonnégy nappal később Kolozsvárott megtartott nagygyűlésének akarásával, mely viszont a történelmi Magyarország területének oszlatlansága mellett tett hitet – a trianoni békediktátummal szentesítettek, egyben „megajándékozva” a magyarságot a szomorúan alliteráló „trianoni trauma” elnevezésű pszichés jelenséggel.

A '18-as összeomlás katartikus erejűnek bizonyult olyan értelemben, hogy a kényszerűen autonóm nemzettestrésszé vált erdélyi magyarságot gyökeresen új követelményrendszer elé állította az élet minden területén. A kezdeti bénultságból egy, a harmincas évei végén járó, Kós Károly nevű fiatal építész-tollforgató ocsúdott elsőként, aki rádöbbenve arra, hogy a bezárkózás, a passzivitás akár a nemzetész teljes elsorvadásához is vezethet, 1920-ban közzé tette (Paál Árpáddal és Zágoni Istvánnal közösen megalkotott) *Kiáltó Szó* című megrázó erejű röpiratát. Kós röpiratában nemcsak a valóságra akarja ráébreszteni sorstársait, hanem a jövőbe néző programot is ad. „*De tudom: talpra kell állanunk mégis. De tudom:*

újra kell kezdenünk az izzadságos, nehéz munkát. Tudom: vágni fogjuk kemény, vad sziklába az utat, melyen egy kemény, régi nép lép majd velünk és utánunk újra csak felfelé” – írja, és szinte aforizmaszerűen foglalja össze a közös célt: „Dolgozunk kell, ha élni akarunk, és akarunk élni, tehát dolgozni fogunk.”

Már ekkor megveti annak az ideológiának az alapjait, amelynek jegyében – véleménye szerint – az erdélyi magyarságnak be kell rendeznie jövődöbéli új életét, és amely *transzszilvanizmus* néven fog bevonulni az irodalomtörténetbe. A transzszilvanizmus, mint – igaz: pontosan soha nem definiált – ideológia arra épít, ami az erdélyi népek múltjában közös, ami az elmúlt évszázadokban lehetővé tette, és a jövőben is azzá teheti az együttélést: a megbékélésre, a kölcsönös toleranciára, a közös történelem harmonikus pillanatainak a hangsúlyozására, egymás kultúrájának megismerésére, egyfajta *erdélyiség-tudat* kialakítására.

Kós igen sok szempontból vitatható, de kétségkívül nemes kezdeményezése, az ún. *erdélyi gondolat* (a transzszilvanizmus eszmei tartalma) mögé aztán a későbbiekben felsorakozik az erdélyi magyar értelmiség, az íróársadalom színe-java, de a másik két nemzet tagjai, a románok és a szászok, akikkel az eszményi együttélést meg kellene valósítani, igencsak közömbösen, ridegen vagy elutasítóan viszonyulnak hozzá. A románok szempontjából ez némiképp érthető, hiszen a transzszilvanizmus bármennyire is a közös teljesítményekre vagy a közös szenvedésre helyezi a hangsúlyt (nem kismértékben megszépítve a múltat), végső soron mégiscsak valamiféle autonóm, az együtt élő nemzetek önrendelkezésén alapuló Erdély vízióját festi fel, ami igen élesen ütközik a fiatal nagyromán nemzetállam megszilárdításán munkálkodó román értelmiség saját maga alkotta jövőképevel. Szász részről Heinrich Zillich, a *Klingsor* című folyóirat főszerkesztője mutat kezdetben némi érdeklődést az ügy iránt, de később – és főként a birodalmi nagynémet eszme térhódításával – ezek a kapcsolatok is elsorvadnak. Így végül a transzszilvanizmus sajátosan erdélyi magyar ideológia maradt, arra azonban mindenképp alkalmasnak bizonyult, hogy öntudatra nevelje az erdélyi magyarságot és humanista (s ezáltal vállalható és védhető) alapokra helyezze az asszimilációt elutasító kisebbségi törekvéseket.

Kós és harcostársai, a csodálatos módon röpké tíz év alatt felnőtt erdélyi magyar irodalom képviselői, (Áprily Lajos, Bánffy Miklós, Gulácsy Irén, Makkai Sándor, Molter Károly, Nyíró József, Reményik Sándor, Szántó György, Szentimrei Jenő, Tabéry Géza, Tamási Áron, Tompa László, és a sor még hosszan folytatható lenne) a meghirdetett programhoz híven, elszánt munkálkodásba kezdtek, hogy az általuk megálmodott erdélyiségbe az irodalom felől leheljenek életet. Ez pedig óhatatlanul magával hozta a történelmi regények újabb feléledésének időszakát. A történelmi regények – a mindenkor olvasói igénynek köszönhetően – igazából soha nem mennek ki divatból. A közel- vagy a távoli múlt történeteinek regé-

nyes feldolgozása – még napjaink multimedializált világában is, gondoljunk csak a *A rózsza neve* vagy a *Jadviga párnája* elsőprő sikerére! – mindig is széles olvasótáborot tart és tartott a bűvkörében. Mindössze annyi történik, hogy bizonyos korokban több reflektorfény esik rájuk, máskor kevesebb. A történelmi regény, éppen közkedveltsége okán, értő tollforgató kezében igen hatékony „fegyver” tud lenni: nemcsak letűnt korok eseményeinek szórakoztató elregelésére, de különféle ideológiák közvetítésére, azok hatásának megsokszorozására is alkalmas. Az éppen aktuális szerző ügyességén és tehetségén múlik, hogy mennyire lóg ki a lóláb belőle. (Némely esetben annyira, hogy egyenesen belevágtat a hiteltelenségbe.) Nem véletlen, hogy Szekfű Gyula már idejekorán (1930-ban) felhívta Kós és „az új Erdély több neves írója” figyelmét a Kuncz Aladár szerkesztette *Erdélyi Helikon*-ban arra, hogy a szerző ne akarja mindenáron „*saját kora és egyénisége eszményeit (...) előhívni a múlt sötétjéből*”, illetve, hogy az inkriminált regényekből „*szociális érzéseket igen, de történetet nem lehet tanulni*.” Ettől eltekintve, a két világháború közötti két évtizedben Erdélyben olyan történelmi regények egész sora látott napvilágot, amelyek – ideológia ide, történelmi hűség oda – napjainkig igen magas példányszámban több kiadást is megérttek, ergo: elmondhatjuk, hogy népszerűségüknél és esztétikai értékeiknél fogva fényesen kiállták az idő próbáját. Többségüknek a Kádár Imre, Kós Károly, Ligeti Ernő, Nyíró József, Paál Árpád és Zágony István által alapított *Erdélyi Szépművéses Céh* volt az első kiadója. Íme, néhány, bizonyára a kedves Olvasó előtt sem ismeretlen szerző és cím: Kós Károly – *Varjú-nemzetség* (1925), Makkai Sándor – *Ördögsekér* (1925), Tabéry Géza – *Vértorony* (1928), Kós Károly – *Az országépítő* (1934), Makkai Sándor – *Táltoskirály* (1934), Bánffy Miklós – *Erdélyi történet. A fali írás első szava: Megszámálmáltattál* (1934) stb. Ide számíthatjuk Gulácsy Irénnek a mohácsi csata körüli évtizedek Magyarországát életre keltő *Fekete vőlegények* (1927) című regényét is, amely Budapesten jelent meg ugyan, de az író nő tagja volt az erdélyi írók helikoni közösségének.

E sorban a helye tehát *A sibói bölénynek*, amely többszörösen magán viseli a transzszilvanista szellemi irányzat jegyeit: főhőse egy XVIII. századi erdélyi báró, ki szűkebb régiójáért él-hal, II. József korát Erdély szemszögéből nézve festi fel, folyamatosan hangsúlyozza Erdély mint önálló közigazgatási és földrajzi egység („Erdélyország”), különálló voltát, a szembenálló felek küzdelmének a tétje pedig mi más is lehetne, mint Erdély sorsa... Élünk azonban a gyanúperrel, hogy mindezen túl valamiféle jóleső nosztalgikus érzést is jelentett azokról az ex ante időkről írni, amikor Erdély (bármily megkülönböztető jegyekkel is bírt) még a magyar államalakulat része volt, amikor ha császári megbízásból is, de magyar főuraktól, tisztségviselőktől függött az országrész sorsa. Arról nem is szólva, hogy mindezen regények közvetve ugyan, de azt bizonyították, hogy Erdély története a magyar történelem szerves része. Az éber eszű, arra fogékony olvasó azt is *A sibói bölény*

kódolt üzenetének tarthatta és erőt meríthetett belőle, hogy lám, voltak még idők, amikor az országész idegen elnyomás alatt sínylődött, népét idegen hatalom próbálta megfosztani önazonosságától, hagyományaitól és nyelvétől, néha pusztá lététől is, de íme, azt is túlélte, miért halna bele éppen a mostaniba?! Ha semmi más erénye nem lenne, csupán e küldetése, akkor is illő tisztelettel vehetnénk kézbe. De erről szó sincs.

Nyíró Józsefnek azonban nem volt szerencséje a kritikusokkal. A Wesselényi-regényről szólva a kritika álláspontja a kétarcú „igen, de”. Nyíró kortársa és barátja, a prózaíró Ligeti Ernő írja a *Korunk* 1929. májusi számában: *„A regénynek azok a részletei, amelyben ismét (ti. akárcsak a Jézusfaragó ember novelláiban, L. M.) a föld ölelkezik csilagokkal, felejtethetlenség, őserő robbantotta ki őket magukból. A sziklák, búzavetés és a fák formanyelvét átveszik a regény hősei, a legendás Wesselényi, Haller grófnő, Cserey Ilona, József császár, az ősz kalvinista pap, akik mind egy felfokozott, nyírói nyelven szólnak hozzánk. E regény tulajdonképpen az elemek harca, a jó küzdelme a rosszal, Ormuzd küzdelme Arimannal, Erőszak birkózik a joggal, igazságtalanság igazsággal, egy nép lelke a fenyegető viharral. Ha őszinte akarok lenni: én ezt a történelem szemléleti módszert csak részben tudnám a magamévá tenni.”* Ligeti abban téved, hogy ez nem történelemszemléleti, hanem alkotói módszer, amelynek köszönhetően a nyers történelmi anyag az írói tehetség, a stílus, az érzelmek és gondolatok műhelyében átlényegül regénnyé. *A sibói bölény* pedig jellegzetes Nyíró-regény. Ugyanez a téma nyilván másként kerülne ki Ligeti műhelyéből, de az már egy Ligeti-regény lenne. Hivatkozott kritikájában néhány bekezdéssel korábban maga Ligeti írja: *„Nyíró természetlátása misztikus, nem szilárd halmazállapotú, mint amilyen a világ volt azokban a napokban, amikor az Ur megteremte. Ez a hegyek világa, a tető fensége, az erdők áthatatlansága, a szakadékok között eltűnő vizeknek zengő játéka: székely világ. Szent zürzavar, amely ép úgy rátapad a Nyírónek és nem egyszer a vele kongeniális Tamási Áronnak, mint az első balladaszerzőknek a nyelvére.”* És itt rátapint a lényegre: Nyíró nem realisztikus, elemző, józanul mérlegelő, akár tankönyvként is forgatható művet akart létrehozni, alkatától ez idegen is lenne. Nyíró érzelmi síkon közelíti meg a témát és érzelmeket akar kiváltani. *A sibói bölény* igazi műfaja: balladisztikus regény. Túl sok tényanyagot tartalmaz ahhoz, hogy pusztá ballada maradjon, és túl sok lírát ahhoz, hogy pusztá regény legyen. Nyíró a műfaji keretet már az első lapon felvázolja, s ezt következetesen végigviszi a regény záró mondatáig. Ráadásul úgy, hogy ez teljes összhangban van a választott főhős temperamentumával, jellemével.

Még a Ligetiénél is igaztalanabb Sárközi Györgynek a *Nyugatban* (1929) megjelent kritikája, melyben többek közt azt veti Nyíró szemére: *„Ha a verstől azt kívánjuk, hogy ne legyen prózai, a prózától is megkövetelhetjük, hogy ne legyen*

ilyen mértéktelenül költői. Félre ne értessem: nem lompos, pongyola, laposan közvetlen mondatokat reklamálok! Csak a retorika túltengése ellen emelek szót, amely szétmálasztja a szavak anyagiasságát és a valószerűtlenség ködébe fullasztja a leg-egyszerűbb tényeket is. Egyrészt: a verstől nem azt várjuk el, hogy ne legyen prózai, hanem azt, hogy vers legyen, a prózától pedig azt, hogy próza. Az említett műfajok nem túrik az efféle merev distinkciókat, arról nem is szólva, hogy a „mértéktelenül költői” mibenlétét is elég nehéz lenne meghatározni, ha egyáltalán. Persze, értjük mi, hogy mire gondol az ítéscs, mi az, ami zavarja: a szöveg erőteljes patetikussága. Annak ellenére, hogy magunk is elismerjük: néhol a pátosz még az adott műfaj keretein belül is átlépi azt a határt, ameddig az olvasó azonosulni tud vele, a regény egészének minősítésekor mégsem ezt tartjuk vezérfonálnak. A szóban forgó kritikából pedig inkább azt a következtetést vonjuk le, hogy a mű nem találkozott a Sárközy által felállított prekonceptióval, ő maga pedig bírálatában nem volt képes túllépni e prekonceptió határait. Ugyanis teljesen más élményekben van része az olvasónak, ha megcsontosodott elvárások nélkül veszi kézbe a művet, s hagyja magát sodortatni a megzabolázatlan hegyi patakhhoz hasonlatos nyírói szövegfolyammal. Kétségtelen, hogy a megtapasztalt esztétikai, szellemi és lelki élmények olyan nyomot hagynak lelkivilágában, amelyek – ha a későbbiekben is, a tudatalattiján keresztül is, de – befolyásolni fogják történelem- és életségét.

Ami főhősünket, id. Wesselényi Miklóst (szül. Zsibón 1750. december 11-én, megh. u.o. 1809. október 25-én) illeti, őt nemcsak temperamentuma, de élet-története is ideális regényhőssé teszi. Kortársai szerint erős testalkatát apjától, Wesselényi Istvántól, míg heves, parancsoló természetét anyjától, vargyasi Dániel Polixena bárónőtől örökölte. Bár voltak nevelői, az ő munkálkodásuk gyümölcse nehezen volt kimutatható a fiú tetteiben. Zsenge ifjú korától katonáskodásra adja a fejét, s hamarosan híres vívóként és „szép férfiúként” válik ismertté. E két különös ismertetőjegyből is gondolhatja a kedves Olvasó, hogy huszárcapitány-nyá előléptetett hősünknek olyan kalandok jutottak osztályrészül, amelyenkről nem szívesen olvasgat a napi jelentésekben a morcosan reggeliző ezredparancsnok. Így aztán rövidesen meg kell válnia a hadseregtől. És ha már így adódott, hogy kénytelen visszavonulni zsibói magányába, hát elragadja a szebeni zárdából a tudomása szerint akarata ellenére áhítatos életre szánt Cserey Helénát, aki az elkövetkező három évtizedben a feleség, a ráció és a védangyal szerepét tölti be egy személyben mellette. Ami rá is fér, mert hazaköltözése napjától Zsibóra olyasféle átok telepedik, amit a kínaiak valahogy így fogalmaznak meg: „Azt kívánom, érdekes életet élj.” A szeszélyes háziúr érzelemkitörései, vadászatai, féktelen mulatozásai a kívánatosnál nagyobb mértékben gondoskodnak erről. És hogy a rosszízű pletykáknak lehetett is alapja, jól mutatja, hogy Kemény Zsigmond *A két Wesselényi* című kitűnő esszéjében a rá jellemző szellemességgel így ír erről:

„Magok a vendégek is érezték, hogy midőn a zsibói uradalom körébe léptek, inkább vannak a véletlen kezében, mint azelőtt voltak.” S ami az egészben a legcsodálatosabb (és ijesztőbb is egyben), hogy mindezt teljesen józan fővel műveli, hiszen amiként Kemény is megjegyzi hivatkozott esszéjében: „a szesz italoktól irtózott, s csak vére által izgattatott...” Aztán szinte szükségszerűen jön el a pillanat, akár csak Don Quijote vagy gróf Pongrácz István esetében, amikor e tévedésből rossz századba született, sűrűvérű, ösztönöktől és indulatoktól vezérelt férfiú hadra kél. A csehovi megállapítás, miszerint a színművekben az első jelenetben a falon lógó puskának az utolsó jelenetben el kell sülnie, hősünk életében is tökéletesen érvényesül. Hiszen Zsibóra költözése óta „fegyverzett cselédek jártak az udvaron föl s alá”, „a rozsdás családágyuk előhozattak” – írja Kemény. Márpedig e „hadi arzenál” mit sem ér, ha „élesben” nem lehet kipróbálni. Ehhez pedig éppen kéznél van a szomszéd gorbói vár ura, a császárhű gróf Haller János, aki „épen ellentéte a zsibói bárónak, ki köpczös férfi, zavargó szomszéd és szélső patriota volt” (Kemény). Nyíró ügyes, vérbeli írói kézzel szövi be kettejük közé a kortársak szerint is megkapó szépségű Nemes Zsuzsa grófnő alakját, aki nemcsak a gorbói vár, hanem a báró szívének is (igaz: nem hivatalos) úrnője. Bár az ostrom sikerrel jár, ezzel Wesselényi – mint később számára is kiderül - nem a gorbói várat „veszi be”, hanem egy másikat, minek neve: Kufstein. Olyannyira, hogy az a vár aztán négy kerek esztendeig ki sem ereszti magából. Mert a felvilágosult, modernizáló terveket dédelgető II. Józsefnek ekkorra elege lesz az erdélyi „csendháborító” bárócskából, és pár évre „kivonja forgalomból”.

Nyíró nagyszerűen rajzolja meg a regényben az éles elméjű, felvilágosult uralkodó portréját, aki mintegy ellen-Faustként örökké a jóra tör, és örökké rosszat művel. Legalábbis kortársai így látják. Akárcsak regénybeli ellenfele, Wesselényi, ő is rossz századba született bele, csak hogy míg ez előbbi lekéste, a császár megelőzte a korát. Ezért Wesselényinek Kufstein, míg II. Józsefnek a meg nem értés, a magány börtöne jut osztályrészül.

Kettejük közéleti pályája ellentétes ívet jár be: II. József a boldog cselekvési láztól, a mindent átformálás, jobbá tevés messianisztikus örömmámorától jut el a teljes csalódásig és megcsömörlésig, míg Wesselényi (talán a kufsteini évek hatására is) az öncélú és bonvivános katonásditól indulva jut el a felismerésig, hogy a közjó, a nemzeti művelődés és a tudomány támogatásának riválisoktól nem túl zsúfolt területén akadnak tennivalói. Merthogy a két főszereplő szembesítésének kitűnő jelene után a regény véget ér, de a történet nem. Wesselényi ugyanis a fogságát követő években (bár temperamentuma mit sem változott, „se nemes indulatát, se vad természetét (...) nem hagyá a börtön szenvedéseitől és magányától megtöretni” – írja Kemény) számos jeles cselekedettel írja be magát a nemzet történetébe. „Évekkel később megnyugodott, és érvényre jutottak rendkívüli képessé-

gei: iskolákat alapított, felkarolta és magára vállalta a kolozsvári és pesti színház-alapítás ügyét, nagy adománnyal járult hozzá az első magyar Nemzeti Színház, a kolozsvári színház felépítéséhez. Óriási terveket forgatott fejében a színművészet országos kiterjesztésére, amiket sajnos már nem tudott megvalósítani. Ötvenkilenc éves korában hunyt el. Minden heveskedése ellenére nagy erényeként tartandó számon hazája iránti rendíthetetlen hűsége, a kultúra és oktatás anyagi nehézségeket nem ismerő állandó szolgálata. Színdarabokat írt és fordított, anyanyelvi szinten beszélt angolul, olaszul, németül és románul” – írja róla Beke György Szilágysági hepehupa (1975) című művében, felvillantva hősünk a regényből kevésbé ismert másik arcát is.

Bizony, a duhaj „sibói bölény” például a magyar irodalom nem kisebb egyéniségét sorolhatja a barátai közé, mint magát Kazinczy Ferencet, aki ugyancsak belülről ismerhette a kufsteini viszonyokat. Íme, egy jellemző epizód kettejük kapcsolattartóról: amikor szabadulása után munkái kiadásához Kazinczy pártfogókat keresett, elutasításra lelt úgy Széchényi Ferencnél, mint Festetics Györgynél. Végül Wesselényit is felkérte pártfogónak, egy fordítását ajánlva neki. „És Wesselényi arcképét s a kért 500 frt-ot elismerő levél kíséretében küldte meg Kazinczynak” – írja Szabó Zsolt a kolozsvári Művelődésben (2008) Kazinczyról értekezve. Nem csoda, hogy a kor írófejedelme egy életre a szívébe zárja a Wesselényi családot, a szibói kúriát s vele az egész Erdélyt. Halálakor irodalmunk egy másik nagysága, Berzsényi Dániel szentel költeményt az emlékének, melyben többek közt így méltatja:

„A jók csodáltak, mint az egész javát
Titkon segítő mennyei tüneményt.
Neved, dicsőült Wesselényi,
Rettenetes vala és imádott.
(...)
Tekints le hozzánk hős eleid közöl !
Lebegj körülünk, légy szeretett hazád
Védlelke, s oh add vissza fényes
Díszeidet deli magzatodban!”

És a költő vágya teljesült: a deli magzat (ifj. Wesselényi) örökölte apja erényeit. „De hibáit is” – teszi hozzá kajánul Kemény.

Végül felmerül a kérdés, hogy Nyíró miért éppen a kálvinista Wesselényit és korát választja új irodalmi vállalkozása témájául? A válasz többbretű. A tárgyalt időszak (II. József kora) több vonatkozásban is hasonlóságot mutat Erdély két világháború közötti állapotával. Akárcsak a reformer császár uralkodásának évtizedében, a Romániához csatolt erdélyi magyarságra a múlt század húszas éveiben

is igen komoly megpróbáltatások vártak. Míg II. József az erdélyi románság vég-ső soron öncélú (mert nem a helyzet valódi rendezését, hanem a magyar főurak megleckéztetését célozta) izgatásával, az 1784-es felkelés hallgatólagos támogatásával szerzett keserű napokat számukra, a Trianon után berendezkedő román hatalom az államigazgatás eszközeivel érte el ugyanezt. A kihirdetett új földbirtoktörvény a magyarokat sújtó, hátrányos megkülönböztetéseket tartalmazott, kisajátították az egyházak, iskolák, községek birtokait, ezzel lehetetlenné tették a magyar művelődési és közintézményeknek a fenntartását. A hatóságok tetszés szerinti rendeletekkel korlátozhatták a magyar nyelv használatát, a cenzúra – ön-nön természetéhez híven – rátelepedett a sajtóra, és minden jel arra mutatott, hogy az identitástudat aláásása, az asszimilációs tendenciák felerősítése az áhított cél. II. József nyelvrendelete ugyan a latint kívánta felcserélni a német nyelvvel ez utóbbi hivatalossá tételével, de ezzel közvetve ugyanúgy a (korabeli főúri osztály által amúgy elhanyagolt és nem sokra becsült) magyar nyelvet sodorta végveszély-be, mint a már említett későbbi román intézkedések.

Ebben a helyzetben a túlélés záloga nem lehet más, mint az összefogás, üzeni a sorok között Nyíró, ellenkező esetben a pusztulás vár ránk. Igen nagy bizonyos-sággal ezt illusztrálja a regény II. részének I. fejezete, amelyben egy katolikus pap és egy református lelkész a félárvaságra jutott, haldokló Wesselényi-gyermekek feje fölött vív elkeseredett hitvitát. A gyermekek meghalnak, de előtte az anyjuk feladja számukra mindkét vallás szentségeit. A bűnbánó papok pedig, rádöbben-vén nemcsak a haldoklókhöz, de az evangéliumhoz is méltatlan viselkedésükre, végül egymás karjaiba borulnak. Ami kezdetnek nem rossz...

Aztán hogy a folytatás milyenre sikeredett, arról sokat elmond, hogy aki manap-ság a szilágysági dombok közt rejtőzködő Zsibóra téved, döbbsenten tapasztalhat-ja, hogy az elhagyatott, omladozó Wesselényi-kúria a végnapjait éli, a városban csak elvétve hallható magyar szó.

Hogy *A sibói bölény* napjaink olvasója számára is izgalmas, magával ragadó olvasmány legyen, arról Nyíró sajátos stílusa, erős érzelmekkel átszőtt plasztikus nyelvezete gondoskodik. Arról pedig, hogy üzenete ne váljon okafogyottá, érdek-telenné, lám, a körülöttünk lévő világ.

Pósa Zoltán

Merlin ébresztése

Merlin, a mágus hófehér lován galoppozik idő hatalmától érintetlen, varázslatos vidékeken. Már régóta elhagyta a kelták dicsőségének helyszínét, Camelot várát. Fölrémlik emlékeiben minden – hiszen ő együtt lát múltat, jelent, jövőt.

Camelot... Zord sziklákon erődítménnyel körülvett belső vár, hat bástyatoronnyal. A külső falak mögé menekültek a kelták, amikor művelt római, csalárd viking, majd barbár szász hódítók próbálták földúlni otthonaikat, s kiűzni őket végleg a szigetről, melynek őslakói ők maguk, írek, cornwalliak, gélek, kik tündérekkel éltek együtt e tartományban. Az evilágiak közül ők és a hun-magyarok házasodhattak csupán tündérekkel, ezért legnagyobb hőseik félig földi, félig földön túli lények, kik közvetlen, személyes kapcsolatban állnak még Istennel. Csak nekik és a kontinensen élő rokonainak, keltáknak, hunoknak, avaroknak, magyaroknak adatik meg az aranykor bölcsessége: Istenhit helyett Isten-bizonyosság és a szeretet mindenható hatalmának, a maradék Paradicsomnak, a Világráma Aranyos Szegletének birtoklása. Valaha az egész föld édenkert volt, de a kígyó a hamis haszontalan, talmi földi tudás megszerzésére biztatta Éva anyánkat, aki evett a tiltott gyümölcsből, a mindent leegyszerűsítő, haszonelvű áltudományok almájából, így legtöbben elvesztették a Látás Kegyelmét.

Merlin tovább álmodik és emlékezik. Ez a kegyelem csak az érdemeseknek adatott meg, kik addig tarthatták meg a valódi bölcsesség és a földi öröklét kincsét, amíg nem használták rosszra, vagy nem kótyavetyélték el. Ők birtokolhatták Excaliburt, Isten kardját, Isten bizalmának elvesztéséig. Attila, a hunok és a magyarok királya addig maradt méltó a varázskardra, míg a rómaiak véresen hódító gonosz álmait hiúsította meg. Amint ő maga is a világ zsarnoka akart lenni, aki ráadásul többre becsülte a hun királylány, Ríka igaz szerelménél a fortélyos szász Ildikóval majd a balkáni Mikolttal kötött érdekházasságot, méltatlan lett Excaliburra. Így szükségképpen halt meg Mikolt orgyilkos törétől.

Isten nem büntet, de megvédeni nem tud bennünket gyarló tetteink következményeitől – emlékezik búsán Merlin, az égiek követe, aki először Torda, a táltos, majd Csillagok Látója, a dalmát mágus és jó barát testét magára öltve próbálta eltéríteni Attilát, a nagy királyt a hatalomvágy és a poligámia tévútjáról. Sikertelenül, még sem hasztalanul, hiszen megjelölte Pannónia népét Isten, Jézus, Szentlélek, a Szent Háromság jegyével, minek köszönhetően a Balaton, a Pelso partjának népei, kelták, hunok, avarok, magyarok legjobbjai évezredek át őrzik és őrizni fogják a bölcsességet, az ősi tudást.

Ahogy a kelták máguskirálya, Uther Pendragon, a legendás Arthur király apja is. Ő sokáig volt képes visszatartani a brit-breton szigetvilágban Badonnál, Camelot várában fortélyal, bölcsességgel a rómaiakat, aztán erővel a viking és az angolszász barbárok világhódító törekvéseit. Ám képtelen volt úrrá lenni a kelta, a hun, a magyar törzsek

belső viszályain. S az igaz szerelem helyett ő is az érzékiség rabja lett. Brit feleségének halála után kelta lány helyett édes unokatestvérét, Morganát, a varázserejét a gonosz szolgálatába állító tündéresszonyt vette magához. Első házasságából született Arthur, a későbbi nagy király. A vérfertőző és gonosszal fogant második frigy gyümölcse lett az áruló Mordred. Uther Pendragon élete végét érezvén megsejtette, micsoda veszély leselkedik a keltákra és édes gyermekére. Így névtelenül, nevelőszülőkre bízta, és Merlin, a tiszta mágus védelmébe ajánlotta gyermekét. – Óvd meg őt az én bűnömtől, a belső viszályok szításától és a hamis, csak érzéki szerelemtől. Merlin így felelt, sajnós, látván a jövőt is: „Amíg Arthur hallgat rám, a védelmemet élvezi. Akkor is megpróbálom megvédeni, ha beleeseik a te bűnödbe. Csak egy dolgot nem tudok: saját tetteinek következményeitől megóvni őt, hiszen ez az egy dolog az, amire Isten sem képes mindig. Megóvni minket saját végtelen, evilági ostobaságunktól.”

Merlin a brit felföldön nevelte kardforgatóvá, bölccsé Arthurt, ki sok rabló száaszt, vikinget győzött le saját erejéből. Megtanult verset írni, Istennel beszélni, megismerte hát az ősi kelta–magyar hagyományt. Közben kalandoztak Merlinnel, átkeltek a csatornán, végigbarangolták a bretonok, a gallok földjét. S eljutottak a Világ Rámájának Aranyos Szegletét, a szakrális, varázssos ősi körbe, a Kárpátok karéjába, dús Pannóniába. Annak is a legközepén áll egy varázslatos tó, a Pelso, melyet kelta óriás pásztoráról Balatonnak is szoktak hívni. Balaton, az óriás szívesen fogadta Merlint és Arthurt, s megmutatta nekik a varázslatos Földvárat, melynek csúcsáról belátható a Tihanyi-félszigettől a Badacsony ravatal alakú oltáráig az egész csodató. – Ez lesz a világnak az a pontja, ahonnan a nagy világvész után újra kezdhettek majd mindent – jövendölte Balaton. Felvitte őket Földvár, kelta néven Avalon csúcsára, s megmutatta nekik a várban Krisztus utolsó vacsorájának kelyhét. A Grált, a tisztaság edényét. Ha erre méltóvá váltok, megmenekíthetitek a világot – mondta Balaton. A lovagok végső célja nem lehet más, mint hogy újra megtalálják a Grál kelyhét és Avalont.

Arthur el akart aludni, de Merlin nem hagyta. A nap aranyhídja után leszállt a tóra az éj holdezüstje. Merlin csónakba szállt Arthurral, Földvártól végigeveztek a tó közepéig. Onnan kinyúlt egy kecses kéz, a Tó Hölgyének keze, benne Isten kardjával, Attila egykori világhódító szablyájával, az Excaliburral. – Te legyél méltó reá! – így Merlin. Merlin és Arthur magukkal vitték Camelotba az óriás kérésére Balaton gyermekét, a magyar Urr vitézt.

Arthur hazatért, a magyar Urral szövetségben a karddal először visszafoglalta Camelot várát Morgana hadától, aztán elűzte Írország, Skócia, Wales, Cornwall földjéről a szászokat, kijelölvén Anglia és Britannia ma is érvényes határait, majd olykor szép szóval, máskor az Excaliburral szövetségre forrasztotta a kelta–magyar törzseket. Camelot várának közepére tette a kerekasztalt, ahol ugyan ő és Urr ültek a fő helyen, de minden lovag egyenrangú volt. Arthur, Urr, Gawain, Ivain, Erec, Galahed, Kay lovagok hőstettek sorát hajtották végre, erények védelmezői lettek, de nem teljesítették be teljesen küldetésüket. Nem igazán keresték Krisztus vérenek edényét, a Grál kelyhet,

isten és az emberiség szövetségének hordozóját, az Aranykor foglalatát Merlin emlékeztette őket olykor: az igazi cél: megtalálni újra Avalont. a Grál kelyhét. Néhányan közülük, először Gawain, majd Parsifal a nyomára bukkantak, de csak Parsifal tudott hozzá hosszú szenvedések-tévelygések után méltó maradni, haláláig ő maradt Avalon-Földvár királya, de nem tudta a világra kiterjeszteni az Aranykor ős-tisztaságát.

Arhurt ugyan a gonosz hatalomvágy nem kísértette meg, hiszen érintetlenül hagyta a szász-brit határt. Ám rabul ejtette őt is, akár Attilát, az érzékiség. Egy csodálatosan erős, tiszta breton lovag, Lancelot is fölajánlotta kardját Arthurnak, ő volt a szászok elleni függetlenségi háborúk és a badoni csata másik nagy hőse. Hűségéért, vitézségéért cserébe az egyik kelta királylány, Ginevra kezét kérte. Ám Arthur – Merlin szava ellenére, ki óvta őt a gyönyörű, érzéki lánytól és az érdekházasságtól – maga vette feleségül Ginevrát. Ginevra apjával, Leodagrancéval annak idején Uther Pendragon összeveszett, pedig ő az egyik legerősebb kelta törzs királya. Pecsételjük meg a szövetséget – így ideologizálta érzéki vágyait, mohóságát Arthur. Merlin intette, hogy ne verjen éket az igaz szerelmesek közé. Tanácsa a következő volt: ha Arthur Lancelotot testvérévé fogadja, kinevezi az ország második emberének, szükség esetén régens hercegének, s ő veszi feleségül Ginevrát, akkor is erős marad a kötés. Sajnos Arthur, bár őszintén szeretete az egyik breton pásztorlányt, megismételte apja bűnét. A hiúság és az érzékiség arra készítette, hogy ő vegye birtokba a legszebb és leggazdagabb kelta lányt.

Ginevra pedig nem őt szerette, megcsalta a királyt Lancelottal. Bár a király tudott erről, gyöttrődött, de nem vetett véget a tragikus háromszögnek, Merlin intése ellenére sem szállt magába. Sőt, egy éjjeli vadászat után találkozott Morganával, ő pedig bosszúvágyból és immár azért is, mert már képtelen volt uralkodni érzelmeiben, hagyta magát elcsábítani egykori nevelőanyjától, ki egyben nagynénje is volt és legszörnyűbb ellensége, Mordred anyja.

Mordred nyomban a világ elé kürtölte Arthur bűnét és hűtlenségét: hangoztatván: a király e gonosz frigy által alkalmatlanná vált a Grál kehelyre. Arthur hívei közül sokan megbotránkoztak, ellene fordultak, a szászok egy része is besegített, bizony, Morgana és Mordred bizonyos mértékig hatalmat nyertek Arthur fölött. Hiába segítette Arthurt Merlin mágusereje, hiába állt a végső, nagy ütközetben Arthur mellé újra Lancelot is, hiába ölte meg Arthur Mordredet, ő maga is halálos sebet kapott. Ahogy Lancelot, a hú barát. Arthur most megfogadta Merlin szavát. Utolsó erejével elvergődött a tengerpart-ra, s a vízbe dobta Excaliburt, melyet magához vett a Tenger Tündére, a Tó Hölgyének anyja, s visszajuttatta azt Földvárra, a leányához, nehogy méltatlan kézbe kerüljön.

Merlin, miközben végigpörgette magában a múltat, megérkezett Pannónia földjére, a Pelso mellékére. És elkezd a jövőbe látni, a huszonegyedik század 2011-es évébe, ahol páratlan látvány fogadja azt, aki akár télen, akár nyáron végigsétál Balatonföldvár legmagasabb pontján, a Kelta-dombon. Földbe gyökerezik a lábunk a kissé befagyott, hókristályokkal, jéggyémántokkal díszített víztükrök, illetve a nyári aranyhíd láttán: innen tárul

a legteljesebb panoráma elénk a magyar tengerről. Balról a Badacsony mint télen fehér hóterítővel, nyáron lombzölddel fedett oltár; jobbról a Tihanyi-félsziget, csúcsán az apát-ság karcú tornyával. A Teremtő és a teremtés csodái megmozgatják képzeletét. Merlin egyszerre szinte látja a kelta őslakókat, akik a Földvárral keletre szomszédos Szántódtól egészen a jelenlegi nyugati, Szárszó közeli határig emeltek földvárat. Látja a Széchenyi-szobrot, a parti Kvassay-emlékművet. Tudja azt, hogy Balatonföldvár méltó a Grál kehelyre, a déli part legszebb és a magyar tenger mellékének egészében is egyik legharmonikusabb települése lett, ez dicséri a nemzetért munkálkodó hazafiak, köztük a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István nagyszerű ideáját. Ő kezdte saját rokonait és nemes társait is ösztökélni, hogy ne külföldön tékozzák a vagyonukat, hanem építsenek Pesten és Budán, a magyar vidéken és a csodás Balaton mentén palotákat, kertes üdulőket. A XIX. század végéig még szinte pusztá Balatonföldvár adottságaira Korányi Frigyes professzor hívta föl a Széchenyiek figyelmét. Tudományos buzgalomuk és alkotói fantáziájuk gyümölcseként 1894-től pillanatok alatt nőtt ki a földből a keleti parton a világ egyik legszebb platánsétánya. Nekik köszönhetjük, hogy a téli, jeges méltóságú csöndben elénk tárulhat a huszonegyedik században is a római és a párizsi diadalívekre emlékeztető kikötőbejárat, a kecses madarat formázó Galambsziget, a Kelta-dombig húzódó Kvassay sétány. A hálás utókorban megidézi a nagyszerű építők, a kertes, árnyas, tölgyekkel, platánokkal szegélyezett főutca névadója, Spúr István balatoni kormánybiztos, Schilhán István uradalmi főkertész, Kvassay Jenő földművelésügyi miniszter nevét. Ők álmodták e földre a nagy dombhoz, a fákhöz, a ligetekhez szervesen simuló, elbűvölő kertes villák, romantikus házikók harmonikus összképét. Az egyik legszebb, magyar és mediterrán stílust ötvöző hazai üdulőtelepülés 1985 óta nagyközség, 1992 óta város. Központjában székeley kapun át jutunk a polgármesteri hivatal kertjébe. Érezni: most 2011-ben jó kezekben a város. A Zetelakától, a székeley testvértelepüléstől kapott kapu is elbűvölően fehér, akár a tágas park mentén, a millennium évében épült szökőkút. A Széchenyi utcán keresztül jutunk újra a télen-nyáron lenyűgöző Balatonhoz és a Kelta-dombhoz, a part ikonjához. Merlin újra és újra szinkronban látja a múltat, a jelent és a jövőt. A csodálatos domb tövébe ér. Tudja, hogy ott vár rá egy gyönyörű varázslónő, Vivien, Morgana unokahúga. Azzal is tisztában van, hogy most ő esik Attila, Uther, Arthur bűnébe. Hiába tudja, hogy a csodaszép, szőke nő a vesztét akarja, nem tud parancsolni érzékeinek. Ez a büntetése, amiért nem tudta sem Attilát, sem Uthert, sem Arthurt visszatartani a büntől. Viven, a tündér felcsalja őt a kelta dombra, hízélgéssel kicsalja tőle a legerősebb varázsigét. Merlin már a földvári vár, Avalon kapujában, a földi paradicsom küszöbén áll. Ekkor Vivien, a szép és gonosz tündér fává bűvöli, ami ma is ott áll a kelta domb csúcsán, ahonnan a legszebb a kilátás Badacsonyra, Tihanyra, Almádira. Ám hamarosan eljő a tiszta grál lovag, a költő és felesége, kik fölébresztik a mágust. Megvédik a Balatont és Földvárt a modernizmus kóklereitől, a környezetrombolóktól, és újra eljő a hunok, a kelták, a magyarok virágkora, kelta Földvár, Avalon és mindenekelőtt Merlin föltámadása. S ha megóvjuk a világot, hazánkat, Földvárt, az emberi környezetet, méltóvá válunk Excaliburra is.

Zsirai László

Hetven év az irodalomban

– *Érdligeti beszélgetés Bíró Andrással* –

Kellemes és meghitt környezetben, érldligeti házának növénydús kertjében, az asztal körül álló, kényelmes székeken foglalunk helyet, mint annyiszor, hogy a kortárs magyar írók egyik doyenjét emlékezésre bírjam. Vajon mi juthat eszébe abból a hét évtizedből, amit irodalmi alkotómunkával töltött – teremtve verseket, elbeszéléseket, regényeket, tanulmányokat, riport- és szakkönyveket? Szinte csak magamtól kérdezem ezt, mert jól ismerem beszélgetőtársamat, s tudom, életének 90. évében is minden pontosan eszébe jut az életéből.

Emeleti dolgozószobája valóságos múzeum. Érd városra hagyandó könyvtárának dedikált példányai láttán hamar elcsábul az ember, hogy egy-egy szerző nevének anekdotázzon. A falakon testvére festményei, grafikái, családi fotók, utóbbiak között Ady-nagymamáról is, hiszen *Bíró András* méltán büszke lófőszékely származására s rokonságára a *Vér és arany* neves klasszikus költőjével. Vendégkönyvét óráig lehetne lapozgatni, felidézve a sok-sok neves író, költő, tudóst, közéleti személyiséget, akik megfordultak nála. Vendégszeretete, társaságban bölcs és derűs megnyilatkozásainak sora legendás. *Találkozásaim* című könyvéből, de az úgynevezett „kutyás” interjúköteiből is következtethetünk minderre.

A székesfehérvári születésű Bíró András idén morzsolja szünni nem akaró munkálkodás közepette a 90. életévét. Ez a tény is arra ösztönzött, hogy családi házában felkeresve, elbeszélgessek vele az irodalomban eltöltött hetven évről. Szívesen látott, hiszen több évtizeddel ezelőtt barátjává fogadott; több művét ismerttettem különböző lapokban, folyóiratokban.

– *Honnan erednek irodalmat szerető és máig gyakorló gyökereid?* – kérdezem elsőtül. (A kollegiális tegeződésen nem kell megütközni, mert a köztünk lévő több mint három évtizedes korkülönbség ellenére kialakult rokonszenvből fakad.)

– Ezek bizony, nem vásárolhatók meg semmiféle plázában vagy piacon, ezek az ember legbensőbb tulajdonai. Hiszem és vallom, hogy fogantatásom pillanatában már bennem voltak ezek a gyökerek. Ahogy mondani szokták, az ilyesmit őseitől, a felmenőitől örökli az ember.

– *Voltak-e családotban irodalmi ősök vagy olyanok, akik különösen szerették az irodalmat?*

– Szent István óta huszonöt nemzedék sorsa pergett le. Enyém és testvéreimé a huszonhatodik nemzedék helye. Gyermekeimé a huszonhetedik és így tovább, mivel már öt dédunokám növekszik, családomban övék a huszonkilencedik nemzedéki hely. Itt most sok nevet tudnék sorolni a huszon-egynéhányból. Nyilván az irodalom kedvelője

volt az Esztelnek községből származó *Bíró István* (1449–1524) Mátyás király udvari tanácsosa, a Corvina-könyvtár egyik alapító-munkatársa. Közelebről említhetném apai dédapámat, aki több mint tízezer kötetből álló könyvtárát Kolozsvár városára hagyta. Apai nagyanyám, *Pap Ilona*, elbeszélései, karcolatai jelentek meg a múlt század elején az *Új Idők*ben. Édesapám – az első bélyegszaklap alapítója és szerkesztője volt a múlt század tízes éveitől – szintén szerette, és néhány novella erejéig művelte a szépirodalmat.

– *Az Ady-rokonságról elárulnál valamit bővebben?*

– Noha kerülni szoktam az erre adott választ, itt megteszem. Ezen végül is nincs mit rejtegetni vagy szégyelleni. Csak éppen nem akartam, hogy egy költőóriás rokonaként ismerjenek meg, hiszen a művek döntik el és határozzák meg a költő értékeit. Anyai ágon az egyik dédapám *Ady József* (Szilágfőkeresztúr, 1832. február 8.) volt, akinek leánya *Ady Karolina*, az én édes nagyanyám, (édesanyám anyja), aki Somkút-patakán 1862. október 29-én született. Dédapám, *Ady József* öccse volt *Lőrinc*, akinek fiai *Endre* és *Lajos* voltak. A születési anyakönyvek, keresztlevelek birtokomban vannak. A *Száz év árnyékban, kevés napsütéssel* című regényemben leírtam, hogy anyai nagyapám, *Péli József* és *Ady Endre* Zilahon, a kollégiumban ismerkedtek össze. Amikor évek múltán Désen, a vasúti restiben felnőttként találkoztak, *Ady* ajánlotta *Karolina* nagynénjét, hajdani kollégiumi társa figyelmébe, mint feleségjelöltet. *Ady* annyira lelkes szavakkal dicsérte az özvegyet, hogy *Péli Jóska* elment „háztűznézőbe” *Adyval* *Karolinához*, aki gazdag lévén, eddig is segítette kölcsönökkel unokaöccsét. *Ady* bemutatta nagynénjének hajdani kollégiumi társát. Még az év őszén, 1899-ben össze is házasodtak, s az ő frigyükből született édesanyám, *Péli Erzsike* Désen, 1900 szeptemberében. Innen hát *Ady* *Endrével* a vér szerinti rokonság.

– Ismertél más *Ady*-rokonokat is?

– *Endre* öccsével, *Lajossal*, a tankerületi főigazgatóval, 1933 nyarán találkoztam, amikor Debrecenbe utaztában *Jászberényben* megszakította útját, hogy a *Széchenyi utcai* bérleményünkben találkozhasson a nálunk üdülő *Ady Karolinával*. *Lajos* az *Endre* által *Párizsból* neki küldött képes levelezőlapokért jött nagyanyámhoz, hogy *Endréről* készülő újabb könyvében felhasználja őket, de hát azok *Marosvásárhelyen* maradtak. Nagyanyám különben elmondta, hogy nem szívesen válna meg tőlük, mert akkor már sohasem látná viszont ezeket, bármennyire is fogadkozott *Lajos*, hogy visszajuttatja hozzá. Halálukig tartottuk a kapcsolatot édesanyám három unokatestvérével. *Ady Károly* belgyógyász szakorvosként az újpesti *Nádor utcában* élt feleségével. A második unokatestvér, *Ady Béla* gyógyszerészként *Nagykőrösön* működtetett saját patikát. Több szép nyarat töltöttem náluk diákkoromban. A legidősebb unokatestvér, *Ady Lajos* városi mérnökként *Egerben* élt feleségével a *Balassi Bálint utcában*. *Kisdiákként*, 1937-ben voltam náluk vendég egy hétig. Ők már (az ifjú *Endrék* kivételével) nem élnek, valamennyien meghaltak. *Károly* egyetlen gyermeke a keresztségben az *Endre* nevet kapta. *Nagykőrösön* is született egy fiú, akit a nagynevű előd után, szintén *Endre* névre kereszteltek.

– *Mikor és hogyan kezdődött kapcsolatod a szépirodalommal?*

– Egészen pontosan tavaly volt hetven éve ennek. Gyermeklapokban és az újságok gyermekoldalain 1935-től, tizenkét éves korom óta jelentek meg verseim, de felnőtteknek szerkesztett lapokba csak tizennyolc éves koromban jutottam el, 1941-ben. Több napilap és hetilap őrzi verseimet ebből az időből. Az igazi rangot mégis az jelentette, hogy *Herczeg Ferenc*, az „írófejedelem” hetilapja, az *Új Idők* közölte verseimet, majd a *Magyar Múzsza*, az *Új Élet* (a Prohászka-mozgalom irodalmi, világnézeti folyóirataként jelent meg akkoriban), aztán a *Forrás*, amelynek *Szombathy Viktor* Felvidékről származó író volt a főszerkesztője. Akkoriban a hetilapok között ilyenek voltak: az *Ország*, *Magyar Szárnyak*, *Sziclán Állunk*, *Vitézek Lapja*, *Magyar Gazdaasszonyok Lapja* (Papp Jenő főszerkesztésében), továbbá a *Zilahy Lajos* által alapított és egy ideig szerkesztett *Magyar Ünnepe*. A Rádióhoz Papp Jenő juttatta el verseimet, közülük több adásba került. *Major Tamás*, akit akkor még nem ismertem személyesen, mondta el a Budapest I. hullámhosszán a *Nagyapám* című versemet, immár több mint hetven évvel ezelőtt. A szépirodalmi pályán történő könyves indulásomnak nem kedvezett a sors, mert 1943 őszén az *Új Március Könyvkiadó* szerződést kötött velem, és kétezer pengő előleget fizetett első verseskötetem kiadására. Soha nem jelent meg ez a kötet, mert a kassai nyomdát, ahol készült volna, szétlőtték, lerombolták a háború alatt. A kéziratokat azonban 1945-ben, leszerelésem után hiánytalanul visszakaptam, és az előleget sem kellett visszafizetnem.

– *Bibliográfiai adatok szerint, közvetlenül a háború végét követően, sikeres versesköteted jelent meg 1946 karácsonyára.*

– Igen, az *Élő beszéd* című, első nyomtatásban kiadott verseskötetem eredeti kézirata mindössze három ívet tett ki. A Művészeti Tanács néhány száz forinttal támogatta kiadását. Segített ebben *Kassák Lajos*, *Zelk Zoltán* és *Fodor József*, aki korábban az *Új Idők* titkárságát vezette, s onnan ismert engem. Amit most mondok, nyomtatásban első ízben jelenik meg. *Tirai Richárd*, a nyomda igazgatója idejében megrendelte a szükséges papírmennyiséget kötetem előállításához a Szolnoki Papírgyártól, de e mennyiségnek alig kétharmadát szállították le. Én a vidéket jártam akkoriban, telefonon nem voltam elérhető. Más gyártól papírt beszerezni nem lehetett, mert csak egy papírgyárunk működött, a szolnoki. Tirai Richárd tehát kiemelte a kéziratból az első és az utolsó ívet. Az öt ívből így három maradt. Az elsőből kimaradt a kötet bevezető ciklusa, a *Római poéta* versével, az ötödik ívvel pedig a Bajorországban született verseim, az *Én hazamegyek!* című nyitóverssel.

– *Mi történt az első kötet megjelenése után?*

– Elküldtem könyvem dedikált tiszteletpéldányát *Schöpflin Aladárnak*, a Baumgarten Alapítvány kurátorának, megírva neki a kötet históriáját. Feltártam a helyzetet, amiben én akkor, tengődő albérlő költőként éltem. Rövidesen levelezőlapon arra kért, látogassam meg a személyes ismeretség miatt. Pár nap után felkerestem. Nála talákoztam az Alapítvány gazdasági ügyeit intéző *Basch Lóránttal* is. Verseimről elismerőleg nyilat-

koztak, kilátásba helyezve támogatásomat. Még abban az évben, augusztus elsejével megkezdtek az ösztöndíj postai folyósítását. Havi négyszáz forintot kaptam tizenkét hónapon keresztül, ami akkoriban nagy összegnek számított. Sokat segített abban, hogy – időközben főbérleti lakáshoz jutva – ifjú házasként bebútorozzam a szobákat. Ezzel az ösztöndíjjal irigyeim is támadtak, de többen voltak, akik örültek sikeremnek.

– *Idevonatkozó kis kitérő: Babits Mihály 1927-ben keletkezett feljegyzéséből tudjuk, hogy Franz F. Baumgarten németül írt, mégis megérezte, hogy a magyar író helyzetét támogatnia szükséges alapítványával. „Mily nagy dolog, mily tökéletes önzetlenség, az életben a halál utániakkal törődni! Arról gondoskodni, „aki helyünkre áll”, visszavonult egyszerűségben szerényen és szótlánul készíteni a jövőt, melyet már látni sem fogunk, örök utat csinálni az Élet árka és göröngyei között, hogy e barbár században is nyugodtan indulhasson el az isteni utas: a Szellem utasa!” – állapította meg Babits, aki kurátorként sokszor nyilvánult meg a Baumgarten-díjak átadásakor. Eltöprenghetünk azon, hogy – s megint Babitsot idézem szó szerint – „ebben a mai válságban is jelentősen hozzá tud járulni a magyar irodalom nyugalmanak és folytonosságának biztosításához”. Napjainknak is vannak mecénásai. Talán, ha nem is a szükséges mértékben, de azért vannak.*

– Valóban eltöprenghetünk a szépirodalmat és a kultúrát érzékenyen érintő, mai válsághelyezeten. Én a magam részéről feleségemmel közösen alapítványt tettem az iskolások versmondásának gyakorlása érdekében. Bennük gyökerezik a jövő, az irodalmat kedvelő ifjúságban.

– *A Baumgarten-ösztöndíj kitűnő indulást feltételez-jelez! Viszont a hamarosan következő „fordulat éve”, az 1948-as esztendő nem sok jót hozott.*

– 1948 kora őszen kettőszázhetven írók zártak ki az Írószövetségből. Magam is köztük voltam. A Bajza utcai székházba be sem engedtek, a portán kellett „beszolgáltatni” az igazolványunkat, amelynek Megjegyzések rovatába írták be: mikor mennyi lisztet, cukrot, zsírt kaptam. *Barabás Tibor* főtítkárr ide jegyezte be személyesen a Baumgarten Alapítvány ösztöndíjának tényét. Igaz, az MDP határozatára, ő hajtotta végre a kizárásokat is, majd hozta létre az Újrafelvételi Bizottságot. A kizárt polgári irányzatú írók közül azoknak, akik visszavételüket kérték, írásban kellett hűségnyilatkozatot tenniük Rákosi Mátyáshoz és programjához. Hozzám két költőtárs fordult, *Keszthelyi Zoltán* és később *Mátyás Ferenc*, hogy írjam meg visszavételi kérelmemet a hűségnyilatkozattal együtt. Ha ezt nem teszem, „kiradíroznak” a magyar irodalomból. Mint szabad író megtagadtam ezt a nyilatkozatot. Egyébként velem együtt zárták ki *Herczeg Ferencet*, *Márai Sándort*, *Harsányi Zsoltot*, *Mécs Lászlót* és más polgári írókat. Herczeg Ferenc itthon halt meg, de a kizárt írók túlnyomó többsége elhagyta az országot. Én a „nagy kalandot” választva itthon maradtam. Zárójelben jegyzem meg: Rákosi tíz forintért megvásárolta tőlem első kötetem egy példányát 1946 karácsonya előtt a Parlamentben, s ott a folyosón dedikáltam, ezzel a szöveggel: „*Rákosi Mátyásnak, de nem a politikusnak, hanem az embernek.*” Elolvastva az ajánlást, felém fordult: „*Mi az? Maga nincs*

megelégedve a politikámmal?” Mire a válaszom: „Egyes részeiben igen, de osztályharcos politikájával nem, mert ez megosztja a társadalmat. A mostani helyzet és a jelenlegi viszonyok a nemzeti összefogást sürgetnék”. Szó nélkül ott hagyott. Akkor még nem tudtam, hogy ezzel 36 évre „elásom” magamat. Ennyi ideig nem jelenhetett meg könyvem Magyarországon.

– *Mi mindennel járt együtt ez az állapot?*

– Tulajdonképpen volt ebben jó is, meg rossz is, de végül, amikor a harminchat év lepergett, és csaknem hatvanévesen megjelenhetett második verseskötetem, felállítottam a mérleget. Ebben ez állt: Nem volt hiábavaló!

– *Kifejtenéd ezt kicsit bővebben?*

– Inkább tömören. Az első hónapokban nem akartam hinni, hogy az újságok, folyóiratok lapjai becsukódtak előttem. Az akkor vezető irodalmi folyóiratnak több versemet küldtem el, hogy választani tudjanak belőlük. Nem levélben utasítottak el, hanem a folyóirat „Szerkesztői üzenetek” rovata élén küldték a választ: „Bíró András, Budapest: Verseinek szellemisége nem felel meg korunk követelményeinek.” Ennyi. Az *Új Ember* szerkesztőségében személyesen kerestem meg *Pénzes Balduin* főszerkesztőt, aki korábban legalább két tucat versemet jelentette meg. Panaszosan nyitottam be hozzá azzal, hogy a *Vigília* egysoros levélben utasította el verseim közlését. Szóáradatom befejezése után szomorúan nézett rám, majd szemében könny csillant meg, és átölelt: „Andrisom, fogd vissza magad! Az *Új Ember* betiltásával számolhatunk, ha nálunk egyetlen versed megjelenik. Értsd meg végre, rajta vagy a listán!”

– *Gondolom, ez lebénított.*

– Nem esett jól, az biztos, de nem bénultam le. Írtam tovább, és végeztem a teendőimet. Nem csupán a hivataliakra gondolok, hanem egyebekre is. Még 1942-ben, Erdélyben tett gyalogutamon határoztam el, hogy regénybe foglalom felmenőim sorsának ezer évét. Felkerestem őseim faluját, a Háromszék megyében fekvő Esztelneket, ahol az iratok és a családi legendárium szerint is már Géza fejedelem idején fegyverkovácsként működött a családunkat alapító ősrünk. Ekkortól kezdtem gyűjteni az okmányokat, kereszt- és halotti leveleket, kinevezési és adományleveleket a Bíró család felmenőiről. Erre is szakítottam időt, hogy ezt folytassam. Az íróársak sem hagytak magamra. Kizárásom után egy évvel személyesen kerestem meg *dr. Demeter Andor*, aki hozta a hírt az Irodalmi Alap megalakulásáról. Kinek is jutottam eszébe? *Böloni György*, Ady Endre hajdani barátja emlékezett Ady-rokonságomra, és tudott kizárásomról. Nos, ő volt egyik ajánlóm, a másik Demeter Bandi, amikor felvettek az Alap tagjai sorába, ami sok előnnyel járt. Kedvezményes beutalót kaphattam a szigligeti alkotóházba, gyermekeim után az Alap fizette a családi pótlékot, és megvolt a lehetősége, hogy esetlegesen megjelenő írásaimért előleget is folyósíthatnak.

– *Hogyan szűnt meg a tiltásnak „becézett” szilencium?*

– Az *Új Tükör* kulturális képes hetilap főmunkatársaként már néhány éve írtam a *Levelek a kertből* sorozatot, amikor meglátogatta a szerkesztőséget *Aczél György*.

A hivatalos eszmecsere végeztével megszólított. Elmondtam neki, hogy még mindig a tiltott írók listáján vagyok, hiszen 1974-ben, még a kutyasporttémával foglalkozó kéziratomra is ráütötte a Kiadói Főigazgatóság a „Nem engedélyezem!” pecsétet. Mindezt azért, mert nem voltam hajlandó Rákosinak hűségnyilatkozatot tenni. És, milyen ellentmondása a rendszernek (!), ugyanabban az évben, az NSZK-ban, az Első Filmes Rendezők Fesztiválján Nagydíjjal tüntették ki *Maár Gyula* kéziratos kisregényem alapján készült filmjét. Ez hatott. Ott helyben a túrt írók kasztjába helyezték át Aczél György, és biztatott, bármelyik várakozó kéziratommal jelentkezsem a Kiadói Főigazgatóságon. Így jelent meg aztán a következő év tavaszán, 1982-ben háromezer példányban *A szépség ünnepe* című verseskötetem, *Reich Károly* finom rajzolatú grafikáival. A verseket feleségemhez, Máriához írtam.

– *Visszatérve a sikeres Maár-filmre: A lépcsősor legalsó fokán című kisregényed alapötlete előbb került filmvászonra, mint könyvben megjelent volna. Hogy is történt ez?*

– Maár Gyula e kézirat hasznosításával forgatta *Végül* című filmjét 1972-ben. Jeles szereplőkkel, mint *Törőcsik Mari*, *Josef Kroner*, *Major Tamás*, *Szacsvay László*, *Lázár Kati*, *Szilágyi Tibor*, *Kálmán György* és még sokan mások. Annyira jól sikerült a film, hogy nagydíjat kapott 1974-ben a Mannheimi Filmfesztiválon. A kisregény könyv formájában jóval később, 2008-ban kerülhetett az olvasók kezébe.

– *A kritika hogyan fogadta új verseskötetedet?*

– Az *Esti Hírlap* riportere interjút készített velem *A szépség ünnepe* című kötetem megjelenése előtt. Előzetesen megírta, hogy magánkiadású munkámat május elsején a Városligetben dedikálom. Több mint száz példány került ott az érzelmes szerelmi lírát kedvelő olvasók kezébe. Elküldtem kötetemet Münchenbe *Halász Péter* kollégámnak, akivel egy gimnáziumba jártam a harmincas években. Halász Péter a *Szabad Európa Rádió* belső munkatársaként verseimmel tűzdelt, tízperces előadást tartott a rádióban, az október 23-a előtti napokon hatszor sugározva a kötetemről szóló műsort. A könyv sikerére jellemző, hogy nemrégiben megjelent negyedik kiadásával együtt nyolcezer példányban kelt el! *Baranyi Ferenc* Kossuth-díjas költő ezt köszöntve, a *Bartók Rádió* egyik szombat délutáni műsorában felolvasta belőle sokak kedvencét, *A meggyfa alatt* című versemet.

– *Hirtelen bővült a leltár.*

– Második verseskötetem sikerét is méltányolva kötött velem szerződést a Szépirodalmi Kiadó *Berda a sírból* című könyvemre, amelynek grafikáit *Kaján Tibor* készítette. Ezt követte korábban letiltott könyvem, a *Kutyasport* kiadása, majd az évtizedekkel azelőtt, még a háború alatt és végén íródott *Dávid és Góliát*, valamint a *Mária val-lomásai*. A *Magvető Kiadó* regény pályázatra hívott, amelynek első darabja 1989-ben jelent meg. Ezután következett a Pallas által kiadott, *Kutya a lakásban* című szakmunkám, amelynek 140 ezer vásárlója volt. Itt jegyzem meg, mint kizárt író, pótcselekvés-ként megalapítottam az „*a kutya*” című folyóiratot, amelyet a földkerekség legnagyobb példányszámú (70 000) kutyalapjává tettem, és közben kynológussá képeztem magam,

három egyetemi tanár előtt vizsgázva „kutyatudományból”. Ennek alapján is született nyolc darab kutyatémájú könyvem. Ide tartozik még, hogy a Berda-kötetem megjelenése után a rendszerváltásig még két alkalommal addig megjelent köteteim alapján is kértem az Írószövetségbe való fel-, illetve visszavételemet, de a Választmány tagjai mindkét alkalommal elutasítottak. Milyen indokkal? Nem indokolták meg. Ott jelenlévő barátaim szerint a megrogzött Rákosi-hívők szavaztak ellenem.

– *Mit hozott a rendszerváltás a hajdani tiltott és túrt kategóriás írónak?*

– Az írás és a megjelenés szabad lehetőségét, de csak úgy, ha rehabilitál az Írószövetség. Ehhez ragaszkodtam. A rehabilitáció abból állt, hogy a Rehabilitációs Bizottság javaslatára a Választmány tagságom helyreállítására szavazott. A hajdani szocialista rendet képviselő akkori „hivatalosak” részéről felém lövellő fullánkokat már az első találkozáskor éreznem kellett. A veresszakosztály első ülésén elmaradt az ilyenkor szokásos üdvözlés. A meginduló *Magyar Napló*ba körlevelek özönével csábították az íróársakat. A felhívásra tucatnyi új verset küldtem. Többszöri érdeklődésem után egy soros nemleges válasszal küldte vissza verseimet a főszerkesztő. Nevét tapintatból nem mondom ki. Az 1948 és 1961 között született verseimből időközben összeállított *Holt Angyalok* című kötetemet a *Széphalom Könyvműhely*nek juttattam el 1991 márciusában. Két évig nem történt vele semmi, majd közölték, hogy elveszett a kézirat. Senkit nem bántva, dugva kaptam meg az egyik kiadói gépirótól *Rózsa Endre* fiatal költő eredeti lektori véleményét, amelyben lelkesen és esztétikailag is jónak tartva kiadásra ajánlja. „A másik lektor még buzgóbban ajánlotta kiadásra a kötetét – világosított fel a gépiró –, de az illető nevét nem árulhatom el, mert az tilos!” Ezt megértve, *Fodor András* költőbarátomhoz fordultam az ügy kiderítésére. A kézirat előkerült. Mint vallották, az „egyik dolgozó véletlenül hazavitte és elkallódott”. A segítőkész, vétlen *Fodor András* kért írásban bocsánatot tőlem. Az eset székely barátaim tudomására jutott, akik felkarolták verseimet. A *Holt Angyalok* című kötetem végül is Kolozsvárott, a *Tinivár Kiadó* gondozásában jelent meg 1994-ben. A kötet Magyarországra hozatala dolgában vámot kellett fizetni, mégpedig dollárban! Ezt azonnal és önzetlenül vállalta magára kedves barátom, *Pataki János* Érden élő és dolgozó cukrászmester. Máig sem árulta el, mibe került neki ez az önzetlen baráti gesztus. Isten áldja érte! Összegezve a leltárt: harminchárom könyvem született Érden, s itt, a Zagyva utcai házban írtam tizenkét éven át életem fő művét, a *Vér és ölelés* című trilógiát, amely folytatódott, vagyis kiegészült a viszonylag közeli múlt történéseit tárgyaló, *Száz év árnyékban, kevés napsütéssel* című regényemmel. Közben lapokat szerkesztettem (*Érdi Újság, Érdi Polgár, „a kutya”*) sok száz jegyzetet, tárcát, cikket, könyvismertetést írva. A II. világháborús „élményeimről” beszámoló *Darius Nyugaton* című regényem 2005-ben, az ünnepi könyvhéten jelent meg könyvalakban. És sorolhatnám a többi könyvemet is...

– *Könyveid sorolásának menetét megszakítva kérdezem: kikkel ismerkedtél hetven év alatt s az íróársak közül kikkel kötöttél barátságot?*

– Szerény házi könyvtáramban csaknem ötszáz dedikált könyv van *Apponyi Alberttől kezdve Déry Tiboron, Molnár Gézán és Tersánszky J. Jenőn át Zelk Zoltánig*, amelyeket író- és költőtársaim küldtek barátságból vagy éppen viszonzásul a nekik juttatott valamelyik könyvemért. Az íróbarátok száma kevés. Őket hadd ne nevezzem meg! A régi íróbarátok – köztük *Berda Jóska, Gedényi Miska, Végh Gyurka, Kormos Pista, Kopré József, Bárány Tamás, Vidor Miklós, Karinthy Cini, Vihar Béla, Földeák Jancsi, Dékány András, Kovalovszky Miklós, Weöres Sándor, Pilinszky János, Szombathy Viktor, Erdélyi József, Sinka István* – már nem élnek, könyveik sorakoznak csupán valamelyik könyvespolcomon. Mégis néhány nevet említenék azok közül, akik pályámon irányítottak, tanácsaikkal segítettek, akár a fent felsoroltak. Nem névsorban említem őket. Elsőként ide kívánczodik *Ambrózy Ágoston* neve. Ő volt az a költő, író, szerkesztő, aki indulásomkor igen őszintén tanácsolta: „*Soha ne várj senkitől semmit, se jó szót, se anyagi segítséget. Úgy élj, hogy Teremtőddel ketten vagytok egyek a kerek ég alatt!*” Illés Endre négy szóval indított 1941-ben: „*Mindig saját utadon járj!*” Nagyon fáj, hogy a fiatalon, zsidómentése miatt a nyilasok által kivégzett *gróf Haller Alfréd* költőtársam, barátom, a méltatlanul elfeledett lírikus oly korán elment. A vadászok lapját szerkesztve, mindig volt ideje velünk – *Végh Gyurkával, Mándy Ivánnal, Berda Jóskával, Ambrózy Gusztival, Kopré Jóskával* – beülni egy kiskorcsmába vagy nyári vendéglőbe. Olykor Berda magával hozta közénk *Kovalovszky Miklóst, Gedényi Miskát*, akikkel aztán legtöbbször Óbudán kötöttünk ki, megvacsorázva és elidőzve, s ahol mindenről szó volt köztünk – a való élet eseményeiről igen – csak irodalomról, költészetről soha! És ez így volt jó! „Azok az írók, költők, akik e veszélyes területre terelik a szót, akaratlanul is elhintik a békétlenség, a széthúzás csíráit.” (Ez a mondás *Haller Fréditől* való.) Egyébként úgy négy-öt éves lehettem, amikor belém ivódott a versek ritmusa, dallama. Fiatal koromban több, mára népszerű klasszikussá érett költővel, íróval találkoztam. Láttam az elegáns *Krúdy Gyulát* fiákerbe szállni a Körúton, *József Attila* bírálta verseimet az Oktogonon lévő kávéházban. Korán hajtott a vág, hogy írjak. Először verseket akartam teremteni. Így jött ki a lépés, hogy lírába ojtott szeretettel forduljak általában az emberek felé. Úgy igyekeztem, ahogy és ahol az adott korszakban lehetőségem adódott irodalmi közegben lennem. Isten mindig az irodalom és az emberek szeretete felé vezetett.

– *Költészeted ritmusvilága és zeneisége sokakat ihletett. Festőművészeket, grafikusművészeket, zeneszerzőket. Mondanál valamit erről?*

– *Borivásra biztató* című versem volt az első, amire kórusművet írt egy *Kovách* nevű zeneszerző. Csak a vezetéknevét ismerem, a háború végével emigrált. Később tudtam meg, hogy *Kovách Aladár* drámaíró, a Nemzeti Színház volt igazgatójának az öccse. A kórusművet egy alkalommal hallottam a rádióban énekelni, de a kottája soha nem jutott el hozzám. *A szépség ünnepe* című verseskötetem megjelenésével kezdtek szaporodni a zenedarabok. *Tóth János István* gitárkíséretre öt versemet zenésítette meg s legalább félszázszor énekelte is. *Somogyi István* festőművész a *Nyírfánk tavasza* című

versem ösztönözte festésre. Ajándékba kaptam a keskeny, hosszú falemezre álmódott olajfestményét. Nyírfánk fehér törzsének arany a háttere, s „galamb fürdik a Nap aranyában” – ahogyan az a versemben áll. *Kassai Franciska* költőt, zeneszerzőt elsőként a *Nyugtalanság* című versem ösztönözte komponálásra. Ő is gitárkísérettel adja elő a dalokat. *Kalamusz Péter* zeneszerző a rádióban hallotta *Bessenyei Ferenc* előadásában a *Tél* című versemet. Megszerezve a költeményt, gitárharmóniát alkotott ebből a hosszú versből. *Szabó Miklós* Liszt-díjas operaénekes és zeneszerző az újságosnál vásárolt 1995-ben egy képes hetilapot, abban olvasta *A sízők énekelnek* című versemet. Míg hazaért, megszületett benne a dallam, és lekottázta. Szintén ő zenésítette meg az *El-távozóban* című versemet is. *Juhász Katalin* színésznő, zeneszerző egy Debrecenben megjelent antológiában bukkant rá a *Báli vigalom* című, gyermekeknek írott versemre. Vidám dallamot komponált hozzá. Az Érdén élő *Szigeti Eszter* színművésznő, dalénekes és zeneszerző több versem megzenésítésével lepott meg. Később ezek is – akár a többi – CD-re kerültek. Két éve Kiskunhalasról a *Líra Együttes* kérte engedélyemet *A kertben* című versem részletének megzenésítésére, amit megadtam. Később derült ki: évtizedekkel ezelőtt én adtam az együttes nevét. A következő grafikusművészek illusztrálták kötetemeimet: *Reich Károly, Vincze Lajos, Kaján Tibor, Horváth Gyöngyvér, Tállai Katalin, Karsch Manfréd.*

– *Irodalomszervezői munkádról is hallhatnék valamit?*

– Az Óbudai székhellyel megalapított Krúdy Gyula Irodalmi Kör Alapítási Jegyzőkönyvét – amelyen ott ragyogott a dátum: 1982. október 23. – az akkor regnáló államszisztem nem fogadta el. Addig húzta-halasztotta a hatóság a Kör jóváhagyását, amíg a következő év tavaszára a Hazafias Népfront keretébe helyezve „szándékunkat” egy új, valószínű és véglegesen „hivatalos” Alapítási Jegyzőkönyvet hoztak létre. Lényegében minden maradt, csupán az alapítási dátum változott. A Krúdy Kör felfelé ívelt, amíg *Szőke Miklós Árpád* volt az elnöke, ahol én elnökhelyettesi posztot vállaltam, és elláttam a Kör Kuratóriumának elnöki tisztségét is. Tucat év után, az elnök halálával, a vezetés megváltozott. Pozícióimat magam is átadtam a sokat ígérő fiataloknak. Még a rendszerváltozás előtti években meghívtak az újjáalakuló Nagy Lajos Irodalmi és Művészeti Társaság közgyűlésére. Azért is hívtak meg, mert az általános iskolák 4. osztályosai részére készült *Anyanyelvünk* című nyelvtankönyvben az egyik oldalon feladványként szerepel a kutyákról szóló írásom, párba állítva a *Nagy Lajos Képtelen Természetrájk* című kötetéből kölcsönzött, szétdarabolt kutyarájzával. Csodák csodája, 1989-ben az a megtiszteltetés ért, hogy engem jelöltek a főtítkári posztra, és meg is választottak. Igyekeztem a tagságot nívós műsorok rendezésével együtt tartani, majd csaknem három év után *Szerdahelyi Istvánnak* adtam át a stafétabotot.

– *Irodalmi kitüntetéseiteid, díjaid?*

– A beszélgetésünk elején említett Baumgarten-ösztöndíjat elsősorban kulturális nívódíjak, emlékérmek, plakettek követték, köztük a Krúdy Gyula Irodalmi Kör Em-

lékermének bronz, majd ezüst fokozata. Megkaptam a Nagy Lajos Emlékérmet is, majd Pest megye, „Múltunkkal a jövőbe” irodalmi pályázatának megosztott első helyét kisprózámért. Ezt követte az Írószövetség Próza Szakosztálya különdíja. Az ezer évet átfogó *Vér és ölelés* című történelmi családregényemért a Szent György Lovagrend Nagykeresztjével tüntetett ki Szegeden a Rend Nagymestere. „Irodalmi életműve elismeréséért” indoklással a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjét vehettem át *Mádl Ferenc* köztársasági elnöktől. Az Érd Város Díszpolgára kitüntetését ugyancsak irodalmi működésem elismeréséül kaptam. A Magyar Sí Szövetség Aranyérmét vehettem át a szövetség főtitkárától *A sízők énekelnek* című versemért, ami a szövetség indulója lett. Íróságom eddigi legelismerőbb kitüntetésének tartom, hogy az Óperencia Könyváruház Érd belvárosában nyitott boltja felvette nevemet. Reményt keltő, hogy a József Attila-díjra két alkalommal jelöltek, de mindig valaki érdemesebb akadt helyettem. A halasztás kialakult indoka pedig mind a két esetben (70 és 85 éves koromban) ez volt: „Ő várhat, hiszen olyan termékeny és fiatal még...” Az irigyek gúnyos kiszólása így hangzik: „*Minek elsietni? Hiszen József Attila két versét személyesen és kézfogással dicsérte meg!*”

– *Milyen műveiden dolgozol mostanában?*

– Szokásom, hogy több dolgon munkálkodom párhuzamosan. Még most sem fejeztem be visszaemlékezéseimet, aminek végére már jó lenne pontot tenni, annál is inkább, mert kevés időm van hátra. Sikerült másodjára befejezni eddigi kilenc verseskötetem összerakását. E munkának a nagyobbik részét kedves régi barátom, kritikusom, *dr. Tarján Tamás* irodalomtörténész, író, az ELTE Bölcsészkarának professzora végezte el. A rendszertelenül, nagy időszakosokkal megjelenő köteteimnek meghatározta időrendi sorrendjét. Tehát nem a megjelenés, hanem az írások keletkezésének idejét tartva szem előtt rakta sorrendbe eddigi versesköteteimet. Ő adta összegező kötetem címét is, egy hetven éve írott, első kötetemben megjelent versem egyik refrénsorát választva: *Bent a malomban örül a molnár*. Novelláskötetbe gyűjtöm elbeszéléseimet *Ádám és feleségei* címmel, erősen megrostálva. A kötet borítója a nemrég elhunyt, csaknem százéves *Zórád Ernő* grafikusművész rajzainak felhasználásával készül.

– *Mi a véleményed a jelenlegi irodalmi áramlatok létjogosultságáról?*

– Lehet, hogy egyesek „megköveznek” a véleményem miatt. Mindig voltak úgynevezett „irodalmi áramlatok”, amelyekkel vitázni lehet és kell is. Hatalmi szóval, tiltással, egyikbe sem fojtánám bele a szót! Az irodalomtörténet szerint minden áramlat elenyészik, amikor átadja helyét egy következőnek. A százötven-kétszáz évvel ezelőtti vitaanyagokat ma olvasva, tartalmuk sokakat mosolygásra készítetne. Ám akkor nem mosolyogtak ezeken. Véleményemet közhellyel zárom: „*Virágozzon minden virág!*” A bölcsék tudják igazán: a szirmok egyszer lehullnak, elenyésznek, mivel a tavaszra nyár, a nyárra ősz, az őszre tél jön. És az új tavasz? Noha szokott késni, de eljön! És a bimbók ismét virággá feslenek.

– *Örömmel tapasztalom, hogy e magas életkorban is szívesen és rendszeresen dolgozol. Feltehetőleg maga az írás, a „bevégzetlen dolog” élte az íróembert. Hetente jelenik meg tárcád az Érdi Újság hasábjain, s további könyveket is írsz.*

– Talán felesleges is magyaráznom, hogy minden könyvnek megvan a maga élete. Az enyémekeknek is, de nem szaporítom a szót. Ebben a nyugalmas, csendes, kerttel körülövezett házban születtek sorra versesköteteim, regényeim, novelláim, a kutyatémájú könyveim és ezerötszáz cikkem: jegyzetek, tárcák, apró szösszenetek. A lényeg: 30 év alatt 36 könyv, ide számítva a 2–4. kiadásokat is. Elvégre az írónak az a legfőbb teendője, hogy írjon. Ez a mi dolgunk...

– *...és nem is kevés. Ismerőseim közül Takáts Gyula alkotott kilencvenéves kora fölött is. Ehhez az életkorhoz közeledsz, és én minden alkalommal úgy érzem, amikor veled beszélgetek, hogy megfiatalodom. Hogy is van ez? Dr. Mercz Árpád szőlész-borász tudós, aki a 2010-es mezőgazdasági könyvhónap alkalmával az év szerzője lett, említette a minap azt a megfontolandó örök igazságot, miszerint a borban a nőta, a vidámság, a szerelem, az igazság és a vigasz mellett a mérték lett a legmélyebben elrejtve, s leginkább az utóbbit tanácsos feltétlenül keresni benne.*

– Bölcs megállapítás, valóban jó tanácsadó a mértékletesség. Egyébiránt, hogy élek, hogy dolgozom, és egészséges vagyok, azt feleségemnek, a somogyországi Karádon született Rosta Máriának köszönhetem. Több mint ötven esztendeje élünk házasságban. Kezdetől segítő társam, támaszom. Isten megáldja érte! Régóta örök egy szellemes mondást. *„Mikor nem volt gyermekem, négy elméletem volt a gyermeknevelésről. Ma van négy gyermekem, de elméletem egy sincs.”* Nekem három elméletem volt az irodalomról. Most, hogy hetven éve művelem, egyetlenegy sincs!

Bíró András mosolyog. Élete megpróbáltatásai mély nyomokat hagyhattak lelki bensőjében, ám kívülről derűs egyensúly látszik rajta. Ezt érzem, amikor a kertkapuig kísér a beszélgetésünk alatt bennünket csendben őrző erdélyi kopó társaságában. *„Hatalmas annak birtoka, / aki a lélek írnoke”* – írtam évekkel ezelőtt neki ajánlott szonettemben, *„hiszen az erkölcs híve pont / azt írja, amit szíve mond, / s bármilyen borús is a táj, // szemében példás napsugár / a remény örök vigasza. / Isten irgalma s igaza.”* Hosszasan kísér tekintetük a kutyával, amíg eltűnik termetem az utcakanyarulatban.

Életem pszichésen terhelt szakaszában gyógyszer helyett Bíró András *A meggyfa alatt* című versének befejező sorai vigasztaltak biztatóan: *„Kondul a déli harang, / ülök a meggyfa alatt / s villan a meggy pirosa: / ne add föl soha, soha!”*

Egyetlen értékmérő általános érvényű a művészetben, így az irodalomban is: a lélek lírába ojtott szeretete. Bíró Andrást olvasóinak szeretete övezi, műveinek tekintélyes személyiségéből fakadó jellemzője a humánus, írásainak természetes kovásza a szeretet. A művészek e varázserő birtokában tisztában vannak vele, hogy e tudat jelenléte váltja ki a művek sikerét az emberekben. Ezért dolgoznak, amíg élnék, és műveik által jelen vannak azon túl is – hűséggel mért időben.

Sáránci József

A hitetlenség mágneses viharában*

„...kihúzni egy fejet s még egy fejet,
végül AZ EGÉSZ FEJEZETET.”

A cenzor

Versvágások

* ADY ENDRÉNEK, születése százharmincötödik évfordulójára, aki már a múlt század elején megjövendölte a Történelmi Magyarország szétrablását, és népeségének kiirtását.

A szerző

Ifjú dühök helóta bánatok

(Ady modorában)

Belső időm
múlását hallani
erősödik a szívdobaj
nőnek hullámai
Látásom mélyül
pilláim redőnye alatt
fonákjáról mutatja most
magát a pillanat
Emlékeimben kövült
közönybe-fagyott
nagy és örömtelen
halott vagyok

Emlékeimben őse már
jelen önmagamnak
emlékeimben őse én
legősibb halottaknak
Országút kanyarog
staféta-génjeimben
múltam-jövőm
elhatározott
Testem múzeumából
kitörni vágnak:
ifjú dühök
helóta bánatok

1973

Fordulópont

(Ady köpenyében)

Mire elérjük, ha elérjük,
mit önbecsünk régóta vágyott,
titkon már másokra hagynánk —
változtassák meg a világot,
Kik voltunk békétlenek, leszünk
jó mártírok vagy bérpróféták.
Marad-e írnok följegyezni
a századvégi szörnyű nótát?

1979

A határozó

Második Ady?
Első Sárándi,
és József vagyok.
Nem ítélek, mert
ítéltetünk im-
bolygó magyarok.

1993

ADY, 1977-ben

Az már nem Te vagy akit ünnepelnek
ki triumfálható biztosan veszélytelen
Igazolásul kellesz egy utópiához
s míg eszméd erejéről szónokolnak
a bomlás zsidbasztó rengéseit érzem
Mit érsz e századvég-pánikban
múlt századi ember? S mit érek én?
Élni s hódítani vágytál Utódod
túlélni szeretném a felszínen-maradtakat
lemondva mindenről mi úgysem enyém
Ne ébredj föl! Most nem érdemes!
Lázadok-lehangolódom Nézem
a hókucsmás krizantémokat
az égigérő kerítést s a cáfolhatatlanul
kilátásteli jövőtlenséget

Triptichon

1.

határozott névelő
a
„légüres tér”-ben

*„Sötétben élő nép előtt
lámpával kell járni, nem zászlóval.”*

Ady Endre nem tátogsz

magánkörök
közbohócaként
ki sem nyitod
a szádat
vérig sértődnék
én
te
ő
a társa-
mi
ti
ők
dalom
lám
gondolatban
mégis felsoroltad
a személyes névmásokat
s a szeszélyes
nagy személytelent
lehet-e
vele
nélküle
belőle
előre
visszavonulni?

1993

2

UND

*„...szubjektív kínjaim részeg halál-
táncában mintha bennem jajveszékelné
az egyetlen és utolsó magyar.”*

Ady Endre

Vezér ÉS Lobogó
nem voltam, nem vagyok,
Sohasem szeretett,
aki sajátított.
Büntetlen fosztogat,
„ruhámba” öltözik,
pedig van különbség
Krisztustól – sevicsig.
Mi lesz így belőled
spiritusz vagyonom?
Nevesítésedre
jön más kor, alkalom?

1993

3.

Törvényen kívül

*„Vesznem azért kell tán, mert magyar vagyok
S terhére e föld száz Pontiusának.”*

Ady Endre

Magzatkorra dobott bombák
remegtetik sejtmembránom,
idegek nyítt hangszerével
szólongatom a világot.
De a világ most is süket,
érzéketlen ember, állat,
puszta létem szemrehányás:
idomított idomárnak.
Nincs helyem a temetőben,
átkoz aki kiátkozott,
mert az *Írás* kísértete
visszahoz és visszahozott
Szégyenül sok „törzsökös”*-nek
rovásomra mennyesültek.

** A magyarnál is magyarabb magyarság,
a törzsközösségi hovatartozás
megkülönböztető jelzője.*

A szerző

1993

Adj új hitet, Uram

*Engedem a világot futni –
És visszafutni kérőn, hallgatagon.*
Ady Endre

Mikor a hit elhagyja a testet
Az emberrel bármi megeshet
Infarktus Rák AIDS Elmebaj
Gázoló Valaki táblátlan kocsival
Éjszakánként „fortélyos félelem”
Növeli fölöslegesség érzetem
Szűkül a hurok s köröttem a kör
Rabló lehetek Pandúr vagy Hatökör
Szerettem volna nem „bűnöző” lenni
Nem kinevezett balek „közveszélyes” senki
Agyonhallgatott Isten teremtménye
Álmodozó – Ady úr vágyott méhesébe’
Ringben indultam – cirkuszban vérzem
Valakinek fejére hull átkom s vérem
Uram ha már megmutattad magad
Adj új hitet – lehetnék általad szabad

1998

Sziget a szárazföldön

„Mert jaj annak, aki kihull a Mából.”

Ady Endre >>A XXX-ik századból<<

Ahol a sziget kezdődik
ott kezdődöm én –
az ismeretlen falu szárazföldjére vetett Robinson
Péntek helyett persze egy kedves nővel
osztom meg dolgos kipörgetettségem
a szétesett társadalom
Láng-vízben álló szigettengerén
Nyomorultul gyönyörű érzés
zsiványtanyám oltalmában élni
Meg sem érintenek tudathasadásaitok árulásaitok
patkányintelligens kannibáljaim
Mekkora könnyebbség arra gondolnom
torpedóitok hajótöröttjeként
siklottam ki ha csak ideiglenesen is
mérgezett karmaitok közül
De jó lenne hinni
hogymár életemben elfelejtettetek
A zuhogó esőben döggként gödörbe dobott
sárba taposott Mozart intermezzója
villan eszembe –
Kit érdekel sorsa egy zseniális nyomoroncnak?
Mellbeteg testéből kifogyott szusz
de Ő jó kísértetként visszatért
és százezer zenekar hangszerével
hegedűn játssza játszatja
a haláltusáját vívó emberiség
hátborzongató rekviemjét
Hát így állunk hölgyek és urak
félíg kényszerből félíg önként vonultam ki
hullaszagú paradicsomotokból remetelakomba
Szőlő cseresznye barack eper s hatalmas
diófák kullancstalan pagodájában hallgatom
a fecskék rigók balkáni gerlék
romlatlan udvarló énekét
hogymár varjúkárogástok ki ne ölje belőlem
a maradék csodát: belső békémet – békétlenségemet

Különbség

„Be csoda, hogy vagyok és élek,
Hogy nem unom meg s újra merek.”

Ady Endre

Nem száll a páva
a vármegyeházra
Lelőtték a pávahúsevők
Az ércakas is mozdulatlan
fújhat az uralkodó szél
fütyül az uralkodóra
Otthon a kivetettségben
lám milyen szabad vagyok
Ki nincs ellenem
az sincs velem
Külön remél üdvözülni mind
aki még remél
Ligás-familiáris ősök földjén
babér csak szolgáltnak terem
Kísértetünk új maszkban
foglal állást
fejeket
Bár szent a szövetség
a dinasztiaírók álmodók között
a címer láttán
ispánunk kissé ideges
Nyugtalanságra semmi ok
Védi őt a pajzs
míg minden árnyékot eltakar
a trikolór fügefalevél

1977

Demofaszizmus

(Irtóinknak)

Kívül gomolygó köd
Belül homály vagy sűrű pára
Kihangosított bazalt-kemény
Hazugságokból épül belénk
A Vezér felségjel nélküli palotája
Farkasvakon hályogos szemmel
S rettegve nézzük
Az elmék hasadását
És azt hogyan válik a vér
Szívünk utcáin kóborló
Áldozati füstté
Hasztalan a szegények
Páriák hívón-hitetlen néma imája
Nem tudhatunk nem gondolni
Gomolygó sűrű köd
Leple alatt a lelkünket
Rohasztó leprára
Mert épül belénk megint
Kihangosított bazalt-kemény
Hazugságokból a *Führer*
Felségjel nélküli palotája

2002

Kiáltvány

Hitványak voltak uraink.
 (T. a szabályerősítő kivételeknek.)
 Hitványak ma is:
 vérrel kitömött bűnöző „bábuk”!
 Taszítsuk le erkölcsi hulláikat
 a számunkra intézményesített
 magyar Tajgetoszokról !

2011

Képben maradni

a költői szó igéző erejével

Nem nézek tévét.
 Rádiót sem hallgatok.
 Újságot sem járatok.
 Számítógép
 s net nélkül élek.
 Undorítóak
 a régi-új gyarmatosítók
 birodalmi hazugságai,
 ámításai, blöffölései.
 Szemem előtt tobzódik
 a komprádor burzsoázia,
 pénzért vagyonért
 idegen kezekre játszotta
 ezt az alig-országot
 s a kivéreztetett
 majdnem-életet.
 Jó idő van.
 Ülök a szabadtéri fapados budin
 s naphosszat hangosan mondom
 Ady Endre verseit:
Lelkek a pányvántól
A Tűz márciusáig
 miközben teszek
 a szenelegve agresszív
 kiválasztott, áruló „értelmiségre”.

2006

Ady Endre a halálos ágyán...

Kevésbé ismert, hogy Ady Endre a halálos ágyán, édesanyja, Pásztor Mária (milyen beszédes név!) kivételével megátkozta feleségét (Csinszkát), rokonait, barátait, ismerőseit, a magyarságot s végül az emberiséget. Mostanáig nem értettem, miért?

Talán tehetetlen haragjában döbbsent rá, hogy a tökéletlen ember, a magyar is, és az emberiség (kész abszurd!), gőgjében Istennek képzelte, képzeli magát.

1993

Kópándi István grafikája

Barabás Zoltán

„Senkik maradunk csodák nélkül..”

Ady Endrére emlékezve

„Ím, bevallom, hogy nem hiába / Vergődtem, nyögtem, vártam, éltem, / Megleltem az igaz világot, / Megleltem az én dölyfös énem, / Megleltem, ami visszaadja, / Amit az élet elragadt; / Annyi szenny közt a legtisztábbat: / Ím, megtaláltam magamat!...” – írja Ady Endre, és szavai belső világánál ma is felfényesednek az arra érdemes lelkek.

Vajon mi megtaláltuk őt? – forszíroznom legszívesebben a kérdést. De nem teszem. Már csak azért sem tehetem, mert ismerem a húsba metsző, torokszorító választ: aligha. Végre ki kell mondani: róla manapság már csak néhány „szolgálattos” irodalomtudós beszél. Ki beszél manapság tagoltan, közérthetően a magyar sorskérdésekről. Szeretném hinni, hogy nemcsak a még éber „csodavárók”. „Mert senkik maradunk csodák nélkül, / a naplementék áldozatai” – írja Illyés Gyula szellemi örököse. Az evidenciát kénytelen vagyok elfogadni: mindig ünnepre kész, kisvasárnaposra előretolt nép vagyunk. Ide jutottunk. Itt tartunk mostanság.

Hiszen Ő csak „költő volt, de közben a hiányzó magyar filozófia forrásvidékét is odarajzolta térképünkre. A történészek háromszögelési pontjait ugyanígy. Ezer esztendőnk minden sorsszerű pillanata újratámadt benne Vereckétől Mátyás korán át Dózsáig, Mohácsig, a kurucokig, a nótázó vén bakáig, Erdély utolsó elvesztéséig, hogy a nemzet ne csak jelenében, de múltjában is magára döbbenhessen”.

Az előbb idézett Csoóri Sándor még ennél is tovább megy: „Az ő jeremiási helyzetfölismerése óta minden magyar helyzetfölismerés töredékes.”

Ezekben a napokban a Fiumei úti köztemetőben finom port és fagyhalált szenvedett, rőt faleveleket kerget Ady Endre sírja felé a kedélybeteg novemberi szél.

Itt, Nagyváradon, lassú, emésztő feledés búvik a hallgatáshoz. Újra – és sokadjára - megéljük a didergő lelkek évadját?

Nézzünk szembe önmagunkkal.

Sikerült-e betagolódnunk Ady „lelkeket mozgató glédájába” (Dsidá Jenő)?

Az emberi sorsokat mindinkább felgazló szociális szegénység és kilátástalanság ködszürke hétköznapjaiban, az országrontás, a magyar lelkek vészes fogyatkozása közepette beszél-e még valaki Ady Endréről?

Pedig egykoron az Érmellék, közelebbről Érmindszent predesztinálta Adyt a „protestáló hit”-re és a „küldetéses vétó”-ra. Ez volt „Magyarország dagasztóteknője”; „... itt volt víg aratása a javított vallásnak, mert e nem demokrata országnak e tájékon született meg a világ legkülönösebb demokráciája”. „... hiszen itt vannak,

akik Kálvin Istenéből bölcs, külön, magyar Istent csináltak, errefelé nem koronáz Ugocsa, ezen a tájon verődött össze Esze Tamás kuruc hada. Ez itt a magyar föld, az első foglalóké, magyar, tehát véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcos, de szép, de elpusztíthatatlan”.

Kik beszélnek ma Ady nyelvét?

Kik beszélnek ma a bőrüket égető 21. századi magyar sorskérdésekről?

Ébredj Ady Endre!

Töröld le arcodról, sötét magyar homlokodról a kilencvenhároméves álom koloncáit. Mert: „Elvész az ország, / Ha elfogytak az aszkéta szívek”.

Nagyvárad, 2012. november 22.

Kis Pál István

Damaszkusz felé

Az éj, ez a felbuggyanó forró szurokláva,
az égbolton már a csillagokra dermedt,
a város egy böfögő rusnya szörny,
mióta rászokott saját sarára...

Az út a torkolatába terpeszkedő folyó,
a városkapu nyeldekklő varangya
a füstöt vedlő fáklyakígyót
öklendezve falja.

A utat felügyelők folyton megállítják,
szeretnék, ha megtudni volna mód,
mit akarhat itt e marcona katona,
s a tucatnyi behemót?

Hányszor kell még bizonygassa,
hogy nem hibbant zarándok,
hogy dolga van itt, dolga,
merthogy ő a büntető,
a végső paranoia!

A zarándokhelyeket is bezáratom
– fordul az egyik behemóthoz –,
igaz, itt könnyebb befogdosni őket,
csak épp nyűg a bosszúvágyon,
látni, hogy az út s a cél végül egyesülnek.

A vércseppek nyomait nézi a saruján,
köpések is lehetnének, ha volna hozzá merszük,
de csak Jézusról nyammognak, akiről azt hiszik,
tán az Isten fia, s bűneiktől megváltja majd őket.

Csend van... néma csend!
Mint mindenütt és mindig,
akárhova ment...

*LEGALÁBB AZT KÉRDEZD MEG,
– ordibál a pusmogó fényeknek –
MERT TUDOM, HOGY ITT VAGY:
MIÉRT? MIÉRT IS KERGETLEK?!!!*

Az úton a tömeg
teste-bűze szaglik,
posvány a hordalék...
Bizony éhen vesznek,
hisz pászka sincs elég,
s mi állhat még ellent
a mohó dögevésnek?

Valójában fél,
hogy nem fog választ tudni,
de kapjon már értelmet az odabent
oly vadul burjánzó kétség;
vagy zabálja fel a fontolgtatnívágyat,
mint Istentől s embertől idegent!

Csend van... néma csend!
Amilyet még sose hallott,
akárhova ment.

Nyergéből leszáll, szinte esik,
egy pocsoltyában bámulja
a gyűlölt koldusarcot,
a kezet, a fénnel ereztetett,
amely szinte védekezve,
tartja elé jeleként
a torz kis fakeresztet...

Csak áll és bénultan mereng,
mintha parancsszóként szólna
fülében a hang, ez a néma csend...

A pénzes zacskóból
kikotor egy tallért,
mintha volna koldus
a pocsoltyába ejti...
A behemót nem érti,
amit hozzá motyog.
(Mért értené pont ő,
amit nem ért senki?)

A bizalmatlan népek
rémülten hátrálnak,
mert (*nem csoda,
és nem ámitás*)
épp az első
PÁLFORDULÁS
volt az, amit láttak

Renn Oszkár

Passió

(Mel Gibson megrázó filmje)

Szörnyű szenvedés képsorai. Ugyanakkor több is, mint annak egy átlagos filmművészeti megjelenítése. Az Istenember keresztútja, a modern ember önfelfalásának, önpusztításának két évezrede lezajlott, de folyamatosan és ismétlődően visszatérő szörnyűsége.

A film rendezője nem a krisztusi szenvedés emberfeletti kínjainak véres bemutatásával tett tükröt az ember elé, hanem a környezet, a résztvevők, a tettetársak hangsúlyozott bemutatásával. A mindenáron likvidálást elhatározó, koncepciós igazságszolgáltatást manipuláló ideológus papoknak, a farizeusoknak, tömegregulázó és tudatosan befolyásoló munkája, az arcuk, a gesztusaik, taktikázó stratégiájuk a hiú hatalom felé. A film a római császár helytartójának gyengeségét kihasználó sokrétű játszadozást is mesterien mutatja be.

A kínzó-verő, híg agyú, a mindenkori gestapós, gépész, ávós, nyilas, inkvizíciós, csekás, pufajkás és más korai hasonmások, kéjjel és élvezettel ütöttek vertek. A vérgőztől megrészegült emberállatokat tökéletes szereplőválasztással, kiváló színészi munkával mutatta be a rendező. Képei vissza is riasztottak az 1957 februárjában engem rugdosó és taposó, pálinkagőzös karhatalmisták vigyorgó-lihegő arcához. Azóta már tudom: Mindig vannak és lesznek közöttünk élő, gátlások nélkül taposók, baseballütős bérverekedők és kegyetlenkedők. (Nem egy esetben gyilkosok is.)

A film számomra egyik legemlékezetesebb jelenete és felvétele a rendezőre ráhúzott antiszemitizmus-vád képi cáfolata: a segítő kereszthordó zsidó ember kezére fonódó Krisztus-kéz megrendítő képsora.

A főpapok, a koncepciógyártók, luxus-szamarakon vonulnak el a kínokat megszenvedő mellett a halált ellenőrizni. Mint a luxusautók sötét ablakai mögül szemlélődő mai hatalmasságok, a megapoliszok bádogviskós, nyomorúságos külvárosainak fertőzéstől irtózó látogatói modern világunkban.

Az út, a keresztút közönsége, a tömeg ítélete, a szörnyű keresztre feszítési technológia, az észlelt félelmetes természeti jelenségek riadt menekülésre készítették a luxus-szamaras, díszruhás méltóságosokat. A bűnüket soha el nem ismerők lelükben már nyüzszítettek, de önmaguk elől nem menekülhettek.

A telt házas mozi hangulata nem sokkal a vetítés megkezdése után alapvetően átváltozott. Egyre ritkult és halkult a locsogás, megszűnt a nevetgélés, a

papírzacskócsörgetés, a szokásos hivalkodó beköpések és fészkelődés. Merő mozdulatlanság, feszült és meghökkent figyelem fogta meg a közönséget a zajok nélküli térben, melyben önvizsgálatra készítő a lelkünkben rezonáló, hatásos filmzene is. A film megváltoztatta a mozit és közönségét. Mel Gibson győzött. A Passió győzött. A krisztusi keresztút új bemutatása az új evangelizációt szolgálja, és a világ egyszerre kapta fel és hajtotta meg a fejét.

Beszélnek és megszólalnak a filmben. A nyelvet nem értjük, de a kiadott hangok, a beszélt nyelv összhangzata értésre kínálja magát. Ahogy a képi világ, a látvány, a zene, a beszéddel egységben, a totális érthetőséget sikeresen szolgálja.

*

A húsvéti szertartások alatt a templomban a krisztusi keresztalálra emlékezve, az öt év után újranezett Mel Gibson-film ismét felidéződött bennem. A passió hatásmechanizmusa alighanem örök érvényű az emberiség történetében. A szenvedés útjának tanulságait a nagyhatású film élménye után feljegyzett mondataim is megőrizték. A szereplők és az eseménysor ma is kísértenek. A brutális erőszak embertelen megnyilvánulásai a félszázados forradalom méltó megemlékezéseit hazánkban is megkeserítették, de a világ számos országában is egyre inkább erősödnek az emberidegen mozgalmak, az újjászülető diktatúrák vízióját sejtetve.

(2007. húsvét)

Bíró József

JELENÜNK MÚLTJA

prózavers

Egyszer volt, hol nem volt, ... volt egyszer egy ... földrésznyi, ...
kényszer(ek) – szülte – állam – alak ’ulat. (**SZOVJET – ÚNIO**) - (**!**) -
 Ennek az érett – eper – színű – **IZÉnek** ... szép – számmal akadtak
 gyarmatai, - azaz, *ún.* - kommunista – csatlós – **testvér** –
 alárendeltjei. — Az **IZÉ** *pérvűj* – emberei, ... komisszárai ... és
 az **Ő** bizalmukat, ... hűségükkel – kiérdemelt gyarmati – vezetőik,
 ... **fejvadászok**, — százmiliók számára - (... *kiöltötték* ...) -
 kötelező – érvénnyel – parancsba – adták, - : ... a népeknek éjt – nappallá – téve,
 ... az „ **ITT A PIROS, HOL A PIROS ?** ” – elnevezésű, ... **jócskán**
túllihegett

társasjátékok *hell játszaniuk* - (időtlen – időkbe – homályosuló – időkig) - .
 A játék elvi – tisztaságát, ideológiai – makulátlanságát, az **IZÉ** felségterületeire
 telepített katonai és civil, ... válogatott (**!**) – **IZÉ** – söpredék ellenőrzése alá
 utalta az **IZÉ** avatott *játek* mestere. — Ezen, jelentőségét – tekintve ...
 világtörténelminek *aposztrófáltatott* korszakban, — az országlásukat,
 hatalmukat méltán – féltő (**vörös**) kevesek, ... (**kisebbség**) _____ :
 ... a **TÚL** – (*sokat*) – **LÁTÓKAT**, a **VAKOKAT**, a **SZÍNVAKOKAT**,
 a **SZINTÉVESZTŐKET**, a **SÜKETEKET**, a **NAGYOTHALLÓKAT** ... és
 az egyéb **betegségeikben** szenvedőket (... s a renitens, *visszaeső* –
 lábadozókat)
 ... / ... ; — ... *ad dies vitae* ... börtönökbe zárták ; ... / ... ; —
 szigorított – kényszermunka – táborokban kínozták ; ... éhezették ; ... verték ;
 ... / ... ; z á r t – intézetekbe *száműzték*, ... s nap’ – napi – akkurátus – ... –
 rendszerességgel elektromos árammal cirógattatták. - ... / ... / ... (**!**) -
 Azokat a szerencsétleneket, akik - *pechükre* - ezt a vegzatúrát is túléltek,
 ... nos, ... ezeket, ... — minden előzetes **hűhó** nélkül, ...

— ... — _____ :
ÉLVE ELTEMETTÉK! (- **!** -) ... - (**!**) -
 — ... — : _____ :

Egyszer volt, hol nem volt, ... volt egyszer egy ... földrésznyi, ...
kényszer(ek) – szülte – állam – alak ’ulat. (**SZOVJET – ÚNIO**) - (**!**) -
 ... ahol, (*szint’ügy*) – ... –, **MINT TUDHATÓ**, - (**tudjuk**) - A (**feroz**) –
KOMMUNISTÁK ... EGYSZERŰ ... ELLENTMONDÁST – NEM – TÚRŐEN, ...
A VÉGTELENSÉGIG – PURITÁN, [- ... ha nem is főhajtás, ... *de* ...
 az *igen – igen* kevésszámú ... - *nek* ... -] ...
 — ... — _____ :
N E M T E L E N ... (...) – **L É N Y E K** .

A feltelen tömegszókat

[- nehogy valaha is *termőre – fordulhassék* fölöttük a föld ! -]
d e r e k a s a n *meghűsülték,* – sóval hintették, – majd csapatosan,
 kaszárnya – parancsnokostul,
 – ... – vezérőrnagyostul – ... – ... – körbeállván, ... *lepisálták.*
 ... - (!) - ...

- ... - _____ :
 - (... a **TEREMTŐ** legnagyobb **szégyenére,** ... - *blama* - ...
 fájdalomra,
 ... s az emberi – lét – káprázat **Ö R Ö K Ö S (!) csúfjára** ...) -

Kelemen Erzsébet

Vendégszöveg

L. Simon Lászlónak
 (kelemen•kontra•anonim@kör-e-mail.hu)

Aknay Tibor

Festőangyal

Mihály, a festő ráérősen széthúzta a műterem kertre néző ablakát takaró függönyt, és kinézett a karcosodó novemberi korahajnalba. Még valamennyi csillag a helyén volt. A festő egész éjszaka dolgozott. Az állványon levő kép egy várost ábrázolt. A határozott, erős kontúrokkal festett házak háttérében feketéllett az égbolt. A festményen semmilyen fogódzó, a város a világ bármelyik pontján épülhetett volna. Igazából csak Mihály fejében létezett. A kép már évek óta készült, a festő hol elővette, hol elrakta, de sohasem fejezte be. Ha olykor látogatókat engedett magához, a Várost mindig arccal a falnak fordította. Egyszer valaki megkérdezte, miért csak a festmény hátoldala látható, de Mihály csak ennyit szólt:

- Mert nincs kész.
- És mikor fejezed be? – érdeklődött a vendég.

Mihály széttárta a kezét, majd a mennyezet felé mutatott, mintha azt jelezné, hogy az égiek kezében van a dolog. Valójában ő maga sem tudta, mi lesz a kép sorsa, de érezte, hogy valami nincs rendben. Egyszer túl zsúfoltnak találta a festményt, másszor levegősebbnek a kelleténél. A festő az évek múltával egyre kevesebb vendéget fogadott, igaz, őt se nagyon hívták sehova. Pályája kezdetén derűs, vidám témákat választott. Gyakran festett gyermekeket, leginkább Angelikát örökítette meg, hajdani élettársának kislányát, akivel kölcsönösen kedvelték egymást. Angelika, vagy ahogyan Mihály szólította, Kisangyal, egy márciusi reggelen, a nyitott kapun át kiszaladt a házból, egyenesen a túloldali buszmegállóba. Éppen átért, amikor a semmiből előbukkanó motoros már hiába fékezett. A festő a csattanásra kirohant az útra. Angelika még élt, amikor letérdelt melléje. Megpróbálta véres fejét felemelni az aszfaltról. Kezével támasztotta a gyermeket.

- Misi bácsi, nagyon haragszol?

Mihály szótlánul nézte a kislányt, nem volt ereje szólani. Csak ingatta a fejét.

- Akkor jó. Nekem most el kell mennem.
- Hová mennél? Megvárjuk az orvost.

Angelika alig észrevehetően mozdította meg a fejét az út menti nyárfa teteje irányába.

- Nem látod? Már várnak!

A férfi még mondott volna valamit, de a kislány szemének fénye, mint nyár végi mezeorraj hullott alá a múltba. Mihály karjába vette a gyermeket, majd a nyárfa csúcsára pillantott, de csak néhány madár keringett a magasban.

– Még csak négyéves volt! Miért?! – de a néptelen utca felett szálló kiáltásra senki sem válaszolt.

A műterem falára különös, táncoló alakokat rajzolt az úttest fölött imbolygó lámpa fénye, olykor egy-egy autó fényszórója vágott pillanatnyi rendet közöttük. Mihály kinyitotta a bukóablakot. Az éjszaka órái alatt felgyűlt meleg, a szinte tapintható pára feloldódott a fák köd- és zúzmarabundájában. A festő kimosta az ecseteket, gondosan visszacsavarta a festékes tubusok kupakjait. Úgy érezte, ha keveset is, de haladt előre. Kabátzsebéből cigarettát vett elő, rágyújtott. A füst ráérősen igyekezett a nyitott kisablak felé, ahonnan – váratlanul és megmagyarázhatatlanul – halk köhögés, inkább köhintés hallatszott, hasonló azokhoz a bocsánatot kérő, mentegetőző torokköszörülésekhez, amelyek akkor hagyják el az ember száját, amikor saját kicsinységét nem tudva más módon felmutatni, így fejezi ki pillanatnyi zavarodottságát. Mihály felkapta fejét a szokatlan hangra, majd az ablakhoz lépve próbált tájékozódni, de az utca néptelen volt, még a varjak is némán károgtak a nyárfasoron.

– Túl sokat dolgoztam – jegyezte meg magának a festő, nagy meglepéssel eresztve az első után egy újabb füstoszlopot, ám az alig hogy átbukott az ablakon, az előzőnél némileg hangosabb köhögés állta el az útját, és fordította vissza a műterembe, hogy a férfi szeme láttára, mint eltévedt dzsinn a palackba csusszanjon vissza a kezéből kieső cigarettába. Mihály remegő lábbal rogyott a műteremben található egyetlen székre. Mi történt velem? Első gondolata az volt, hogy időpontot kér a pszichiátrián. Biztos volt abban, hogy kézzel fogható oka lesz a jelenségnek, ha e pillanatban még idegenül áll is előtte.

Amint ott ült a széken, különös, kettős érzés töltötte el. A teste egyre erőtlenebb lett, ugyanakkor a gondolatai olyan kristálytisztákká és éleseké váltak, mint azelőtt még sohasem. Párhuzamosan látta élete eseményeit, az időn kívüliség megtapasztalásának élménye lenyűgözte, gúzsba kötötte.

– Ez volna a halál?

– Szó nincs róla – hallatszott az ablakpárkány felől, majd mintegy megerősítve az előzőt:

– Egyáltalán, szó sincs ilyesmiről, de ne hagyd el magad ennyire, mert így nem tudok veled beszélgetni.

A festő felnézett ültéből, de a bukóablakban csak a hajnali pára gomolygott. Nem látott senkit.

– Hol vagy? Mutasd magad!

Egészen halkán, már-már motyogva még annyit tett hozzá:

– Magammal társalgok. Mi jöhet még?

A műteremben valahol, de az is lehet hogy mindenütt, megmozdult a levegő. Mihályt alig hallható zene járta át, az érzékei által soha nem tapasztalt hangok a vérköreivel együtt rezegtek. Az ablakpárkány magasából egy ottfeljtett tollpihe indult el lassú keringőben lefelé, hogy legvégül a festő lába előtt pihenjen meg.

– Hunyd be a szemed, kérlek.

Mihály engedelmeskedett.

– Most már kinyithatod.

A festő előtt egy kislány állt, akinek a lába éppen csak érintette a padlót, és bőre olyan áttetsző volt, mint a legfinomabb pergamen, amire valaha is verseket írtak. A férfi lacsacsakán magához tért.

– Ki vagy te? Miért jöttél?

A kislány – illetve a jelenség – elmosolyodott.

– Angyal vagyok, de szólíthatsz Angyalkának, ha ez jobban megfelel.

Mihály lassan-lassan ocsúdott a különös helyzet okozta bénultságból. A megszólalásig még nem jutott el, de karja szinte észrevétlen nyílt az ölelésre.

– Angyalka? – de hát ez képtelenség! Most rögtön mondd meg, ki vagy! Valami illúzió?

A jelenség kacagott. Nem úgy, mint a közönséges halandók, hanem mintha millió és millió karcsú jégcsap töredezett volna le sorban egy végtelen hosszú ereszről.

– Misi bácsi, te nem hiszel nekem? No, várj csak!

A kislány a műteremablak felé nyújtotta jobbját. Az ablak eltűnt és az út túloldalán ott térdelt a festő, karján Angelikával. Mellettük még mindig forogtak a felborult motor kerekéi.

– Most már elhiszed, hogy engem látsz?

– Akkor sem értem. Ha valóság vagy, akkor ez ugyanaz a világ, amelyben eddig élttem, vagy egy másik?

– Ugyanaz, de nem ugyanúgy. Ti, azaz az emberek, hajlamosak vagytok úgy gondolkozni a világról, mintha az egy cipősdoboz lenne, amelyben az idő lépcsőfokain közlekednek a dolgok, de nem láttok ki a dobozból. Az emberek által ismert világban nincs jelen, csak múlt és jövő. A Te csontjaid elporlanak, amikor eljön az ideje, de én ugyanaz maradok. A mi világunkban ismeretlen a *volt* és a *lesz*. Minden van. Ha egy ük-ükunokád évszázadok multán találkozna velem, ahogyan most Te, én ugyanúgy négyéves lennék, mint akkor voltam, és most is vagyok.

Mihály felállt a székről, a kislány felé indult.

– Ne közelíts! Ha most megérintesz, soha többé nem látsz.

A festő megállt. Teste eleven kérdőjel volt egy racionális elmével felfoghatatlan társalgásban. Nem tudta, mit tegyen. Ha a jelenség valóban Angelika, akkor miért nem veheti karjába, miért nem ölelheti meg? Ki játszik vele?

– Misi bácsi, megcirógathatlak?

A férfi bólintott. Behunyta a szemét, és újra látta a régi Angelikát, és érezte arcán a pihefinom ujjakat. A lelke könnyű volt és szabad. Mihályt – sok évtized múltán először – eltöltötte a boldogság.

- Köszönöm, Angyalka. De még nem mondtad, miért jöttél.
- Pedig fontos megbízást kaptam Veled kapcsolatban. Be kell fejeznünk a festményedet. Már nekünk is feltűnt, mennyit bajlódsz vele.
- Nincs ihletem. Legszívesebben feketére mázolnám az egész vásznat, és kiraknám a ház elé, hadd verje az eső.

– Erről szó se essék! Mutasd csak ezt a Te városodat!

Nem volt mit tenni. A festő odalépett az állványhoz, megfordította a képet. A fekete utcán a sötét ablakú fehér házak, mint valamely ragadozó szájában a fogak sorakoztak, hogy felfalják az arra tévedő vándort.

– Tessék, itt van. Meggyőződhetsz róla: ezt a képet nem lehet, nem érdemes befejezni. Az is csoda, hogy eddig dolgoztam rajta. Holnap kidobom.

A jelenség ingatta a fejét.

– Misi bácsi, bízz bennem! Vedd elő a palettádat, nyomj vidám színeket rá, és kezdj dolgozni! Ne félj, majd én irányítalak. Engedd el magad!

A férfi úgy tett, ahogyan a kislány mondta. Festéket kent a palettára, belemártotta az ecsetet, és meghúzta az első vonást az éjfekete vásznon. Majd a másodikat és sorban a többit, egészen az utolsóig. Úgy érezte, a képpel együtt önmagát is, a maga lelkét is átfesti. Amikor befejezte, ránézett Angelikára.

– Így gondoltad?

– Pontosan így. Megszületett életed képe. Megérdemelted.

– Holnap áthívom a szomszédokat, hogy ők is lássák.

– Látni fogják és nemcsak ők. Mindenki. Az egész világból eljönnek majd, mert ez a kép boldoggá teszi azt, aki rátekint. De Te nem nyithatsz nekik ajtót. Nézz ki az ablakon, csak most hajnalodik.

A festő kérdően nézett Angelikára.

– Ez azt jelenti, hogy...?

– Megállt az időd. Most már megérinthetsz, hozzánk tartozol.

A férfi ekkor karjába vette a kislányt, aki úgy bújt meg ölelésében, mint azok, akik egy egész örökkévalóságot vártak erre. Az emberek pedig csodájára jártak a festménynek. Hosszú sorokban vártak türelmesen arra a néhány pillanatra, amit a kép előtt tölthettek, hogy azután abból éljenek a hátralévő életükben.

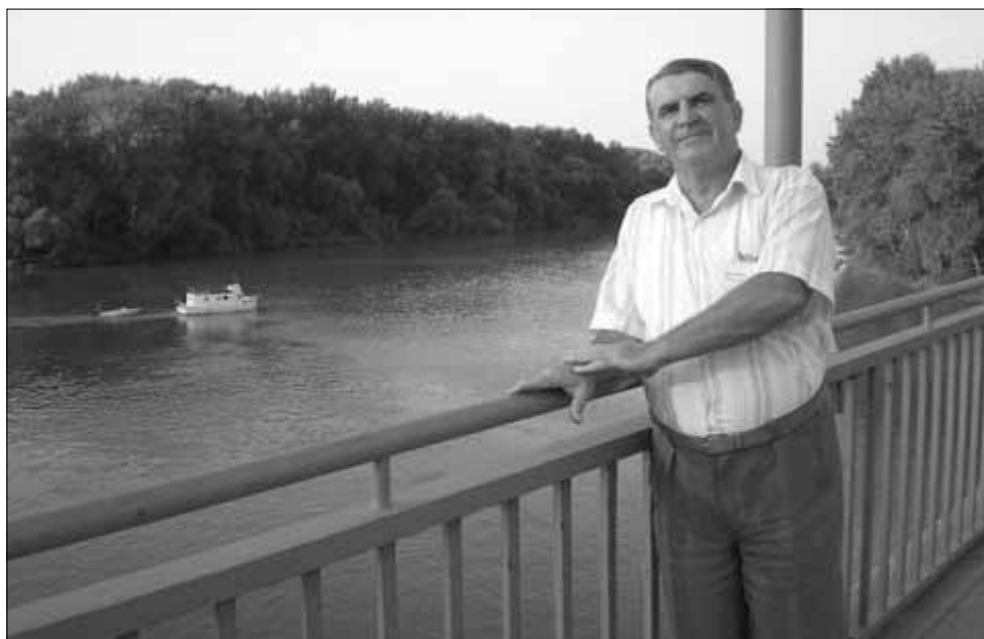
Anga Mária

Akik még látták

Cseh Károly emlékére

Ujjaid megcsontosodott erővel
kapaszkodhatnak az égbe, mert
neked már nem ismeretlen
a földmély hideg tüze,
te már az ártatlanok nyelvét beszéled.

De milyen időszámítás méri majd
a fák életét, ha tavasszal nem vagy már velük?
Akik még látták, ahogyan szavaltad verseidet,
magasra emelt fejjel, sziklát szorítottál öklödben,
és az utolsó szó jogán mélyen meghajoltál.

Isten vigasztaló kegyelmében bízva idézzük a közelmúltban elhunyt költő, műfordító alakját. Emberségét, műveiben testet öltött életpéldáját hűségesen őrizzük.

Bíró József

TALÁN

(- *Cseh Károly emlékére* -)

talán – ha TEREMTŐNK
előtt térdepelvén :
esdve – kegyeleméért
: bűneink megvalljuk :

talán – majd bebocsát
tünde országába :
álomhószín – fényben
: lépünk csillagverset :

egyetlenthívegyet

Bozók Ferenc

Mezőkövesdi tölgyek

(Cseh Károly emlékének)

Társtalanok. Szomorú katonáim.
Visszafogott, laza, néma szövetség
köt velük össze, szelíd susogásban.
Sorfaluk enyhet adó szigorúság.
Vén gyökerük mialánk lealázzák,
ám kusza lombjuk a Mennybe fogódzik.

Csatáné Bartha Irénke

Hatvan éved lombkoronája

(Cseh Károlynak a 60.-ra)

Tudom: a Bükk szerelme éltet,
hozzá igazult bánatban is lépted,
szavak varázsa, versvilágod fénye,
ékes gyöngykoszorú e táj fejére.

Vigasztalannak vigasz vagy,
ábrándos lelkek reménye,
s ha kell visszhang, partnak ütődve,
csengő – bongó ének e táj szívében.

Kilombosodott hatvan éved fája,
madárdal fészkel ott, új tavaszra várva,
s hiába huhognak baglyok, ölyvek,
voltál és maradsz a Pirkadat őre.

Ki szárnyakat kapott, nem ragadhat sárba,
hangyalétből szárnyalsz sasok magasába,
pásztázni a tájat, s ha vihar közeleg,
mint bölcs párkák, gúzsba kötöd a szeleket,
ne dorbézoljanak itt fagyos telek.

Életed tarka képek sora a vásznon,
tűzhelynyi parázs tekintetek büvkörében,
álomkertedben múzsák dalolnak, pacsirták, rózsák,
vigyázz, vad indák szépséghitüket meg ne fojtsák!

Tudom, elmúlt már hatvan nyarad bája,
de kilombosodott a bölcsesség fája,
lobogjon sokáig versvilágod fénye,
e hangzavarból kicsengő tiszta hangok reménye.

Eltűnő nyomok a hóban

In memoriam Cseh Károly

Eltűnő Nap fénye a havas táj felett,
de mosolyod melege még itt kereng,
sokáig emlékezünk rá,
meghódította a szíveket.

Szegényebbek lettünk, Te álmaid
varázsszőnyegét terítetted lábunk elé,
csendes hittel lelkünkre
gyöngysújtásos szavaid.

Visszhangjuk fáj, hiányod büntet,
minden versed angyali üzenet,
fényre nyíló ablak, melyen
a jóság , a szépség ránk tekinthet.

Most sírva emlékezünk
elpazarolt kincsünkre,
mit Isten adakozó uja
közénk hintett.

Lásd, riadtan keressük
szánod nyomát a hóban,
s az elsuhanó angyalszárnyakat,
magadra hagyva... kifosztottan
bedeszkázott magányod fala...

De „a Lélek él!”, itt jár közöttünk,
éjsötét utakon arcod aranypírt izzad,
hogy belelássunk a Csodák rejtekébe,
miknek bölcs tudója, apostola vagy.

Már sápadtabb színekkel jó a Hajnal,
díszes pártájából egy sugár kiesett,
de odafentről sziporkázó fényjeleket
egy mosolygó csillag adakozón hint,
s a borsodgeszti úton tavaszok fölpárálló
hitével egy bodzaág jőféle csendre int...

Erdei-Szabó István

Fények s illatok lengő szálán

Cseh Károly emlékének

Szívünkben már örökre így maradsz:
hatvanévesen, fiatalon, hetykén.
Nők mosolyában megmártózva,
mint akit fülön csípett a Remény.
S még odaátrol is küldöd
a villódzó s holdalló szavakat
a fények és illatok lengő
szálán hintázó napokat.
Ünnepek megtartó, tiszta rendjét
sorolod s rakod asztalunkra újra,
ahol Ember és Természet,
Költészet és Haza frigye –
akár egy díjnyertes fotón
fájdalmasan föltündöklő
áldott pillanat fényessége.

Állandó alkonyat

Körmendi Lajos és Cseh Károly emlékének

Szívem szakad meg értetek,
árva halottaim,
januári nyárba
s fagyott földbe rakott
felebarátaim.
Fölszikráznak az emlékek;
évszakok helycserés támadásaiban
rommá lőtt napjaim.
S mögöttük mennyi félálomból
disszidált vers-ölelkezés,
mennyi állandó alkonyat.
S a szív meg-megcsukló
sóhajtásaiban,
ahogy sorstársatok –
a megváltatlan magány
zsoldosa –
most már végképp magára marad.

Kanyár Erika Mária

Újabb létlelet

(Cseh Károly költő váratlan távozására)

Te tudtad:

Csak a szerelem –
bűvölete igézi
teremtő csodává
a létezés és
a poézis
Paradicsomát.

Te tudtad:

Zsoltáros muzsika: a vers –
a lélek szómámora
a Szépség koldusa
lelke tárnáiban
tűzből és vérből
varázsolja

Te tudtad:

Ünnep a költemény:
– a próza: köznap –
a kagyló fénylő gyöngye
jégtábla rianása
a szenvedés vihedere
a mélyből

Te tudtad:

A bibliás fekete föld
Fehér üzenete közel
S újabb keresztes
Létleletet
Nem enged megfeszülni
Az élet varázslatos vásznán

Madár János

Hóáldozat

Cseh Károly halálára

Most, hogy *nem lenni* igyekszik
a rög és a kézfogás, egyre félek.
Rianó jégtáblákkal, hótörlesszokkal
közelítenek feléd a Holdra villanó

kaszaélek. Kozmikus szavaidban
a gesztenyefák és a bibliás
szegények nagyok. Mégis elhulltak
mind a meztelen ágakra terített

csillagok. Az idő sötét kamráit
rádszabadította az ég. Körülállták
arcodat; köd és betegség.
A kórházak nehéz szagát kitűzted

szívedre: és eljött még az ősz,
és eljött még a tél. Önnön magad
kormos zászlaja lettél. Hosszú
árnyékod leng a gyertyaszálakhoz

szelídült mában. Évek óta – – – –
térdepeltél a könyörgés megdőlt
templomában. Voltál a sziklaéleknek
gyóntatópapja és híve. Senki sem

figyelt a bezúzott kövek féltéseire.
Vigyázna még rád az utolsó mozdulat,
de elhulló mítoszaidon csak remegő
kéz segít. Ki őrzi szemünkben

a titkot, a múlt fölfénylő kincseit?!
Elsüvít minden, ami volt. Téged
a szél is megrabolt. Kifosztott csönd
lapoz belénk, lélegzetvisszafojtva

nő a táj. Költőnek, reménynek
itt bölcső sincs már. Szülőföld, haza
virraszt fölötted; büntelen élnek.
Eljött az ideje a fekete fénynek.

Hajszálerek kék üvegében a Nap.
Verseink és véreink árván zokognak.
Fölsíró lelkünkre temető dől.
Harangok zúgnak Borsodgeszt felől.

Káliz Sajtos József

Lobogtál, égtél...

Búcsú Cseh Károlytól

Ma itt lezárult lobogó
életed sok-sok álma...

Elillant agysejtjeidnek
minden tudománya. –

'Utána mintha jajszó szállna...'

Száz év is kell, hogy
a borsodi tájhazában...
egy ilyen elme összeálljon...

Erdélyi Z. János

Korhadtt kereszt

*Cseh Károly barátom
halálára*

A test korhadtt keresztje megfeszült,
és fény-kohóban elolvadt szive.
Bádogg-magányban most az anyaszült
magába ámul: hogy került ide?

Kezéhez érlelt mozdulatsorok
elernyedtt ínban nem futnak tovább.
Tudat-sötét. Hurokká húlt torok.
Vak félsz suhintja sajtó ostorát.

Koponyaúrben pusztít már a múlt.
Az agy betűkké bomló állagát,
miből ezernyi vers forgácsa gyúlt,
alattomos enyészet járja át.

Ujjak közé szokott toll, hű kutya
küld fém-vicsort a létezés felől.
Az élet porladó fragmentuma
fölött a gyász vonít csak egyedül.

Az „ecce homo” pántolt tövise
kijár neked, te kongó pléh-fogoly...
Akinék fénné olvadt a szive,
a halál annak nem lehet komoly.

Szekszárd, 2013. január 11–16.

Rainer Maria Rilke

Advent

Ádvent

Téli erdőn hópihe-nyáját
tereli pásztorként a szél.
Egy-egy fenyőt sejtalem jár át:
nemsokára szelíd fénykörbe tér;
s kifelé hallgat. A fehérlő
út fölé nyújtja száz galyát –
várja készen, míg ég felé nő
az egyetlen, szent éjszakát.

Kerék Imre fordítása

Ádvent

Havat terel a szél az erdőn,
mint pelyeg-nyáját pásztora.
S néhány fenyő már érzi sejtőn,
miként lesz áldott fényű fa,
és hallgatózik. Szűz utakra
feszül sok ága, tűhegye –
szelet fog – készül, nő magasba,
az egyetlen szent éj fele.

Fodor András fordítása

Ádvent

Szél-pásztor jár a téli erdőn,
pelyhek nyáját terelgeti,
s egy-egy fenyő már sejtí: eljön
szelíd napjuk, s fényteli
terűjük fehér útra ringva,
gallycsúcsokkal leskel elő,
s dacolva süvöltéssel mind a
Fenséges Éjszakába nő.

Cseh Károly fordítása

Advent

A téli erdőn fagyban lépked
a havak pásztora, a szél.
Némely fenyő valami szépet
sejdtí, fényt, amely már zenél:
erre figyel. Még érintetlen
utak fölött sok ág-boga
feszül a szélnek: így nő, szemben
veled, szentséges éjszaka.

Suhai Pál fordítása

Ádvent

A téli erdőn szél-pásztor jár
Hópihe-csordát terelve.
Egy fát, hogy kiválasztatott, már
Nem rettentí a szekerce,
Sejtí a fényt. Az út fuvatát
Érintí örökzöldje, nő
Csak égre vihart hajlongva át
S várja a szent éjt a fenyő.

Németh István Péter fordítása

Bertha Zoltán

Tamási Áron, a mindig hazatérő

*Törzsében székel volt,
Fia Hunniának,
Hűséges szolgája
Bomlott századának.*

Ez a verses négy sor: Tamási Áron maga költötte sírfelirata. Ott áll kopjafába vésvé a farkaslaki templom előtt, két öreg, százados cserefa között, a nagy székelymagyar író rovásírással is megörökített neve alatt; a Szervátiusz Jenő és fia, Szervátiusz Tibor szobrászművészek faragta hatalmas szikla-emlékkő, trachit-emlékmű mögött. Ott áll zarándokhellyé vált szülőfalujában, hirdetve a huszadik századi modern magyar próza 1966. május 26-án, hatvankilencedik évében elhunyt halhatatlan költőjének génuszát.

Amikor Tamási Áront 1966. június 2-án Budapesten elbúcsúztatták, s azután koporsóját Farkasrétről Farkaslakára, erdélyországi, udvarhelyszéki szülőföldjére – az író akaratára szerinti végleges otthoni nyughelyre – szállították: az minden magyarok számára a hűség, a jelképes hazatérés lélekiemelő pillanatait jelentette. Akkor mindez az örökké magyar nacionalizmust szimatoló kommunista diktatúra fojtogató légkörében zajlott: a román hatalom minden megfélemlítő eszközzel és elhárító intézkedéssel akadályozta a temetést, a koporsót napokra eltérítették, a gyászszertartás időpontját eltitkolták („volt újság, amely a halálhírt sem közölte” – jegyezte föl Czine Mihály), buszjáratokat szüntettek meg, a résztvevőket megfenyegették. Nehogy „valami irredenta megmozdulás legyen” – így emlékezik erre Kányádi Sándor, aki a mégis legyőzhetetlenül örökévaló értékrend szemszögéből írta a nagy előd sírveseként, hogy „Kívánhat-é ember többet: / derékaljnak szülőföldet / s két cserefa tömött árnyát / szemfedőnek.” „A biztonsági szervek nagy mennyiségű magyar irredentizmus begyűjtésére számítottak, arról is gondoskodva persze, hogy ’túl sokan’ ne jussanak el a temetés színhelyére. Ennek egyik módja volt a koporsó eltérítése, vesztegeltetése vasúti mellékvágányokon. Sátáni elme figyelhetett föl arra, hogy mi a legegyszerűbb módja a zűrzavarkeltésnek” – és így eleveníti föl a történeteket *Tamási Áron végleges hazajöveteléről* szólva (a temetéskor elhangzott szép népi siratóéneket is közzétéve) Sütő András. A búcsúztatás tehát „egy csendes és méltóságteljes demonstráció volt, amely a párt béklyója és a bénító félelem ellenére is megnyilvánult” – olvashatjuk Simó Márton emlékeket és szemtanúkat idéző cikkében, amely – mellékletében – először közöl fényképeket is az eseményről (*Irodalmi Jelen*, 2006. június).

Manapság másféle körülmények – bár gyakran nem kevésbé nyomasztó állapotok – övezik az író kultuszát: legfőképpen a nemzeti közömbösség. Azért az író szelleme él:

halálának negyvenedik évfordulóján, 2006 nyarán a Vészto-Mágori Szoborpark történelmi emlékhelyén, a népi és nemzeti írók panteonjában avathattuk fel impozáns mell-szobrát (Gyurcsek Ferenc szobrászművész alkotását). Ez az akkori jeles összegyülekezés ugyancsak az elfojthatatlanul alapvető emberi és közösségi méltóságot s a szellemi szabadságot demonstráló kegyeleti ünnepnek bizonyult, s ily módon egyszersemind felemelő és csakazértis lélekerősítő hazatérés szimbóluma is lett egyben: az Erdély és a Székelyföld szívében született író – a székely „írófejedelem” – valamiképpen most is hazatért, mégpedig a Kárpát-medencei egész magyar haza szívébe. A nagy alföldi rónaságok ölelte tájakra, az integer lelki ország középponti vidékére, ahol egykor a mondabeli Csodaszarvas is megállapodhatott. És ilyenformán azok közé a szellemóriások közé, akik valóságosan is társai voltak a magyar megújulás legtávlatosabb és legautentikusabb, legnagyobb jelentőségű és legjellegzetesebb modern, huszadik századi küzdelmeiben: a népi mozgalom irodalmi, kulturális, társadalmi, politikai törekvéseiben. Az ősigazként tisztelt emberi-erkölcsi értékrend, a közösségi megmaradás és a nemzeti újjászületés örök-aktuális ügyéért vívott harcaiban.

A Hargita alatti, Fehér-Nyikó völgyi faluban verejtékesen gazdálkodó, tizenegygyermekes (de hatot kicsi korában elveszítő) földműves családból származó Tamási hamar megtapasztalta a nehéz sors kihívásait és keserűségeit. A gyötrelmes paraszti munkából ugyan kiemelte egy kézsérüléses (a kétkezi tevékenységet ellehetlenítő) baleset – ennek folytán került magasabb iskolába, a székelyudvarhelyi katolikus főgimnáziumba –, de aztán besorozták, és meg kellett járnia az első világháborús frontokat, hogy utána a még zűrzavarosabb nyomorúságba érkezék haza; a trianoni országvesztés idején. Az „elveszett nemzedékhez” tartozónak érzi magát, s kolozsvári jogi akadémiai tanulmányokba is azért kezd, hogy igazságosztó törvénybíró lehessen az igazságtalanságban, hogy igazítson valamit a megromlott világon. Megrendült a falu sok évszázados hagyománybiztonsága is, ahogy erről az időszakról vallotta, s a történelmi bolydulás néhány évre őt is Amerikába sodorta, jelképezve mintegy a szegénység kivándorlási kényszerét. De ott meggyőződés, hogy „más nemzet fia sem kiválóbb”, mint a magyar, hazajött – megintcsak mint a nagy (erdélyi) hazatérők Apáczaitól, Misztótfalusitól Benedek Elekig –, s úgy kapcsolódott be újra a szerveződő, az áldatlan kisebbségi sorssal birkózó erdélyi magyar irodalmi életbe, hogy hamarosan annak vezéralakjává nőtte ki magát. A Kós Károly, Nyíró József, Kuncz Aladár, Áprily Lajos, Reményik Sándor, Makkai Sándor, Dsida Jenő és a többiek képviselte magaslatokra jutva írta mesés és balladás, anekdotikus és legendás, játékos és mitikus, derűs és bájos, tréfás és tragikus novelláit, regényeit, majd szimbolikus-szürreális dráma műveit, s a transzszilvánizmust, az erdélyi gondolatot, a népi és nemzeti eszmekört összeépítő esszéit, naplóit, tanulmányait. Feledhetetlen hősök seregét teremtette a „szűzmáriás királyfitól” Jégtörő Mátyásig, Szép Domokos Annától az „énekes madár”-szerelmese-kig meg a furfangos székely legénykéig, az „odüsszeuszi” vagy „robinsoni” leleményes-

ségű Ábelig, aki kalandosan bejárva a rengeteget, az országot és Amerikát, a legmélyebb bölcsességgel tér vissza, és fejt meg győzedelmesen az élet értelmét, hogy „mi célra vagyunk a világon”: „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Valóságot és képzetet, földet és mennyet szivárványosan összeszikkasztó költői, „tündéri”, mágikus („mágikus realista”) elbeszélőművészet ez, ősiséget és modernséget, mély- és magaskultúrát a bartóki modell szerint átfogó, szintetizáló minőségben. De Tamásinak bőven volt is miből merítenie: a székely hitvilág és népművészet, a tárgyi, szellemi és nyelvi népkultúra a székelykapuktól a varázslatos zenén, táncon át a képes beszéd szökkenő elmésségéig, a híres székely humor, a szabadságszeretet virtusa, a kozmikus látásmód – mind „tisztá forrást”, páratlanul gazdag tápláló erőforrást szolgáltatott. Amikor Németh László – aki nemzedéktársai közül Tamásiról írta a legtöbbet, s őt „világirodalmi költőnek”, „székely Homérosznak” nevezte – ellátogatott hozzá Farkaslakára, meglepődve fedezte fel: „amit a költészet színének hittem, élet volt, amit góbéságban agyafúrt túlzásnak: közbeszéd.”

A népiség Tamási számára: világszemlélet, szilárd érték tudat, eligazító őshagyományon alapuló egyetemes világnézet; s az eluralkodó materializmus ellenében szerinte ez a természetes világnézet képes helyreállítani a lélek épségét. Mert beteggé nyomorodik, ha megbomlik benne az egyensúly ember, föld és Isten között. A gátlástalanságában embertelen szabadverseny kiűzi az Istent és a természetet a lélekből, s nyomában csupán az önző tömegemberek és akarnokok háborúskodása, amoralitása tenyészik. A népiség ezzel szemben határozott, programos társadalom- és nemzetpolitikai célkitűzés is: a nemzetfenntartó parasztság, az alul lévők felemelése, a népi erők középpontba helyezése, rájuk épített társadalmi berendezkedés, szociális igazságtétel, a néphez hű középosztály, értelmiség és vezető réteg kiválasztódása, nyelvi és kulturális nemzetegység, önálló, független ország, nemes és emelkedett keresztényi értékrend. Egyetemes magyar szellem, melynek sokszínűségéhez, összetettségéhez értékgyarapító táji-regionális színezettel járul hozzá egy-egy része, így a székely és az erdélyi lélek is. Az ilyen nemzet pedig lelkében szétszakíthatatlan, önazonosságában szétörhetetlen; „a magyarság a lényeg, az állam és a hatalom csak eszköz” – hangzanak a magyar megmaradás, a sorsigazság és a sorsvállalás üzenetének örökérvényű hitvalló igéi.

Mindezt Tamási Áron a közélet színterein is folyamatosan és aktívan képviselte. Az erdélyi és a népi írók legjobbainak körében, velük szoros baráti és eszmetársi kötelékben, a magyar élet reneszánszáért küzdő reformmozgalmak élén hallatta szavát. A Tizenegyek néven fellépő ifjú nemzedék vezéregyéniségeként alapította azután ő is a húszas években az erdélyi szellemi csoportokat tömörítő Erdélyi Helikon marosvécsi írói munkaközösségét, hirdette a „vallani és vállalni” jelszóval zajló vita felelősségre, életerőre buzdító téziseit, parancsait, bátorította a „cselekvő erdélyi ifjúságot” (az Erdélyi Fialákat, a *Hitel* folyóirat „új magyarjait” és másokat), s ott elnökölt Marosvásárhelyen, a nevezetes 1937-es őszi Vásárhelyi Találkozón (a '43-as szárszói konferen-

cia hamarabbi, erdélyi párján), amely a kisebbségi magyarság összefogását sürgette, s „hitvalló” nyilatkozatokba, határozatokba foglalta például a nemzeti önvédelemnek és kisebbségvédelemnek az írástudókra, a sajtóra róható kötelezettségeit is. S ott tevékenykedett a Bartha Miklós Társaság, a Szegedi Fiatalok, Bajcsy-Zsilinszkyék, az Új Szellemi Front, a Márciusi Front, a Nemzeti Parasztpárt, a *Válasz*, a *Kelet Népe* és más fórumok, orgánumok vonzás- és mozgásterében vagy munkatársi körében is a magyar sorskérdések, a magyar jövő, illetve a Duna menti népek közötti népi demokratikus együttműködés jegyében – Móricz, Németh, Illyés, Féja, Szabó Lőrinc, Sinka és mind a többiek társaságában. Rá jellemző éles szemmel és humoros-kedélyes szeretettel így festi le őket *Vadrózsa ága* című önéletrajzi visszaemlékezésében: „Aznap este a Németh László prédikatori mondatai kísérték az ágyba, s az Illés Endre virágtermő vonalai mellett aludtam el. Az értelem és a kedély számára egyaránt jó biztatás volt ahhoz, hogy másnap uzsonna tájban elmenjek a Centrál kávéházba, ahol bozótba gyűlve szoktak uzsonnázni a kortárs írók. Elmenvén tehát a Centrálba, ott találtam Kodolányi Jánost, kinek a tehetsége szikrázott, és az esze mindenkit megborotvált. S ott találtam Féja Gézát is, a Dózsa tisztelendő alvezérét. És ott ült a bozót közepén Illyés Gyula, a besenyő ivadék, akinek hiúzszele mindig és mindenütt azt figyelte, hogy miképpen lehetne megtartani ezt az országot, melyet Árpád hiúzszemekkel szerzett nekünk. Illyés mellett Szabó Lőrinc, a műveltsége köpenye alól bírálgatott mindenkit. Ott zajgott Szabó Pál, mint egy bihari úrverő hajdú, s Veres Péter, a hortobágyi gyalogcsikós Jehova. Ott mozgolódott egy széken, mint egy csattogó lobogó, Erdélyi József; ott feszült mozdulatlanul Kovács Imre, a néma forradalom kovácsa; Erdei Ferenc, mint egy tűzök a futóhomokban; és Szabó Zoltán, a cifra nyomorúság irtója; valamint Sárközi György, a hadrend halk vezére.”

Tamási Áron nemcsak szoros értelemben vett szépprózai, fikcionális műveiben, de esszéiben, vallomásaiban, beszélgetéseiben is sajátos, önálló stílust teremtett. Az egyszerűségükben is megvilágító erejű, tiszta, pontos, lényegbevágó magyarázatok vagy kifejtések szinte érzékien kerekdedd, gömbölydedd csiszolódnak; a rövid, tömör és velős megjegyzések, megállapítások mintha rendre aforisztikus bölcsességekké, érzékletes szofizmákká, életes logizmákká sűrűsödnének, kristályosodnának. Ritmusosan zárt szerkezetű – olykor lenyűgöző mértéket és fegyelmet tartó, elragadó (mert nem hivalkodó vagy erőltetett) szépérzéssel megkonstruált – mondatformákba, higgadtan és logikusan építkező értelmi rendszerbe tagolódnak a felismertető, ráébresztő, elgondolkodtató kijelentések, az ötletes, reveláló, aforisztikus telitalálatok. Csillogó, kedélyesen villódzó szemléletesség tart egyensúlyt komoly, megfontolt, tézisszerű megfogalmazásokkal, súlyos sorskérdéseket feszegető állításokkal, egyszerre rendszerező és problématagláló explikációkkal; az általánosságra és lényegiségre törő igazságok tételes kimondása élet- és valószerű tartalmasságából sem veszít. A tárgyyszerű, fogalmi keretekbe foglalt kijelentések racionális hatása csak növekszik az előadás, a beszédmód

összetett érzelmi és esztétikai szuggesztivitásától; az író bölcselő ösztönös és tudatos nyelvi, stiláris kifejezőskultúrájának utánozhatatlan belső értékdimenzióitól. A veretes igazság és az igéző szépség együttes varázsától. Példa erre, amikor a fiatal erdélyi értelmiségi mozgalmak jelentőségét taglalja a harmincas évek derekán. A *Cselekvő erdélyi ifjúság* című 1936-os tanulmánya – amelyről utóbb azt tartotta, hogy „ennek az írásnak némi szellemtörténeti és nemzetpolitikai jelentősége is van: ugyanis fölébresztette és érlelte az ifjúság cselekvő vágyát, melyből másfél esztendő múlva a Vásárhelyi Találkozó született” – valóban távlatos és részletes látéletet ad az egymást követő generációk törekvéseiről és eredményeiről. Szemléletirányzatok, világnézeti és ízlésformák közötti összekötő szerepet vállalva („mint a jó anya” – ahogy maga nevezi ezt a küldetést) mindegyre az összefogást, a közös célokért és eszményekért vállalt felelősséget és szolidaritást szorgalmazza. Meglátja a máig aktuális lényegét a népvalóság kutatásában vagy a nemzeti bölcsélet teoretikus szükségességében éppúgy, mint a tiszta erkölcsi nemzetépítés legkülönfélébb kísérleteiben is. Az éppen akkoriban induló *Hitel* szemlefelhívóirat elméleti, ideológiai, nemzetpolitikai eszméivel (Széchenyi-, Szekfű-követő önkritikus magatartásával, Makkai Sándor fémjelezete önvizsgálati, „magunk revíziója”-szerű gondolkodásmódjával) is rokonszenvezve (de bíráló véleményét a némelykori túlságos tudományoskodásról sem véka alá rejtve) szögezi le: „Figyelmesen és a részt vevő lelkiismeret lehető tárgyilagosságával mérlegre tettem a hangot, a neveket, a látásmódot és a célkitűzéseket: s bizonyára nem fogok csalódnai abban a véleményemben, hogy ennek a mostani *Hitel*nek a megjelenése a legfigyelemreméltóbb eredmény, amit a cselekvő erdélyi ifjúság az utóbbi években elért. (...) A csapat, ahogy így első jelentkezésre összeállt, szegény viszonyaink között is biztatónak mondható. Főképpen azt a törekvésüket találok szerencsésnek, hogy az erdélyi magyar szellem fiatalabb képviselőit lehetőleg tömörítsék (...) nem tudom eléggé kiemelni annak a fontosságát, hogy a lap tartalmánál is nagyobb jelentőségű a legszélesebb összefogás és a szellemi terület teljes felölelése. Ha a *Hitel* mostani gárdája hallgat az erdélyi magyar élet parancsaira, ha a feladatok égbe kiáltását két fülén keresztül ereszti az agyába, meg is fogja ezt cselekedni.” Mert – vonja le Tamási a végső következtetést minden áramlatra érvényesen – „közös a törhetetlen és céltudatos törekvés is, hogy az erdélyi magyar nép megmentésére kell sietni, és ezt a tömeget minél előbb gazdasági és szellemi életünk tengelyévé kell tenni. Mindenkinek a felelőssége rajta, hogy miképppen cselekszik.”

Ahogy az *Ábel*-trilógia, a *Jégtörő Mátyás*, a *Szülőföldem*, a novellák (s a színművek, az esszék) látványosan is kiteljesítették, a zenitre emelték Tamási pályáját a harmincas évek folyamán: mind ennek a programos szellemi-művészi értékkeremtésnek, magatartásnak, elhivatottságnak a tanúbizonyságai. A közösségi küldetéstudat; az organikus népi (természeti-kozmikus) világszemléletben gyökerező létbölcséleti harmóniaeszmény; az erdélyi és a Duna menti, Duna-völgyi népek konföderatív együvé tartozásának, egymás tiszteletének nemes ügye; a demokratikus szociális berendezkedés

igazságossága; a magyarság erkölcsi, lelki-szellemi alapon nyugvó nemzeti kohéziója és emberiségátváltó hivatása; regionalitás és egyetemesség szerves összefüggésrendje (az irodalomban is); – ezek a horizontok válnak az ő életművén keresztül az egész transzszilván kultúra mértékadó jellegzetességeivé.

A mindig a saját erejére utalt székelység – mintegy kárpótlásul mostoha sorsára – a szellem területén alakította ki életformáját, amelynek lényege „a mese, a dal, a ballada, a muzsika, a művészet, de még inkább: az íratlan szellemesség, mely szájról szájra, vérből vérbe szálló őshagyomány Székelyföldön” – vallja az író, s hogy az a jellegzetesség, amelyet ez az eredeti székely humor képvisel, a magyar irodalomnak is új színezete, sőt „legnagyobb kincse” lehet. „A nép élete gazdag és széles, Isten és a csillagok éppen úgy élnek benne, mint a valóságos lények. A népi író éppen ezért csak egyetemes arcú műveket bír alkotni”; „itt egy új világképről van szó. Ennek szerves elemei: az ember, a föld, melyen az ember él, és az Isten. E három tényezőnek kell benne lennie a népi irodalmi mű által alkotott új világképben” – definiálja ilyenféleképpen (is) a népiséget, amely tehát a világteljességre irányuló látásmódot, látókört jelent, s amelyben így eredendő szétszakíthatatlansággal (bármiféle mesterségeség nélkül) egységesül magyarság, keleti eredetűség, európaiság és univerzális emberség. (A nép „általánosan emberi, humanisztikus” jellemrajzi, alkati adottságainak voltaképpen aboriginális ontológiai, „teremtésrendi” státusa van: „Ennek magyarázata természetes: a nép úgy élt és úgy él – abban az ősi kapcsolatban a természettel és általában a világgal –, ahogy az Isten állítólag sok körültekintéssel teremtette az embert.”) A népi gondolat igazi elkötelezettjei így sohasem zárkóznak be valami pusztá egzotikumba, hanem épp ellenkezőleg, tradíció és modernség, realitás és látomás, ténylegesség és lehetőség összhangjával a személyiség és a közösség legtágabb érvényű antropológiai, spirituális, morális dimenzióit képesek megszólaltatni. Valóság és képzelet egésszé szervesülő szférái a „legősibb költői lélek” számára üzennek, s az érzéki és érzékfölötti, kézzelfogható és rituális, szent és profán létsíkok átfogó-harmonikus szemlélete olyan „adomány”, melyet a „leghívebben a nép őrzött meg”. Ősiség, népiség, egészelvű, teljességigényű emberi minőség: egymásból következő törvényszerűségek. Tamási nézetei tökéletes szinkronban vannak a modern etnológia, pszichológia, historiológia, Jung, Frye, Eliade vagy Németh László, Hamvas Béla legdöntőbb – a mitikus-archaikus örökség, az immanencia-transzcendencia-viszony metafizikai lényegproblémáira vonatkozó – kultúrfilozófiai, kultúrantropológiai, szellemtörténeti megállapításaival. S ebből a felfogásmódból meríti ars poeticájának legfőbb eszményeit: művészi színvonal és nemes tartalom, gondolat és művészi forma egymást feltételező kölcsönösségének ideálképzeteit. Mert eszmeiség és poétikus kifejezésforma „egységes eredetű a népiségben, mely rendet akar teremteni az emberi lélek egész területén”. A szabadversenyek korszak „az anyagi javak mohó megszerzésében és az anyagi hatalom féktelen vágyában mellőzte az igazság és az erkölcs szabályait”, s ezt az elviselhetetlen állapotot kell megváltoztatni az „erköl-

csős emberek” és az „öntudatos nemzetek” erejének segítségével. „Érzést akar újból a szív, gondolatot az elme és eszmét a lélek” – s ebből a vágyból sarjadt ki a népiség új irányzata, mely egyszerre világkép, ethosz, társadalom- és nemzetpolitikai célkitűzés, az ősvallási és a keresztény erkölcsi szempontokat a modern szociális és nemzeti igazságtétel eszközeivel társító szellemi és gyakorlati meggyőződés. „Mily tévedés volt a materiában látni az élet értelmét és olyan társadalomban élni, mely a teremtett világtól elszakadva nyüzsgös s amelyben az Isten sem érzi magát otthon” – fájjalja Tamási, paradox szerencsének tartva a nép bizonyos hátrahagyottságát és elkülönültségét, mert így most van miből – ebből az értékörző, a szellemi egészséget tartósító birodalomból (mondhatjuk: reservoir-ból; a „nemzeti közösségek minden lényeges alkotó elemét” magukban foglaló, egyszersmind egyetemesen eligazító jellemvonásokat, tulajdonságokat hordozó értékészletről; „az emberies erkölcsi erőknél és megtartó nemzeti érzésnek a legmegbízhatóbb kútforrásá”-ból) – újraépítkezni; Istennel, természetel, emberi közösséggel újárendezett lélekviszonyok között. Mert a kivezető út a lelkeségben, a kultúrában rejlik; abban, „ami bennünk Istenre emlékeztet”. (Ilyen magasrendűséget revelál már az organikus-természeti életforma földközelsége is: „egy faluról származott ember, aki nem vesztette el a földdel való szerves kapcsolat érzését, sohasem lehet annyira lelke aljáig romlott, mint az ellentétes embertípus.” Az eltávolodással, a gyökértelenséggel szemben aki „hű marad a földhöz, az megmarad” – fogalmazza *Föld és lélek* című alapművében Carl Gustav Jung is.) Az újrafelfedezetten létbölcseleti fundamentumokból táplálkozó (lelkületi, etikai, esztétikai) népiség így azután pedig bizonyosan megalapozhatja a nemzeti újjászületést és újjáéledést, mert az emberi kultúra legtermészetesebb és legtermékenyebb kerete az etnikai-nyelvi kollektivitás, identitás- és hagyományközösség: a nemzet. Az emberlét alapja, a kultúra közösséget feltételez, a nemzet kultúráját és viszont – sorakoznak az efféle (s egyébként a leghitelesebb mai, modern identitásfilozófiák alaptéziseivel, a szimbolikus értelemvilágként működő kultúrközösségek létmódját vizsgáló elméleti kultúratudományok axiómáival egybecsengő) felismerések. „Az emberiség, mint gyakorlati közösség, csupán illúzió: egyedül a nemzeti közösség az, amelyből és amelyre építeni lehet. Az emberiség eszme csupán, mely él és mindig élni fog az emberi lélekben, de ezt az eszmét igazán szolgálja csak az tudja, aki maradandó formában fejezi ki nemzetének építő erőit” – hangzik a kristályossá tömörített vezérelv a bárminemű és minden nációra érvényes sajátos nemzeti minőség egyetemes értékrangjáról, s az egyetemes emberiségkultúrához éppen sajátosságában való autentikus hozzájárulásáról. „Nemzeti eszme tehát a népiség? Igen, mert derűs és egészséges magyart akar; ilyen magyarokból igazságos társadalmat; és a társadalom fölé nemzetet, melyet minden magyar a magáénak érezhet, mint a csillagos eget.”

Népiség és magyarság, szociális és nemzeti érdekek hiteles egyeztetési kísérlete: ez a nehéz konkrét történelmi szerep várt Tamásira is, mint általában a népi írói mozgalomra és a nemzeti felelősséget érző írástudókra, értelmiségiekre, illetve a kicsinyes,

kizárólagos osztályszempontokon felülemelkedő társadalmi rétegekre, csoportokra. A nevezetes 1937-es Vásárhelyi Találkozó szervezőjeként és elnökeként is váltig azt hangsúlyozza, hogy a nemzeti megmaradás záloga a különféle világnézeti, osztály-, párt- vagy felekezeti részérdekeket („osztályharcmentesen”) összehangoló cselekvési program kialakítása; mert „erkölcsi törvény együvé tartozni azoknak, akik egyazon nyelvet beszélnek és egyazon nép gyermekei”. A radikális reform társadalomképe és politikai stratégiája (hogy a jövőndő magyar élet középpontjába a népi erőket kell helyezni, ami elsősorban „demokratikus földreformot, általános és titkos választójogot, a népet szolgáló és belőle eredő művelődési politikát és a népi tömegeket igazán képviselő kormányzati berendezkedést jelent”), a társadalomátalakítás perspektívája nem hatálytalaníthatja az összefogás, az összetartozás igényét, a nemzeti egység vágyát és szükségletét – az együttes önvédelemmel (ha más „világnézeti különbség nélkül egyaránt részt vesz a mi népünk sanyargatásában, akkor nekünk is egyetemlegesen s világnézeti különbség nélkül kell védekeznünk”) és az összeegyeztetett érdekérvényesítéssel biztosítva a veszélyeztetett erdélyi magyarság fennmaradását is. („Nincs más gondolatunk, mint az erdélyi magyarság egységének és öntudatának ápolása”; az „összekötő kapcsok” pedig „leginkább a nemzetiségi érdekek és a kultúra síkján” található meg.) Az igazi író, aki mindig előbb jár, mint a politika (mert általában érzékenyebben reagál mindenre, ami az embert érinti), saját népközösségének ügyét is a legtágasabb perspektívából szemléli és ítéli meg. Ezért tekinti a társadalom rétegződő vertikumát is szerves képződménynek (amelyben – metaforikusan kifejezve – a föld a magyar / Erdélyben az erdélyi/föld, a gyökér a történelem, a törzs a magyar nép, az ágazat a törzs fölött örökődő, tanult értelmiség, s a rügy az ifjúság), ezért érez, kötelességszerűen, folytonos és elháríthatatlan felelősséget egész nemzete sorsáért (hiszen „lelkiismerete és nemzete előtt nemcsak azért felelős, amit írásban és szóban hirdet, hanem azért is, amit mások az ő hallgatása fölött népével cselekednek”). S ezért értékelheti nagyra Németh László bátor és kritikus – bár szerinte is talán túlságosan komor-pesszimista, olykor „halálszagú” – sorsprobléma-vizsgáló erdélyi útirajzát, mert benne a lét-nemlét végső dilemmái, kétségei feszülnek, az erdélyi magyar néptörödek életesélyeinek és életkilátásainak a kérdésessége vetődik fel; Németh László „az erdélyi kérdést is olyan szigorúsággal kezeli, amilyennel az életnek és a halálnak a kérdéseit szokták” – szögezi le, ő maga rendíthetetlenül bízva népének életképességében, tehát tagadva a pusztulás végzetszerűségét. (Az útinapló fogadtatásának válogatott korabeli és utókori dokumentumanyagát ld.: Németh László: *Magyarok Romániában – Az útirajz és a vita*, szerk. Nagy Pál, Marosvásárhely, Mentor, 2001.)

Tamási Áron számára feltétlen kiindulópont a Németh László szerint is a „világvégére” rekesztett székelység; a „szegény gazdálkodók”, de őseik nyomán „afféle küszködő szabad emberek” közössége. A Székelyföld a modern népiség forrása, mert „ennek a népnek érzékeny idegrendszere, gazdag kedélyállapota és látásmódja a legigényesebb

szellemet hordozza az egész magyar nyelvterületen” – hirdeti, s hogy a népiségben és hagyományban önmagából merítő („formájában klasszikus ízű, tartalmában hagyományörző, minőségében igényes”) Erdély viszonylagos önállósága mégsem az elkülönüléshez vezet. A székelység olyan sajátos színezete a magyarságnak, mint a palóc vagy bármely más belső népcsoport („székelyek ők, vagyis végvári magyarok”); a magyarság természetszerű táji, nép- és földrajzi tagolódása, összetettsége minőségi sokszínűséget és értékgazdagságot jelent. „Természetes, hogy egy nemzet szelleme a maga életén belül is színes: népcsoportok, táj és mindennapi egymásrautaltság szerint”; „erdélyi lélek nincs”, „csak egyetemes magyar lélek”, tájak szerinti színeződések, s „a magyar léleknek erdélyi elszíneződése”, jellegzetes meg gondoltsággal, hagyománytisztelettel, emberieséggel, közösségi öntudattal és beidegződésekkel dúsan („a hegyek között élő emberek mindig éberebbek”); az erdélyi irodalom is magyar irodalom, „amelyben elvegyülnek az erdélyi színek”, de „minden eszközzel támogatni kellene, hogy ezek a színek igenis megmaradjanak”. S a horizontális változatosság, a (szürkeségellenes) mozaikos jelleg („egy képbe összefoglalni, elrendezni különböző színeket, hogy harmonikus hatást keltsen”) törvényszerűen azt az egységet erősíti, amelyet képtelenség mesterségesen darabokra szakítani, erőszakos határokkal szétszabdalni: az egységes és átfogó nemzeti önazonosságot. „Vallom és hirdetem és mindig hirdetni fogom” – nyomatékosítja Tamási Áron –, hogy „az országhatárok felett van egy lelki és szellemi egység, egy erkölcsi közösség, amely a világon szétszórtan élő magyarokat egybekapcsolja és lelki impériumban egyesíti”. A visszagyökereztetett és a nemzeti élet egyetemében szétterjesztett (minden osztályt, réteget átható és egymásba ölelő) népiség a szülőföldi és nemzeti identitástudat legautentikusabb forrása, az otthonosság és bensőségerzet valódi fenntartója; „egy helyen meg kell állni, meg kell kapaszkodni és nem lehet lelki gondoskodással beborítani az egész világot. Egy helyen kell lemenni a mélységbe, s innen a magasságba” – összegezi ezt Tamási egyszerre fogalmi és metaforikus tisztasággal, eszmei világossággal és sugallatos-érzékletes képiességgel. Pontosan egybehangzóan a Németh László-féle egyik axiómával: „mennél mélyebben vagyok magyar, annál igazabban vagyok ember.”

Mivel Tamási szerint kisebbségi sorban, „idegen uralom alatt élni az ember meggyalázásának egyik neme”, s „emberi művelődés és az ősök ezeréves véráldozata árán örök magyar föld Erdély”, ezért 1940-ben lelkes örömmel fogadta Észak-Erdély visszacsatolását Magyarországhoz; „az igazságot is meg lehet szokni” – nyilatkozta a „hazatérés” napjaiban (miközben fájlalta a „teljes ünnep” elmaradását, a Bethlen Gábor-i egységes Erdély „kettőbe vágását”). „Gond és reménység” közepette – az erdélyi sajátosságokat az összmagyarságon belül is féltve óvni és őrizni kívánva az új (és minden) körülmények között – várta aztán a háború végét, feladatul tűzve ki „az egységes és igazságos nemzeti társadalom” megteremtését – amikor „a békés nemzeti építésben is egy szív, egy lélekké válik a magyarság” –, mert magunkra utaltságunkban „egyedül rajtunk fog

múltni további sorsunk”. A két fő feladat, hogy „a Magyar Szent Korona országát helyreállítsuk és minden ellenséggel szemben megvédjük”, s hogy „ebben a helyreállított magyar hazában, majd a háború után, igazságos rendet teremtsünk”. Ehelyett azonban totális vereség, idegen (szovjet) megszállás, újabb trianonista országcsönkítés, gyarmati kiszolgáltatottság, nemzetgyilkos kommunista diktatúra következett. Tamásinak ’44-ben Erdélyből menekülnie kellett, Budapesten telepedett le, s a mégis bizakodó kezdeti rövid koalíciós időben még tiszteletbeli országgyűlési tag is lett, sőt – parasztpárti javaslatra – esetleges minisztersége is szóba került. ’48–49-től azután csaknem fél évtizedre elnémították, kiszorították az irodalmi életből, s itt is – mint Romániában, ahol könyvei szintén nem jelenhettek meg (ott évtizedekig, a hatvanas évek végéig) – a „nacionalizmus” és a „miszticizmus” vádjával bélyegezték meg és taszították tényleges nyomorba, szegénységbe; szülőhazájába sem utazhatott egy bő évtizedig.

1956 reményteli pillanataiban azonban újra a közügyek élére állt. Veres Péter elnöksége mellett az Írószövetség társelnöke lett, képviselte az írókat a szervezetek sokaságát összefogó Magyar Értelmiségiek Forradalmi Tanácsában, s szervezkedett az újraalakuló Parasztpárt ügyeiben is. Október 26-án a rádióban felolvasta *Magyar Fohász* című írását, amely a hagyományainkat „elferdítő”, a természetünket „gúzsba kötő”, hamis és igaztalan korszak után a magunk emberi és nemzeti formái szerinti élet igényét hangsúlyoztatja, „a társadalmi demokrácia és a nemzeti függetlenség” követelményét: „Ezt a formát, kormányzás dolgában, egy nemzeti kormány tudná a nép akarásával megtölteni; a művelődés szellemével pedig a magyar léleknek azok a mesterei, akik az elmúlt évtized alatt is a nép hűségében éltek.” „Az idők gyógyító lázában él a magyar”, s méltó életünkért „a történelemhez fohászunkodunk” – fogalmazódik e kiáltványban, amely november 2-án, az *Irodalmi Újságnak* („A Magyar Írók Lapja”-nak) abban a korszakos jelentőségű forradalmi számában jelent meg, amelyben többek között Németh László esszéje, az *Emelkedő nemzet*, Illyés Gyula poémája, az *Egy mondat a zsarnokságról* vagy Tamási Lajos költeménye, a *Piros a vér a pesti utcán* is. Az ugyancsak november 2-án (Féja Géza főszerkesztő megjelölésével) napvilágot látott *Új Magyarországnak* – „A Petőfi Párt (Nemzeti Parasztpárt) Napilapja”-ban – pedig (Németh László, Sinka István, Veres Péter, Püski Sándor, Farkas Ferenc, Kovács Béla és mások megnyilatkozásai mellett), *Tiszta beszéd* című deklarációjában szintén leszögezi Tamási, hogy „a nemzeti forradalom történelmi igazsága” és az egységes nép, a nemzet egysége mellett kötelezte el magát.

A szabadságharc vérbe fojtása, a szovjet invázió aztán természetesen őt is mélységesen megdöbentette. November 4-én reggel a rádióban hallotta – Háry Gyula hangján – az írók segélykiáltását: „Itt a Magyar Írók Szövetsége. A világ minden írójához, tudósához, minden írószövetségéhez, akadémiájához, tudományos egyesületéhez, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért. (...) Segítsetek Magyarországon! Segítsetek a magyar népen! Segítsetek a magyar írókon, munkásokon, parasztokon, értelmiségi

dolgozókon! Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!” Naplójában kétségbeesetten és megrendítő közelképekben örökíti meg a szörnyű időket, ahogyan az oroszok „mindent megszállnak” és eltipornak, és mindenütt szívszorító a látvány: férfiak, fiatalok, nyolctizenkét éves gyermekek holtteste az utcákon, síró özvegyek, árvák, egy halott diákot nemzeti zászlóval, virággal borítanak be, véres sapkáját körülhordozzák a városban; egy „anya gyermekét vezette, másikat az ölében. Férje meghalt a szabadságharc alatt. Észbontóan kiabált, hogy elvesztette férjét, öljék meg hát őket is. A tankok elé állt, elgázolták.” (S egy csúfondáros jelenet: „Mondják, hogy a Keleti pályaudvarnál egy táblát kötöttek a kutya nyakába. A táblán: 'Nekünk sem kell a kormány.' A rendőrök (karhatalmiak) üldözték a táblák miatt a kutyákat.”) Közben társaival együtt egyfolytában gyűlésezik, tanácskozik, határozatokat hoz, tankoktól körülvéve is szervezi az írók, értelmiségiek, nemzeti politikusok ellenálló utóvédharcát, írói küldöttség tagjaként részt vesz az indiai nagykövettel folytatott tárgyaláson, bízva annak közvetítő szerepében, egy szintén közvetítő szerepű (mert vitathatatlan erkölcsi személyiségekből álló, morálisan mértékadó) Nemzeti Főtanács felállítását tervezgetik, próbálják letartóztatott társaik szabadon bocsátását elérni, és így tovább. December 2-án megfogalmazza a *Gond és Hitvallás* szövegét, amely hitet tesz a legázolt forradalom összes szentnek tartott eszménye mellett, s ezt az Írószövetség elnöksége és 28-án a zsúfolt taggyűlés is közakarattal, lényegében közfelkiáltással a saját hivatalos elvi proklamációjává, kollektív vallomásává emeli. Szétküldik a sajtónak is, de a bosszúszomjas megtorlások légkörében már nem kerülhet nyilvánosságra; évtizedekig csak kéziratban másolva terjed. Tamási mindvégig hű marad ennek szellemiségéhez, történelmi távlatú erkölcsi és eszmei álláspontként védi és vállalja akkor is, amikor 1957 folyamán többszöri beidézésrel vallatják és felelősségre vonják ez ügyben is a rendőrségen, a hírhedt Gyorskocsi utcában – és ellenállást szító, „káros nacionalista és szovjetellenes” tartalmúnak ítélik az örökérvényű állásfoglalásról tanúskodó nyilatkozatot. „Egy ezredév alatt sok zivatar verte nemzetünket, de a zivatarok borújában is két fény mindig hű maradt hozzá. Az egyik a nemzet csillaga, mely vészek idején is áttört fényével a homályon, a másik pedig virrasztó költőink fákyafénye, mely a magyarság számára ma is tanítás” – kezdődik az állásfoglalás, majd azt ecseteli, hogy hogyan állunk itt „az októberi szabadságharc véres halmán, melyet egy nép reménye ostromolt”, egy népé, amely idegen és zsarnoki kényszer alatt szenvedett, történelmi sebei kiújulván, s a nemzeti függetlensége elveszvéen; s igaztalan sorsában hogyan vágyódott, áhítozott gyógyulni és nemzetté lenni. „A nemzeti függetlenség és a társadalmi rend demokratikus felépítése”: ez a magyarság egészséges vágya – szól a Petőfiék forradalmára is utaló összegzés, majd végül így a fogadalom, a közös credo: „Hűséget fogadunk a zászló előtt, mely jelezte nekünk, hogy a nép forradalmi egységéből a nemzet újjászületett. Ebben a hűségben hitvallásunk alapján gondozni és védeni fogjuk a magyarság szellemét. Erkölcs legyen a munkánk talpköve, műveinkben pedig találjon értelmet és formát a nép alkotóereje, az emberség

és eszméivel a kor. Egyedül így leszünk méltók a nagy elődökhöz, és egyedül így válhatunk a későbbi nemzedékek érdemes őseivé.”

A többiekkel együtt Tamási is betartotta ígéretét. Példává és tanítássá lett. Igaza volt és van abban is, hogy aki „embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas”. Sütő András szavaival: „Tamási Áron minden idők legnagyobb magyar íróinak nem túl népes csoportjában foglalta el végleges helyét”; s „ha boldoggá avatná őt a római pápa, csodatételeinek igazolói, az olvasók, jelentkeznének számosan”. Mert a magyar irodalom tüneményszerű prózaköltője, az „otthonteremtés író-szószóelője”, Tamási Áron – Czine Mihály szerint is – hőseivel is azt példázza, hogy miként „kell élni minden időben, még a setétségben is sugarasan, csillagosan”. Hittel a harcban és reménnyel a bajban.

Irodalom

CZINE Mihály: *Bölcső és Írás; Tamási Áron vonzásában*. In: uő: *Nép és irodalom I–II*.

Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981. I. 285–292.; 293–304.

KÁNTOR Lajos: *Vallani és vállalni*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1984.

KÁNYÁDI Sándor: *Az Ábel megfilmesítéséről*. Magyar Napló, 2006/6. 7–9.

NÉMETH László: *A költő és faluja*. In: uő: *Két nemzedék*. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970. 544–547.

NÉMETH László: *A fenomén marad nekem mindig...* In: uő: *Utolsó széttekintés*. Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980. 851–854.

SIPOS Lajos: *Tamási Áron*. Bp., Elektra Kiadóház, 2006.

SÜTŐ András: *Tamási Áron végleges hazajöveteléről*. In: *Hargita Kalendárium 1997*.

Szerk. FERENCZ Imre. Csíkszereda, Hargita Népe Kiadó, 1997. 45–47.

SÜTŐ András: *„Emberek! Mind magyarok vagyunk!” – Tamási Áron 100. születésnapjára*. In: uő: *Erdélyi változatlanóságok*. Debrecen, Kossuth Egyetemi kiadó, 2001. 142–147.

SZÁSZ István Tas: *Beszédes hallgatás*. Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó, 2007.

TAMÁSI Áron: *Gondolat és árvaság*. Bp., Palatinus Könyvek, 2000.

TAMÁSI Áron: *Szellemi őrség*. Bp., Új Palatinus Könyvesház, 2001.

TAMÁSI Áron: *Emberi szavak*. Bp., Új Palatinus Könyvesház, 2003.

Gittai István

Haiku

Por ül a lakkcipőn.
Nincsen mehetnékje.
Függöny se legyen.

Valameddig

Ó, az a sok ezer haszontalan óra,
temérdek időpazarolás,
az a fecsérő játék lebegtetne még,
verébcsviten, valameddig.

Egy másik nemzedék

Kíváncsivá tesz a hajnal,
és elbódít a hársillat.
Keltében enyém is a nap.

Elakad hangom, tutajom
attól, amit látva látok
az ablak üvege mögött.

Nekiük, miként nekem is
jobb, ha behunyam szememet,
s visszakoandom a teraszról.

Karambol után

Fekszem a roncsok alatt.
Ahogy sejtet e mondat,
lúktet ütőerem is.
Lassan alvad a vérem.
Hamis illúzióim,
mint a szirénahangok,
sorra elmaradoznak.
Hát ilyen egyszerű ez.

Minapi epizód

Önkéntelenül repesett,
táncot lejtett, rögtönzött,
majd két pici tenyerével
szemérmesen eltakarta
az arcát, mint aki szégyell
előttem nagyon valamit.

Azóta égen és földön
keresem hajlama nyomát,
mely mértéktartásra inthet
egy elfogult nagyapót is.

Érzelmes memória

Kemencében sült a kalács.
Kellemes illata zengett.
Gyerkcő csak nyelte a nyálát.
Most hálás emlékezete.

Születésnapom ürügén

Hatvanöt éve születtem.
Regélik, hogy akkor Apám
tízliteres demizsonnal
kiállott a kapu elé,
s ott boldog-boldogtalannak
kínálgatta pálinkáját
világra jöttöm ürügén.
Ennyit a férfi örömről.

Anyámnak az első voltam.
Ama ó esztendei perc,
óra, utolsó vígnap úgy, akként
rögzült emlékezetébe,
mint a bába koronája.
Később, hasadt tudatával
becézett, folyton hazavárt.
Ennyit a szeretetéről.

Bal lábbal kelvén

Elhatalmasodik,
mély árokba taszít
a pirkadati köd.
Mivel szemtanú nincs,
következmény nélkül
cserben hagy, elinal
az ebadta pára.

Kezem, lábam zsibbadt,
bőröm érzéketlen.
Halvány fogalmam sincs,
hogy mi tart életben.
Vélhetően hosszú,
macerás heteknek
nézek itt elébe.

Arctalan hatalom

Fagyöngy, bürök, parlagfű,
búzamoly, krumplibogár,
kullancs és hörcsög-horda
dézsmálja, lopja, szívja
életerőnket, a napfényt.

Lassan, de biztosan nől,
vastagszik a suhángunk,
beérik üthetnékünk,
és szétloccsan a tályog,
melynél nincsen e földön
dögszagúbb, förtelmesebb.

Önhibás baleset

Az, ami várható,
be is következik.
A könyökkel levért
üveg összetörik
s átszűrődik zaja
a hófehér falon,
amelyen néhány friss
bíborcsepp gyöngyözik.

Helyszínelők jönnek
kénsárga szalaggal,
s lezárják a kaput.
Kíváncsi, kotnyeles,
valahány kint reked.
Igen magasra hág
némely találgatás.
Nincsen rá jó szavam.
Maradjunk ennyiben.

Pataki István

búcsú

ne keressetek ne várjatok
nincs érkezés csak az út

az ég néha zizzen
engem lapozgat az isten

havazásban

kotrom a járdát
kavar és fúj
el tetszik engedni? –szól
egy menyét derekú

ó kerülj csak elélem te remegő
Jobbra balra négyet rezgő
két fél sütőtöknyi dombormű

engedlek én
szírom esőben
levél hullásban
míg jön az újabb tél
utánad bámul meredten
a seprőnyél

visznek engem

visznek engem valakik visznek
visznek titoknak tagadott hírnek
visznek engem nem érzik lángom
visznek engem havatlan tájon
visznek engem nem látják fényem
nem értik lobogó lényem
visznek engem szikrázó szánon
madarak lógnak megcsonkolt fákon

visznek engem
visznek a csendben
vérezik az ég
jajdul az isten

fejesek

1.
legalább valami saját is fájjon
ezen az elorzott tájon

2.
mondják
a dicsőség fejembe szálla

igen
van benne leszállópálya

hang

legmélyen legbelül
rejtőzik elmerül

legmélyen legbelül
valami istenül

gitáron

a költőre nem figyel már senki sem
koponyáját kiszegzi a semmire
legyek dongják köpködik a szép fejét
arrajáró belevágja fejszéjét

lehet a sors még ennél is durvább:
kihaltak az irodalmi kúrvák

a költőre nem figyel már senki sem
elhallgat mint szárnyaszegett nemzete
s elhallgatják hej pedig ő üzenne
lobot vetne örökfényű tűszeme

lehet a sors még ennél is durvább:
kihaltak az irodalmi kúrvák

a költőre nem figyel már senki sem
ereje sincs átkelni a nagyvízen
roskaszta a némaságnak keresztje
isten karján feküdne már meredten

lehet a sors még ennél is durvább:
kihaltak az irodalmi kúrvák

a Kösmő partján

ahány karót már kivágtam
hej ha nindhez ebet kötnék
nem csaholna körülöttem
ez a veszett kutyanépség

tanulság

legnagyobb csínytevésem:
éltem
s lett büntetésem:
létem

Lengyel János

Rossz vers

Mint Prága felől
Kárpátok alján
– Bohémia,
Lelkében háborog
Az ember,
Poharában békés itala.

Másokat vádol ajkunk,
Szánalmat forgácsol szava.
Miközben vermünket
Ássuk,
Izmainkat feszíti
Ásó, lapát, kapa.

Magyar szót szánunk
Agyarral,
Döfni, marni, átkozni
A jelent.
Egyre kevesb ki tudja,
Magyarnak lenni
Mit jelent.

Mi rosszkor születtünk
Orosz korban,
Rossz helyen.
Egyesek halált vedelnek,
Mások élnek
– Korhelyen.

Beregszászi utcák

Ember jár a kocsmákban
Ukrán színű kucsmában,
Magyar szíve megdobban,
Szomjas ajka megtorpan.

Inni kéne némi bort,
Léttel élni ezt a kort.
Elme, baját hordozza,
Szakadt vásznát foltozza.

Ember jár a tócsákon,
Beregszászi utcákon.
Fáradt arcán szürke múlt
Jelene is megfakult.

Hegyek lábán otthona
Ősi honán korona.
Fenyves erdő illata,
Kárpátoki kis haza.

Bizonytalan

*arcomra szállva verdes
fekete szárnyú gondolat
ha nem lehetek önmagam
égessen szégyen büntudat*

*egy vagyok már a sok között
bujdosni ítélt hontalan
mégbenít máris nyomorom
szép holnapom bizonytalan*

*az én istenem arctalan
festhet hajnal fölém eget
nem jön tőle segedelem
rám szakad a földmennyezet*

Aki nincsen sehhol

Van, aki elmegy,
És mégis marad.
Képzeli, lépked,
Úgy véli – szabad!

Gazdagnak látod,
Mert messzire jut,
Irigyled sorsát,
S ő előled fut!

Van, aki marad,
Mégsincs sehhol.
Nem látszik arca,
Elfedi a kor.

Egyhelyben lohol
Csak örli magát,
Pőre szívére
Nem jut kabát.

Van, aki nincsen,
S utadba kerül,
Megszólít mégis
Lelkeden belül.

Elgyengült hited,
Irgalmat remél,
Fáról lehulló
Elaszott levél.

Van, aki szólít,
Nem hallod szavát
Keresztről beszél,
Legyőzve halált.

Vérével törölt
Életed vétke,
Szívedbe ömlő
Mennyei béke.

Voltam

Apám zsidó volt,
Anyám meg rasszista
Voltam kommunista,
Később meg fasiszta.
Én mindig maradtam,
Az is, aki mondta.

Születtem szépnek
Máskor meg csúfnak.
Élőnek, erősnek,
Gyengének, halottnak.
Taposok fejeken,
Engem is taposnak.

Voltam eminens,
Buktam női testre.
Korhely álmodó,
Reggel jött az este,
Égjáró szárnyaim
Rövidre nyelve.

Voltam ruszki, ukrán,
Meg szovjet legenda,
Szálka a szemekben,
Máskor meg gerenda.
A nyelvem magyaros,
Keleti eszperenda.

Csontos Márta

A kötelességvállalás, mint a küldetéstudat attribútuma

Reményik Sándor *A műhelyből* ciklusában

„Kötelesség: Te mázsás Kanti szó !
Élőnek élet elixirje vagy,
S a haldoklónak is – injekció
Kötelesség, Te mázsás Kanti szó,
Csak Te ne hagyj el, te maradj velem,
Áltass, hogy tennem *kell*, amit teszek”¹

Így jelöli meg küldetéses feladatát Reményik Sándor *A műhelyből* kötetben 1924-ben. A ciklus értékelésében a kortárs Makkai Sándor úgy fogalmaz, hogy a költő „a saját lelkét rendeli alá egy kínokban és gyönyörökben égő, önmagát tépő és vándoló, saát sebeiben elmélyedő és maga-magát felszakító, szemléltető áldozattá.”²

Reményik a Trianon utáni kilátástalanság élethelyzetében a hazájáért minden áldozatot vállaló „lámpagyújtogatóvá” válik, karaktere és életszemlélete művészetté nemesítésével örökre a „hívó lelkeség és a hazaszeretet”³ szimbólumává magasodik.

A különféle tényezők együtthatásának felismerésével tudja, „...történelmi érzék nélkül nincs előrelátás és megfontolás, nincs jóakarát és közös munkára való hajlandóság, se kímélet sem megbocsájtás. S ha mindez nincs, akkor hiányzik az egyéni élet céltudatos irányítása, a másokkal való együttélés békéjének bizonyítéka, az együttes munka lehetősége.”⁴

Reményik első kötetében, a *Fagyöngyök*ben az „erdélyi gondolat elsősorban természeti szépségeiben ismer magára”

A Petőfi harcos hangvételét idéző *Végvári versek* (1918–21) néhány évvel később elemi erővel szólnak a magyarságot féltő nép nyelvén.

A Végvári korszak után keletkezett verseiben már nem a harcos, tettekre buzdító agitátor hangján szól. Már nem gondolja, hogy az irodalom fegyverével alakíthatja a politikát, inkább visszalép a rá annyira jellemző kontemplatív szerepkörbe.

¹ REMÉNYIK Sándor, *Összes versei*, első kötet, Auktor Kiadó, Kötelesség, Budapest, 2000.

² MAKKAI Sándor, *A költő prófétasága*, Pásztortűz, 1932. november 15. 320.

³ BARLAY Ö. Szabolcs, „Magunkba le”, Reményik Sándor, PPEK, a Prohászka Baráti Kör Kiadványa = *Magyarságunk* 11.

⁴ VISONTAY SZ. Mihály, *Történelmi érték*, Pásztortűz, 1922. szept. 9. 298.

Ugyanakkor költészetében megkezdődik a nemzetmentő és nemzetépítő törekvés, ahogy dr. György Lajos írja a Vécsei „Helikonban, „A csüggedést felváltotta a munkára hívó kötelességtudat.”⁵

Az 1924-ben keltezett *A műhelyből* kötet számos versében ad hangot szolgálata és szerepvállalása fontosságának, melyet így fogalmaz meg a *Mindennapi kenyér* című versében.

„Kenyer vagyok, mindennapi kenyér,
Ha tollat fogok: kenyeret szelek,
Kellek tudom. Kellek nap-nap után.”⁶

Reményik kontemplatív-analitikus verseiben a lélek belső élményeit vetíti ki a külvilágra, olyan módon, hogy megerősítse magában az eszmét, mely egyfajta belső szükségszerűség a tenniakarásban.

A „jobbik énje tiszta lángja” akar lenni, aki „ott ég mindenki asztalán” Az elkötelezettség intenciója legtisztábban a *Gát* című versében jelenik meg, erkölcsi célzattal rajzol parabolikus ívet.

„Állok – és nem ingat semmi csáb.
Se gúny, se gyűlölet, se szeretet.
Én végigjátszom ezt a szerepet.”⁷

Pomogáts Béla megfogalmazásában, e versek, „egy szenvedélyes találkozást és a megbékélést kereső rezignáció között kialakuló érzelmi térben adtak számot a költő egyéni és közösségi gyötrelmeiről”⁸, melyekben összefogásra szólítja fel azokat, akiknek sorsa az erdélyi helyzetben oly bizonytalan.

Reményik olvasottsága, érdeklődése filozófiai ismereteket tételez. Jogi tanulmányai során került kapcsolatba olyan elméletekkel, melyek meghatározók voltak életszemlélete kialakításában.

Egyetemi tanulmányai során ismerkedett meg Kant filozófiájával, s magára nézve kötelezőnek érezte azt a megállapítást, mely szerint az erkölcsi törvény jelentősége éppen abban rejlik, hogy vágyainkon és hajlamainkon felülemelkedve képesek vagyunk tisztán morális ösztönzésre cselekedni. Ez a kategorikus imperatívusz olyan erkölcsi parancs, melyet az emberi akarattól független erő határoz meg.

⁵ Dr. GYÖRGY Lajos, Vécsei „Helikon”, Pásztortűz, 1926. aug. 1. 359.

⁶ vö. REMÉNYIK Sándor összes versei, első kötet = *Mindennapi kenyér* 199.

⁷ uo. 212.

⁸ POMOGÁTS Béla, *Egy eszme indul*, Reményik Sándor arcképéhez = Végvéri versek, Kairosz Kiadó, 2011, 38.

A közös célért való munkálkodás lángot gyújt lelkében, belőle nyernek világságot, mert „A kuszaságban én vagyok a rend,/ A zord márványban angyaloknak képe./ Lettem. Vagyok királyi üzenet”.⁹

Kanti értelemben, a szabadságot e felelősség törvénye által megszépítve képzelte el. A kötelesség számára az egyetlen lehetőség az értelmes életre, akkor „nem számít az öröm, s a fájdalom”, a dal „misszió”.

Az Erdélyben maradást a maga számára kötelezőnek tekintette, akkor is, amikor „megfélemlítve, demoralizálva és magába süppedve várta Erdélyben a magyarság a holnapot.”¹⁰ Az erkölcsi motivációk működése nem problémamentes, hiszen az egyén boldogságkeresése, önös érdekei folyamatosan konfliktushelyzetet gerjesztenek.

Reményik Somló Bódog jogbölcseleti óráit hallgatta, s itt ismerkedett meg Böhm Károly filozófiai nézeteivel. Az újkantiánus Böhm¹¹, aki azt hirdette, hogy azért kell szabadnak lenni, hogy a kötelességek teljesíthetők legyenek, felébresztette Reményik érdeklődését.

Reményik meg is említi *Esztétikai és etikai értékek* című, Csiki Endrének írt elmélkedésében Böhm nevét. „...ami az embert fizikai, érzéki létében érinti, önmagát mint szellem kifejezi és megjelenik a világban mint önmagának célja. „Ön-érték”, ahogyan Böhm Károly a kolozsvári egyetem filozófiaprofesszora a maga értékelméletében megállapította.”¹²

Böhm és Reményik egyetértettek abban, hogy a küldetést teljesítő költőnek, akárcsak a filozófusnak, nem családjá és barátai sorsáért kell aggódnia, hanem az igazságért kell küzdenie. Nem új keletű ez az álláspont, már Epiktétosz is hangsúlyozta, hogy az olyan ember, akinek küldetése van, éljen nőtlenül hivatásának.¹³

Bölcseleti érvekkel könnyebb megérteni, miért képes mellőzni az egyéni boldogságot, miért tudja szinte fanatikusán hangsúlyozni, hogy kötelességét annak a szabadságnak a birtokában teljesítheti, mely mentes a személyekhez köthető elkötelezettségektől, nincs szüksége a magánélet mikrovilágára, melyben nem tudja lényét a közösség érdekeiért reprodukálni.

⁹ REMÉNYIK Sándor összes versei, első kötet = *Forma* 22

¹⁰ SZENTIMREI Jenő, *Erdély írói, Arcképsorozat*, Reményik Sándor Híd, 1927. 5. 100.

¹¹ BÖHM Károly beszercebányai születésű filozófus, teológiai, lélektani és filozófiatörténeti tanulmányokat folytat Pozsonyban. A *Philosophiai Szemle* szerkesztője, fő műve *Az ember és világa* több kötetben. Filozófiájának lényege szerint azért kell szabadnak lenni, hogy a kötelességek teljesíthetők legyenek. Reményik 21 éves volt, amikor Böhm meghalt, tehát tanulmányai során bizonyára hallott munkásságáról. Vö. UNGVÁRI Zrinyi Imre Öntételezés és értéktudat, Böhm Károly filozófiája, Pro Philosophia, Kolozsvár–Szeged, 2002.

¹² REMÉNYIK Sándor, *Kézszerítés*, Gondolatok a költészetről = *Karcolatok a poézisről*, Polis-Luther Kiadók, Kolozsvár–Budapest, 2007. 388.

¹³ Vö. EPIKTÉTOSZ beszélgetései. A szabadságról. Sztoikus etikai analógia, Gondolat Kiadó, 1983. 73–99.

Még további kutatást igényel, hogy a költő az életében keletkezett hiátus betöltésére miként tudta a tiszta ész az akaratot úgy motiválni, hogy prófétai küldetését tekintse élete primordiális vezérelvének.

Az önszeretet is lehet önzés nélküli kötelesség, mely úgy motivál a feladatok teljesítésében, hogy egyidejűleg alkalmasabbak legyünk mások szolgálatára is, tehát *pártatlan* szeretetre szólít fel minden ember iránt.¹⁴

Megrázó, vallomások sorait idézem az 1922 márciusában született *Mi marad meg* című versből.

„A hivatottak sokan vannak,
A választottak kevesen.

Egy ügyet védtem az utolsó csepp vérig.
Mit érdekelnek korok, emberek.
S hogy meddig emlegetik nevemet,
És meddig élek énekesek ajkán.”¹⁵

Barlay Ö. Szabolcs azt mondja, hogy ez a vers „felér egy sorsanalízissel”.¹⁶

A küldetést pedig a költő úgy vállalja, mint Krisztus a keresztest, melyet az Atya akaratából vitt.

A kollektív élni akarás magatartásformáját öltötte magára Reményik Sándor, melyben sikerült személyes céljait úgy alárendelni, hogy küldetését olyan kötelességnek tekinti, mely az erkölcsiség imperatívusza.

„Az önszeretet / okosság maximája / csupán tanácsol, az erkölcsi törvény parancsol”¹⁷, hangsúlyozza Immanuel Kant.

„A kardmarkolat nekem – csak kereszt/ De ráforrtam a parancsnoki hídra/
S a kötelesség hídja nem ereszt” – vallja a költő.

Az idézett kanti megállapítás¹⁸ afficiálja Reményik egész gondolatmenetét, ez az út vezet az ataraxiába, Istenhez, aki a legfőbb jó megtestesítője, aki a priori létezik, nem más okok idézték elő.

¹⁴ Vö.: NYÍRI Tamás, *Alapvető etika* Szent István Társulat, Budapest, 2003. 54.

¹⁵ REMÉNYIK Sándor *Összes versei*, első kötet *Mi marad meg?* Auktor Kiadó, 2000. 219.

¹⁶ BARLAY Ö. Szabolcs „Magunkba le” Reményik Sándor, PPEK, a Prohászka Baráti Kör Kiadványa = Magyarságunk 15.

¹⁷ IMMANUEL Kant, *Az erkölcsök metafizikájának alappillérei*, A gyakorlati ész kritikája. Gondolat Kiadó, 1991. 46.

¹⁸ REMÉNYIK Sándor *összes versei* 224.

A feladat nemességét Reményik ismételten konstituálja az *Irigység?* című versben.

„Mert aki csupán olcsó zsákmányra les,
Kis könnyű vadra, királyi tetőn
Azt én letaszítom a meredélyen.

Nem irigység ez. – Csak a kötelességem.”

Így válik egyértelművé, hogy Reményik transzcendencia iránti belső szükséglete és nemzetféltő küldetéstudata egyazon szellemi és lelki térből ered.

Reményik introspektív, lelki ember, aki önvizsgálattal folyamatos analízist, önértékelést végez, eszközei azonban csak szellemi szférában vannak a birtokában. Lelki-spirituális adottságai ugyanis nem ko incidensek a külső feltételekkel.

Reményik egész életében szoros barátságban volt Babits Mihállyal, aki úgy gondolta, hogy a magányosság terhének elviselése súlyosabb, mint a szerelmi élet nyilvánosság elé terítése. Szerinte a költő nem feltétlenül szerelemre teremett. „A költő szerelmei igen gyakran inkább csak szeretkezések, vagy a másik végletben, intellektuális barátságok.”¹⁹

„Mert rongy vagyok, mit szél hasít el/ Sárpalota, mely összedől” – szól panaszos hangja *A dalaimból* „hite és elkötelezettsége azonban kétségkívül autentikus. Ön-reflexiója elszántságát még csak tovább fokozza a következő sorokban.

„Én nem rettegek kegyetlen kezétől
A megtermékenyítő fájdalomnak”²⁰

Alapvető egzisztenciális élményei, elhivatottságtudatának kiemelésével, alárendelt szerepet kapnak az önteremtés, életút-követés koherenciájában.

„Várom, hadd jöjjön ihlet és erő,/ Emeljen föl a vihar vállain” – hangoztatja fanatikus elszántsággal a *Fák alatt szélzúgásban* című versben.

A haza iránti kötelességnek azon formája ez, mely a meggyőződés, a helyes döntés boldogító érzését percepiálja.

Csendes alázata sors szimfóniájának erejével egyre magasabbra repíti.

¹⁹ BABITS Mihály, *Az erdélyi költő*, Esszék, tanulmányok, második kötet, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978., 695.

²⁰ REMÉNYIK Sándor összes versei, *Kétféle fájdalom*, 205.

„Törpeségem csupán az enyém,
S velem hanyatlik el,
De ezreket emel
A végtelenbe zengő költemény.”²¹

„Az erdélyi költő erkölcsi megigazolást és keresztény testvériséget hirdető költszete nagyjából olyan ívet jár be, amelynek az Evangélium és az Apokalipszis jelöli ki a vonalat”²² – írja Pomogáts Béla Reményik méltatásában.

Összegezve elmondható, hogy Reményik Sándor olyan lélettérben, olyan fizikai és mentális adottságok birtokában szól a nemzetevesztett, traumatizált magyarsághoz, mely szellemi önazonossága elemeit egyértelműen konstituálja: önbecsülés, önítélet, gondolkodásmód sajátos konvergenciája érvényesül.

Alkotása egyidejűleg önköltés is, melyben „magányos gyertyaszálként is képes arra, hogy világosságot vigyen a kihűlő világba.

A *Beszélgetés Beethovennel* című vers soraiban gondolatainak és értékítéleteinek koherenciája megerősít bennünket abban, hogy valóban meghatározó lehetett számára az a böhmi gondolat, mely szerint az „abszolúte önértékesnek olyannak kell lennie, ami magára nézve is értékes.”²³

„ A dalom zeng, túl Időn, Életen,
S a dalomban örök vigasztalás van.
A föld lehullhat, mint fonnyadt virág,
S hervadt arcát a hideg csillagok
Nézhetik. Kilobbanhat a világ.
Mint egyetlen magányos gyertyaszál.
És rombadülhet minden földön-égen,
De *nekem* akkor sem lesz temetésem.”²⁴

A *műhelyből* kötet számos versében a kisebbségi etika hangoztatásával egyetemes erkölcsi normákat fogalmaz meg.

A kortárs Tompa László Reményiket a kötelességvállalásban az „erdélyi magyarság nemzeti irodalmának önkéntes tábornokaként”²⁵ említi.

²¹ UO. 213

²² POMOGÁTS Béla, *Egy eszme indul*, Reményik Sándor arcképe, Kairosz Kiadó, 2011. 54.

²³ BÖHM Károly, *Axiológia vagy értékstan*, Stein János, Kolozsvár, 1906. 56.

²⁴ REMÉNYIK Sándor összes versei, első kötet, 191.

²⁵ ERDÉLYI Helikon, 1941 12. = Tompa László Reményik Sándorról 768.

Szabó Bogár Imre

Magyarázat

Feketén hullnak, múlnak, avulnak egyre a percek.
Amint lehullnak, darabokra törnek,
egy se marad meg tiszta örömnök,
hiába volt az, ma már csak holt gaz,
bokáig érő, szúrós, szálkás anyag.

Ha volt is benne, mi szép, igaz lenne, odavan már.
Vörösre festve borul rá az este: fogy a naptár.
Lázasan küzd még, ami súlyos emlék vagy édes búbánat,
hogy tartsam magamban, e változó anyagban
el ne keveredjen, át ne színeződjön,
lényege nehogy csak látszatként jelenjen,
mint oktalan tünet vagy melankólia.

Pedig hát így is, ez is, az is holt gaz.
Összekeveredik hazuggal az igaz
ebben a szúrós, szálkás anyagban,
ahol a percek kis kanóca serceg,
és mindig kilobban.
Feketén hullanak, összetöredeznek,
mint üvegszilánkok, ezek a percek.

És

Hiába szeretném, hogy mély-tenger szemed még
ma is tisztán lássam.
Hiába akartam, hogy izzó ajakadban
tartsd meg nékem a lázat.
Magam sem vagyok már, te sem, aki voltál,
a régi, szép alázat,
ennek már vége, s ennek emléke
a változó anyagban átrendeződött, elszíneződött,
mint a könnyű fémek, ha tűzzel égetted meg:
az idő ránk rakódott.

Ma már oly távoli neved kimondani,
mintha nem is volnál.
Hogyha a szívtájéék néha visszafáj még,
tavaszi sóhajnál kevesebb óhajtás ez a játék.

Puhán szállingóznak, hullanak csak, hullnak
hajamba a múltnak időkristályai.

Advent, egyedül

(K. Katusnak)

Jó volna ebben a ködlepte időben
üldögelni csöndben veled, míg sötét lesz.
Bámulni kifelé, hol egy sárga lámpa
vesződik a köddel egyre, bár hiába.

Béke volna bennünk, mint a régiekben,
gyertyát is gyűjtanánk most az égieknek,
hátha erre járnak, tán közelebb jönnek,
s mosolyogva nézik: kezded az ölemben.

Fejedet hajtánád hozzám hátradőlve,
mint ki visszaréved az eltelt időkre.
Én meg csak dűnnyögnék: *az bizony nem most volt,*
(hajh, hajh!)
mert
abban a tavaszban ifjú, vad fény tombolt!

Krematóriumban

Velem volt az amuletem,
nem védett meg, hamu lettem.

Csatáné Bartha Irénke

Búzaszínű alkonyat

Augusztusi
búzaszín – alkonyatban
friss kenyér illata leng,
belélegzem,
hogy bensőmmé legyen,
s tisztuljanak
benne a sűrke kérdőjelek.

Tornyok csúcsán
pihen a béke,
sóhajtani is csak halkán merek.
Hallom... valahol...
az idő kupoláján
az ügyeletes angyal
ünnepi asztalhoz most kongat delet.

A kegyelet virágai

(a két világháborús hőseire emlékezve)

Kegyelet ültetett
faragott köveket
agyagos rögökben
porladó hősöknek.

Szelekbe szórták
a tisztesség magját,
s míg levett kalappal
dadog megkésett imánk,
sírjukon himnuszt énekel
dicsőségük dalnoka,
egy rényi vészvirág.

Álmodnak győztes
csatákról itt,
hol megdicsőültek
nagyok és kicsik,
de hol vannak Doberdónál
s a Donnál elesett fiaink,
ki ápolja sírjaik?

Csönd van, a szél
egy dalt nyikorgat
távoli harmonikán,
s a csillagok ezüstbabérjaik
két kézzel emlékükre szórják...

Szülessen több mese

Tehetetlen tenyerünket
tanítsd imádkozni, Uram!

Szédülták pásztortüzeinket,
ősi gerendánkban
idegen szű perceg,

szétszéledni látszik a nyáj,
kergetik vad, csahos kutyák,
lelkünket is fosztogatják -

Korom hull csillagnevetésre,
vetéseinket a jég elverte.

Segítsd, Uram, kátyúba rekedt imánk,
mert nem születik több mese,
hogy unokáinkat felnevelhesse!

„Ó, te annyiszor megdalolt
szabadság, ó, te nem remélt,”
pacsirtadallal ébressz,
s hozd el a beteljesült Reményt!

Demeter József

Diktálódsi

*In memoriam
Utassy József*

Diktáld, Úristen, ha vagy,
Miért nem diktálsz.
Álmatlan éjjelek mélyén
Mennyekig alázlak...

Diktáld, mint!
Elődeimnek. Nekem miért nem –
A Verset! Szerelem feszületén
Bizony fűrt-feszt, bezzeg.

Száraz kút az éjszaka.
Krisztusi Fiam csillaglik.
Tótágas a fájdalom –
Égtelen, szmogos szívedig

Árad, árad a sötétség –
Kövek hömpölyögnek.
Vörös-tengeri só dűnék
Homokhátságok helyett.

Inni kell! A szomjúságot.
Igétlen időig inni. Vers-
Kereszten – Költő –

INRI

Minő stigma: ÍRNI, S/ÍRNI.
Diktáljam, Uram? Isteni.

Lenge légben

Lenge légben lengő lepkék –
Zöld csönd színű – zengő rét.
Kék virág églik fölöttünk,
Vágyainkból költöttük.

Szivárványra írom neved.
Csalogány kedvű derű –
Röpte rajzolja e pár sort,
Szószárnyalón élethű.

Égbe másztam egy csillagért
Madarászós álomban,
Holott! Akkor én úgy tudtam,
A fénynek csak szirma van.

Ó, lenge kék emlék lepkék –
Őszirózsás rét az ég.
Nem fekszünk benne még – hanyatt –
Míg versünk véget nem ér.

Csönd csengők

Csönd csengők csilingelése –
Nagyot hallnak az emberek.
Kötélén a komp
Lábaim elé, mintha!
Az égből ereszkedne le.

Gyász-zúzmara vén
Fűzfákon. A láthatár
Ablaka zárva – a Holt-
Maroson szmog hömpölyög –
Vaksi a muskátli lángja.

Csönd csengők csilingelése –
Emlék-lovak robaja
Milyen néma! A Múlt
Repedt kemencéjében engem
Sirat a nyers akácfa.

Tükörfolyam

Az eget viszi a Duna, arc-
Másainkat, élőkét, holtakét,
A felhőket, a Napot, a
Holdat, műholdakat, csillagokat –
Csaba Királyfi csillagösvényét –
Kék zeneszóra, Kék Duna-
Keringő szépen, hömpölygős
Hömpölyében, örvénylő
Tölcséreivel. Viszi a Tájat, a
Falvakat, városokat, a hegyeket,
Fákat – Fekete-erdőtől
Mindenestől, állatokat, madarakat,
Hidakat, szivárványt,
Papír-és igazi repülőket,
Rakétákat, bolygókat, űr-
Szemetek szemetét, aszteroidákat,
Hány meg hány Fekete lyukat, élő-
És holt Naprendszeret ,
Titkok titkait, láthatatlan
Huzalok százmilliárdjait,
Történelmünket, mindenünket, és!
Azt a vonatok vonatát is viszi...
Na-gyon fáj! Na-gyon fáj!,
Dohogja, sípolja, dübörgi,
Lükteti... Szívünk hullámhosszán –
Vi-szi, vi-szi, vi-szi – százszor
Szárszó – milliószor, milliárdszor –
Viszi, de!.....,
Hogy úszik el a dinnyehéj az
Égen – ilyen egyedül csak
József Attila nézi, látja,
Nekünk – látja. Minő dús-
Szegényen... Már.....

Sándor Mihály

Szubjektív kollázsféle Osztóján Béláról

(Emlékezés a „cigány Villonra”)

Idén hatvanöt esztendeje, hogy Farkas Béla Csengerben a világra jött, és idén öt esztendeje, hogy örökre búcsút intett e kies sártekének. (Az Osztóján családnév emlékeim szerint anyai nagyanijáé volt, akit szeretetteljesen emlegetett.)

Nem élek a szépirodalomban, még a határmezsgyéjén sem (jobb híján sporttörténéznek, esetleg sportújságírónak szoktak titulálni, akiknek ez a dolguk), tanítom az irodalmat, nem teremtem. Ez azért jelentős különbség. Nem mernék tehát az esztétikum mélyebb rétegeit feltáró, a romafolklor és cigányidentitás komplexitását analizáló Osztóján-szintézissel előrukkolni. Kérem az olvasókat, nézzék ezt el nekem, merthogy Béla odafentről elnézi, abban teljességgel biztos vagyok!

A mi kapcsolatunk rendhagyóan rövidre sikeredett, és az egyetemi korszakomra esett, bár sok köze nem volt a tanintézethez. Talán csak annyi, hogy amikor Csengey Dénes a csoporttársunk lett, általa közelebb kerülhettünk költőtársához és elvbarátjához, aki korábban (valljuk meg) nem sokat törődött velünk, zsúrfiúkkal. (A terminust később kacarászva említette nekem.)

A tárgyilagosság érdekében még valamiről muszáj szólnom. Diákéveim alatt gardróbszekrényre való feljegyzést készítettem. Szinte mindent leírtam, amit érdekesnek tartottam, a jegyzeteim túlnyomó többsége azonban a válásom körüli bonyodalmak, illetve a költözködésekkel járó hercehurcák alatt eltűnt. Ahol pontosan tudtam Bélát idézni, az azért történhetett, mert bizonyos cetlik előkerültek, máshol emlékezetből kellett rekonstruálnom az eseményeket.

Délutánonként és esténként általában a Palma Cukrászdában rajzoltunk, ahelyett, hogy az előadásokra jártunk volna, újsütetű ismerősünk ott ült a megszokott asztalánál, sörözött, szívta az elmaradhatatlan, kétségbeejtően bűdös cigarettáját, és ábrándos tekintettel fixírozta a pincérnőket. Rendre a kultikus, kék-fehér kockás ingét viselte. Az ujját melegebb napokon katonásan feltúrta, ha hidegebbre fordult, téliesítette a szerelését: maradt az ing, csak leeresztette az ujját, valószínűleg amorf, barna színű kardigánt vett rá, arra került a gyártói által Kr. e. 10-ben feketére festett szövetkabát. Hosszú, hátul a váll alá érő haját, bozontosra növesztett szakállt hordott, ami itt-ott sárgás árnyalatúra színeződött a nikotintól. Széles karimájú kalapjában mintha a ragyogó rendező-operatőr, Jurij Iljenko elvarázsolt filmjeinek (*Fekete tollú fehér madár*, *Elfelejtett ősök árnyai*) valamelyik látomásából vagy Marc Chagall álomszerűen ákombákomos vásznairól toppant volna közénk.

Nemigen panaszkodott, ha mégis, akkor a súlyproblémáira. Egy periódusában

rászokott a szaunázásra. Délelőtt, amikor mi iskolába kényszerültünk, betelepedett a forró gőzbe, leadott nem is tudom, hány kilót, ám mikorra bandánk ebéd után a Pálmába tódult, ő már a nyolcadik üvegnél tarthatott. Szemrehányó kérdésünkre mondta: „Mit tudjátok ti, oktondi magyarok, mennyi folyadékot veszít az ótvaros melegben az ember! Csak ül, ül, rohad abban a kurva párában, vakarja a viszkető tökét, és izzad, mint a ló. Nem tudom, melyik idióta finn találta ki a zsírégetésnek ezt a módját, de hogy nekem nem sikerül fogynom odabenn, az ezerszázalékos!” Ha finoman megpendítette valamelyikünk, nem ártana ilyenkor néhány sörrel (nem drasztikusan, szigorúan gyógyászati aspektusból, pusztán a súlycsökkenés érdekében) kevesebbet nyakalnia, kapásból elhallgattatta. „Eh, badarság! Ti az egyetemen mindenféle ökörségekkel tömiték tele az agyatókat, miközben a legalapvetőbb evidenciákat is elfelejtitek, hogy ha az emberfia megszomjazott, muszáj innia. Rendben van, nem az orvosira jártok, de ennyi eszetek azért lehetne.”

Nem mérgesen toltá le a társaságot, félig lehunyta szeme huncutul csillogott, csak jobb mutatóujjával fenyegetett meg bennünket, nem normális alakokat.

Feltűnően ritkán káromkodott, a trágár kifejezéseket kerülte általában, csak ha nagyon dühös volt, akkor csúszott ki a száján egy-egy „igekötő”.

Személyiségének mindmáig legmegdöbbentőbb ambivalenciája számomra, hogy miképpen tudott egyszerre elbűvölően szelíd és taszítóan makacs lenni.

Mivel nem szeretnék romantikusan idealizált portrét festeni róla, említést kell tennem a dohány és az alkohol melletti harmadik káros szenvedélyéről. Béla megszállottan gépezett. Ha volt pénze, tömegével dobálta az automatákba, csekély haszonnal. (A nyolcvanas évtized hajnalán magam is jelentős összegeket buktam a Pálmában felállított pénznyelő herkentyűkön. Tanúsíthatom, a „félkarú rablóktól” szemvillanásnyi idő alatt vazallusi függésbe kerülhet a polgár.)

Ahogy kezdtem jobban megismerni, magamban „cigány Villonnak” neveztem el. (Lényegesnek vélem, hogy a hetvenes évek utolsó harmadában egyértelműen költőként tekintett önmagára, nem íróként, még kevésbé újságíróként.) Sorolhatnám az analógiákat, hogy Béla, akárcsak francia elődje, ihlet, empátia és képzelőerő dolgában nem ment a szomszédba segítségért, vagy hogy epikai hajlamaiknak megfelelően a ballada állt hozzájuk legközelebb. Vágáns életigenlés hatotta át őket, ereikben kalandorvér lüktetett, és mindketten megjárták a börtönök poklait.

E szabolcs-szatmári születésű vagabund háromszor ült, a háromból kétszer jelentéktelen ügy miatt. Először orgazdaságért meszelték el, úgy rémlik, négy hónapot kapott. Egyfajta tanmese ez, amiről derűsen beszélt, hogy aztán percekig mulasson a poénon velünk együtt. Történt, hogy egyik földije írógépet lopott, s ő a tárgyaláson nem vette észre az agyafúrt ügyész csapdáját, s bele is sétált rendesen. Azt próbálta bizonygatni óvatlanul, hogy nem tudta, honnét származik a bűntárgy. Az eladó – szóval a földi – azt állította, hogy övé, még a nagymuttértól örökölte. Az ügyész

– mintegy mellékesen – rákérdezett: jól ismeri-e a vádlottat? Béla mit sem sejtve válaszolt: „Hogyne, kérem, gyermekkorától fogva ismerem.” A törvény körmönfont képviselője nem tágitott, ütötte tovább a vasat: „Ha jól ismerte, tudnia kellett róla, hogy analfabéta.” És itt a mi cimboránk bizony nem ügyelt, sőt fölényeskedve jelentette ki: „Persze, hogy tudtam. Az egész famíliája az. Én szoktam megírni nekik a hivatalos kérvényeket meg az ilyesmiket.” Hatalmas öngól volt, hisz ha tudta, hogy a tolvaj és családja írástudatlan, semmiképp sem hihette, hogy az írógép az övék. Mit kezdtek volna vele? Kötelékben vonultak a sittre...

A második afférja a Kádár-rendszerben politikainak minősített, ámbátor az is kolosszális kreténség volt. Az egyik nőjével váratlanul, ám annál istenesebben leittasodtak, majd elindultak Sopronból – lehet, hogy Győrből? – disszidálni. Fogalmam sincsen, miképpen akarták a tiltott határátlépést a gyakorlatban kivitelezni, tudniillik vonattal mentek, és a szivornyázást a kupében sem hagyták abba. Akkoriban az országhatár közelében a szerelvényeken és autóbuszokon civilbe öltöztetett határőrök teljesítettek szolgálatot, s ők pont az egyik járőrtől kérdezték, hogy messze van-e még az osztrák határ, mert nagyon mehetnének már ebből az országból. Nos, Bélát megint kivonták a forgalomból egy időre. Tán Sopronkőhidára került, a tetoválásait ott szerezte be.

A harmadik „ügye” ellenben tragikus következményekkel járt. (Még mindig öszszeszorul a torkom, ha eszembe jut. Most is, hogy leírni vagyok kénytelen.) Tudni kell, hogy barátunkat fölöttébb díjazta a szebbik nem, egyes vérmesebb képviselői túlzottan is talán, ebből származott a galiba. A nőszemélyt nem ismertem, holott debreceni volt, és az esetről sem költőnkől szereztem tudomást, hanem a másik művészlélektől, Csucsutól. (Csengey Dénes beceneve volt.)

Valahová utaztunk, meglehet, hogy Páfrányhoz (Bányai Sándor) Szalatnakra, és szóba került a politikai ügye. (Az eset létezéséről tudtunk, mert amikor a rendőrök igazoltattak és felírtak bennünket a Pálmában, nem mulasztották el odavetni neki: „Mester, maga jobban tenné, ha ügyelne a szájára, és nem szemtelenkedne itt velünk! Akinek ilyen politikai múltja van, annak minden lépésére vigyáznia kellene!” A pandúrokat felingerelte, hogy nem adta át nekik a „szemazonosságát”. Döntését azzal indokolta, hogy valamennyi személyes adatát kívülről és betűre pontosan tudják már a yardok. A farkaskutya szintügy, amelyet voltak szívesek a razzia előtt a kerítéshez kikötni.)

Miközben a napfényes Baranya felé zötykölődtünk, a vagon félhomályában Dénes beszélni kezdett. Egy ledér vászoncelédről vitte a szót, aki sem okos, sem bájos nem volt, ám gátlástalanul szötte a hálóját Béla köré. Rendszeresen meghívta egy itókára, amiből több ital lett persze, mivel e téren sokat és sokáig nem kellett ösztökélni őt. A lényeg, hogy amikor már kellőképp ráhangolódtak a vodka frontjára, a boszorka azt javasolta, folytassák a szellemi tornát és a tivornyát intimebb szférában, jelesül az ő

lakásán. Ebből nem lett volna baj, s még abból sem talán, hogy nem igazán szellemi, inkább más jellegű testedzésbe fogtak. Ám időközben a cemende apja váratlanul hazatért, s mivel párttitkárként (is) funkcionált, első felindulásában ekként értelmezte a szituációt: „az idegen és ittás egyén leittatta, majd meg akarta erőszakolni a lányát”. Ha futotta volna Osztójkán Bélának egy jó ügyvédre, az kvázi azonnal kiszúrja a vád gyöngye pontjait, és rákérdez, miként kerülhetett a teljesen részeg csábító a leány lakásába, hisz betörésnek nyoma sem volt, és hogyan itathatta le erőnek erejével áldozatát etc. Sajnos a csórónak egyáltalán nem volt kerete prókátort fogadni.

Az „erőszakos nemi közönség kísérlete” súlyos vád volt, az ma is, és hát ketten – egy apparatcsik meg a „sértett” – vallottak barátunk ellen, így esélye sem volt a szerencsétlen rovott múltúnak.

(Ezért olvashatta Kovács százados elvtárs az egyik raporton a fejemre, hogy „fegyencekkel ápolok jó viszonyt.” Nem feledhetem az egyetemi elhárító tisztnek a kocás gyapjúöltönyéhez választott csíkos ingét és pöttyös nyakkendőjét...)

Harmincöt esztendő elég hosszú idő ahhoz, hogy olyasféléről valljak, amelyekről eddig soha. Rengeteget tűnődtem, vajon miért tüntetett ki Béla a barátságával, ha átmenetileg is. Amikor Budapestre költözött, végleg megszakadt a kapcsolatunk, későbbi politikai-közéleti szereplését sem követtem figyelemmel. Miért? Az már nem érdekelt. Akit Debrecenben ismertem és kedveltem, számomra ő mindig az maradt: örökkön szellemes és spontán „cigány Villon”.

Barátsága rejtélyének kulcsa az lehetett, hogy én bizonyos értelemben kiríttam a kompániából. Egyetlen pillanatra sem rejtettem véka alá például, hogy nem készülök irodalmi pályára, nincsenek művészi ambícióim, még tanítani sem szeretnék, jóformán csak a futball érdekel. (A rossznyelvek szerint a tanárok közül páran alig várták a kollokviumokon, hogy végére jussak a szerény mondandómnak, sebtében firkáltak valamit az indexembe, és már „futballoztunk” is. Többek nem szerettek velem egy turnusban vizsgázni, és éppen a labdarúgás miatt.) Sohasem voltam kollégista, rettentően utáltam a már-már kötelező internátusi trehánytságot. Másként öltözködtem, mint a többség. Sámsoni sörényt növesztettem (önként nem váltam meg tőle, a seregben persze kíméletlenül lekaszabolták), extravagáns zakókat hordtam, akkurátus precizitással vasalt ingeimhez selyemsálat kötöttem, spanyolosan. Karkötőt, nyakláncot viseltem, melyeknek látványa (alkalmi hölgyismerősöm szerint) „az ifjú apacsokért bolonduló agg bikák szenvedélyét is feltüzelte”.

Fütyültem én a vén trottyokra, jártam a magam útját. Tettem ezt konokul akkor is, amikor már észleltem, hogy zsákutcába tartok. Bélát épp e különcségem foghatta meg, hogy velem nem feltétlenül muszáj irodalmi választékossággal diskurálnia, ahogy – mondjuk – Ratkó Józseffel, Csengey Dénessel, Géczy Jánossal, Mészáros Sándorral, Korsós Bálinttal, Kődöböcz Gáborral, Fazekas Istvánnal, Mile Lajossal vagy Bányai Györggyel.

Nyolc évvel volt idősebb nálam, tapasztalásban meg évszázadokkal, és ösztönösen megérezte, hogy a grammatikában, verstanban, szóval a megtanulható dolgokban hasznára lehetek. Nem volt iskolázott, szakmunkásképzőt végzett talán, ugyanakkor hallatlan tudásvágy jellemezte, az új információkat imponáló intenzitással szívta fel. Fesztelenül, szorongások nélkül faggatott stiláris és lexikális problémákról vagy olyan alapfogalmakról, mint prozódia, metrum, szinesztézia, anagramma, enjambement, hapax legomenon és így tovább. Valahonnét kiderítette, tűrhető a helyesírásom, nem kell pótló félévet hallgatnom, majd a szabályokból abszolválnom Kálnási Árpád tanár úrnál (magunk között szólva ritka mázlim volt a nyelvészeti felmérőnél, olyanokat kérdeztek, amiket éppen tudtam), ezért ilyen jellegű gondjaival bátran fordulhat hozzám. A többiektől valószínűleg szégyellt volna ilyesmit kérdezni, ám tőlem nem. Ráadásul – fölöttébb érthetetlen módon – kedveltek a Pálma – ahogy Béla mondta – „bártündérei”. Kedvelt a szép arcú, kreol bőrű Klára is, akit később elvett. (Olyannyira elfogadott a menyasszonya, hogy Budapesten tartott esküvőjükre meghívott, mi több, részt is vettünk rajta Melindával, akkori szerelmemmel, mostani feleségemmel.)

Gondoskodó szüleimnek hála, mindig csörgött valamennyi „zseton” a zsebemben, ha meg némely étteremben, kocsmában adósságba keveredtem, drága jó apám azonnal rendezte azt. (Tavalyelőtt veszítettük el. Repülőtiszt volt, szerfölött elegáns, és semmit sem gyűlölt jobban a kiegyenlítően számláknál. Ezt a tulajdonságát sajnálatosan nem örököltem.)

Hírlett, Béla sokat olvas, s ez igaz volt. Gyakorta láttam kezében kortárs írók, költők köteteit, elsősorban erdélyiekét, Sütő András, Szilágyi Domokos, Kányádi Sándor, Szilágyi István könyveit. Akkor ugyan nem hangoztattam (nem lett volna részemről helyénvaló, sem fair, miután tapasztalhattam, hogy a szárnyait próbálgató költőnket is megfertőzte a szecessziós elkülönülési vagy vírusa, amely gyermekbetegségen jóformán valamennyi szerző átesik), de ma is úgy látom, hogy főként a határon túliak publikációi hatottak rá inspirálóan, tárták előtte szélesebbre a művészi horizontokat.

Ebben a montázsban nem az irodalom perspektívájából, hanem más, hétköznapiabb szemszögből igyekszem láttatni őt, a további epizódok is ezt a célt szolgálják a szándékom szerint.

Egy nyárvégi szombaton a DMVSC bajnokijára bandukoltam. Béla magányosan ült a Pálma teraszán, ihletetlen napjainak egyikét morzsolta éppen, sehogy sem ment az alkotás. Amint megpillantott, széles mosollyal integetni kezdett. Szemlátomást le volt gatyásodva, szorult helyzetén senki sem segített. Még Klári sem szólt hozzá, rosszállását „arcművészetével” illusztrálta, hitelt meg pláne nem adott. Mondhatni, káprázatos dramaturgiai időzítéssel bukkantam föl, hogy Béla a mentő lehetőséget láthassa bennem. „Szíp magyar gyerek, beh jókor gyüttél! Híjjá meg egy serre!” –

fogadott a székéből felugorva. (Rendszerint nem beszélt dialektusban, csak ha már tisztességgel felöntött a garatra. Ilyenkor direkt használta a nyelvjárást, hogy tudassa a hallgatósággal, mily mértékben került szeszközi állapotba. Nem mintha nem látzott volna rajta.)

Ördög tudja, mi bújt akkor belém. Tudomásom volt róla, rühelli a futballt, ezért azt találtam válaszolni, természetesen fizetek, és akár három rundót is, ha kijön velem a mérkőzésre. Megrendülten tekintett rám. Olyasformán, mintha arra akartam volna rávenni, azon melegében mûttesse meg a prosztatáját a helyszínen. „Hohó, nem úgy van az, szíp magyar gyerek! Én kimegyek veled, aztán te meg cseszel nekem sert hozni.”

A nyakamban függő feszületre ígértem meg, hogy mihelyt lefújják a csatát, teljesítem az óhaját. (A vallásom is rendhagyó volt, hisz a sok puritán között jóformán egyedül voltam-vagyok katolikus. Ugrattak is a hithű kálomisták, kivált Bálint, Gyuri meg Dönő, hogy a gyomruk felfordul a pápista szagomtól.)

Végül Bélánk beadta a derekát, megtörtént a csoda, kibokázott velem a nagyerdei pályára. Bevállása szerint addig sohasem járt Loki-meccsen, így aztán az elején mutatott is némi érdeklődést a játék s körítése iránt. A Kaposvári Rákóczi szerepelt Debrecenben. Nemigen futott a hazai kék-sárgák szekere (az 1980-as évtizedben mozgalmi megfontolásból a város színeit viselte a klub, ám fanatikusai továbbra is a régi piros-fehér zászlókat lengették), és a szurkolók egyre tüntetőbben adtak hangot elégedetlenségüknek. Csak Béla darvadozott. Nem értettem komorságát és hallgatását, hisz az elején még csevegett, nevetgélt, ha nem is élvezte a játékot igazán. Arra jutottam, hogy az erősen tűző nap hatására valószínűleg kijózanodott. Nem erről volt szó.

Még a Pálmában is hallgatott, aztán a harmadik sör után szúrósan rám nézett, majd az arcomba sziszegte szinte: „Kiskomám, mocsok labanc közönség van itt. Alig álltam meg, hogy be ne húzzak valamelyik ordibálónak.” Ijedten böktem ki, hogy még csak az hiányzott, ránk zúdult volna az egész B-közép, és a közeli klinikára kerülünk. „S mi az, hogy labanc közönség?” – tértem vissza az iménti szentenciájához. „Hát, nem hallottad? Nem hallottad, amint kórusban kiabálták, hogy szar Rákóczi, szar Rákóczi? Ezek neked nem labancok? Akkor megyek veled legközelebb meccsre, ha majd azt üvöltözik a himpellérek, hogy szar Rákosi vagy szar Kádár!”

(Szegény barátom. Hát honnét is tudhatta volna, hogy a somogyi ellenfél a nagyságos fejedelem családnevét viseli?)

A zenei ízlését illetően három közös koncertélmény szolgálhat támpontul. A Hobo Blues Band műsorát a Debreceni Dózsa vasbetonból felhúzott fellegrárában hallgattuk végig. Béla csak ingatta a fejét, idegesen babrálta a bajuszát. Nemigen tudott feloldódni az örültek módjára csápoló tinik tömegében, frusztrálta az elektromos gitárok dobhártyarepesztő bömbölése. „Ebben az amerikai műfajban idehaza Pege

Aladár verhetetlen” – szűrte le a konklúziót a Matrózban. Nagyobb sikert aratott nála a Muzsikás együttes szilaj mezőségi produkciója, míg Cseh Tamás sanzonjait kis túlzással megkönnyezte. (Idővel bensőséges viszonyba került az utolsó magyar trubadúrral.)

A szükség kényszerítette időnkénti böjtölésre, és nem Clairvaux-i Szent Bernát szerzetesi regulái, jobban szeretett nagylábon élni, ezért amikor honoráriumhoz jutott, roppant gavallérosan viselkedett. Az 1981-ben megjelent kötetéért harmincezer forint ütötte a markát. Derék summa volt ez akkortáiban, de nem nekünk, mi a nyakára hágtunk pár nap alatt. Első körben kifizette tartozásait (volt belőlük csóstül), a maradék összegben meg „Krúdy-napokat” rendezett. Ez a gasztronómiai kalandozás abból állt, hogy sorra jártuk a város jobb éttermeit, és mindenhol a leggusztusosabb kajákat rendeltük. Kerültek, amennyibe kerültek, nem számított, tetejébe mindenütt betyárosan kimulattuk magunkat. Úri passzióból kikocsiztunk Hajdúszoboszlóra, mert szerinte az ottani csárdában főzött halleves semmihez sem hasonlítható kulináris élményt nyújt. Miközben a primás húzta a fülünkbe, egész éjjel hallgathattam a cimborámtól, hogy mekkora balfék (nem pontosan ezt a szóösszetételt használta) vagyok, amiért nem eszem a harcsát.

Keresménye utolsó morzsáin taxit fogadott. Nagyvonalúan odaszólt a sofőrnek, hogy „Csengerre, a cigánysorra!” Amaz elképedt: „De drága uram! Se utca, se házszám?” Béla (berogyván a járműbe): „Nem kell utcanév, se házszám! A cigánysoron mindenki rokonom. Befekszek egy putriba, hogy végre kialudjam magamat.”

Így is lett. Az már más lapra tartozik, hogy napokig tartott, amíg a helybéli komáktól összekoldulta a vonatjegy árát - vissza Debrecenig. Hja, kérem, egyszer hedonizmus, másszor aszketizmus!

A piszkos anyagiakról amúgy is sarkított véleménye volt, és sikerült értékítéletét a nemzeti karakter kényes témakörére rávetítenie: „A zsidók kétségtelenül értenek a pénz összegyűjtéséhez, a cigányok viszont az elszórásához. Hogy a magyarok mihez konyítanak? A magyarok irigylük őket... Egyébként is furcsák vagyunk mi, természeti népek ebben a szintetikus világban. Nem értékeljük az állandóságot, annál jobban az ideiglenességet. Általában vállaljuk a kockázatot, a lehetőségeket pedig igyekszünk megragadni. Bennünket a változatosság vonz, benneteket a stabilitás. Kelltek nektek, napkeleti nomádoknak hont foglalni?”

Máskor profetikusabb hangulatba került, bár nem alakította az ótestamentumi bölcsét, sem a váteszes zsenit, és nem vakargatta mindentudóan a szakállát. Valamit megragadott az egészből, csupán egy piciny részletet, és a sejtésből teremtett maga számára spirituális harmóniát, dacolva a lélek rá-rátörő viharaival.

Egy alkalommal a szüleim lakásán konyakoztunk, János öcsém is velünk poharazott. Jól elbeszélgettek Lakatos Menyhért, Choli Daróczi József és Bari Károly alkotói attitűdjéről, miközben fivérem a nyugati egyesületektől kapott csapatfotóit muto-

gatta. Akkor kezdtem komolyabban odafigyelni, amikor testvérem annál a meglepő családi fordulatnál tartott, hogy atyánk ugyan pilóta volt, de nekünk mégis nagy a téniszonyunk. A *téniszony* szónál Béla közbevágott: „Igen, igen! Úgy képzeljétek el az én életemet, mint azét a hegymászóét, aki mindig magasabbra kapaszkodik, és mászás közben nem attól retteg, hogy a mélybe zuhan, elsodorja a lavina, esetleg csonttá fagy, sokkal inkább attól, hogy felér a csúcra. Mert mihez kezd, miután feljutott?”

Hirtelen témát váltott, s mondandóját egyenesen nekem címezte: „Az irodalom nem futball, barátocskám. Egyszer s mindenkorra le kellene vetköznöd a pragmatista szemléletedet. A labdarúgásban adott a kedvenc klubod, amelyikért szorítasz, a többi meg el van felejtve. A költészethez ne így viszonyulj, ellenkező esetben egész életedben nem fogsz mást olvasni, csak az Ady-összest. Úgy értem, azon túl aligha jutsz.

Vagy vegyük górcső alá Puskás Öcsiék példáját! Történetesen tudom róluk, hogy fenomenális labdarúgók voltak. Ne feledd, az Aranycsapat virágzása és elvirágzása alatt voltam kölyök! Puskásékat nehéz volna tudásban megközelíteni, túlszárnyalni pedig lehetetlen, de ez nem jelenti azt, hogy az őket követő nemzedékek eleve ne is rúgjanak labdába, hogy hozzájuk képest minden később született futballista kókler. Hová vezetne ez a felfogás? A futball végéhez.”

Ami Osztojkán Béla világgképét illeti, határozottan állítom, hogy az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején inkább volt idealista, semmint materialista. Alig-alig mutatott érdeklődést az okkultizmus vagy a vámpírbabonák iránt. Az óskandináv regéktől és a Nibelungok legendáitól – a nácik miatt – iszonyodott, ellenben a zsidó-keresztény és a görög-római mitológia lenyűgözték. A lét és a nemlét, a születés és a pusztulás ezoterikus körforgásáról gyakorta cseréltünk eszmét, Hajnóczy Péter halálakor például talányos kijelentést tett: „Amikor az ember farkasszemmet néz az elmúlással, nem az elmúlás fogja rémületében behunyni a szemét.”

Amennyire én tudom, nem zavarta a származása, sem a bőrszíne. A szocialista-internacionalista érában hivatalosan nem létezett a faji kérdés. Ezen a téren a hatóságok odáig elmentek, hogy egy időben kötelezően újmagyaroknak kellett hívni a cigányokat. Ettől barátunk kiborult, tombolni kezdett, hogy vegyék tudomásul, ő nem újmagyar, hanem magyar állampolgárságú és anyanyelvű cigány. Maximum roma. (Nem emlékszem, hogy beszélt volna cigányul, a debreceni ciklusában biztosan nem.) Öklével verte az asztalt a Régi Vigadóban, magából kivetkőzve ordította, nem kér az ilyesféle diszkrécióból, álszeméremből, nevezzük már nevén a gyereket, és ne öntsük ki a lavór vízzel együtt!

Azt semmiképp nem tolerálta, ha valaki megtagadta a gyökereit. 1982 áprilisában – szürreális körülmények között: hajnalban, Őriszentpéter környékén, a Pityer-szernek hívott fertályon, egy roskatag viskóban – megismerkedtem egy leánnyal. Kénytelen voltam, mellette ébredtem fel. Nem, nem kell semmiféle csalafintaságra gyanakodni, csalafintaság akkor még nem volt a történetben!

Dióhéjban: két haverommal (Nagy István, Dettrich János) április 4-én elindultam stoppal az Őrségbe. Annyit tudtunk csupán, hogy Szabó Irén nevű csoporttársnőm és aktuális partnere vásároltak ott egy lerobbant parasztházat. Az épülettel az volt a céljuk, hogy rendbe hozzák, és nyaranta állami gondozott gyerekeket üdültetnek a falai között.

Pista és James gyorsan fuvarra találtak, én Érdnél leragadtam. Jóval napnyugta után érkeztem Körmendre, ahol elő is állítottak a határvadászok. A bisztróból vittek be, feltételezték rólam, hogy át akarok pattanni Ausztriába. Higgadt maradtam, előhúztam az útlevelemet, átnyújtottam a tiszteknek, hogy nézzék meg benne a vízumokat és a pecséteket. Kontrollálhatják, 1979-ben és 1980-ban is voltam kint, az utóbbi esztendőben harminc napig, bejártam Nyugat-Európa tekintélyes hányadát. Ha akkor nem léceltem le, most miért tenném? Körülbelül félórányi kihallgatás után elhitték, hogy nem készültem illegális határátlépésre, és akkor a zavarodottság nyomait fedeztem fel a tekintetükben. Mintha elismerték volna, hogy ezúttal melléfogtak, mi másért tettek volna váratlan gesztust felém? Az történt ugyanis, hogy a váltásra induló őrjáráttal kivitettek az általam megnevezett térségbe. Amint a Zil-130-as teherautó megállt, leugrottam a platójáról. Az eső vigasztalanul zuhogott, az orromig sem láttam. A katonák mutatták, vágjak neki a hegyoldalnak, mert az előttem fenyegetően tornyosuló, gomolygó sötétség a Pityerszer. Bizonytalanul indultam felfelé, jó huszonöt percnyi bóklászás után benyitottam az első zsuppfeleles vityillóba, amely félig már összedőlt. Rögvest denevérek csaptak le a fejemre, a bokrok közül borjúnyi kutya rontott ki, és közvetlenül előttem csaholni, szűkölni kezdett. Mit tagadjam, vacogott a fogam, egész testemben reszkettem - félájultan a fáradságtól és a hidegtől. Úgy döntöttem, visszamegyek az aszfalttal borított úthoz. Még jövetben felfigyeltem a bádogból összerótt buszmegeállószerúségre, egy lámpaféle pislákolttal mellette, gondoltam, a tákolmányban kihúzhatom pitymallatig. Amint botorkáltam lefelé a szerpentinre, reflektorfény villant szemből, s a kaptatón zihálva egy Zsiguli iparkodott felém. Integtettem a gépkocsinak, egy fejkendő nő vezette, és nem kis meglepetésemre fékezett. Utóbb derült ki, nem miattam tette, hanem részeg férje miatt, aki harsány jókedvvel követelte, íziben vegyenek fel. Dobolt a műszerfalon, és fejhangan azt nótázta, hogy „stopos a Pityerszeren, stopos a Pityerszeren, stopos a Pityerszeren, galambom!”

A neje sík ideg lett, és meg is tudtam érteni. Részleteztem az asszonyságnak, mi okból vetődtem erre. Osztotta álláspontomat, miszerint jobb lesz reggel felkutatni a társaimat. Nem így az ura! Előhalászott valahonnét egy csőlámpát, kiugrott a vizes homokon faroló járgányból, és iszkolni kezdett az éjszakai esőben a hegyoldalon, közben embertelenül nagyokat esett. Végül is a vállalkozó kedvű vasi delikvens segítségével akadtam a tanyára, melynek egyetlen használatra fogható helyiségében, hálószobákban, a földön egymáshoz préselődve, mint a heringek a pléhdobozban, alud-

tak a fiatalok, akik azért vágtak neki az útnak, hogy munkájukkal segítsék Irénéket a nemes, ámbár utópisztikusnak tűnő vállalásuk teljesítésében.

Virradatkor Györgyi oldalán tértem magamhoz, akit előtte sohasem láttam. A szomorkásan régimódi, és attól tartok, meglehetősen banális történet további boncolgatásával nem traktálom a kedves olvasót. Új ismerősömről elég annyit tudni, logopédusként tanított Budapesten, s a fővárosba kerülése előtt Hajdúhadházon lakott. Alacsony, arányos termetű, meleg tekintetű, szénfekete hajú, eleven teremtést képzeljünk magunk elé, az indiánokéra emlékeztető, bronzos árnyalatú, makulátlanul tiszta bőrrel.

Nos, ő, Györgyi volt az, akit később Debrecenben bemutatam a poétának, ám Béla az első másodperctől kezdve vegzálni kezdte. Rá akarta bírni, hogy ne szégyellje, ne titkolja, vallja be roma származását. A tanárnő elpirult, és kategorikusan visszautasította a feltételezést. Attól a pillanattól fogva nem volt megállás barátom előtt, ám a mi románcunk nem a költő miatt szakadt meg. Mikor tudtára adtam, nem randevúzom a leánnyal tovább, mintha kissé megkönnyebbült volna. „Nem is voltatok ti egymáshoz valók” – nyugtázta tétova kézmozdulattal.

Hanem olykor nüánsznyi dolgon múlik az ihlet!

„Kegyes pajtásom” rengeteget szöszmötölt a készülőfélben lévő kötete címével, egyik variációnál sem tudott lecövekelni. Letargikus semmittevéssel múltattuk esténket a Pálmában, ahol rágni lehetett a cigarettafüstöt, harapni a dekadenciát. Egyszerre beviharzott az ajtón Néző Saja és Perger Gyula, három-négy cukorbaba alkotta a kíséretet. Első- vagy másodéves bölcsészek lehettek, észbontóan csinosak, s mindenre naivan rácsodálkozóak, ám dalnokunkat hidegen hagyták, ő rájuk sem bagózott. Dudorászva játszadozott tovább a söröskupakkal, falanxba rendezgette őket az abroszon, máskor meg fogvájóval piszkálta a fülét. Megkérdeztem a csacsogó fruskáktól, csak hogy valamire induljon már el a társalgás, mi az a vaskos könyv náluk. Elvihorászták, hogy Shakespeare komédiái angolul, merthogy a szemináriumra a *Sok hűhó semmiért* című klasszikust kell elolvasniuk. Erre Béla kizökkent a spleenből, s értelmetlen szavakat kezdett motyogni: „hűhó, hóhú, hm, hűhó, hóhú, hm”, ilyesmit. Egyre felvillanyozottabbá vált, csettintgetett az ujjjaival, mintha kóser szilvapálinkát hörpintett volna. Egy söralátét hátuljára írt valamit, majd azzal a lendülettel már húzott is kifelé. Annyit sem kötött az orrunkra, hogy visszatér-e közénk.

Néhány hét múlva kikerült a nyomdából az új műve, amely a *Hóesés hűségben* címet kapta. Ekkor fogtam fel végre az alliterációt, a „hűhó, hóhú, hm, hűhó, hóhú, hm” látszólagos zagyaságának értelmét.

Furán, esetleg érzélgősen hangzik, hogy amikor a feleségemre pillantok, gyakorta eszembe jut a csengeri srác? Hadd magyarázzam meg!

1983 késő őszét mutatták a kalendáriumok, Melinda és a csoporttársai a Szovjetunióban jártak, Leningrádban, Moszkvában, Krasznodarban, a Krím félszigeten

csiszolgatták az orosz nyelvtudásukat. Máiig röstellem, hogy amíg kedvesem kint tartózkodott, én „nagyon csúnyán éltem”. Béla megelégte a kicsapongásaimat, torkig lett a léhasággal, habár a férfiúi hűség és etika szobrához ő sem állhatott volna modellt. Dühödten förmedt rám: „Miket művelsz? Meghibbantál? Hovatovább harminc vagy, és még mindig nem nőtt be a fejed lágya? Életed legnagyobb szerencséje és lehetősége ez a miskolci anygalka. Ne szalaszd el, nem lesz még egy esélyed!” Látnoknak bizonyult.

Németh István Péter

Naplósorok a gólörömekről

Ködöböcz Gábornak és Sándor Mihálynak

Grosics Gyula cigánykereket hányt a Wembley gyepén.
A színesbőrű focisták meg madarak táncát mímelték örömben.
Volt csapat, amelynek boldog önfelédjt játékosai térdelve-araszolva
vonatszerelvényt utánoztak, zakatoltak egyet, mert unalmas
volt már a „kicsi a rakás” eleven gúlája.

Baggio a hátára vette Pipo Inzaghit, ugyanő a szögletzászlóra
terítette piros-fekete dresszét s magasba emelte Milan-lobogóul.
És hány meg hány gólszerző dobta ki mezét az éljenző szurkolók közé,

Emlékszem, egyszer Sebők Viliék belevetették magukat a pályaszéli
pocsolyába, akárha kismalacok,
Volt aki magasba mászott a kerítés rácsain, mint egy börtönét felejtett majom,
Gera Zoli igazi szaltót csinált valahányszor betalált a kapuba.

A brazilok 1994-ben a hollandoknak lőtt találatukat követően úgy tettek, mintha
Gyermeket ringatnának, ők a modern háromkirályok: Bebeto, Mazinho és Romario.
Néha a csatár ajkára teszi mutatóujját, csöndre inti ellenfelei drukkerhadát.

Legtöbbször a találatot jegyző játékos az égbe lendíti karjait,
s abban a pillanatban úgy néz ki, mint Jézus Krisztus korpusza, amely mögül
egy pillanat része vagy évszázadok alatt eltűnt a keresztfá.
A minap Radamel Falcao szintén az égre nézett s mindent megköszönt.

Harmati Gyula

Felirat

egy kép
ami szép

egy arc
ami kvarc

s egy könny
ami gyöngy

és ami több

és ami több
mint kétezer éve áldott

Befejezett teremtés

Lőn világosság!
Lőn kiátkozás!
Lőn kiáltozás!

A többbit szívedre bízták.

Csendélet

Üresen áll. Elkorhad a jászol.
Iphigeneia Jézussal táncol.
Szögesdrótokkal őrzik a nyáját.
Jó pásztoraink már messzire járnak.
Szeretni.

Eljövétel

Készül valami ritka fény,
amit nem ember alkot.
S minden kérdésre válaszol
a *leghajnalabb* alkony.

Emberi

B. L. -nek
ha részem
egészen
meg nem oszthatom
se veled
se mással
csak az örök létű
folyton-elmúlással
m'ért boldogság
mégis élni

bölcs, aki e titkot érti
s bátor, aki ismeri
isten is csak belőlünk van
isten is csak emberi

Sámánének

a hetedik fényre esküszöm
hogy megszabadítom népemet
a hetedik fényben eltűnök
de megszabadítom népemet

óh
lélek-lélek-lélek
magasságos lélek
ki ért meg, ha én sem
ragadj el
emelj fel
túl
önmagamon
hogy lássam az átkot
a lenti világot
megrontó, vétkes
gondolatot
emelj fel
ragadj el
bár néha én is félek
óh
lélek-lélek-lélek
megszentelődöm és megtisztulok

ha millióból csak egy igaz
én megtalálom azt az egyet
egy sámánnak nem kell több vigasz
én találok meg azt az egyet

Ködöböcz Gábor

„rigófüttynek volna jó/lenni bár egy hangnak”

Empíria és fantázia Kányádi Sándor gyermekverseiben

A testnek van háza. Úgy hívják, hogy lakás. A léleknek is van háza. Úgy hívják, hogy vers. És amiként a test otthonra lelhet a lakásban, a lélek is otthonra találhat a versben. Adott esetben Kányádi Sándor makulátlan szépségű, nemegyszer keresetlen egyszerűségű gyermekverseiben, melyek az esztétikai gyönyörűség és nyelvi élmény mellett a táj-ember-kultúra szerves egységét is példázzák. Amit ugyanis Tamási Áron vallo-másában olvashatunk („Az én írói természetemre különösen jellemző, hogy székeley-nek születtem”), azt akár Kányádi Sándor is írhatta volna. Verseinek tárgyi világa és finom nyelvi strukturáltsága, a fölnevelő tájháza értékjelképekben testet öltő miliője, a költemények értékszerkezete és összetéveszthetetlenül egyéni metaforikája mindennél meggyőzőbben bizonyítja ezt.

A gyermek-felnőtt reláció szempontjából lehet fontos a *Kirakják a fát* című József Attila-vers egyik megrendítő szöveghelye. („A kis kölyök, ki voltam, ma is él/ s a felnőttet a bánat fojtogatja;/ de nem könnyezik, egy dalt zöngicsél/ s ügyel, hogy el ne szálljon a kalapja”). A fájdalom zsenijétől idézett versrészlet az egzisztenciális vonatkozásokon túl arra is rávilágít, hogy a lét-, a világ- és az önmegértés nélkülözhetetlen feltétele, hogy a felnőtt ember beszélő viszonyban legyen gyermekkori énjével. Költő esetében ez még inkább kívánatos, hiszen a lírikus (jelen esetben Kányádi Sándor) legfőbb törekvése és legnagyobb erénye, hogy saját növéstervére figyelve pontosan próbálja olvasni önmagát. Legfőképpen azért, hogy azonos lehessen a saját tehetségével, és megfejthesse a költői emlékezet fekete dobozát.

Kortárs költők, jelentős pályatársak Kányádi-élménye is azt mutatja, hogy Kányádi Sándor életművében a gyermeki látásmód és világerzékelés meghatározó súllyal van jelen. Közülük Nagy Gáspár *Mi volna évei mögött?*; Kovács András Ferenc *Vándor-dallam*; illetve Farkas Árpád *Kányádi Sándornak* című versét emelem ki. A példák sorát a Székelyföld 2009 májusi számában megjelent, a 80 éves Kányádi Sándort köszöntő versekkel bővíthetjük tovább: Ferencz Imre: *Két vers* (Gyermekvers; Apokrif); Iancu Laura: *Akkor minden szép lesz*; Lackfi János: *Világ-izák*.

Sokatmondó az is, hogy a Kaláka-Kányádi (könyv és CD) tizenkilenc verse között tizenegy gyermekvers található. A Gryllus testvérek és Huzella Péter fémjelezte formáció remekbe szabott megzenésítésekben muzsikálja ki a ritmust és a dallamot az alábbi versekből: *Sóhajtság*; *Elszálltak*; *Szemerklél az őszi eső*; *Faragott versike*; *Alma*; *Feketerigó*; *Betemetett a nagy hó*; *Az elveszett követ*; *Birka-irka*; *Tarlón tűzok lépeget*; *Három székláb*. Jellemző, hogy a felsorolt versek közül több is szerepel a népszerűsége-

gi listák élén, továbbá általános iskolai tankönyvekben és gyermekversantológiákban. A Kányádi-lírából készült versválogatásokat is érdemes szemügyre venni. Kovács András Ferenc 2004-es válogatásában (*Noé bárkája felé*) vezérversként olvasható a *Sóhajtás*, a Bertha Zoltán szerkesztette kötetben (*Kányádi Sándor válogatott versei*, 2004) a *Nyergestető* és az *Útravaló ének* szólítja meg a legifjabbakat, az előzővel azonos címet viselő, Tarján Tamás által jegyzett válogatásban (2000) pedig az iménti versek mellett a *Szitakötő tánca*; *Mi lennék*; az *Őszeleji kívánság*; *Az elveszett követ* és a *Szarvas-itató* képviseli a gyermekvers műfaját.

A tetszés szerint folytatható listán – anélkül, hogy parttalanná válna a felsorolás – néhány különösen emlékezetes, nyelvileg is roppant leleménnyel megformált alkotás még feltétlenül helyet követel magának: *Kicsi legény, nagy tarisznya*; *Kicsi faluból való vers*; *Krumplis mese*; *Mátyás-napi vásár*; *Nyári alma ül a fán*; *Szeptemberi töprengés*; *Volna*; *Árva bárány*; *Kilenc kecske*; *Ha én zápor volnék*; *Tűvé-tevő*; *Volt egyszer egy ember*. Mindenekfölött pedig a létezés lüktetését, az évszakok áttűnését zenei architektúrájú szerkezetben, fokozottan természet- és valóságközeli szemléletmód jegyében megragadó versciklus, a *Küküllő-kalendárium*, amely a kulturális emlékezet által átmentett nyelvi és világgépi archaikum, illetve a 20. századi transzszilván bukolika öllekzéséből (oszilláló szintéziséből) teremti meg a létbeli otthonosság eszményinek tetsző modelljét.

Kányádi Sándor szülőföldhöz kötődő értékjelképei között kitüntetett szerepet töltenek be a hely szellemét, a couleur locale-t, vagyis az erdélyiséget transzparens módon kifejező olyasféle folyónevek, mint például a Maros, Nyárad, Olt, Szamos, Nyikó és Küküllő. A költő magánmitológiájában különösen fontos, már-már szakrális szimbólummá emelkedő Küküllő számos vers (*Megrozzant az öreg malom*; *Nagyküküllő*; *Vágy*; *Halottak napja Bécsben*) szemantikai rendjében dominál, a *Küküllő-kalendárium* című évszaksoroló versfüzérben pedig abszolút viszonyítási pontként, afféle „imago mundi”-ként jelenik meg a szülőföld oly kedves folyója.

A „minden más táj csak óceán/ ez itt a föld/ a föld nekem” egy korábbi versben megfogalmazott vallomása ebben a kompozícióban is lebírhatatlan erővel tör felszínre: „Kékellő Küküllő,/ kökényszemű tündér./ Szívemhez, nyelvemhez/ hozzáédesültél./ Járhatok akárhol,/ minden folyóparton/ a te nyárelői/ susogásod hallom”. „A szerelmes földrajz” és példaszerű hűség eme artisztikus szépségű hitvallása nem hagy kétséget afelől, hogy a világban levésnek az otthonlét a legfőbb értelme. A Küküllővel szimbolizált szülőföld azt a szakrális helyet jelenti, ami pótolhatatlan, egyetlen és örök. Az óceánként egybefolyó „idegen” tájak és ismeretlen vidékek halmazából amolyan zárványszerű szigetként, a létezés centrumaként emelkedik ki a mindig visszaváró, a megtartó és maradásra bíró egyetlen „hely”, a mitikus, mágikus és intellektuális tartalmakat egyidejűleg kifejező szülőföld.

A mindenünnen hazagondoló lírai alany a vezérmetaforává emelt Küküllő képében

a lényegi állandóság, az örökké magunkban hordozott bensőséges mikrovilág tárgyi mivoltában való megragadhatóságát, tényleges fizikai közelségét fejezi ki. Ebbéli minőségében a komplex élmény- és érzékenységformákat magába sűrítő Küküllő erkölcsi, ontológiai és metafizikai tartalmakkal földúsulva jelenik meg. A valahova tartozás tudata, az otthonlevés biztonsága ugyanis a személyiség identitását, a világban és létben való eligazodás képességét jelenti. Kányádi Sándor inkább gyermekolvasóknak szánt, de a felnőtt korosztályoknak is maradandó élménnyel szolgáló lírai kalendáriuma újfent arról győzhet meg bennünket, hogy erős kötődések, éltető források, eltéphetetlen gyökerek és titkos hajszálerek nélkül lelki egészségről, emberi teljességről és hiteles létezésről aligha lehet szó.

Az évszakok ciklikus rendjét követő, a mikro- és a makrovilág látható és láthatatlan metamorfózisait bensőséges líraisággal és érzéketlen pontossággal leképező *Küküllő-kalendárium* tizenkét verse az év tizenkét hónapjának felel meg. Kányádi Sándor természetfestő, tájleíró költészetének 1989-ben született remeke úgy kapcsolódik a magyar irodalmi hagyományhoz (Fazekas, Csokonai, Petőfi, Arany, Tompa), hogy eközben a hasonló kortárs művekkel (Csanádi Imre: *Kergetőző négy testvér*; Szilágyi Domokos: *Naptár*; Németh István Péter: *Virágnaptár Ildikónak*) párbeszédet folytatva meg is újítja, számottevő vívmányokkal gazdagítja a hagyományt.

A *Küküllő-kalendárium* forrásvizízü, hegyipatak-tisztaságú értékvilágát, az évszakok titokteljes misztériumát, a természet ezer csodával teljes romlatlan idilljét, ember és táj organikus egységét maradandó esztétikai érvénnyel és reveláló élményszerűséggel csak olyan költő eleveníthette meg, aki már kisgyerekkorától megtanult a tájra figyelni és a természettel együtt lélegezni. A külső tárgyi világ jelenségeinek, folyamatainak, apró rezdüléseinek gyermeki lélekkel, mikrorealista részletességgel való számbavétele kizárólag csak alapos és pontos megfigyelés, szeretetteljes elmélyültségre valló szemlélődés révén képzelhető el. Az Édenként megélt Küküllő menti világból nyert empirikus élmények s tapasztalatok jelentőségét aligha lehet eltúlozni, hiszen mindenki azt veszi észre a világból, amire korán megtanult figyelni, és amit idejében megtanult néven nevezni. Nyilvánvaló, hogy Kányádi Sándor életében a természet, a tárgyi világ megismerése, birtokbavétele idejekorán megtörtént, s ebből aztán költőként is igen sokat profitált. A *Küküllő-kalendárium* antropomorf módon átlényegített/átlelkesített rendkívüli képgazdagsága, a versciklus hézagtalanul zárt, életes természetességgel, breviáriumszerű bőséggel áradó pazar metaforikája mindennél beszédesebben árulkodik erről.

Az évszaksoroló, hónapos verseket tartalmilag-logikailag a szülőföld Küküllő nevű folyójának folyamatos változásai fűzik egybe. A szemlélet tárgyával való maradéktalan azonosulás az egzaltációval érintkező megragadottságot, az entuziazmussal rokon áhítatot sugározva teremti meg a külső és belső táj tökéletes összhangját, a székely bukolikával fémjelezhető természet- és létszemlélet kontemplatív nyugal-

mát. A harmonikus világrendet kozmogóniai beágyazottságban, egyetemes távlatokban, kivételes élménysűrűséggel és roppant megjelenítő erővel kifejező kompozíció festőpoétai/poétafestői kvalitásokat csillogtatva árnyalja és gazdagítja a Fekete-piros, illetve a Napsugár-versek költőjéről alkotott képünket.

Az ismétlés, a párhuzam és a gondolatritmus szabályai szerint fölépülő Küküllő-versek atmoszféráját és partitúráját a versszakok élén álló s afféle szövegszervező erőközpontként funkcionáló tételmondatok határozzák meg. A folyó hónapról hónapra követhető anatómiai ábrája, a Küküllőhöz kapcsolódó életvilág metamorfózis át-tűnésekben zajló folyamatos változása a mindezt plasztikusan és expresszíven megjelenítő igei paradigmákban (fázik, reszket, vacog, szajzik, beállt, enged, zajlik, árad, ázik, kékell, ballag) tárul elénk. A körforgásszerűség, a ciklikusság és teljesség képzetét keltő állítmányi szerkezetek az antropomorfizáló-animizáló szemléletet tükröző megszemélyesítésekkel, telitalálatos metaforákkal és egyéb szintagmákkal kiegészülve nyerik el a végső értelmüket, s a lehető legteljesebb, az ultrahangokra is kiterjedő jelentésüket. A versvilág kontextuális összefüggésrendjét alkotó, atmoszferikusan jelentéses, minden esetben a Küküllőre vonatkozó szövegelemek közül olyasfélékre gondolva, mint például „lúdbőrös a háta”; „sovány, hórihorgas”; „éjjel-nappal fázik”; „jégpáncél van rajta”; „helyen-helyen kásás”; „vonszolódva lépdel”; „előnti a berket”; „paskolja a zápor”; „meg-megállva baktat”; „vize, mint a vászon,/ egy nagy szövőszéken/ fordul át a gáton”. Komáromy Sándor könyvéből (*Költők és művek a XX. század magyar gyermeklírájából*, Budapest, 1998.) idézve: „Tulajdonképpen az első versszakok teljességre törekvő költői képei osztódnak a további négy versszakban, mintegy részleteiben is kibontva az első versszak tételmondatát.”

A tizenkétszer öt strófát tartalmazó 240 sornyi szövegben a Kányádi Sándor költészetéből ismerős állandó szemléleti elemek, a költő értékvilágát kifejező értékjelképek változatos, gazdag tárháza lelhető föl. A vissza-visszatérő s az ismétlődés révén a versfüzérnek dramatikus, zenei szerkezetet kölcsönző motívumok közül említek néhányat: *nap, hold, ég, csillag, évszakok* (ősz, tél, tavasz, nyár), természeti jelenségek (*szél, szellő, eső, zápor, köd, pára, jég*), az állatvilág más Kányádi-művekben is felbukkanó kedves szereplői (*szarvas, ló, halacszkák, békák, fecske, rigó*), a komplexebb jelentéssel bíró, világképi szempontból is megkerülhetetlen toposzok (*fák, fűzfák, csönd, hó, fény, árnyak, legény, bot, pásztor, furulya, rigófütty, szív, nyelv*). A felsoroltak között akad jó néhány szakrális szimbólum is (*nap, hold, csillag, fa, furulya, bot, ló, rigó, szarvas, pásztor*), melyek az egész életműre kiterjedő érvénnyel reprezentálják azt a folyamatot, ahogyan a konstans szemléleti elemek és értékjelképek jelentésekben, allúziókban földúsulva mindinkább komplex metaforákká, rendszerint lét- vagy sorsszimbólumokká válnak. Az empirikus világ alkotóelemei ezáltal népesítik és ragyogják be az imaginárius világ tájait.

Kányádi Sándor vallomásos elemektől motivált, a heroizáló, mitizáló eljárást sem

nélkülöző allegorikus történelmi példázatai közül is kiemelkedik, sőt kiragyog a *Nyergestető* című, 1965-ös keltezésű vers (poéma, esetleg konfesszionális költői beszély), melynek meggyőződése szerint az antológiákon túl az általános és középiskolai faliújságokon, központi hirdetőablakon is ott lenne a helye. (A világháló adta korlátlan lehetőségekről már nem is beszélve). Ez a sok szempontból modellszerű költemény – egyebek mellett azért is, hogy benne a nyelv otthonosan lakja a formát, s a verszene, a beszéddallam, a ritmikai szegmentáltság rendkívül hatékonyan szolgálja a lírai történésfolyamat eszmei-erkölcsi tartalmainak befogadását – hitem szerint a szülőföldszeretet, a példaadó ősök megbecsülése és a közösségi identitás mellett a belső harmóniát, a biztonságérzetet, a lelki nyugalmat erősítő, végső soron a mentális egészséget védő, méregtelenítő és gyógyító hatású mű. És akkor már itt is vagyunk a költészet mágiájánál, a verszene, a ritmus, a nyelv egész embert átható, vigasztaló, földérintő és lélekemelő varázserejénél, ami – jó ezt újra és újra észbe vésni – soha semmi mással nem pótolható. Az irodalmi alkotásban ugyanis – ha az író, illetve a költő jól végzi a dolgát – a fikció önállítása rendre fölülírja az empirikus világ tényállítását. A költő és íróember ugyanis addig-meddig ügyeskedik, mígnem kitalálja a szintiszta valóságot. Ha tehát egy irodalmi mű jól van megírva, az nyilvánvalóan része a valóságnak is. Ennek egyik ékes bizonysga a *Nyergestető* című méltán népszerű opus.

Kányádi Sándor – a néhai jó öreg Gaál Mózesre, gyermekkorá regélőjére is emlékezve – a sokszoros túlerővel bátran szembeszálló, a szabadságáért hősi halált halt mintegy kétszáz főnyi székelynek állít emléket a versben, megénekelve egyszersmind a csíksországi fenyveserdők titkát. Ráadásul a termopületek példáját követő maroknyi székely védősereg és a „tanúként” megidézett fenyőfák között lényegi hasonlóság, jól felismerhető sorspárhuzam van: „meg nem adta magát székely,/ mint a szálfa, kettétörték.” Ilyen hősiesség láttán a hatalmas hadsereggel támadó cári és császári erők is fejet hajtottak és katonai tisztelettel adóztak: „Elámult az ellenség is/ ekkora bátorság láttán,/ zászlót hajtva temette el/ a hősokeket a hegy hátán.” A szerkezetében, retorizáltságában, nyelvi-poétikai megformáltságában is az érettség tökélyével ható, klasszicizált nyugalma poéma Kányádi Sándor egyik legmegrendítőbb, a személyes és közösségi felelősségre eszméltető alkotása. A verszárlat a költőre olyannyira jellemző nyelvi minimalizáltság, stiláris tisztaság, a gondolathoz mért maximális tömörség, a természetes beszédmód művészi erényeit villantja föl: „Nem tud róluk a nagyvilág,/ hőstettükről nem beszélnek,/ híruk nem őrzik legenda,/ dicsőítő harci ének,/ csak a sírjukon nőtt fenyők,/ fönn a tetőn, a nyeregben,/ s azért zöldell az az erdő/ egész Csíkban a legszebben.” Ebben a versszelvényben az emberi hősiesség dicsérete és a csíksországi fenyveserdők misztériuma mellett az ezerszer áldott, tisztán zengő anyanyelv és a transzszilván értékvilágot kigyöngyöző szülőföld, az erdélyiség apoteózisa is hangsúlyosan van jelen.

A Nagy Gáspár által „Isten hű írástudója”-ként aposztrofált Kányádi Sándor a

„fényből s gondból egyberostált ember-vándor”, akiben talán utolsó garabonciáskodó népköltőnket és utazó verscipelőnket tisztelhetjük. Ráadásul Kovács András Ferenc *Vándor-dallam* című versének üzenete („ki éneket mond verseket/ ráolvasást a sorsra/ megsejti hogy mint rejt sebet/ szavaknak drága gyolcsa”) a művészi-emberi portré vonatkozásában – a József Attilára és Nagy Lászlóra emlékeztető altruista jelleget erősítve – újfent azt sugallja, hogy Kányádi Sándor esztétikai magatartásában a herderi paradigmához kapcsolódó tág horizontú szemlélődés, a nyelvnek, a költészetnek való elkötelezettség, a magyar ajkú közösségekért viselt egyetemleges felelősség és folytonos szolgálat a legszembeötlőbb vonás. Minthogy ez a fajta esztétikai magatartás észrevétlenül, de szükségszerűen a magatartás esztétikájává válik – következképpen a formanívó is a létezési nívónak rendelődik alá –, egyáltalán nem meglepő, hogy a költő hetvenötödik születésnapjára készült, mindössze tizenhét verset számláló kötetben (*Noé bárkája felé*) a legeszményibb vágy- és célképzeteket artisztikus szépséggel kifejező *Sóhajtás* lett a vezérvers. Ez a nyelviségében, formarendjében és konnotációjában is briliáns költemény a Kányádi-féle alkotástechnika egyik modellszerű darabja. Benne a radnótis rebbenékenység rilkei éberséggel, a József Attila-i kontempláció pedig Hölderlinre valló plaszticitással társul.

A folklór archaikus rétegeiből és az orfikus hagyományból merítő költői mágia a *Sóhajtás* című opusban a mindenség-gyökerű szemlélet, a kozmikus pillantás és az univerzális lírai részvét felhajtó erejével teremt egyszeri és egyedi, valóban kegyelemteljesnek tetsző minőséget. A lélekből kiszakadó sóhajtás voltaképpen az önkiteljesítés és világmegjobbítás, az önüdvözítés és világboldogítás fölöttébb diszkrét, visszafogott és alulstilizált igénybejelentése, ami a létrontás és világlomlás közepette akár Don Quijote-i hiábavalóságnak is tűnhetne, hogyha nem volna valamennyiünk természetes igénye és elemi szükséglete. Mert ugyan ki az közülünk, akinek ne lenne szüksége szomjat oltó, tiszta vizű kútra, árnyat és gyümölcsöt adó fára, a természetes idillt és életörömet kifejező madárdalra, a magánytól, sötét gondoktól, démonoktól és rettenetektől megóvó emberi-költői hangra, a világbeli utazások és felfedezések élményére avagy a harmatozó égi világ csöppnyi örökléte sugárzó enyhületére...? A szellemi-lelki javakkal s korlátlan művészi mágiával teljes lírai alany afféle bőségszaruként funkcionáló versében jóízű, bukolikus természetességgel, kozmikus derűvel kínálja az emberarcú-emberérdekű létezés finom nyelvi strukturáltsággal, feltételes módban megfogalmazott esélyét. A harmonikusnak és hiánytalanak álmodott költői-emberi létforma eme archetipikus modelljét teljes egészében idézem: „kútnak lenni volna jó/ utas-ítatonak/ diófának vagy a fán/ füttyentő rigónak// rigófüttynek volna jó/ lenni bár egy hangnak/ jönni-menni volna jó/ akárcsak a harmat.”

Hitem szerint Kányádi Sándor fentebb elemzett versei újfent azzal a tanulsággal szolgálnak, hogy a költészet nem a lélek fényűzése, sokkal inkább a létteljesség forrása s a bennünk élő, fényre áhítózó gyermek elemi szükséglete.

Edna St. Vincent Millay

Egy másik április dala VI. Szonett: Kékszakáll

Az április nem másformán,
Mint amilyen egy éve volt,
Csupa sóhajtás, susogás,
Vakító sár, kopott hófolt;
A májvirág, mi kedvedre volt
itt van megint, és lepke száll.

Álló nap kalapálás zeng,
Zsindely hever az ajtók alatt;
Gyümölcsösben messze s közel
Szürke harkály kopogtat lyukat;
Férfiak kedvvel dolgoznak,
S hévvel játszanak a gyerekek.

A folyam mély, csendben halad,
Zajjal, fürgén fut a csermely.
Birkák ökörfarkkóró szárok
Közt napos hegyre baktatnak fel
Mélázva; csak te mentél el,
Csak te, akit marasztaltam.

E zárt ajtót kinyitottad mégis;
Jer hát, s lásd, mily csekély dolog miatt
Lettél megcsalva ... Nincsen itt kincs,
Sem katlan, kristály sem veri vissza
Vágyott igazad, kapzsi nőtársaid
Fejét, vonagló kínját nem leled,
Csak azt, mit látsz ... Pillants be hát
megint –
Pókhálós és sivár, üres terem.
Mégis, életemből csak ez maradt
Enyém, nehogy bárki kiismerjen;
De meggyaláztál odasurranva
E szoba küszöbéhez az éjjel
Úgy, hogy arcod többé nem láthatom.
Ez mind tiéd. Itt nincs már otthonom.

Krakkó Eszter műfordításai

Billy Collins

Bevezetés a költészetbe

Megkérem őket, fogják a verset,
és emeljék a fény felé,
mint egy diát,

vagy nyomják fülüket kaptárához.

Tegyenek bele egy egeret, javasolom,
és figyeljék, hogyan keresi a kiutat,

vagy sétáljanak a vers szobájában,
és keressék meg a villanykapcsolót a falon.

Azt szeretném, ha a vers felszínén
vízisíelnének, miközben a parton álló
szerző nevének integetnek.

De mindegyik hozzá akarja
kötözni a verset egy székhez,
hogy kikényszerítsenek belőle egy vallomást.

Elkezdik csővel ütlegetni,
hogy kiderítsék, mit is jelent valójában.

Tóth Bálint Péter fordítása

Sz. Tóth Gyula

Az „örök megújhdások” hivatott prókátora

(*Tanári notesz – részlet*)

Machiavelli köpönyege alatt. Az Erzsébetvárosi Közösségi Házban, a Művészbáratok Egyesülete rendezésében Madarász Imre tart előadást Machiavelliról, akinek, és ez az apropó, ötszáz éve jelent meg *A Fejedelem* című műve. Imre folytatja a humanista hadjáratot, inkább hadjáratát a humanizmusért. Tavaly Rousseau-t védte, és emelte értékeit, Casanova hálásan integethet fentről (ha oda került), érdemei méltó hangzásban kerültek elő egy rádiós műsorban, korábban az olasz „halhatatlanok” (Alfieri, Beccaria) támadtak fel „fényes” tanulmányokban, írtam is róluk, a noteszkönyvekben, folyóiratokban. És persze Dante, az örök vonzás, tisztelgő csodálat, értő megfejtéssel közvetítve. Most a könyvről beszél vagy a szerzőről? Imre megint hatalmas tablót állít föl: adatok, dátumok, szerzők, címek, korok, eszmék, stílusok. És ezek mind életre kelnek. Dramaturgiája van az előadásnak, az ismeretek hatalmas szerkezetet alkotnak, a gondolatok által mozgatva. Mozgósítva: eszmetörténés láttatva, kultúrtörténet pereg előttünk. Szóbeli film, filmszerű szavak. Idézetek latinul, olaszul, a helyén, kelő mennyiségben, annál élénkítőbben, lírai megállók, illő érzelmi hangsúllyal. Ki is a szerző, milyen is műve? Cinikus, szatirikus, realista, éles megfigyelő, előrelátó, aljas? Netán okos? És művelt? Machiavelli mindenesetre nagy „leíró”. Leírt kort, magatartásokat, jellemeket, vezetői „kompetenciákat” – a politika, a hatalom és a diktatúra viszonya érdekelte. Az erős központosításban hitt. A politika vonzásában írt, élt, de nem volt sikeres politikus, a politika a vesztét okozta. Keményen bűnhődött tanácsaiért, számkivetettségében a könyv menti meg. A gondolkodás.

Madarász Imre árnyaltan, a maga összetettségében tárta elő a szerzőt, az alkotót és gondolatrendszerét. Sokféle szempontot vonultatott fel, színes, sokoldalú képet kapunk. Döntsön a ma embere. Az irodalomtörténész tálcán kínálja a választékot, a választás lehetőségét. És persze az aktualitást. A magamfajta tanárembernek kínálkozik egy kézikönyv: az előadás már oly szintetikus, hogy „könnyedén” összeállítható egy „transzformált” segédanyag. Tanárnak, tanulónak. A mindennapokra kérdések-válaszok: a mai kor globalizmusában, a széttartásban (a meghirdetett egységesülő folyamatok ellenére) jól jönne egy kis „központosítás”, mint a rend záloga. De Machiavelli a szétszaggatott neoliberalizmusban, a szaggatók által mondva: politikailag nem lenne „korrekt”. A mai politikai korrektek összetévesztik a szerzőt a művel, részint azt hiszik, hogy ő fejedelem volt. Tudom, iskolai gyakorlatomból van ehhez tapasztalatom. Csak a mondást ismerik: „A cél szentesíti az eszközt.” Az érettségi tétel felmondásához kevés, az átbukdácsoláshoz elég. Aztán jöhet a nagybetűs Élet. Nem olvastuk, nem tudjuk,

de tesszük. Fussunk végig a 20. század véres történelmén, fasizmus, kommunizmus, pedig Machiavelli már fél évezrede halott. Nézzük meg a mai politikai kampányokat, a „kampánygurukat”, Machiavelli nem kap jogdíjat, pedig őt plagizálják. Sőt, ha még csak azt tennék. Kaposi Márton professzor hozzászólásában, kutatásai alapján, megemlíti, hogy a világ nagy üzletláncainak menedzsmentje, a gazdasági szféra agytrösztjei alapfokon tanítják a „machiavellis” leckéket. És teszik könyörtelenül kötelezővé – munkatársak, kliensek számára. Tapasztaljuk is. Mindez mára „nemzetközivé lett”. Ez a demokrácia csúcsa! Megvalósult hát Machiavelli „humanista álma”. Ha látná, lehet, visszatérne vidéki magányába, és ünnepélyesen a könyvtárszobába vonulna. Tüntetőleg. És elhatárolódva. Neki így lenne „korrekt”.

Madarász Imre a humanizmus nagyvezére, tábornoka, a reneszánsz nagylovagja. Ebben a posztmodern eszmezarodottságban nem amolyan Don Quijote ő? Nem magányos, sokfelé hívják, „foglalkoztatott”, tudására, úgy látszik, szükség van. Csatatér meg bőven akad. És nincs egyedül: tiszta, csillogó hadjáratában vele vannak a gondolat korabeli hősei. Akik megmenthetik a maiakat a jövőnek. Imrének erős vára a könyvbe vetett hit.

2013. január 17.

A „fejedelem” utcájában. Machiavelli nem hagy nyugodni. Kevesen olvassák, és azon kevesek is alig, de nyomják. Ami belefér. „A szellem demokratikus és arisztokratikus: mindenki beléphet a birodalmába, aki képes rá, de nem mindenki képes rá. Aki nem képes rá, az nem tudja megítélni azt sem, mi a különbség vélemény, tudás és bölcsesség között. A legszélesebb tömegeknek tudás helyett véleményük van. A vélemény a megismerés legalacsonyabb szintje.” Ezt már Végh Attilától olvasom, most jól jön. (Magyar Hírlap, 2013. január 19. 16. o.) Így folytatja: „Aki megsérti a rendet, annak bűnhődnie kell. Apollón volt az olümposzi rendőr, aki lenyilazta a rend ellen vétőket. Nem ő volt az egyetlen. Az Erinnüszök is holtáig üldözték a bűnöst. Oidipuszt is ők várják Kolónoszbán, ahol meglelheti nyughelyét. Mert az Erinnüszök a bűnbánó léleknek megbocsátanak, ettől fogva Eumeniszeknek hívják őket, azaz jóakarátúaknak. Kérdés, hogy mi volna a mai emberiség bűnbocsánata. Ez nem fog kiderülni, mert a demokráciában nem a bölcsesség uralkodik, csak a gondosan kialakított, terelt és egymásnak uszított vélemények kavarnak. Szellemi szmog. Nem látni tőle az igazi vágyakat”.

Olvassuk József Attilát, *Eszmélet*, franciául *Éveil*, például. Aktuális ez is, az is, most éppen „ezen” dolgozom. Az irodalom kéznél van. S igaza van irodalomtörténész-tanár barátainknak: a könyv megment. Madarász Imre előadásának egyik szép pillanata volt, amikor a nyomorúságos vidékre száműzött Machiavelli életének epizódjáról mesélt. Szó szerint. Machiavelli, hazatérve a bűzös kocsmából, amikor magára marad, felölti legszebb ruháját, és a könyvei közé vonul. Ünnepélyesen, felemelkedve. Minden. Fejedelmi.

2013. január 19.

Radnai István

Kultúrrétegek kultúremberei

csontokkal csatáznak akár a kőkorban
házsongárd vagy a pozsonyi temetők
magyar nevek halnak ki sorba
s tombol a bank is a vér-ripők

elveszik így is úgy is a földet
jelzálog vagy élettér hamis
történelem amit örököltek
a nyelv- és szívcsereáltak akik

most eladják akár a hegyeinket
ahol a kő sem marad marad
torzsalkodik és szavaz inger-
küszöb felett s alatt

ezért hamvasszuk el magunkat
s legyenek az agyagurnán spirálvonalak

Rex vagy billiárd vékonysugarú milliárd

a nagyhatalmak kártyazsíros zöldasztalán
zsakettek és bozontos szakállak
nagyhangú szónoklatok a népnek
és suttogások szivarfüstös szobákban

felszabtak akár afrikát nézz körül
négerek vagyunk réz gyémánt és kaucsuk
nem terem a fán
már becsuk schengen elvárják hogy csúszva

a nyomsáv és a dupla szöges mögött
hol tornyokból vigyáztak
volt még s maradt
valami foltozott ingű öntudat

s a zöldasztalon karamboloznak
a golyók csak néha elgombázzák

Tüzes Bálint

Fenyő a kertben

egyedül áll a kertvégen
de meghozza tobozát
csak arról nem szól sohasem
fáj-e neki a rabság

Holdpanasz

N. A. emléke

mindent nyári fényemre cseréltem
földhözragadt kutyák mégis
rám vonítanak

de panaszom ki hinné ma el
mikor sáros lábával
hátamra lépett az ember

Tavaszi intés

e szélnek már tavasz-íze van
viharrá nőhet ha
kedve is úgy hozza
nekünk szegezni kérdésfegyverét
nos mi lesz a gerinccel

Továbbá

látni még és várni még
lezárt határ most a pont
szemben vele egyenes
elindult céltől vemhes
nyílrányban természetes
csillag lehet vagy hetes
hittől függően formát bont
csak
látni még és várni még

H. Szilasi Ágota

Tisztelet a mesternek

Dobos Éva grafikusművész 100. kiállítása Dohnál Tibor születésnapi köszöntésére¹

„A hang... nem előbb való. De minden hagyomány szerint előbb jelentkezik. Mózes először hallja a hangot, aztán látja az égő csipkebokrot. Mária előbb hallja az angyal szólítását, csak azután látja. A hang előbb jelentkezik, a látás azonban a teljes értést, a befejezést jelenti. Tudjuk, hogy a 'látni' ige majd minden nyelvben az átható megértést jelöli, az értés befejezettségét és fokozhatatlanságát... Ez különösen érint bennünket, ahol nem a „közöny”, a „hözánemértés” miatt nem látták Csontváryt és Vajdát, hanem egyszerűen a látási közeg nem törhetett meg addig, míg nem hallották meg Bartókot” – írta Kemény Katalin és Hamvas Béla a közösen megjelentetett, *Forradalom a művészetben* (1948) című kis könyvükben.

Posztkulturális világunk szellemisége – túllépve a különféle diszciplínák részgazságain – egyre inkább létezésünk teljességének befogadására törekszik. E befogadásban, melyben a megértés igénye és a lelki átéltség emelkedettsége összefonódik, a hang, a szó, a kép – a zene, a kimondott vagy leírt gondolat és a képzőművészet – a jelentésben egyenrangú. E tudásban az akusztikus és a vizuális jel egyminőségű létező. Így történetelt meg, hogy mivel a zene – hasonlóan más művészetekhez – organikus kapcsolatban van az emberi élettapasztalattal, a hang felszabadította a látást.

S miért citálandó ide a zene és a költészet immateriális anyagtalansága? Mert Dobos Éva grafikusművész számára kezdettől s máig hatóan két nagy ihletforrás létezik nélkülözhetetlenül: az irodalom és a zene. S míg irodalmi ihletettségű rajzai – Faludy György, Kálnoky László, József Attila, Ady Endre, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Baudelaire, Verlaine vagy Victor Hugo verseiben merítkezve – valóságosabbak, tehát inkább a figurálisak, úgy a muzsikát szinte kizárólag absztrakt formában „látja”, pontosabban interpretálja. Ez az absztrakt gondolkodásmód szülte meg legújabb, a vizuális létezésen kívülálló rajzsorozatát, melyet „Fiktív terek” gyűjtőnévvel jelölt meg. S mint ahogy a látás a külső világot térképezi fel és teszi érthetővé számunkra, a zene pszichénk varázslatos belső világának közegébe vezet, s érzésekkel feldúsítva tágítja ki a látóhatárt – egyéni, közösségi szintig, de akár a kozmikus szféráig.

A középkor, mely a zenében látta a kozmikus harmónia végső totalitását, mindezt az ember erkölcsi szintjén a következő gondolatokkal tette érthetővé/élhetővé: „Valóban,

¹ Megnyitó gondolatok Dobos Éva kiállításán a Bródy Sándor Könyvtárban 2012. december 7-én. Köszöntőt mondott dr. Löffler Erzsébet.

egyetlen más út sem vezet el a lelket a tudományokhoz, mint az, amelyik a hallás révén tárul fel. Amidőn tehát hallószervünkön keresztül egészen lelkünkig hatolnak a ritmusok és a dallamok, nem kételkedhetünk abban, hogy érzületünket magukhoz hasonlóvá formálják és változtatják. ... Ebből is elismerhető, hogy – mint Plato nem is alaptalanul megállapította – a világlélek kapcsolatos a zenei összhanggal (*musica convenientia*). Ezért mindabból, ami bennünk és velünk harmonikus kapcsolatban áll, azt fogadjuk el, ami a hangok viszonyában is harmonikusan kapcsolódik össze. Ez gyönyörködtet bennünket és felismerjük, hogy mi magunk is ugyanennek a hasonlóságnak megfelelően vagyunk alkotva” (Boethius: *A zenéről*).

A modernitás azonban telis-tele van szokatlan vagy diszharmonikus, kaotikus jelenségekkel. Viszonyulásunkban sokszor az elutasítás tűnik a legegyszerűbbnek, ha sem értelmet, sem a harmónia elemeit elsőre nem ismerjük fel bennük. A zenei anyagtalansággal analógiára törekvő, autonóm művészeti formákkal dolgozó absztrakt festészettel, pontosabban a nonfiguratív, *nem ábrázoló, abszolút* vagy konkrét művészettel kapcsolatosan is nehézségekbe ütközünk, pedig az emberi kultúra szerves részét képező elemeket használ. Élesen elkülöníthető véleményeket olvashatunk róla. Egyesek szerint felmagasztalásra méltó világgözelítési módja a képzőművészetnek, mely művészet a világos látás új korszakát vezette be, sőt gondolatai Isten tiszta gondolataihoz hasonlíthatóak. Mások kárhoztatják, mert véleményük szerint ez a művészet csak keveseknek szóló rafinált elméleti játék (geometrikus absztrakció), vagy ego-mutogató, öncélú mutatvány (lírai absztrakt), mely elszigeteltségében saját öngyilkosságához vezet majd, hiszen általa a művészet az emberrel, illetve az emberi közösséggel kapcsolatos szerepét már nem képes betölteni.

Az absztrakt művészet első teoretikusa Vaszilij Kandinszkij volt, akinek kiindulási pontja szerint ez a dematerializálódott művészet ugyanúgy képes látásbeli és intellektuális örömet és megrendülést nyújtani, mint a tárgyias művészet. Mint az önmagunk felé fordulás, a belső megismerés, a szellemi atmoszféra eszközei, kiemelten foglalkozott a képi elemek zenével való kapcsolatával, mellyel kapcsolatban levelezést folytatott Schönberggel. A zene esztétikai effektusaival paralel hatás elérésére törekedett műveiben a cseh Francisek Kupka és a francia Robert Delaunay orfikus kubizmusa is, sőt Alexander Calder már az idődimenziót (mely a zene alapvető szférája) is bevonta mobil objektjeivel a művi történetbe. Az első absztrakt kép (1910–11)² megszületése óta több mint egy évszázad telt el, de a felerősödő művészeti pluralitás időszakában – az igazán jól sikerült, megfelelő gondolati, emocionális tartalmakat magukba sűrítő absztrakt művek – ma is megállják a helyüket. Lemondva a tárgyi motívumokról csupán a formák, a színek, a kompozíció s a felhasznált anyagok karaktere útján hatnak. Olyan konkrét alapelemeket alkalmaznak, mint a vonal, a sík, a tér, a színek

² Vaszilij Kandinszkij: *Első absztrakt akvarell*

illetve a fény, valamint az egyensúly, a szimmetria, az aszimmetria, tehát a feszültségmozgás – mindez: a kompozíció. Hasonlóan a zene elvont alapelemeihez: ritmushoz, hangokhoz, dallamhoz, kiteljesedve az akkordokhoz, a dinamikához, összhangzathoz, harmóniához, diszharmóniához..., melyek létrehozzák a zenei kompozíciót. A kész mű – mily érdekes – mindkét esetben „motívumokból” összeálló „kompozíció” – részekből szerkesztett egész. (De e paralel állapot mélyítéséhez, mint egy színesztéziát, ide idézném a *hangszín* kifejezésünket.) A cél a tiszta művészet megteremtése. Az absztrakt művészet az eltárgyatlanodással elérte azt, hogy a színek kiszabadultak a tárgyak béklyójából – önhatalmúlag túllépve azokon –, miáltal a szintén felfokozott energiához jutó absztrakt-geometrikus vagy éppen expresszív-amorf formákhoz kapcsolódva saját kifejező erőhöz jutottak. Ebben az esetben viszont a színek és a formák lényegét, kifejező értékét, jelentéstartalmat nyertek. Ilyenkor, az absztrakt kép és szobor szemlélésekor egyértelművé válik, hogy a használt elemek, szabadsággal telítődve, a világrendet vagy a világban ható erőket képesek érzékeltetni, mivel a kifejezett rend vagy erő többet, általánosabbat képes megjeleníteni, mint akármilyen ábrázolt tárgy vagy személy. Az a tény, hogy a kép nem tartalmaz felismerhető, reális vonásokat, arra kényszerít tehát bennünket, hogy ne a hasonlóságot keressük, hanem a festményt önmagában véve, mint saját magát, egyfajta sajátos egységet szemléljük. Így kizárólag az elvont formákból és színekből álló kompozícióval teremtünk elsősorban szellemi-lelki kontaktust, miközben magunkról is egyre többet megtudunk.

A lelki és szellemi töltet, mely a műalkotásokat létrehozza, ugyanazon társadalmi közeg szülötte, s az egyes művészeti ágakat megvizsgálva azonos indíttatású stílusjegyeket regisztrálhatunk. Mégis a tudományos közelítés régóta vizsgálja, hogy átfordíthatók-e egymásba a különböző művészeti ágak, például az irodalmi alkotás zenévé, a zene festészévé. Kérdés, hogy létezik-e valamiféle mindent magába olvasztó MŰVÉSZET (ide idézhetjük a rítus társadalmi tudatformákat egyesítő szinkretizmusát, a belőle megszülető egyházi ceremóniális liturgiát, vagy a modern wagneri Gesamtkunstwerk-gondolatot), vagy csak csupán különféle művészeti ágak kategóriájába szorított műalkotások léteznek? Volt, hogy pusztán fizikai áttételben gondolkodtak, például így igyekeztek a spektrumszínt hangnemekké konvertálni a színorgonákkal. De ilyesmire tesz kísérletet a tánc, vagy az opera, s a legújabb műfajok: a performance és a film is. Szerintem a megoldás kulcsa mégiscsak maga az ember, aki önmagán átfuttatva pszichéje, intellektusa szféráiban hozza létre az összművészet élményét. Hiszen „*az alkotás lehetősége megvan az emberben és eszközeiben, de a művészeti alkotás emberfölötti cso-*da” (Weöres Sándor: *A remekmű*).

Dobos Évát ez az absztrakt gondolkodásmód vezette el zenei ihletésű rajzsorozataihoz. Az absztrakcióhoz való kötődése azonban nem véletlen. Már Egerben, a gimnáziumi évek során felvázolódott művészi életútja. Növendéke volt a kinetikus absztrakt szobrászat jelentős egyéniségének, a Nicolas Schöffer párizsi műterméből éppen csak

hazaérkező Dargay Lajosnak (1942). Az általa vezetett képzőművész kör több volt, mint megérintés, s a tőle tanultak már többet jelentettek pusztán rajzolgatásnál: az olvasottság, mint a műveltség alapja, az irodalmi és más művészeti értékek iránti oltahatatlan tisztelet is belé oltódott. Az érettségi után Dohnál Tibornál (1942) folytatott tanulmányok már egyértelmű pályaorientációt sejtettek. A budapesti Kirakatrendező Iskolába elvégzése után, ahol szintén remek oktatók – Károlyi Zsigmond, Wágner János, Károlyi András, Tolvaly Ernő korrigáltak – szűk két évre visszatért Egerbe, ahol már mint asszisztens dolgozott együtt Dohnál Tiborral. Dohnál Tibor (akivel szakmai, emberi kapcsolatai máig ívelők) mindig is az egzakt, precíz munka híve volt, és ezt megkövetelte tőle is, amiért a mai napig hálás.

Életre szóló szellemi útravalót kapott e két egri művésztől. Általuk az absztrakció mint kiindulási pont és szemléleti alapvetés, már korán látókörébe tolakodott.

A kilencvenes évek elejére tehető alkotói szárnypróbálgatásának kezdeti időszaka. Első egyéni kiállítását 1992-ben rendezte, majd folyamatosan vett s vesz részt – jellemzően – tematikus kiállításokon, melyek eredményeként 1998-ban a szakma immár hivatásos művésszé avatta a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének tagfelvételével. Rajzai azonos indíttatásból, életérzésből születtek, melynek alapja egyfajta elvágódás mind térben, mind időben. E rejtett/rejtelmes dimenzióikban – a líraian felfogott geometrikus absztrakció körébe sorolható, s általa „Fiktív terek” gyűjtőnévvel megjelölt családhoz tartozó művekben – saját ikonológiája szerint személyes menedéket talál („Privát szférák” fehér négyzetei). E sorozaton belül olyan címek adnak közéleti irányt, mint: Síktörések, Síkrelációk, Pszeudo-tér-akkordok (pszeudo: hamis, áll), Privát szférák.

Dobos Éva zenei ihletésű rajzai J. S. Bach Goldberg-variációival kezdődtek, majd Ravel, Debussy, Satie, Respighi, Bartók, s Oláh Kálmán voltak a folytatás, de az igazi lelki-szellemi azonosulást az amerikai John Cage (zeneszerző, zeneteoretikus, író, képzőművész) munkásságában találta meg. 1998 óta tanulmányozza, értelmezi életművét, s az újabb impressziókat, információkat fokozatosan beépíti munkáiba. Így Cage munkásságához készült rajzai nem lezárt sorozatok. A „Hommage a John Cage” cikluson belül több, a zenei harmóniakat, érzületeket vizualizáló rajz sorozat készült a következő címeken: *Etűd preparált zongorára*, *Etűd csendre és zajokra*, *Csendtörés*, *Zörejt variációk*, *Aleatorikus etűd* (aleatorikus: véletlenszerű, szabad variáció).

John Cage (1912–1992), akinek életét számtalan legenda övezte, az avantgárd zene egyik legnagyobb kísérletező egyénisége volt. Sokoldalú, intermedialis, újító művész: performanszai, előadásai, írásai és képzőművészeti alkotásai is jelentősek. Schönbergnél tanult, de a keleti zenét és filozófiát is tanulmányozta. Ő használta először a zörejt mint zenei hangot, s nemcsak a mesterségesen keltett effekteket (pl.: híres műve a preparált zongorára), hanem a képzőművészeti redy-made vagy merz-kép megfelelőjeként (kortársrelációban) a „talált zörejt” – pl. a koncertterembe az ablakon beáramló utca-

zajt – is. A csend, mint kompozíciós eszköz, szintén zenei filozófiája részét képezte. Cage a művészi alkotás részévé tette a véletlen és az előre meghatározatlanság elvét megszabadítva a hangot mindenfajta zenei kötöttségétől, mely mentalitás nem csak művészeti értelemben jelentett egyet a szabadsággal. Ezért Cage (Marcel Duchamppal egyetemben) mindig is fontos hivatkozási pontja volt mindazoknak a művészeknek, akik szétrobbantották a hagyományos műtárgyfogalmat, megkérdőjelezték a szerzőség fontosságát, és elutasították, hogy lemondjanak a művészi szabadságukról. Pályája során a világ minden táján tartott koncerteket és előadásokat, s máig tartó hatása elvitathatatlan. Részben az ő példájára nyitottak a vizuális művészetek a happening-jellegű koncertelőadások felé, s ahogy George Maciunas Fluxusművész megfogalmazta: „ahol csak megfordult, egy kis John Cage-csoportot hagyott maga után, amely aztán vagy vállalta, vagy tagadta eredetét.”³ (budapesti Új Zenei Stúdió). Életének utolsó két évtizedében alkotott grafikái és vízfestményei pedig zenei kompozícióinak a szerkezetét tükrözik.

Dobos Éva zömében kisméretű alkotásai gondolat és érzelemlenyomatok. A geometrikus és a lírai absztrakció érintkezéséből megszülető érzet-rajzok. Meditációs közegek, zene-interpretációk. A szikár geometrizálást (Piet Mondrian, De Sijl, Kazimir Malevics...) a vonalak meghajlításával, a színek tompításával, a felület aprólékos kidolgozásával feloldó, de az expresszív absztrakció indulatait (Kandinszkij, majd pl. Jackson Pollock, Willem de Kooning...) lecsendesítve, a formákat határozott kontúrban tartva Paul Klee, Mark Tooby, Mark Rothko intellektuális festészetét idézik rajzai, képzeletbeli mikro- vagy makrokozmoszmosz dimenziókba nyíló térkonstrukciói. Tán még a választott technikában is rokoníthatók. Kivált Klee-vel. Rajzainak legjava pasztell-grafit technikával készül, tünekeny, odalehelt tónusokkal. A színek, a formák olyanok, mint az elillanó hangok, csak emléküik lenyomata mered meg a papíron, mint az emberi emlékezetben egy már ismerős dallam. Olykor, ha a mondanivaló úgy kívánja, akvarellt is használ, mint például az egri Akvarell Triennálén (2009) is kiállított „*Hishiryo*” és „*Koan*” című képein, melyek John Cage életművének tanulmányozása kapcsán, konkrétan a zennel való ismerkedése során készültek. A papír alapú munkáin bármilyen technikát is használ, a „finomhangolást” grafitfittal végzi, ez az általa leginkább preferált eszköz. Tónusai oly érzékenyek, bársonyos felületűek, hogy már szinte fest a grafitcezurával (Butak András).

A John Cage ciklushoz a fény-árnyék formaképző erejét kihasználva néhány dombornyomatot is készített. Alkalomszerűen sokszorosított grafikával is foglalkozik – csak művészyomat mennyiségben – főként akvatinta technikával. Ezeket a kétévén-

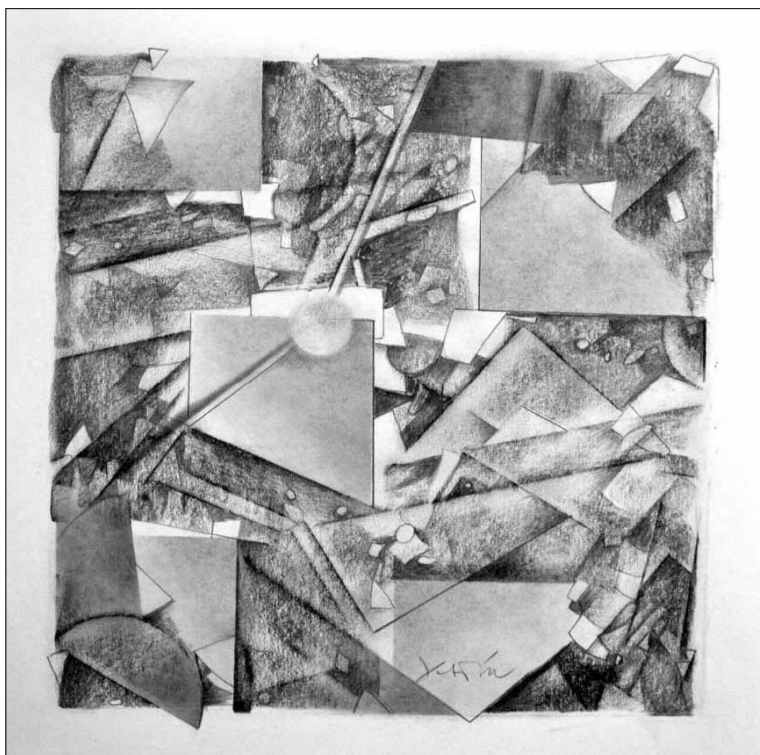
³ <http://www.ludwigmuseum.hu/site.php?inc=kiallitas&kiallitasId=805&menuId=44> A hang szabadsága. John Cage a vasfüggöny mögött című kiállítás a Ludwig Múzeumban. Budapest, 2012. november 23. – 2013. február 17.

te megrendezett Nemzetközi Kisgrafikai Biennálékon lehet látni. A téma, a hangulat ugyanaz. Valamennyi Dobos Éva aktuális apró univerzumait zárja négyszög alakú kép-letbe. Újabban olajjal is dolgozik, azonban ahogy a pasztellt, az olajat is csak vékonyan, lazúrosan használja. Az utóbbi években kezdett el foglalkozni az elektrografikával, mely eltér a manuális rajzolástól. Az alkotás folyamata és maga a mű is virtuális: csu-pán fényszínek keverése, formák kódok alapján történő rendezése, tükrözése... Ma-téria nélküli látvány. A nyomtatásra pusztán azért van szükség, hogy az emberi és a mesterséges intelligencia koprodukciója révén létrehozott fény-gondolatok mégse sza-kadjanak túlságosan el a hagyományos művészettől.

Dobos Éva 20 év alatt 99 egyedi és kollektív kiállításon vett részt, így most itt jubilál. „Szívem szerint a 100. kiállításomat Egerben rendezném, amely a felnevelő városom, az a város, ahonnan grafikus pályám elindult a '70-es években.”

Ez most megtörtént, s mesterének, a 70 éves Dohnál Tibornak ajánlja – tisztelettel és szeretettel.

Köszöntjük mi is őt.

Aleatorikus etűd – Hommage á John Cage

Antal Attila

„...azon kell fáradozzunk, hogy szellemi egységünk épen maradjon...”

(Bertha Zoltán: Erdély felé)

Bertha Zoltán írásait egyetemista korom óta ismerem, *A hetvenes évek romániai magyar irodalma* (1983) című (Görömbei Andrással közösen készített) munkájából vizsgáztam is annak idején. Gyarapodó életműve azóta szellemi kincseshánya számomra. Az elmúlt negyedszázadban napvilágot látott tanulmányai közül jó pár különösen mély benyomást tett rám. Ilyen kedvencem például a *Hiedelem és bölcsélet Tamási Áron Jégtörő Mátyásában* című elemző írás. Bertha Zoltán itt a babitsi megállapítással szemben, mely szerint a Tamási-mű világgépe népmesei, azt a véleményét fejt ki s igazolja minden kétséget kizáró alapossággal, hogy a regény egy archaikusabb, a mesei fok előtti népi világlátás művészi dokumentuma. Jól példázza e tanulmány, hogy szerzője a legnagyobb tekintélyek szavait is kritikusan mérlegelni képes szuverén gondolkodó, továbbá hogy elemzése során az irodalomtudomány szempontjain túl más tudományok (történelem, filozófia, néprajz stb.) aspektusait is képes érvényesíteni (másként szólva: igencsak jártas az irodalomtudomány társ-tudományaiban).

Bertha Zoltán a XX. századi magyar irodalom tudós ismerője, különös elhivatottsággal foglalkozik ezen belül is az erdélyi magyar irodalommal. 1990-ben monográfiát jelentetett meg Bálint Tiborról, 1995-ben Sütő Andrásról. Szakmai és bölcsész-hallgatói körökben méltán népszerűvé vált tanulmánykötetei közül több (*Gond és mű, 1994; Erdélyiség és modernség, 2006*) teljes egészében az erdélyi magyar irodalom körében végzett vizsgálódásairól tudósít, 2012-ben adta közre Tamási Áronról szóló értekezéseit (*Székely Homérosz*), s ugyancsak tavaly látott napvilágot *Erdély felé* című, esszéket, tanulmányokat, kritikákat és vallomásokat magába foglaló könyve.

A kötet nagyobb részét a tanulmányok teszik ki, melyek a szemügyre vett eseményt, műveket, műfajt, alkotót, élménykört tekintve – ha átfedésekkel, visszatekintésekkel is – nagyjából kronologikus rendben követik egymást, így időben az erdélyi magyar irodalom klasszikusaitól a második világháború után indulókon s a Forrás-nemzedékek alkotóin át a pályájukat mostanság kezdő fiatal szerzőkig ívelnek. Az írások között van az eddigi kutatások eredményeit koncentráltan felmutató (pl. *Tamási Áron legkedvesebb regénye; Versszöveg – sorsszöveg. Szilágyi Domokosról – halálának harmincadik évfordulóján; „... meggyötörtén is gyönyörű”. A nyolcvanéves Kányádi Sándorról*), az eddigieket továbbgondoló-kiegészítő (pl. *Óda és zsoldár. Vo-*

nások Lászlóffy Aladár arcképéhez; *Szellem és történelem. Közelítések Lászlóffy Csaba életművéhez*), hiánypótló-felfedező típusú (pl. „A szép mindig korszerű.” *Dsida Jenő kritikai nézeteiről*; „... mondatok az időtlenségből”. *Portré Király Farkasról*), s néhány olyan átfogó jellegű tanulmány, mely a korábbi kutatások eredményeire épít ugyan, ám a sajátos szempontból végzett rendszerezéssel mégis újat ad (pl. *Az abszurd az újabb erdélyi magyar irodalomban; Kisebbségiség és modernség*).

A tanulmányegyüttes kiemelkedő (jelentősebb terjedelmű írásban szemügyre vett vagy/és több dolgozatban különböző aspektusokból vizsgált) témái: az erdélyi magyar dráma közelmúltja és jelene, az istenélmény reneszánsza (főként a költészetben), a romániai rendszerváltás következményeinek lenyomata, valamint ezzel összefüggésben a legújabb erdélyi magyar irodalmi törekvések, beszédmódok s a korszerűség viszonya.

A líra és az epika mögött az újkori magyar irodalomban sokáig háttérbe szorult a dráma. Az elmúlt fél évszázad gazdag erdélyi magyar drámai irodalma egyértelműen cáfolja a magyarság dráma iránti érzéketlenségéről, lírai alkatáról terjengő (terjesztett) mítoszokat. A kötet tanulmányai nyilvánvalóvá teszik, hogy a dráma – többek között pl. Kányádi Sándor, Páskándi Géza, Lászlóffy Csaba, Szöcs Géza munkásságának köszönhetően – továbbra is kitüntetett műneme az erdélyi magyar irodalomnak, s hogy válfajai közül elsősorban az abszurd (abszurdoid) dráma mutat külföldön is elismert kvalitásokat. (A Páskándi-darabok egyik fordítója s egyben az író amerikai bemutatásának előmozdítója pl. így nyilatkozott a Páskándi-művek jelentőségéről: „ha ezek a darabok mondjuk Londonban vagy Párizsban jelentek volna meg, mint angol vagy francia művek, szerzőjüket a világ egyik vezető színműírójaként tartanák számon mindenütt.”) Páskándi kapcsán egyébként Bertha Zoltán összeveti a nyugati s a közép-(kelet-)európai abszurd drámát, s kiváló jellemzést ad az utóbbiról, számba véve sajátos, karakteres jegyeit.

A vallásos líra a két világháború között erőteljes vonulata volt az erdélyi magyar költészetnek, míg a kommunisták romániai berendezkedését követően alig-alig kaphatott hangot a vallásos élmény. Bertha Zoltán egyrészt azt vizsgálja, hogy a hetvenes évektől kezdve miért, hogyan éled újjá ez az élménykör (s él tovább a rendszerváltást követően is), másrészt arra mutat rá, milyen sokszínűvé, változatosá lett mára e lírai vonulat. Ráadásul úgy – s ez átvezet a könyv következő fontos témájához –, hogy talán soha annyi ürességérzetet, értékhiányt, kilátástalanságot panaszoló költemény nem született Transsylvania-szerte, mint az elmúlt másfél, két évtizedben.

A rendszerváltásra s az azt követő eseményekre szinte minden erdélyi író, költő reagált. Az *Erdély felé* című kötet részletes körképben mutatja be a lelkesedésről majd a csalódásról, kiábrándulásról tudósító versek, novellák, regények, publicisztikus reflexiók sorát, s lényeglátóan hívja fel a figyelmet az irodalomban kikristályosodó egyik legfontosabb új attitűdre: „Az értékrelativizálódás és a felgyorsuló

értékerózió láttán olyan új típusú társadalometikai szenzibilitás kerül előtérbe, amely érzékenyen tapint rá a nemzetiség- és közösségsorvasztó szolidaritáshiány, bizalomvesztés, önzés és elidegenedés megannyi riasztó közérzeti jelenségére...”

Az erdélyi magyar irodalom modernségéről szólva a szerző nem csupán azokat az áramlatokat, irányokat jellemzi, amelyeknek világirodalmi párhuzamaik, megfelelőik nyilvánvalóak, hanem odafigyel a „szignifikáns másféleséget”, „a máshol fel nem lelhető specifikumot” felmutató beszédmódokra is. (Ahogy ezt külön tanulmányban pl. az abszurd kapcsán is teszi.) Mert egyetért Páskándi Gézával, aki szerint az „egyetemesség és tájóság *egymásban* jelentkeznek”, s „az egyetemes gyökerei is anyaföldben, hazaföldben nőnek, és nem a semmiben.” Ide kívánczok Bertha Zoltán igen tanulságos megállapítása a posztmodernnel kapcsolatban: „Csak nálunk vált egyfajta babonává például az a feltételezés, hogy a posztmodern nyelvjáték referenciatartománya eleve ki kell hogy szorítsa a közösségi létélmények és sorstapasztalatok jelentésmezőit.” Azt már csak a magam nevében jegyzem meg a határon ineni és túli fiatalabb szerzőkre gondolva, hogy mind bizonytalanabbnak tűnik: ki is posztmodern igazából, illetve hogy aki annak tűnik, milyen mértékben az. Mintha a posztmodern irányultságú irodalommal is az történné, ami az avantgárdal esett meg: a poétikai eszközök elszakadtak a világnézeti gyökerektől, s végül mindenféle beállítottágú író, költő használta őket. A pályakezdők manapság gyakran élnek az alulretorizáltság, az intertextuális játék stb. lehetőségeivel, ám többségük nem (vagy csak részben) nevezhető a nyelvkritikai szemlélettől és a személyiségválságtól motivált alkotónak.

A kötetben közölt kritikák, alkalmi írások csupán műfaji sajátágaikban térnek el a hosszabb, elemző dolgozatoktól, színvonalukban nem. Az előbbieik közül a tudományos munkákról szólók a pályatársak teljesítményét megbecsülő kritikusként mutatják Bertha Zoltánt (a Széles Klára nagymonográfiájáról készült beszámolót különös érdeklődéssel és jó érzéssel olvastam, mert néhány nappal előtte értem a végére magam is a könyvnek), a búcsúztatók, köszöntők, ünnepi beszédek pedig biztos kézzel felrajzolt, remek portrék is egyben.

Bertha Zoltán tudja, ha irodalomról van szó, a pusztán esztétikai vizsgálódásnál többre: etikai, politikai szempontokat, sorskérdéseket is felvető kulturális elemzésre, szintézisigényű értelmezésre van szükség. Tanulmányai enciklopédikus tájékozottságot és határozott értékrendet tükröznek. Empatikus nyitottsággal fordul ugyanakkor az övétől eltérő ízlésvilágok felé is, hangja sohase gúnyos vagy támadó. Amit mindezekén túl magam külön is nagyra becsülök benne, az a fogalmi tisztaságra, pontosságra törekvés. Jellegzetes szóösszetételei, halmozásai is ezt célozzák. A szándék mögött pedig a (vizsgált) mű, a szerző s az olvasó végtelen tisztelete áll.

(Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2012.)

Csontos Márta

Irodalmi terepjárás

Hegedűs Imre János: Az író fénye, Tanulmányok-Esszék

A napjainkban már romániai településnek számító Székelyhidegkúton született Hegedűs Imre János irodalomtörténész legújabb, a Napkút Kiadó gondozásában 2012-ben megjelent tanulmány és esszékötete, *Az író fénye*, a székely származású szerző töprengéseit, elemzéseit tartalmazza.

A szerző 70. születésnapja alkalmából összeállított válogatásban az író úgy követ nyomon lírikusokat, művészettörténészeket, monográfusokat és szociológusokat, hogy egyidejűleg saját világlátását, életérzését is beleszővi a kontextusba. Ilyen módon az általa megtapasztalt élmények és összegyűjtött ismeretek birtokában tágul az olvasó horizontja, a történések aktív befogodójává válik.

A három nagyobb fejezetet tartalmazó gyűjtemény (*Arcok, viták emlékek, Tudósvilág, Olvasólámpa*) rangos folyóiratokban megjelenő recenziók, könyvismertetőik, esszék igényes válogatása. A válogatás legtöbb írása a *Hitel* folyóiratban látott napvilágot, de jelen van a palettán több prominens folyóirat és napilap: *Kortárs, Magyar Napló, Magyar Nemzet, Műhely, Agria, Helikon, Valóság, Tiszatáj*.

Hegedűs Imre Jánosról, a kötet hátlapján olvasható rövid summázatból megtudjuk, hogy életét Székelyhidegkút–Budapest–Bécs állomáshelyeken tölti kisebb-nagyobb megszakításokkal, s Márai tanácsát követve úgy néz Nyugatra, hogy egy pillanatra sem törölheti ki magából a Kelet felől érkező ember sajátos attitűdjét, világlátását.

A szerző széles merítéssl, kellő tudományos igényvel, de ugyanakkor a közérthetőség kritériumait is betartva rajzolja meg az olvasónak az életútjában szerepet játszó személyiségek portréját, illetőleg feltárja személyes életútjának jelentős mozzanatait.

A gyűjtemény Csiki László emlékének szenteli ezt a hihetetlen irodalmi érzékenységgel összeállított, jelentős irodalmi és történelmi személyiségek életútját végigkísérő töprengést, a nyitó és záró tanulmány így teszi a válogatást méltó keretbe.

Az *Arcok, viták, emlékek* a kivételes tehetségű Csiki László életútját villantja fel, akinek a mindennapjait meghatározó események „torokszorítóak, akárcsak verseiben a világot összejtig boncoló-lebontó vizsgálódások”.

A Forrás második nemzedékéhez tartozó Csiki László – eredetileg magyar–román szakos tanár – verseiben költői fegyvertárának gazdagságát csodálhatjuk meg, prózai írásai nagyfokú tömörítő képességről árulkodnak. A tanulmányban említett verseskötetek, *Esőt kaszáló/ Szócs István bevezetőjével/*, majd a *Kellékek* 1972-ben a valóság olyan jeleit fürkészik, melyek az átlag halandó számára láthatatlanok. Nem

véletlenül idézi írásában Hegedű Imre János Csikinek azt az önértékeléses vallomását, mely szerint úgy érzi, József Attila és Kassák között van az a kötél, amelyen neki végig kell mennie.

A szerző nagyon is emberközeli méltatásában sikerül az olvasónak eligazodnia abban a bonyolult líra-labirintusban, melybe a költő bennünket invitál, s ilyen módon, emberközeli aspektusból képes az olvasóval szót értenie. Az abszurd és a groteszk mindvégig uralkodók Csiki világában, mely egyszerre „fájdalmas” és „boldogító”, tehát abszurd.

Hegedűs Imre János a győri *Műhely*-ben közzétett írása csak motiválja az olvasót, hogy e rendkívül sokoldalú: költőként, elbeszélőként, dráma és forgatókönyvíróként ismert egyéniség munkásságát jobban megismerje, hiszen az 1984-ben Magyaroszágra települt szerző dolgozott a Magvető Kiadó szerkesztőjeként, s a Magyar Napló versrovat vezetőjeként is tevékenykedett.

Feltétlenül hangsúlyozni szeretném, hogy csak a teljességre törekvés igénye nélkül lehet Hegedűs Imre János tanulmánykötetéből a gondolatébresztés szándékával „szemezgetni” egy könyvismeretés terjedelmi határainak limitált volta miatt.

A válogatás hatalmas ismeretanyagot ölel fel, analizál és kommentál, egyidejűleg olyan sajátos élményanyaggal fűszerez, mely az olvasónak megfelelő kedvcsináló ebben az irodalmi-művészeti-szociográfiai terepjárásban.

Az írások között tallózva megismerkedhetünk négy olyan irodalmi életműmodellel is, melyek világirodalmi ranggal bírnak, s melyekbe, Hegedűs szerint a magyar irodalom jeles alkotói is beilleszthetők.

A Kányádi, Csoóri, Juhász Ferenc és Tornai József modell arra példa, hogy lehet és kell értékes írásokkal meghódítani a világot napjainkban is, mert a „legszebb, legbékésebb, leghumánusabb hódítás mindig a művész hódítása”.

A *Befejezetlen interjú*-ban a néhány évvel ezelőtt elhunyt *Beke Györgyöt* kísérelhetjük el életútján, akit az egyik legszorgalmasabb terepjáró íróként tartottak számon, s aki a valóság riporter megközelítése mellett élményanyagai regényes feldolgozására is törekedett. S miközben írt, műfordított, s utat tört a moldvai csángók felé, „egy pillanatra sem állt meg benne a nemzetféltség, a magyar kultúra entitásának, a magyar identitás megőrzésének ígéit zengte megállíthatatlanul”.

Még mindig az *Arcok, viták, emlékek* fejezetében idézi fel a szerző *Zalán Tibor* világegyetemét, akit nem lehet mindennapi mércével mérni, hiszen, miként Hegedűs Imre János hangsúlyozza, könnyebb a kört négyszögesíteni, mint azt a Zalán Tibort korlátok közé szorítani, aki az *Arctalan nemzedék* című esszéjével botrányhősként tett szert ismertségre.

Hegedűs Imre János Bécshez kötődése azt az üzenetet is hordozza, hogy ebben a városban még lehet magyarnak maradni, s számos adattal erősíti meg a korszerű magyar irodalom kialakulásának bécsi színhelyeit.

Egy másik írásban Mikes Kelemenre emlékeznek a szerző, s bizonyítja, hogy mindig megteremthető a közeg, ahova az egyén elmenekülhet, mégis úgy tarthatja a kapcsolatot a külvilággal, hogy sikerül megőriznie a társaság illúzióját.

Néhány oldalt lapozva már *Banner Zoltán* művészettörténeti tevékenységét és művészetértelmezését olvashatjuk, bepillantunk *Árkossy István* művészetének valódi lényegébe, s egyidejűleg igazat adhatunk Hegedűs Imre Jánosnak abban, hogy a művész számára „nemcsak esztétikai feladat a festés, hanem morális indítatású kötelesség is.”

Olvasás közben számos személyes élményt oszt meg velünk a szerző, érdekes adatokat szolgáltat mint a Bécsi Napló munkatársa, de mint a korábbi Szabad Európa Rádió tudósítója is autentifikálja a történeteket Skultéty Csaba *Mi is volt a Szabad Európa Rádió? Egy szerkesztő visszaemlékezései* című írásában.

Ahogy haladunk végig a lapokon, annál világosabban látjuk, a székely származású, romániai magyar írók európai kultúrtörténetbe asszimilálódásuk során, sajátos arculatukat megőrizve európai szintű tudásról, műveltségről, bölcsességről tesznek tanúbizonyságot.

Benedek Elek születésének 150. évfordulója kapcsán a székelysors identitását mindvégig megőrző, a paraszti sorból induló, díszkötéses könyvek szerzőjeként ismert személyiség úgy marad meg előttünk örökre, mint a magyar irodalom emblemikus figurája.

A *Tudósvilág* fejezetének indító írása a Kincses Erdély, melyben Hegedűs Imre János az *Academica Transsylvania – Beszélgetés erdélyi tudósokkal* című kiadványt méltatva 50 tudós gondolatait állítja fókuszba az erdélyi hazafiságról, a nép, a táj a nyelv szeretetéről.

Erdély irodalmi életének megismeréséhez olyan alkotók járulnak hozzá, akik igényes és sokoldalú kutatómunkát végezve törekedtek arra, hogy a „szétdarabolt ország legnagyobb, történelmében, kultúrájában leggazdagabb részének irodalmát teljes gazdagságában fölmutassák”, hangsúlyozza a szerző. Az *Erdélyi utakon* című fejezetben Hegedűs Imre János Pomogáts Béla *Magyar irodalom Erdélyben* című kötetét méltatja. Pomogáts Béla azon akadémikusi szintű irodalomtudósok közé tartozik, akik a rendszerváltást követően már szabadon írhattak, minden kultúrpolitikai megkötöttség nélkül. Az elmúlt évek során több irodalomtörténész igényes munkája szentel hosszú oldalakat az erdélyiség, a romániaiság fogalmának tisztázására.

Így, hiánypótlásként kerülhetett a polcokra Balázs Tibor *A romániai létköltészet története 1919–1982* című kötete, de további igényes műveket prezentáló szerzőket említhetünk meg, mint *Láng Gusztáv, Bertha Zoltán, Kántor Lajos, Ködöböcz Gábor* a teljesség igénye nélkül.

A Felsőmagyarországi Kiadó *Vízjel* sorozatának kötetéről is olvashatunk, ahol ismét találkozunk Pomogáts Béla nevével, de igencsak gondolatébresztő impreszióként hagy bennünk nyomot *Ködöböcz Gábor Megtartó párbeszéde*, melyben a szerző a párbeszéd nagymestereként faggat a mikrofon előtt, s itt kerül említésre *Nagy Gábor Az értelmezésig és tovább* című munkája is, melyben Hegedűs Imre János szavait idézve, az író töpreng Nagy Gáspár, Szilágyi Domokos, Baka István, Buda Ferenc, Utassy József költészetének domináns jegyein, a nemzeti, népi jellegen, a játékoságon, európaiságon, regionalizmuson.

A gyűjtemény harmadik felvonásában, az *Olvasólámpának* fejezetnyitó írásában Szakolczay Lajos *Párbeszéddek és perbeszéddek* című beszélgető könyvébe lapozhatunk, ahol a szerző 25 interjúalannyal társalog, vele pedig Ködöböcz Gábor vált szót a tőle megszokott mesterfokon. A teljesség igénye nélkül olyan szellemóriás nevét említhatjuk itt, mint Csoóri Sándor, de mögötte szorosan sorakoznak Buda Ferenc „táltosigéi”, Határ Győző „világszínháza”, Csorba Győző „fegyelem-rendje”, Kalász Márton „finom csöndje”, Szilágyi Domokos „vitustánca”, Lászlóffy Aladár „világkultúrája”, de ott van Orbán Ottó is, a „megátalkodott magánzó”.

A szellem kicsapongásait azonban mederbe lehet terelni, s hogy Ködöböcz Gábort idézzük, „a misszióként megélt munkavégzés közben Szakolczay a konfliktusokat is vállalja.”

Az olvasólámpa alatt gyönyörködhetünk *László Noémi Papírhajó* kötetének versvilágában, mely a szavak bravúros építkezésével folytatja azt a megkezdett utat, melyet leginkább Dsida Jenő neve fémjelez.

Néhány fejezet után már Paizs Tibor *Erdélyi prikulicsok- Egy honfoglaló garabonciás átolmlátása* kalauzol bennünket vallomásos könyve színtereire. Hegedűs Imre János zeneművel rokonítja e mű szövetét, a műben „életre kelnek a hősök, minde nek előtt Erdély méltóságai, akik akkor voltak országló fejedelmek, amikor Magyarország mint önálló állam megszünt létezni.”

Csak átmenetileg lehet most Hegedűs Imre János kötetét becsukni, hiszen számtalan tanulmány és könyvismertetés várja még a bűvárdokni kész olvasót, számtalan írás tárja elénk a székelység jellegzetes azonosságtudatát a megváltozott történelmi és kultúrpolitikai milliőben, s fogalmazza meg a hazája sorsáért felelős értelmiség gondjait.

Hiszem, hogy Hegedűs Imre János e válogatással értő módon hozzájárul az erdélyi magyar táj, irodalom és művészet kincsestárának feltárásához, s az értékek megőrzéséhez.

(*Napkút Kiadó, Budapest, 2012.*)

Hegedűs Imre János

Híradások a tanyáról és a Jácintról

Bakonyi István: Serfőző Simon – Kismonográfia

Sokan és sokféleképp írtak Serfőző Simonról. Olyan gazdag a szakirodalom, mint maga az életmű. Írt munkáiról Pomogáts Béla akadémikus méltósággal, Kabdebó Lóránt szaktudósi precizitással, Pécsi Györgyi látó és láttató érveléssel, Vasy Géza okos hig-gadtsággal, Bertha Zoltán barokkos nyelvi gazdagsággal, Ködöböcz Gábor empátiával, jó kedvvel, ízzel, zamattal, Korpa Tamás majdhogynem érthetetlen újszerű tudomá-nyossággal, Draskóczyné Szabó Noémi a női nem nyolcadik, finom ösztönével...

Kitenne egy tanulmányt a nevek felsorolása. Alig van Magyarországon olyan író, költő, szakíró, aki szóban, írásban, elektromos médiákban ne nyilatkozott volna.

Bakonyi István úgy gondolta, elérkezett az idő az összegezésre, kismonográfiát írt a hatvanöt éves Serfőző Simonról.

Bocsássuk előre: bátor vállalkozás. Olyan bátor, mint – népmesei hasonlattal – a kiskondás nekirugaszkodása, aki felmászott az égig erő, más néven a tetejetlen fára, legyőzni a sárkányt s kiszabadítani a királykisasszonyt.

A hasonlat nem túlhajtott, Serfőző Simon eddigi élete és műve igencsak magasra és terebélyesre ágazott-bogazott azóta, hogy a tizenhat éves ifjú verseit sugározta a Szolnoki Rádió, és lehozza a Szolnok megyei Néplap, gimnazista volt még, amikor a megyei lap elfogadta közlésre egy novelláját, s 21 éves, amikor az *Új Írás* egyszerre három versét és bemutatkozó írását közli. A versgyűjtemény sem késett sokáig, 1966-ban, a Szépirodalmi Könyvkiadónál megjelent *Hozzátok jöttem* című kötete.

Jelenleg, túl élete delezőjén, fél évszázados alkotói, irodalomszervezői, szerkesztői, újságírói, rádiós munka áll mögötte.

Belefér mindez egy kismonográfiába? Töprengés, latolgatás nélkül mondhatjuk: nem! Serfőző Simon szellemi latifundiumai olyan terjedelmesek, hogy könnyebb lenne visszagyömöszölni a szeleket Pandóra szelencéjébe, mint számba venni, föl-térképezni, „fölszántani” azokat a poétikai, prózai, drámai stb. mezőket, amelyekben kinőtt az ő vetése.

Küszködik is derekasan Bakonyi István, hogyne birkózna, hisz bevallottan szubjektív, a baráti kötelék miatt megcsúszhat a tolla, fél ettől szerfölött, de fogadkozik erősen be-vezető soraiban: élni fog itt-ott, hellyel-közzel a hasznos kritikával.

Ezzel fel is állította önmaga számára a csapdát. A monográfiaírók amúgy is bele-szerelmesednek a választott személybe-anyagba, kritikai vénájuk elsorvad, apológé-ták lesznek, de ha eleve „*baráti gonddal*” pillant életszakaszokra, művekre, nyúl hozzá versekhez, metrumokhoz, bizony változnak a dioptriák, fölnagyítottan látjuk azt, ami emberméretű.

De, szerencsére, ezt az emberméretűséget nagyjából megőrzi Bakonyi István. Megőrzi akkor is, ha a tanyasi kisgyerekről ír nagy empátiával, akkor is, ha a pesti segédmunkásról elmélkedik együttérzően, és akkor is, amikor, népéért, országáért felelős írástudó Serfőző Simon bokros gondjaival azonosul.

Magabiztos és szerény a monográfus; a jól tájékozott pályatárs biztonságával áll a talpán, de a Serfőző-életmű iránti rajongás, szeretet minduntalan zászlóhajtásra készíti.

Módszere hagyományos. Párhuzamosan halad az életmozzanatok és a művek ismeretetésében, miközben jó életrajzott mesél, elvégzi versek, prózai munkák, színművek elemzését.

Ez lenne a szakmunka summás, de hevenyészett, általános megítélése, a továbbiakban annak kell utánanéznünk, hogyan munkálja ki a részleteket.

Az embert és a művészt pillanatra sem választja külön, nem is lehet, hisz Serfőző Simon legendás hírű közéletisége, népért, nemzetért vívott szívós küzdelme legalább akkora fegyvertény, mint lírája, prózája, drámatermése.

Bakonyi Istvánnak nehéz diót kellett feltörnőnie. A választott alanya, Serfőző Simon, először a Szolnok környéki tanyavilággal szembesül, gyermekfejjel ujjong ötvenhatban, az újpesti proletárokkal, munkásokkal él együtt, azokkal vállal sorsközösséget, hogy aztán az értelmiségi várta legmagasabb grádicsán, költőként, íróként, szerkesztőként regionális és országos feladatokat vállaljon el.

Ennek a szembesülésnek a magyarázata, értelmezése, kommentálása nehéz. Kísérte nek a sablonok. Az irodalomtörténet-írásnak is megvannak a maga közhelyei. Sokszor azt mondjuk ki a költőről, amit mi gondolunk, s nem azt, amit ő a teremtés misztériumában megsejtett. (Emlékezzünk Arany híres mondására!)

Íme, néhány példa a kismonográfiából: „...az első verseskötet kerül terítékre”, „ennek adnak hangot más költemények is”, „...a pillanatnyi élethelyzet és lelkiállapot érzékletes leírása”, „hagyományos pillanatot rögzít”, „a kitartó hőst énekli meg ezúttal”, a „szegénységet is sokszor megénekli”, „érzékelteni befolyását”, „szót emel”, „azt sugallja a költő”, „szerencsés teret nyer”, „érzékeltesen eleveníti meg”, „kidomborodik a természetközelség pozitívuma”, „az író bevezeti az olvasót” az „élő ember sorsát mutatja föl” stb., stb.

Bizony, elavult sablonok, elcsépelet irodalomértelmező toposzok, nyelvi fordulatok, amelyeken túllépett már a szakirodalom.

Annál ötletesebb és – tájékozottsága révén – gazdagabb vénájú irodalomtörténész Bakonyi az intarziás szöveg szerkesztésében. Saját szövegtestébe számtalan idézetet iktat recenziókból, tanulmányokból, esszékből, interjúkból, fülszövegekből, amelyek feljavítják a kismonográfia stílusát, emelkedetté teszik az életmű méltatását. E jegyzet elején felsorolt személyeken kívül költő- és író pályatársak vallomásait olvassuk nagy élvezettel, a Kiss Dénesét, a Csengey Dénesét, a Petróczi Évát, akik könnyű léptekkel hatolnak be oda, ahol a szellem és a lélek megtermékenyül. Így válik szívárványossá, színárnyalatokban gazdaggá, sőt olvasmányossá ez a kismonográfia.

A Serfőző-szakirodalomban való elmélyülése olyan nagy méretű, hogy duplum is

keletkezett, Bertha Zoltán *A Serfőző életmű dimenziói* munkájából egy passzust, egy bekezdést kétszer is idéz Bakonyi, egyszer a 72-ik oldalon, másodszer a 96–97-ik oldalon, bizonyára nem elnézésből, hanem a lényeg hangsúlyozása végett. Olyan tömör és lényeglátó Bertha Zoltán kommentárja, hogy ezt a részt itt is érdemes idézni: *„Egyetlen poéma, különféle hangnemi változatokban – ilyen benyomásunk is támadhat e versvilág bejárása után. És másfelől mégis: minden versnek külön íve, szerkezete, arányrendje van. A kifejezett plasztikusságnak és reflexív, általánosító gondolatiságnak keverésmódja mindig egyedi és ismételhetetlen. Az élményanyagban rejlő hasonlóságoknak is rendre új és más vetülete tárul föl.”*

Ennél fontosabb megállapítás talán nem született Serfőző Simonról. Költői versvilága egyetlen egész, mégis minden rész új, más minőség.

Bakonyi kitekintései is kiválóak. Felsorolja a költő elődöket (Nagy László, Juhász Ferenc, Takács Imre) és párhuzamokat keres a költőtársakkal, elsősorban a *Hetek* csoport tagjaival. (Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József, Serfőző Simon). Ezek a gyökerek, átjárók, hidak, szép szövődmények sokkal részletesebb kidolgozása a nagymonográfia feladata lesz, amely munkát várunk, elvárunk Bakonyi Istvántól.

Stílusvizsgálatra van szükség mindenekelőtt, az esztétikum olyan aprólékos elemzésére, amellyel kimutatható lenne az, hogy Serfőző Simon hajszálygyökerei is ugyanabba a talajba mélyedtek, mint Nagy László mesefája, ő is *„tűzről és jácintról”* írja látomásait, riadalmaikat, ellágyuló szerelmeit, konok akarásait.

Ha a líra és a próza, illetve a dráma feldolgozását összehasonlítjuk, s ha szabad ezt megtenni egy recenzióban, akkor a monográfusnak azt a nyolcadik érzékét, affinitását, szaktudását kell dicsérnünk, amellyel a regényeket, irodalmi riportokat, novellákat, színműveket megközelíti, amellyel kibontja azok érzelmi, gondolati tartalmát. Különösen a *Gyermekidő* trilógia elemzése beleérző és szakszerű, de ugyanez érvényes a *Varjúleves* novelláskötetéről írottakra és a drámák (*Otthonatlanok, Át az időn, Jövőlátó, Mindenáron*) elemzésére, magyarázatára.

A kiadó a kismonográfiához csatolta, mint velős *appendixet* Kődöböcz Gábor interjúját: *„Fészkét is javítgatja a madár”*. Ebben, mindjárt az elején *„az elhivatottság léleklángjára meg az archaikus életrend örök törvényeire figyelő”* Serfőző Simonról beszél az interjú készítője. Ehhez – irodalomtörténeti adalékként – ide kívánczik egy erdélyi gondolat. A hőskorban, az 1920-as évek végén írta Kovács László Erdély apostoláról: *„Benedek Elek sokkal több és nagyobb, mint a művei.”*

Ha az archaikus életrend hangjaira figyelünk, akkor múlt és jelen, de a jövőendő is, egyetlen nagy egység nemzeti kultúránkban, irodalmunkban, emiatt jogos az átvétel, az allúzió, az adaptáció: *Serfőző Simon sokkal több és nagyobb, mint a művei.*

(*Antológia Kiadó, Lakitelek, 2012.*)

Pozsgai Györgyi

Bujdokoló lélek

Cseh Károly: *Nagypénteki nyár – Versek, műfordítások*

„Forrás és temető közt a templomunk
emelt karja jelzi, hogy még megvagyunk,...”
(Cseh Károly: *Templomfelirat helyett*)

Jó visszatérni olykor a csendes harmóniába, a nyugalom ösvényein át fák, bokrok közt meglapulva figyelni az erdei állatok kecses mozgását, a madarak apró neszeit, és elmerengeni önmagunk apróságán. Mintegy bejárni a határt, gyengéden átölelni az anyaföld adta természeti értékeket, nekidőlni egy körtefának, amelyen még ott érezhető az anyai meleg. Mintha a világ lélekvándorlás lenne a Nagy Természet egészében. Az érzelmek, gondolatok beléplántálódtak a táj apró dolgaiba ugyanúgy, akár a világegyetem rejtett törvényszerűségeibe. Történelmi idő, mítoszi idő, múlt-jelen-jövő, évszakok, ünnepek kavarnak az olvasó képzetében. Már úgy érzem, mintha a béke és harmónia hullámai ringatnának, de ezek a mantraszerű versrezgések mégsem szabadítják meg elmémet az anyagi világ befolyásaitól és aggodalmaitól. Ugyanakkor gyógyítóan hatnak a vidéki egyszerűség tiszta lelkét sugárzó költemények.

Cseh Károly verseskötete ismét olyan alapproblémákat boncolgat, amelyeket leghitelesebben közvetlen környezetében otthonosan mozogva, a tájat, természetet érvként lebegtetve képes elének tární. Ez az otthonosság, a hazai tájban való bujdokolás teszi a lírai élményt, a jelzésként kibukkanó egyéni és közösségi problémafelvetést filozofikussá, egyetemessé. A szülőföldhöz való ragaszkodás korábbi kötetekben is fajsúlyosan van jelen. A benne épülő otthoni világ erős támasza a lét viharában, bensőségét minden pillanatban magáénak érzi. A mikrotartalom és az egyetemesség között állandó feszültség lebeg, közöttük pedig az idő ünneptől ünnepig, évszaktól évszakig terjed.

Különös jelképeséggel bír a *Toronyiránt* című kötetben az adventi idővel való kezdés, mint ahogy az is jelentőségteljes, hogy új kötetét már január havával indít. Vajon valaminek a végét vagy valaminek a kezdetét hangsúlyozza a szerző? A *Gesztenyék idejében* a szépség és a szeretet megőrzéséért eseng, a múlt emlékeit az idő sejtelmesen misztikus távoli kísértésébe bújtatja. Ezekben a kötetekben is ott a mások nevében érzett lelkifurdalás, a végesség szomorú tudata. Kifejezőmódjában meghatározóak a különös szóképek, leginkább a természethez kapcsolódó metaforák, neologizmusai pedig évről évre gyarapodnak.

Cseh Károly *Nagypénteki nyár* című újabb versgyűjteménye hatvanéves születésnapjára jelent meg tizenhatodik kötetként, és mint az évfordulókhoz kötődő művek zöme, számvetés is. Jó kézbe venni ezt a kék tónusú könyvet, amely egyfajta szabadságüzenet, és a vidéki tiszta egyszerűség lenyomata az a kecses virágrajz, amely fehér betűkkel írt cím alatt felhődzik. Urbán Tibor illusztrációi súlyos többletgondolatokat tartalmazva támasztják alá a versek mondandóját, mintegy újfajta szemszögből megvilágítva azokat.

Első olvasásra feltűnik, hogy az új kötet *hangulatvilága* az idilli bensőségtől a groteszk tragikumig sok árnyalaton keresztül érik be, mint az életet jelentő gabonaszemek. A hangulatfestés gyakorta a szóhangulatban nyilvánul meg. Olyan tárgyi képeket mozgat, amelyek bennem mint olvasóban továbbdolgoznak. Az első ciklus (*Határjárás előtt*) első darabjában a „szó teknő” például több, mint egy tárgy, a vidéki lét egy darabja, szimbólum is. A teknőről nekem az otthoni nyári mosások jutnak eszembe, amikor a fémteknőben mozog a víz, megcsillan a napfényben. És már tovább ragad a képzelet a mosott ruhák tiszta illatáig. Cseh Károly is a falu életének mozzanataiból indul ki, amikor a tárgyi világot metaforaként mozgatja.

Sok versben az öregkorra utaló kifejezések is sajátos hangulatot teremtenek. Gondolok itt az évtizedek alatt összegyűlő tapasztalatokra, a kissé sztoikus, kévéssel megelégedő lélek belenyugvó aspektusára. Hangulatfestő szavai pozitív és negatív képzeteket keltenek. A hangutánzás nagymestere – az érzékszervekre ható apró mozzanatok kiváló ábrázolója. Szinte hallja az ember, ahogy sóhaj kíséretében ismétlődnek a sorok, vagy „zürmöl a hó” vagy „caplat” az angyal és az ördög. Különös, ahogy ez a földhözragadt, esetlen mozgás a légies angyalt is megérinti, mintha profanizálná a misztikumot. Keserűbb ez a versvilág, mint a korábbi kötetekben minden belső harmóniája ellenére is. A felszínen a táj üdvössége, ám a mélyben ott az éj. Több ezekben a versekben az ünnepélyesség, az ünnepek felmagasztalása.

„latyakba, sárba s tavaszi porba
temetett nappalainkból majd
így magasztosul fel a húsvét.”

(*Hazatérő*)

A hazatérés toposza minden kötetében jelen van, hol derűs meleggel megáldva, máshol pedig mint tékozló fiú hazatérőben elmélkedik az időről, régi emlékekről. Bizonytalanságot sugallnak a különös hangvétellű, öreges, határozatlan mozgásra utaló igék (csoszog, caplat, tipeg, remeg). Ugyanakkor az újrakezdést elővetítő tavaszi képek hangulatukban is olyan tárgyi, természeti világot idéznek elénk, amely hittől tölti el lelkünket még akkor is, ha olykor groteszk kritikai szemléletét is be-

leplántálja a sorokba. A fehér szín a tavaszt idéző versekben már a virágzásra utal, a szívre hulló, tisztaság-szirmokat jelképezve.

„Öklömnyi fürtökkel
virágzó cseresznyefa ága
ringott a kékben élém,..”

(*Határjárás előtt*)

Az újjáteremtő évszak az érzelmek, vágyak újraeledését is magával hozza, amely szemérmes, játékoságot tükröző erotikában nyilvánul meg. A játékoságot azt a rövid ideig tartó felhőtlen boldogságot, jó kedélyt hivatott bennünk felkelteni, amit a természet ébredése kölcsönöz a világnak. Amíg el tudjuk felejtetni a világ ügyesbajos dolgait, és igazi idillben élhetünk. Ez az idő csak napokra, órákra olykor csak egy-egy meghitt pillanatra korlátozódik. A derűs nyárba is betoppan a világvége hangulat – ha csak groteszk módon is – aminek apropója a teljes napfogyatkozás. Babona, fenyegetettség érzés egy természeti jelenségbe bújtatva. Önfeledt állapotot fejeznek ki a strandi képek, amelyek egy meghatározott keretet nyújtanak a költői szabadságérzet utáni sóvárgáshoz. A nyárvég, a közeledő ősz Vajda Jánoshoz, Adyhoz hasonlóan előérzetként jelenik meg a versekben.

„Füvein loppal ott jár
pár hűvös istennő éjjel,
s egyikük majd az álmos
égboltot fent észre nyitja.”

(*Nyárutó*)

Cseh Károly már-már animizmusba hajló, tárgyi világba lelket vivő költészete olyan hangulati árnyalatokat képes kifejezni, amelyek által maga az olvasó is részesévé válik egyfajta mágikus jelenségnek.

Különösen hatnak a versekben a *nézőpontváltások*, amelyek a modern költői világ sajátosságai. A földi világ néha égiesül – a szóképek ezt a kettősséget tükrözik olykor –, vagy egy földi szemléletű képsort már a kozmikus méretekig is elvisz (borostás telihold, az égen seb vagyok én is, égbe ásott agyagedény stb.). Különös stiliztikai eszköz, amikor egy megfordított világ kelt groteszk hatást. (gondoljunk csak Örkény groteszkmeghatározására: Mi is az a groteszk?).

„Reggeli kékbe
tarajló kék úszója:
adótorony ring.”

(*Kékestető*)

Ez a nézőpontváltás még különösebb képeket képes kicsalni a költői fantáziából, amikor valamely természeti jelenség produkálja azt („csillagok töltik déli egünket” – 1999. augusztus 11.). Ugyanez a képzet játszik velünk, amikor a nézőpontváltás az időszemléletben nyilvánul meg. Például a ma és az örökkévalóság összekapcsolása vagy a konkrét, jelenhez kötött tárgyi valóság történelmi, illetve mitikus idő képzetébe csap át.

„mélyre vetülve míg tűz a nap
búvárharang áll búvárharang
időalji falusi bolt pultján”
(*Búvárharang*)

Cseh Károly képrendszere olyan távlatokat nyit, hogy nem hagy minket elkényelmesedni, működésbe hozza képzelőerőnket, és ezt úgy teszi, hogy jeleket, nyomokat hagy maga után, hogy minél jobban beavatottá válhassunk.

Ezért tudnak mélyre hatolni azok a gondolatok, amelyek őt foglalkoztatják. A természetben rejlő titkos üzeneteket megosztja velünk, de csak az képes ezek mélyebb jelentését felismerni, aki nyitott a világ apró neszeire, fényeire, színeire. Mert a versmágus a fák, madarak, virágok nyelvén adja tudunkra *számvetését*. Önnön létét mindannyiunk létevel azonosítja, szinte meditációjába avat be minket. Sok az elhallgatás, valójában egy hosszabb gondolatmenet konklúziójába nyerünk betekintést. A „legmélyebb éj” világából már csak az örvény felszíni, csendesebb hullámvására látunk rá. Az igazi gondok zárkózottságában maradnak, vagy a groteszk segítségével bagatellizálódnak. Mintha a szerző ezzel is megoldásokat keresne a számára nyitott, ám számunkra félig rejtett problémákra. A személyes és közösségi lét összeforrtan, tömören nyilvánul meg a versek mája-fátyla alatt. Lélek és külvilág egymásra rezonál, a gondolat és a tárgyi valóság összekapcsolása pedig különös asszociációkat indítanak el alkotóban, befogadóban egyaránt.

Mik is azok a gondolatok, amelyek foglalkoztatják a költőt? Súlyos lelki teherként éli meg a megváltás lehetőségének hiányát, és hiába hozza emberközelbe a megváltót, ugyanazt a kilátástalanságot látja rajta, amit önmagán is. Az önzés, a közömbösség mindent elemészt.

„Forgolódik lent, nem leli helyét,
s feltámadni most miért sietne?
Magáért feszül csak a keresztre
mindenki már – az önzés lett a tét.”
(2010 nagyszombatján)

A költői szándék nem mond le arról a vágyáról, hogy nyomot hagyjon maga után. Nem is annyira halhatatlanságvágy ez, mint az értékmegőrzés óhaja. Ősi toposz, amely a mai értékválság közepette nemcsak megőrizni akar, hanem a teremtett szépségeket számba venni, mert mikor felfordul a világ, és az értéktelent teszik meg mindenhatónak, akkor arra is szükség van, hogy megmutassuk, mi az igazán megőrzésre való. Amikor így ír: „*Ideje volna/ forrást keresniünk, mint a régieknek*” (Augusztus delelőjén), gondolataim Bartókot csalják elő, szinte hallom a Cantata Profana híres visszhangját: „*A mi százunk többé/ Nem iszik pohárból,/ Csak hűvös forrásból.*” Ez világlik ki, amikor Janus Pannoniust újratemetik, amikor a versekben a klasszikus kultúra világa tűnik fel, vagy éppen Rilke és Brueghel néz ránk a sorok mögül.

Elkerülhetetlen, hogy pályatársam verseiben az élet végességének tudatosulása is megjelenjen. Egy-egy kifejezés, orvosi műszavak, a szemlélődés kórházi aspektusa arra utal, hogy az emberi test korlátait nem lehet legyőzni. Annál fontosabb, hogy tisztázódjanak a költői személyiség lehetőségei és kötelességei. A csend és a külvilág harsogása ellentmondásban vannak, bújik a lélek az otthon megtartó erejébe, az ünnepek reményt sugalló tisztaságába. De nem hagyhatja közömbösen a júdási áruulás, a barátoknak hitt emberek hátat fordítása, az ünnepek sematizmusba degradálása. A hétköznapi harcok félelemmel töltik el: „milyen ámokfutó idő jöhet még?” – kérdezi egy természeti jelenségbe burkolva, melyben az áthallás elég nyilvánvaló.

Önmaga értékeiről iróniával beszél, mint Arany – nem vár pályadíjat, annál büszkébb – elég neki a természet otthonteremtő varázsa. Kiábrándultsága olykor mélyre húz, de mindig ad valami reményt, hogy törekedjünk a felemelkedésre.

„s ültetnek anyyi
majdani télben
nyíló mandulafácskát”

(2008. október 21.)

Janus Pannonius versére utalva kinek ne jutna eszébe, hogy példaképként tekintsen a télben nyíló erőt sugárzó mandulafára? A kételyek, a végzetszerűség ellenére „még megvagyunk”, a magányt is igyekszünk önmagunkban felszámolni. Keressük a ránk hangolódott lelkeket még akkor is, ha szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy nemzedékünk lassan-lassan alászáll.

Télbe völgyell időnk, fehér az alja.
S mint Brueghel visszatérő vadászai:
kezdünk már sorjázva alászállani,
egy más századba hazafelé tartva.

(*Megtérő*)

Érzékeny, lelket gyönyörködtető írások ezek, amelyek eszközrendszerükben is igen szerteágazó, hagyományt és modernséget összekapcsoló alkotások. Az avantgárdra jellemző írásjeltelenség számos műnek talányosságot, arabeszkszerűséget kölcsönöz. Aki olvasgatja őket, azzal az illúzióval találkozik, hogy a vers értelmezésében szabadságot kap, mindenki önmagának vetítheti le a képsorokat. Ezzel ki is bővül az írások jelentésköre. Asszociációinak képi megjelenése apollinaire-i magasságokban szárnyal. A relativizmus huszadik századra jellemző jelenléte is sajátos formai megoldásokkal történik, mint a gondolatok láncszerű áramlása, a már többször említett nézőpontváltás, amely sokszor chagalli mesevilágot alkot emlékképeiből. A lebegő tárgyak, a ferde vagy fejtetőre állított tornyok, a világmindenség bánatát elsíró örök hegedű mind-mind olyan célzásokat takarnak, amelyek teljesen összeegyeztethetők a poeta napjainkban felszejlő szürreális világidézésével. A belső gondolatok megszakíthatatlanságát támasztja alá az anjambement sűrű alkalmazása. Cseh Károly költészetében nagy szerepet játszik a gyakori szórendváltás. Egyszerre dolgozik a grammatikai, a gondolati és ritmikai szórenddel. Ezek újabb eszközei az elhallgatott dolgok szimbolikus megjelenítésének. („Újratemetik/ temetik újra/ Janust a költőt? „vagy: „kelet közel/ közel kelet./Ez is lehet. Az is lehet.”)

A kötet különleges értékét képviselik a saját versek hangulati és gondolati láncára felfűzött versfordítások. Mintha azt sugallná: érzelmeinkkel, meglátásainkkal nem vagyunk egyedül, rokon lélekként támaszkodhatunk egymás gondolataira. A tudatosan felsorakoztatott szerzők művei a költő-fordító verseire is rezonálnak.

Ezt megelőzően már több műfordításkötete is megjelent, mint: *Csillagkép ablakomban* (Hungarovox – 2009), vagy *Kutyahűség* (Bíbor Kiadó, Miskolc – 2008.) Alapvetően két nyelvből fordít egyenesen, németből és oroszról. Más népek költőit közvetítő nyelv segítségével ülteti át magyarra. Mindkét módszerére az alaposság, a pontosság és a gondolatok sérthetlensége jellemzi. Számomra nagy örömet jelent, hogy két szerzőtársával is volt szerencsém találkozni, és megnyerő személyiségük arra ösztökél, hogy magam is mélyebben megismerjem művészetüket. Regina Katinaite-Lumpickienė versei az én lelkivilágom kifejeződései is, ezért könnyebben meg tudjuk érteni egymást. Leonyid Volodarszkij pedig számomra olyan, mintha egy Csehov-drámából lépett volna elő. A nosztalgikus érzések is kíváncsivá tesznek művészetét illetően. A latin és a keleti költők fordítása a fordító mély érdeklődését tükrözi a klasszikus és kínai–japán kultúra iránt. Ennek legmarkánsabb jele, hogy a keleti haiku versformát előszeretettel alkalmazza mély gondolatainak kifejezésére. Az erősen meditatív hajlam pedig szinte osói gyakorlatokként hatnak az olvasó szellemére.

A kötetet érdemessé teszi lelki, szellemi és kultúrtörténeti gazdagsága arra, hogy minél többen kezükbe vegyék, és nyugalmas óráikat a kiváló költő társaságában töltsék.

(Hungarovox Kiadó, 2012.)

Oláh András

Fények és árnyékok

Lőrincz P. Gabriella: *Fény-hiány*

Abban a szerencsében részesültem, hogy már a papír alapú megjelenés előtt olvashattam Lőrincz P. Gabriella legújabb verseskötetének anyagát. A szerző tisztelt meg azzal, hogy eljuttatta hozzám elektronikus formában. Ennek ellenére jólesett kézbe venni a könyvet. Mással össze nem hasonlítható érzés mustrálgatni, lapozgatni, izlelgetni a friss, nyomdászagú szövegeket. A kárpátaljai költő 2. kötete ez, s csakúgy, mint az elsőt, ezt is a Dupka György vezette Intermix Kiadó gondozta.

A könyv három ciklusa egyben témákat is takar. „Az élet, Isten és a gyász tagolja a Fény-hiányt” – olvashatjuk Zseliczky Zoltán ajánló fülszövegében. Mielőtt azonban az egyes ciklusokról beszélünk, az árulkodó kötetcímről kell szót ejtenünk. *Fény-hiány*. Telitalálat. Hisz mintha az egész könyvre árnyékot borítana a versekből ránk zúduló fájdalom és keserűség: „Hazudik a rádió, / az újság, / csak papolnak / megváltó jelekről, / de sebet bekötözni / egy se' tud.” (...) „Csodában nem / hisz a gyermek, / a templomban senki / nem énekel.” (...) „Az ablakon / fekete függöny / feszül, / és nem szívárogo át / a fény” – olvashatjuk a kötet címadó versében.

Az élet apró rezdüléseit, momentumait tárják eléink az első ciklus (*Apró*) írásai. A versek különös atmoszférát teremtenek: szüntelen vibrálást, mozgást térben és időben, valóságban és képzeletben. „A lét is csak vonat, / Néha utas vagyok, / Néha vasút.” (...) „De még sosem álltam meg. / Mozgok, mint / Játszóteri csúszda, (...) Magam is mozdulat vagyok” – fejt ki a költő „Rezgés” című versében.

A hiányzót kutatva futunk át évszakokon és tájakon – a keresés örömeivel és a megtalálás reményével. „Csak figyelem / az út menti fákat. / Ők futnak haza, / én távolodom” – magyarázza Nemes Nagy Ágnesre emlékező versében (Ősz az ő szemében). A fák egyébként gyakran előforduló, kedvenc motívumai Lőrincz P. Gabriellának – miként azt az alábbi példák is érzékeltetik: „Istent éhezik” a kopár október végi fák is (Október), „a sebzett madárnál / csak a földön / fekvő fa / fájdalommasabb” (Lehet), „a mocskos / embercsinálta zajok / nem engedik / hogy a fák suttogását / értsem” (Tudathasadás), „ruhátlan fák bámulnak / rám / át a mocskos ablakon” (Novemberi vers).

A devalválódott értékekkel, a globalizáció árucentrikus és kiüresítő valóságával szembesít a ciklus címadó verse: „Eladó lélek, / újságban hirdetik. / Csak telefonszám, / árajánlat nincs” (...) „Itt minden / az élet is eladó, / Új Kor / olcsó hús, / híg lével. / Evolúció.” (Apró).

A bomló emberi kapcsolatok, a magány, a társtalanság nyomják rá bélyegüket a szövegek hangulatára: „*Csak fényképarcod / Az enyém*” (Üresség). Máshol az emlékek halálvíziókkal keverednek: „*És megfulladni / volna jó, / mint szerelmedben / egyszer rég... / Víz közé sírt / habok között / málló holttest / lehetnék*.” (Emlék a Dunán). Az elengedhetetlen múlt bilincse azonban még ma is kibonthatatlan: „*szorosan / hozzádrozsdállódva / öllelek*” (Ránc).

Vannak persze veszteségek, amelyek nem menthetőek, és nem pótolhatók. A *Hír* című vers puritán egyszerűségű sorai mögött lesújtó tények lapulnak: „*Dohányzagos zakódba / bújok, / nálam hagyta. / Azt mondtad, visszajössz / hamar... / ... / És üzenet érkezett, / hogy ne keresselek, / mert meghaltál. / Csak a zakódat akartam / visszaadni*.”

Így marad végképp magára a köznapok fogságában: „*Saját kezemet fogom, / Ha imádkozni támad kedvem / Magamért*” – jegyzi meg keserű iróniával (Ego), majd így folytatja: „*Meglepő, milyen / kimért lettem, / még magammal / is*.” (Nemisvers).

Jó lenne kikötni végre. Otthonra lelni, nyugalomra. A folytonos vándorlás, a sors által ide-oda dobálva élt napok dehumanizált világa elkoptat, megsemmisít minden kapaszkodót: „*új helyen csörög / a vekker / és már reggel / fáradt vagyok / és összemennek / az albrétek / és már dobozban lakunk (...) ki sem pakolok / ki tudja mikor lesz holnap / indulok tovább*” (Másvilág).

Egyetlen remény, egyetlen mentsvár a szülőföld lehet. Ennek halvány, de szívet melengető kontúrjai rajzolódnak ki az alábbi sorokban: „*Átölelhető, parányi / Otthon. / Itt nem futkároz / metró, / nincsen / kikötő. / Itt székéren járnak / a vályogos / cigányok... (...) Itt gyakran megáll / az idő, / és tudják, ha valaki / elköszön*.” (Lampert háza). Csöndes, zajtalan, emberléptékű, szerethető világ ez. Semmivel föl nem cserélhető. Hiába lenne minden kísértés. „*Még az is lehet, / Hogy hegyeimet / Egyszer / Szememmel / Megcsalom, / És gyönyörködni / Fogok az óriás / Alföldben, / De szememnek / A Kárpátok, / Ezért az egy percért / Tudom, megbocsájt*” – írja (Szerelem).

A kötet második ciklusa (*Patmoszi jelentés*) Lőrincz P. Gabriella istenes verseit gyűjti csokorba. Isten és a hit az első ciklus költeményeiben is előbukkan, mint a köznapi élet része. Ehelyütt inkább Istennel perlekedő „vitairatai” olvashatók. „*Mert Te vagy a céda, a lator, / A teremtő és eltörölő. / Téged kérlek, vagy félek, / Téged hallak, / De nem hallgatok Rád*” – csattan határozottan a költő szavai (Te).

Hamlethez hasonlóan feszíti őt a lét és nemlét problémaköre: „*Amit kaptam / Szó nélkül viszem / Mind enyém / Az összes emlék / Velem hal meg / Ha beszélek / Ha nem*” – szögezi le *Koponyával* című írásában.

Elgépiesedett, egymásra sem figyelő világunk veszélyeire hívja fel a figyelmet a ciklus záró versében (*Talentum*). A remény lázban ég, a hit nagybeteg, s csak

csipsz és kóla-íz bágyasztja az érzékeket: „*És / Uram! / A templomok / Ugyanúgy leégnék. / És itt a szemfedő alatt, Hidd el, / Mindent látok! / A koporsó nem tör. / A gerinc egyenes.*”

A záró ciklus (*Mama*) írásai az elvesztett édesanyának állítanak emléket. Lélekőrítő a tudat, hogy a szeretett lény nincs többé. „*Őt is megette a halál*” – állapítja meg keserű rezignáltsággal a költő. De a nincsenben is őt kutatja, hiszen nem tűnhetett el nyomtalanul. S valóban számtalan jel maradt utána. A ciklus tíz verse e jeleknek ered a nyomába. „*Nem gyűl / a szennyes / tovább. / A teregetés / elmarad. / Foszló emlék / két szemed. / Kegyetlen távolság. / Messze libben / hó hajad.*” (*Mama* 8). A vitathatatlanul legszebb emléket mégis *önmagán* őrzi a költő, hisz ha tükörbe néz, mintha a szeretett anya vonásai tekintenének vissza: „*Ráncaid lassan / Arcomra maródnak. / Látom, a tükörből / Te nézel vissza rám*” (*Mama* 4).

Csillogástól mentes, egyszerű szavú, szikár verseket ír Lőrincz P. Gabriella. S talán épp ez az egyszerűség hozza közel hozzánk a szövegeket. És persze mindaz, amit mond, amit gondol a világról, s rólunk, benne kóborló, otthont kereső emberekről. Halk beszédű, póztalan költőt ismerhetünk meg benne, aki vigyázva beszél, mert jól tudja: „*a hangok törékenyek*” (*Ki vigyáz*). Nem akar megfellebbezhetetlen igazságokat kimondani, nem akar senkit túllicitálni, csupán a benyomásait, életének tanulságait rögzíti. Emelt fővel vállalja önmagát, a zsákutcákat, a tévedéseket is.

Befejezésül álljanak itt a kötet talán legszebb sorai: „*a hazugságról kiderült / hogy igazság / csak valaki / másé (...) ha te vagy beteg / hát én halok bele*” (*Betegség*).

(*Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest – 2012.*)

Verók Attila

„Itt hagyok egy öregedő püspököt..”

(Muhary Zalán: *Egy tucat esztendő. Exitus et Exodus Agriensis 1793*)

Mindig nagyszerű érzés olyan szép- vagy szakirodalmi kiadványról beszámolni az *Agria* lapjain, amelynek témája a hevesi megyeszékhely történeti múltjához, jelenéhez, jövőjéhez vagy a várossal szorosan összefonódott személyhez, szellemi vagy tárgyi alkotáshoz, szokáshoz, épülethez stb. kapcsolódik. Az ilyen jellegű publikációk száma egyáltalán nem magas, viszont megjelenésük – az utóbbi időszakban legalábbis – úgy alakult, hogy az immár hetedik évfolyamát élő irodalmi-művészeti-kritikai lap legtöbb számába jutott a vonatkozó könyvek ismertetéséből. Ez a tendencia pedig megnyugtatólag hathat a város története és kultúrája iránt érdeklődő olvasókra. Örömmel jelenthetem, hogy a mostani lapszámban sem kell nélkülöznie senkinek az Eger múltjához kötődő intellektuális csemegét. A múlt év októberének utolsó napjaiban ugyanis a – 2011. májusi megalakulásának ellenére – máris kiváló kiadványairól ismert dunaszerdahelyi Historium Kiadónál megjelent Muhary Zalán *Egy tucat esztendő. Exitus et Exodus Agriensis 1793* című történelmi regénye. A tény azért is örömteli, mert Egerhez fűződő nagyprózai alkotások viszonylag ritkán látnak napvilágot a magyar irodalomban. Elég, ha utalunk Mikszáth Kálmán *Különös házasságának* (1900) egri fejezetére, Gárdonyi Géza *Egri csillagok* (1901) című, a hazai népszerűségi listákat régóta vezető regényére vagy Pierrot – Széles Sándor *Jumurdzsák gyűrűje* (2011) címen megjelent fantasztikus regényére. A felsorolás meglehetősen rövid, és két, egymástól igen távol eső csomópont köré összpontosul: a 20. és a 21. század elejére. A két dátum között száznál is több esztendő telt el, amely óriási hiátust mutat egri vonatkozású nagyprózai írások tekintetében. Ilyen háttérinformációk ismeretében talán érthető, miért lelkesítő és üdítő fejlemény a fentebb említett Muhary-mű (2012) megjelenése.

Mielőtt a regény alaposabb bemutatásába kezdenék, szeretnék egy kicsit elmerengeni a szerző személyén. A regény előhangjából leszűrhető, hogy egy fiktív 18. századi személy (Muhary József) fiktív 20. századi leszármazottja (Muhary Zalán) írta a regényt még 1939-ben, amely azonban csak tavaly látott napvilágot. A pseudonim, azaz álnéven kiadott regény hőse és írója között vélhetőleg igen sok a hasonlóság: mindketten sebész-mesterséggel keresték/keresik kenyerüket, mindketten érdeklődtek/érdeklődnek a múlt – elsősorban régi kéziratokban és könyvekben manifesztálódó – emlékei iránt, egyikőjüknek sem közömbös egy

bizonyos protestáns felekezet tagjainak sorsa és történelme, továbbá előismereiteknek és olvasmányaiknak köszönhetően nagy „titkok” tudói. Ezek alapján az Eger kulturális életében jártas közönség minden bizonnyal tudja szűkíteni a kört olyan szóba jöheto személyekre, akiról feltételezi, hogy hasonló irodalmi „mérnyletre” képesek. Ha pedig esetleg olyan személyről is tudomásuk van, akinek a monogramja megegyezik a kitalált szerzőével, akkor az vélhetőleg nem a véletlen műve, hanem valószínűleg rátaláltak a megfelelő emberre. Ennél többet azonban nem árulok el, hiszen tiszteletben tartom a szerzőnek azt a szándékát, hogy szeretne inkognitóban maradni. Erre utal a kiadó megbízásából hozzám tavaly novemberben nagyon diszkrétan eljuttatott recenziós könyvpéldány története is, mivel személyes találkozóra a szerző és a recenzens között ennek a megtisztelő aktusnak a során sem került sor. A címlapon található dedikációban pedig nem meglepő módon Muhary Zalán neve szerepel, nem pedig másvalakié. A fátyol tehát kendőzze tovább a szerző kilétét, egészen addig, amíg ő maga jónak nem látja fellebbenteni azt. (Akik tovább kívánnak nyomozni az ügyben, azoknak ajánlom figyelmébe a regény hátsó borítóján található www.historiumkiado.eu internetes oldalon a szerzők rövid életrajzait tartalmazó leírásokat és a www.muhyaryzalan.wordpress.com blog bejegyzéseit. Igen érdekes adalékok olvashatók mindkét helyen.)

Rátérve a regényre elmondhatom, hogy ritkán alkalmazott irodalmi megoldással él a szerző, amikor egy fiktív történetet egy szintén fiktív keretbe helyez bele. A második világháború előestéjére datált előhangban ugyanis egy százötven évvel korábbi eseményfolyamat megörökítő, természetesen kitalált napló felbukkanásáról számol be. A diariumban a barokk kori Eger 1781 ősze és 1793 tavasza közé eső tizenkét évről kapunk fókuszált képet a kor kiváló orvosa, Markhot Ferenc (1718–1792) mellett dolgozó sebészinas, az állítólagos Muhary József szemüvegének szűrőjén keresztül. Ebből az következik, hogy a város históriájából az orvoslástörténeti szál a legerősebb, amelyen keresztül azonban bepillantást kapunk a 18. század végi Egert, Magyarországot és a Habsburg Birodalmat behálózó, sötét egyházpolitikai és kegyetlen diplomáciai játszmákba, az intrika legmélyebb bugyraiba. Ebből a szempontból a regény nagyszerűen illeszkedik azoknak az utóbbi évtizedekben megjelent európai és magyar történelmi regényeknek a sorába, ahol a szerzők műveik megírása előtt komoly levéltári és könyvtári tanulmányokat folytattak, hogy az általuk leírtak még hitelesebbek legyenek. A megbízhatóságot fokozandó pedig lábjegyzetekben vagy végjegyzetekben tüntették fel primer és szekunder forrásaikat, illetve a megértést elősegítő, kiegészítő megjegyzéseiket, adataikat. Ez a tudós előtanulmányokat tudományos apparátussal közreadó regénytípus egyre népszerűbb a könyvpiacra. Muhary Zalán is a regényíróknak ehhez a csoportjához csatlakozik, bár ő elsősorban másodlagos forrásokból dol-

gozik. (A felhasznált és egyben a nagyérdeműnek ajánlott olvasmányok listájának felsorolását lásd a könyv 305. oldalán. A bibliográfiai adatokat azonban talán érdemes lett volna a megjelenési adatokkal is kiegészíteni, megkönnyítve ezzel a keresést és az azonosítást.) Az előképek között említhetjük például – és itt csak olyan történelmi regényeket emelek ki tetszőlegesen, amelyekben az egri tematikájú regényhez hasonlóan hangsúlyos szerepet kap a labirintus vagy katakombá vagy pincerendszer motívum – Umberto Eco *A rózsza neve* (1988 óta magyarul több kiadást megért) című posztmodern regénykísérletét vagy a Rita Monaldi – Francesco Sorti házaspár által elindított és nálunk is a bestsellerek közé kerülő regényfolyamot a 17–18. század titkos európai, nagy hatalmi konspirációiról (*Imprimatur*, 2004 óta több kiadásban; *Secretum*, 2009; *Veritas*, 2010; *Mysterium*, 2011; valamint a történet másik oldala: *Intrika*, 2011). A vélt irodalmi elődök sora ezzel nem szakad meg. Ebben a kettős fikcióra épülő regényben ugyanis felbukkan az 1780-as években lezajlott nagy, francia ékszerbotrány egy – persze megint csak fiktív – egri szála is: ugyanis a noszvaji de la Motte kastély tulajdonosa, Antoine de la Motte francia ezredes éppen a valódi történet főszereplője. Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy a regénybeli szereplő pusztán névrokona francia kortársának, így az európai felháborodást kiváltó lopás egri begyűrűzése csupán az írói fantázia szüleménye. Viszont nagyon találó és invenciózus megoldás! Az eredeti történetet többen meg is filmesítették már, én viszont csak azokra az irodalmi alkotásokra szeretnék utalni, amelyek közrejátszhattak ennek az epizódnak a kidolgozásában: Alexandre Dumas *A királyné nyakéke* (1849, magyarul: 1930 után több kiadásban); Szerb Antal *A királyné nyakláncja* (1942 óta több kiadásban) vagy Evelyne Lever *A nyakék ügy* (2007).

A lehangoló, nagyszerű fordulatokkal tarkított és kiváló irodalmi elődök remiszenciáit sejtető regény cselekményéről különösebben nem szeretnék szólni, hiszen nem szövegkivonatot kívánok adni az olvasás élményét a lehető legrövidebbre szűkítő olvasóknak (mindenki hallott már ilyenekről), hanem néhány gondolatot osztanék meg a jelen sorokat tanulmányozókkal. Elsősorban a regény egyik valóságos főszereplőjéről, Eger városának nagy hatalmú főispánjáról és püspökéről, Eszterházy Károlyról (1725–1799). A regényben Esterházy névalakban szerepel, bár ezt a névváltozatot a család hercegi ágának tagjai használták, míg a grófi ág, köztük az egri püspök is, az Eszterházy írásmódot részesítette előnyben. A fikció a fikcióban akár a neves egri mecénás személyiségrajzoként is interpretálható. Ha figyelmesen végigolvassuk a regényt, rengeteg mindent megtudhatunk Eszterházyról. Küllemét tekintve, hogy magas, csontos, szikár, szívós, egy időben (főleg 1782-ben) viszonylag gyakran gyomor baj gyötörte. Sokkal szerteágazóbb jellemzést kapunk azonban belső tulajdonságairól. Többször megtapasztaljuk, hogy hirtelen felindult, de gyorsan le is higgadt. Jól tudott uralkodni indulatain,

zavarát jól leplezte. Hideg, merev, komor, kimért, zárkózott, mindent alaposan átgondoló, ritkán mosolygó ember volt, aki mindössze két okból húzta mosolyra száját: ravaszságból vagy a siker fölötti derű miatt. Arra is volt azonban példa, hogy „*valahova a távolba meredt el tekintete, amit ritkán látunk nála. Kimértsége, hűvössége ilyenkor sokat enyhült. Emberré vált egyszerre, érző lényvé*” (vö. 226. o.). Ritkán feszengett, gyakran jelentőségteljesen fintorgott. Ha valami lelkesítette, akkor ébersége csak fokozódott, képes volt napokat virrasztani. Ennek ellenére sokszor rezignált, de mindenkor fürkésző tekintetű és méltóságteljes ember benyomását keltette. Nem szerette a magabiztos, flegmatikus embereket. Hideg fejvel és mindig józanul gondolkodott. Puritán életvitelt folytatott szemben több kortárs főpappal. Általában nem vesztegetett sok szót senkire és semmire, szófukarsága lakonikus megnyilvánulásokat eredményezett. Az őt érdeklő és foglalkoztató dolgok iránt nagyon elkötelezett volt, talán ebből is adódott makacssága. Nehéz lelki terheket és titkokat őrzött, s egyáltalán nem tartozott az átlagos magyar katolikus főpapság derékhadához: lojalitása az udvar iránt több esetben megkérdőjelezhető, nem fordult szembe a protestáns tanokkal, éppen ezért a regényben is többször hezitált a vallásszabadság kérdéséről, komolyan vívódott emiatt, és magánkönyvtárába is folyamatosan rendelt protestáns könyveket – köztük számos kálvinista, nonkonform vagy pogány orvos műveit. Titokban protestáns iratokat is tanulmányozott. Mindezek ellenére „*nehézsúlyú egyházfő*”-nek számított, ahogy a regény szerzője titulálja. Máshol „*nagyratörő püspök*”-ről beszél, aki a tudományokat mindennél többre becsülte, ezért sem volt eltántorítható az egi egyetem eszméjétől. Az író szócsöve, a sebész-mesterré avanzsált Muhary József az alábbi mondatokban foglalta össze Eszterházyhoz kapcsolódó érzéseit, amikor 1793-ban örökre elhagyta Egert: „*Itt hagyok egy öregedő püspököt, de mély tisztelettel viszem magammal emlékét. Olyan valakiét, akinek nagy felelősség adatott, hatalmával nem visszaélt, hanem nyitott szemmel és szívvel próbálta megérteni mások hitét, gondolatait, életét. Csodálom, hogy ez alatt a teher alatt nem omlott össze. De hát kemény fából faragták*” (Vö. 301. o.). Milyen találó jellemzés! Esetleg ebből a szempontból is érdemes lenne egyszer megírni Eszterházy Károly életét és működését. Sokféle nézőpontból vizsgálták már ugyanis az egi püspök életútját, de a pszichobiográfiai megközelítés, azaz az ember vizsgálata, nagyon hiányzik az áttekintésekből. Ehhez (is) adhat talán ösztönzést Muhary Zalán regénye, amely számomra nem pusztán egy Eger történetéről szóló szépirodalmi szöveg, hanem egy Eszterházy-regény is egyben. És nem is akármilyen!

A szöveg kapcsán sok mindenről lehetne még írni. Többek között Eger 18. századi színes etnikai térképéről, az anabaptizmusból kiváló protestáns felekezetről: a sokféle néven megnevezett habánokról, habánerekről, hausz-hábenekről vagy

hutteritákról, akik gyönyörű fajanszokat készítettek, az egri minoriták titkairól, a város alatt meghúzódó, rejtélyekkel övezett pincerendszerről, a regény szövegében is számtalan helyen felbukkanó szőlőről és borról vagy akár a régi könyvekről, a líceumi nyomdáról és titokzatos protestáns kéziratokról, amelyek meglehetősen mehökkentően hatnak egy katolicizmusáról ismert városban. Aztán hosszan el lehetne tünődni a regény alcímében exponált *exitus* és *exodus* fogalmakról és ezek konnotációiról. Meg sok egyébről. A belemagyarázás és saját gondolataim, érzéseim másokra erőltetése helyett inkább azt kívánom az olvasóknak, hogy élvezzék azt a szellemi játékot, amit ennek a regénynek az olvasása jelent, hiszen ez „*agymunka, puzzle, de velőtrázó*” (vö. a fentebb említett kiadói honlap bejegyzését). Az egyelőre egykötetes szerzőt pedig arra biztatom, hogy érdeklődése a régi korok egri története iránt ne lankadjon, hanem máskor is örvendeztessen meg bennünket hasonlóan invenciózus írással. Nagy szükségünk van rá!

(*Dunaszerdahely, Historium Könyv- és Lapkiadó, 2012.*)

Kusper Judit

„valaki mindig szomjas”

Györffi Réka: *Tengerajtó*

Mintha egy szürreális festményt írnának le a verssorok: nyílik a tengerajtó, zúdul a víz, vízből vízbe, vízen át. Nem lehet megfogni, mégis hatalmas erővel sodorja az olvasót, elengedi egy-egy lélegzetvételt, hogy magába szívja a levegőt, ad egy kis időt.

Györffi Réka verseskötete időt, megpihenést kíván. Nem kínálja fel a narratíva ringatását, a történetben, akár egyéni történetben való ringatózást, nem fogja kézen, és húzza az olvasót valamiféle végkifejlet felé. Ráérős, kontemplatív, töredékes megszólalások követik egymást, lírai nyelvbe bugyolálva, az olvasótól is azt várva, hogy torpanjon meg egy-egy gondolat, bekezdés, metafora után, keresse annak jelentését vagy pusztán sejtetett lebegését.

A kötet versei mintha magának az egész kötetnek a kicsinyítő tükrei, feloldó trópusai lennének: egy-egy részt kínálnak fel az egészből, miközben az egész nyoma is fellelhető bennük. Akár a *Hosszú ecsetvonások*, akár *Kívül-belül* vagy az *Átutazóban* sorait olvassuk, biztosak lehetünk benne, hogy a lírai hang egy-egy töredékes megszólalását halljuk. A jellemzően rövid mondatok megakasztják az olvasás lendületét, apró lépésekké válnak: „Hosszú ecsetvonások / festettek paplantóra. // Bokád haván pihenő csuklóm / jeges béklyó ma. // Mi mást akarhatnék, / ha kerubszárnyad növeszted. // Belül foszló erőszak, / már volt szerelmem sem volt, / fejjel előre estem, // fekszem éjszínű ágyon, / fényem mélyedbe vesztém.” (*Hosszú ecsetvonások*, 7. o.) A képek nem állnak össze egy nagy egésszé, ritkán képeznek metaforaláncot, megmaradnak egymás mellett, külön-külön hívják elő saját megidézetteiket. A kötetről, verseiről beszélve hangsúlyos szerephez jut a nem, a nincs, a hiány, talán a teljesség hiánya, talán a rátalálás hiánya, de korántsem megfosztottságról, valami nélküliségről van szó.

Negatív, tagadó a jelző, de pusztán az elvárthoz, a nagy elbeszéléshez képest: ezek a szövegek nem tűzik ki célul az egység illúzióját, sokkal inkább keresik, kutatják a lehetséges utakat, mint a *Séta* című versben is: „Ágy, asztal, falipolcok, / ezt járod újra körbe, / négyszögletes világ / lépteid körbe törte. // Vizespohár a polcon, / valaki mindig szomjas, / átalszod ezt a tiszta, utcányi paplanhosszat. // Lehullsz a belsejébe, / megvágott csuklód kútja / csordul, lehúz a padló, / koccan a lámpabura. // Ajtók és ablakok közt / mindennap körbe-körbe, / hörpintsd fel pusztulásod / lassacskán lődörögve.” (87. o.) Különös játékot játszanak a szavak: mintha nem egymáshoz szeretnének kapcsolódni, hanem mind a cím egy-egy ér-

telmezési lehetősége lenne, új és új képpel gazdagítják azt a képzetkört, ami a lap tetején megjelenik. A játékot a tipográfia és a kötet felosztása is segíti: a versek kétoldalanként követik egymást, közöttük üres lapot találunk (kivéve ott, ahol egy oldalnál hosszabb a költemény, s átnyúlik a következő lapra). Az előbb említett címek sem biztos, hogy valódi címekként funkcionálnak, ugyanis a tartalomjegyzékben nincsenek feltüntetve, ott csupán a kötet öt fejezetének címét olvashatjuk: 1. *Holdütött*, 2. *Kövek közt elfolyó*, 3. *Hetvenhét*, 4. *Óceán szeme*, 5. *Manatus-ének*. Így a versszövegek fölött megjelenő címek sokkal inkább magának a szövegnek a részévé válnak, mint „egyszerű” paratextussá, ahogyan a *Futás az emlékektől* című versben is: „Pokol fészkeben izzom igazzá, / arcukon egyre több az árnyék. // Vállaikon átvettek / foguk között megszurtek. / Minden reggel eltemettek, / éjfél után megszülettek. // Éjmeleg fészke elhagyom / valaki fétisévé váltam, / rákényszerült, hogy megidézzem, / vak villanásban megfagyott.” (79. o.) A textus szinte önműködővé válik, olyan – szinte kontrollálatlan – gondolatfolyammá, mely a fölötte megjelenő címet mondja, értelmezi újra, küzd vele. Nem könnyű végigolvasni a verseket, ha az elvárásaink más irányba terelnek bennünket: a töredezettségre építő líranyelv, mely lényegében két-három soros egységekből építkezik, összeáll több versszakból álló verssé, szétfeszíti a formai kereteket, úgy próbál egységes lenni, hogy valójában nem is akarja.

Mondhatnánk, hogy szétesett a struktúra, nem találja a megszólalás a neki való formát, kifejezési eszközt. Valóban van valami szokatlan a megszólalásban, ám nem itt keresném, mivel ez a „káosz” nem zavaró, nem tragikus a szétesés, inkább inspiráló, kereső, elkalandozó. Más, mert más hang szólal meg. Olyan sajátosan női hang, mely nem feltétlenül szeretne az ismert lírai versnyelvből táplálkozni (nem is nagyon találunk intertextuális utalást), nem a lírai hagyományra épít, sokkal inkább egy olyan nyelvi hagyományra, amely a megszólalás mikéntjét tekintve bátran nevezhető női megszólalásnak. Persze a lírának mindig sajátja az emocionális megszólalás, ám szerkezetét tekintve mégis közelebb kerülünk ahhoz a nyelvhez (és nyelvhasználathoz), mely lehetővé teszi a metaforák sajátos kibontását: „(Leláncolt titán mellkasa / feltépve mindig újra kivérez.) // Álmodban futva menekülsz, / fulladsz az üldözésben. / Már-már vége van / (de mégsem). / Önkéntes rabság visszafordít, / sohasem szabadulsz egészen” (*Sohasem*, 77. o.), vagy a néhány soros *Mozaik* című versben: „Szem, száj, nyak, / váll, csípő, öl, / mennyi minden! / Felvillanó szögletekből, / szagokból teremtés”, illetve ide sorolható a *Kényszerpálya* című vers is: „Egy lépés, csúszás, botlás, / újabb erő kifejtés, / zörög a fémkeret, / emel, lép botladozva. / Két oldalon a jegenyesor ázik, / párás, meleg az utca / csirizzé vált a sár, dugul a kanális” (67.). A poétikai kohézió nem tűnik el a kötetből az apró képek, egymást követő metaforák ellenére sem. Igaz, hogy nem találunk narratív rendet (nem is akarunk), valami mégis összetartja a szövegeket:

éppen az a hasonlóság, ami különlegességükben és módszerükben rejlik. Mintha éppen ezt magyarázná a *Sokáig* című vers: „A semmit próbálom újraírni, / a mécses fénye ablak, / ünnepi lángkoszorú. // Téli kandalló fölött zümmög / a bódult méh / kifejezhetetlen kirekesztettsége” (63. o.).

A lírai nyelv átértelmezésének, újrateemtésének lehetünk tanúi a kötet olvasása során. Mintha „fejjel lefelé” lenne minden ahhoz képest, ahogyan megszoktuk: „Holt tükör, tört tükör, hullámvás / kialvatlan homálya a lombnak, / alatta a napfény szürke, / vissza, fölfelé csordogál, / csak lassan virrad. // Fejjel lefelé közeledsz, / a tekintetemben állsz meg, / alakod fodrozódik, mosolyod / legörbült ajkad vonalával / már-már hazugság” (*Megkívánás víztükörből*, 115. o.). A vissza-visszatérő megszólított, az egyes szám második személyben megjelenő *te* más és más alakot ölt, s a művek olvasása során egyre bizonyosabb, hogy magának a megszólalásnak is a feltétele ez a *te*, akinek arca az idézett víztükör-metaforában kellően bizonytalan, körvonalatlan. A megteremtett, létrehívott *te* így válik a beszed léthelyzetének teremtőjévé, a megszólaló másik énjévé: „Kemény, mint a kő / mint a sár, meleg, / és hideg, mint a szó. // Aludj hold leple alatt egész nyáron. / Nem bánom, ha helyettem / pihensz meg, / éjszemű, fele párom.” (*Kőkemény heverő*, 125.) – olvashatjuk a kötet utolsó versében. Annak eldöntése, hogy az itt is idézett, a műveket szervező *te* a másikat jelöli, vagy éppen az önmegszólító verstípus klasszikus példáival találkozunk – a tisztelt olvasóra van bízva.

(I.A.T. Kiadó, Budapest, 2009.)

Kántás Balázs

Próza-triptichon

Gyimesi László három regényéről

Beküldjem értetek a medvét?

Gyimesi László regénye különös világba kalauzolja el olvasóit. A helyszín – látszólag – az író szűkebb pátriája, lakóhelye, Óbuda, egy városrész, ahol sok minden megtörtént és megtörténhet. A *prózatekercs* műfajjal megjelölt kötet primer hősei kisemberek, mindennapjaink szereplői, akik bármikor szembejöhhetnek velünk a sarki kocsmában, esetleg egy nejlonszattyorral a sarki ábécében.

A történet(füzér) ugyanakkor Balogh Tamás, az egykor gázgyári lakatos, a jelenlegi alkoholista munkanélküli és barátai már-már fájdalmasan mindennapi, monoton és látszólag kilátástalan világán túl egy másik szalon is fut – valahol, a mágikus realizmus által kreált vidékeken, a képzelet tájain, álom és ébrenlét mezsgyéjén. Az óbudai kisemberek kocsmaszagú hétköznapjain túl fut valahol ekhós szekerén a *Mester* névre keresztelt titokzatos öregember, aki természetesen sokkal több annál, mint aminek vagy akinek látszik. Ekhós szekere mellett ott lohol a medve, aki bármilyen parancsát teljesíti, a szekér belsejében pedig egy, még a való világban rabságba ejtett, cirkuszi előadás által elbűvölt tömeg utazik, csak maga a *Mester* tudja, valójában hová is. A szökés büntetése természetesen halál, a realitás és a bizarr mesevilág pedig egyre inkább egymásba folynak.

Csupán a főhősnek kikiáltott Balogh Tamás az, aki kocsmázásai, barátai által immár alig meghallgatott üres filozofálgatásai, a kilátástalanság közepette folyamatos borgózós delíriumai között egyfajta közvetítőként, médiumként funkcionál a két világ és a két, egymástól látszólag teljesen eltérő és elválasztott dimenzióban végbemenő történetfüzér között. Maga az olvasó sem tudhatja – legfeljebb az író sugalmazásaiából –, hogy a „párhuzamos világ” szereplői és eseményei valóban léteznek és megtörténnek-e, vagy nem más az egész, mint Balogh Tamás zavaros, részeg képzelgése, egyfajta fantáziavilágba menekülés a mindennapok nyomorúsága elől. Csupán ő az, aki időnként be-belát az ekhós szekér útjába, a *Mester* egyszerre csodálatos és borzasztó cselekedeteibe, s végül látja azt a természetesen szimbolikus figuraként megjelenő, az örület végtelen szféráiba száguldó szekerről végül megszökő és a valós világba visszatérő fiatal párt, akiknek valami módon mégis sikerül keresztülhúzniuk a gonosz számításait.

A *prózatekercs* vége egyszerre tragikus és reménykedésre okot adó, s mint minden szándékoltan töredékes prózamű, természetesen lezáratlan, és fenntartja a folytatás lehetőségét. Gyimesi László, aki egyébként jeles költő is, egyszerre él a legprofánabb

prózai iróniával, és egyfajta lirizált regiszttert is használ a kötetben, olykor egészen a lírai szociográfia műfajának irányába terelve a könyvet. Az apokaliptikus végjelenetben fény derül a *Mester*, e szándékoltan többlényegű regényhős valódi „kilétére” is, s az is bebizonyosodik, hogy bár hatalma igen nagy, talán mégsem megtörhetetlen és megkerülhetetlen.

Az alapvetően egyszerű és tiszta lelkű, ám természetesen realista módon esendő Balogh Tamás lecsúszott, az alkoholizmusban vergődő egykori gázgyári munkásemberből felettes tartalmak, nagyobb összefüggések tudójává lényegül át, még ha ezt környezete nem is egyértelműen veszi észre. Immár képes meglátni és meghallani olyan dolgokat, amelyeket előtte még értelmezni is képtelen volt, ezáltal pedig valamilyen módon kiemelkedik a kilátástalan és sivár környezetből, amelybe tulajdonképpen látszólag visszavonhatatlan módon belévetetett.

Akkor most repültem, vagy nem repültem?

Gyimesi László második regénye, az *Akkor most repültem, vagy nem repültem?* ugyanazon szereplőkkel tér vissza, mint a *Beküldjem értetek a medvét?*, s ugyancsak a valóság és a képzelet közötti Óbudára, álom és ébrenlét mezsgyéjére vezeti olvasóit. A főhős itt is Balogh Tamás, az egykori gázgyári lakatos, aki továbbra is munkanélküli alkoholistaként, egyúttal botcsinálta filozófusként tengeti életét.

A *Mester* és az ő párhuzamos története/univerzuma immár nincs jelen, legfeljebb áttételesen, miként arra a szerző utal a fülszövegben. Sokkal inkább a realitások talaján járunk, csakúgy Balogh Tamás, mint állandó társai, barátai. Példának okáért a Tanár Úr, az egykori nyugalmazott középiskolai magyartanár – akit talán kicsit önmagáról is mintázott a szerző –, a regény bölcseket mondó, irodalmi ambíciókat dédelgető értelmiségi figurája; Burma, az állástalan, bánatát ugyancsak az alkoholba fojtó egykori film- és tévérendező; Pofapénz, a mindig optimista újságos és megrögzött szerencsejátékos „totókirály”; Sunya, a kisstílű, de alapvetően szeretetre méltó tolvaj; Gutentág, a mindig rosszban sántikáló, nagy pénzekről álmodozó csónakházi gondnok; avagy Rabbi, a titokzatos ősz szakállú koldus és önkéntes szent ember, aki talán kissé még örült is, de becenevével ellentétben leginkább öskeresztény. Lényegében immár nem valamiféle misztikus, több síkon játszódó mesében találja magát az olvasó, sokkal inkább valamiféle szürreális krimiben, amelyben a fájoan mindennapi nyomorúságot ugyancsak a humor és a fel-felcsillanó reménysugarak teszik elviselhetőbbé.

Az óbudai „lumpenértelmiség” nem közülük való, ám velük ettől függetlenül szolidáris barátját, Dozsót, a környék nagyhatalmú gengszterét már a történet elején meggyilkolják. Tekinthejtjük mindezt csupán a képzelet szüleményének is, elképzelhető azonban az a verzió is, hogy a szerző ezzel a cselekményszállal valamilyen nyire utalni akar a '90-es években történt, többek között Óbudát is érintő és átszövő maffialeszámolásokra, az azóta is felderítetlen vagy éppen csak mostanára felderített

bűncselekmény-sorozatokra is. Persze a fikció világa nem referál ilyen explicit módon a valóságra, legfeljebb az általánosság szintjén sejteti az olvasóval: olyan világban élünk, ahol mindez egyáltalán nem lehetetlen. Dozsó (mint a regényből később kiderül, polgári nevén Dobossányi Zsolt) meggyilkolása természetesen a főhősök részéről bosszúért kiált. Meg is jelenik a színen egy kétes hírű üzletasszony, (talán egykori prostituált) Fodros Nóra, aki megkísérli felbérelni Balogh Tamást és barátait Dozsó halálának vélt megrendelője, a környék másik rettegett, ugyanakkor a külvilág felé köztiszteletben álló nagyvállalkozó-gengsztere, a Sánta Zupás gúnynévvel illetett egykori katonatiszt ellen.

A regény hőseitől természetesen olyan távol áll a bérgyilkosság végrehajtásának képessége, mint Makó Jeruzsálemtól, Balogh Tamás és esendő, ám alapvetően mégiscsak jószívú barátai mindössze odáig jutnak el az olykor komikus, olykor már-már tragikomikus jelenetek és élethelyzetek sorozatán keresztül, hogy egy fenyegető levelet helyezzenek el a Sánta Zupás tulajdonában álló kaszinónál, amelyet végül is nem ők, hanem profi rivális gengszterek gyűjtanak fel, bár a gyanú természetesen főhőseinkre terelődik.

Ugyan a Sánta Zupás likvidálásának szándéka a történet főszálát képezi, a regény hőseit valójában legtöbbször a kocsmában látjuk, ahol vagy tervezgetik a merényletet a maguk esetlen és szinte már-már ártatlanul bájos módján, vagy valami egészen másról beszélnek a sörök, borok, kommersz töményitalok mindent átható szaga közepette. Balogh Tamás itt is afféle szent örültként jelenik meg a többiek között, aki egyre azt bizonygatja mindenkinek, hogy ő bizony-bizony repült, és látta felülről egész Óbudát, a múltat és a jelent egybefolyva, barátai azonban mindezt csupán az alkohol és a kilátástalanság számlájára írják. Gyimesi regénye olykor-olykor itt is átcsap lírai szociográfiába, amely az apró, hétköznapi csodák által áthatott mágikus realizmus írói eszköztárán túl a maguk fájdalmasan emberi és esendő létezésében ábrázolja hőseit.

A helyzetkomikumok, részeg hőzöngések, botcsinálta, sikertelen bűnözői kísérletek végül tragikumba csapnak át. A regény elbeszélője ugyan nyíltan nem mondja ki, pusztán sejteti az olvasóval, de a Sánta Zupás ellen elkövetett merényletkísérletek végül olyannyira kudarcba fulladnak, hogy van, aki az örült kalandot túl sem éli. Itt, a regény végén nyer értelmet a cím, mely először Balogh Tamás, végül pedig a transzcendensbe/mesevilágba történő átlépés keretében a Margit híd oldalán látható egyik szfinxszobor által feltett kérdés, s tulajdonképpen ha elég figyelmesen, a kellő érzékenységgel olvassuk a szöveget, még egyértelmű választ is kapunk rá.

Ha valamifajta konkrét, a társadalomra reflektáló végkicsengést akarunk megfogalmazni, kissé talán brutális üzenetet kapunk: a Sánta Zupás – legalábbis materiális értelemben aratott – győzelme azt sugallja, hogy a rendszerváltozás környékén kétes módon meggazdagodott vállalkozói, adott esetben a bűnözés útjára lépett réteget nem kötik semmilyen szabályok, s fájdalmasan kelet-európai társadalmunkban

bizonyos emberek mindig jól jönnek ki minden helyzetből. Ebből kifolyólag a Balogh Tamásékhöz hasonló kisemberek, átlagemberek pedig talán szükségszerűen elbuknak, s örülhetnek, ha egyáltalán túlélik azt, ha lázadni próbálnak a fennálló világrend ellen.

Ennek ellenére a tragikum mellett itt is, miként a *Beküldjem értetek a medvét?* című prózatekercs végén, ugyancsak felcsillan valamiféle remény: ha egy Balogh Tamás-féle, immár a társadalom peremére sodródott kisember képes *repülni*, talán még sincs minden veszve...

Az ember, aki lejött a hegyről

Gyimesi László *próza-triptichonjának* harmadik darabja, *Az ember, aki lejött a hegyről* az első két könyvhöz képest kissé perspektívát vált, s hasonlóan a *Beküldjem értetek a medvét?* cselekményfelépítéséhez egyszerre játszódik a valós világban és valamiféle felettes, transzcendens térben, s egyszerre történik a valós időben és valamiféle időtlen, transzcendens univerzumban.

Ugyan utószavában a szerző azt írja, a cselekmény szükségszerűen az *Akkor most repültem, vagy nem repültem?* két fejezete között kell, hogy játszódjon, hiszen akik a második regény sugalmazása szerint a történet végén meghaltak, itt még mind-mind életben vannak; úgy vélem, a harmadik regény cselekménye által átfogott „valós” idő-intervallum olyan nagy idő kell, hogy legyen, s olyan közvetlen utalások találhatók benne a 2010–2011-es évre, hogy az események időben mindenképpen a korábban megjelent regény után kell, hogy történjenek. A cselekmény egyszerűen „nem fér be” az *Akkor most repültem, vagy nem repültem?* két fejezete közé, így élnünk kell a gyanúperrel, hogy Gyimesi László jó mesemondóhoz és a szó jó értelmében véve gátlástalan prózaíróhoz képest egyszerűen feltámasztotta némelyik hősét – felmerül persze a kérdés, a szó klasszikus értelmében „meghalhat”-e egyáltalán egy regényhős? Különbösen sem egészen egyértelmű, hogy bizonyos események nem csupán a korábban főhősnek kikiáltott Balogh Tamás képzeletében játszódtak-e le, így aztán az sem egyértelmű, a szereplők közül ki él, és ki halt meg...

Az ember, aki lejött a hegyről cselekményének középpontjában ezúttal nem annyira Balogh Tamás áll, mint inkább a Burma becenévre hallgató – Balogh Tamáson kívül alig-alig derül ki a szereplők többségéről, mi is a polgári nevük, mindez nem is lényeges –, ugyancsak lecsúszófélben lévő, immár régóta állástalan egykori film- és tévérendező. A szereplők napjai ugyancsak egyhangúan telnek különböző törzskocsmáikban, mikor szokatlan alak jelenik meg közöttük: a magát Istóknak nevező, külsejében leginkább egy ősmagyar sámánra emlékeztető ősz szakállú, nemezsapkás, tarsolylemez öregember, aki hamar be is illeszkedik a kocsmá törzsvendégei közé. A mindennapok egyhangúságából kitörendő, a regény hősei kirándulást és bográcsos

pörköltfőzést terveznek az egyébként a valóságban létező, Óbuda külterületén található Csúcs-hegy nevű kirándulóhelyre. A pörköltfőzésre az eszközök és alapanyagok beszerezésétől kezdve a tervezgetésen át egészen a kivitelezésig úgy készülnek fel, mint valamiféle szent vallási rituáléra, megtisztulási szertartásra: a cselekmény jelentős részét voltaképpen ez a készülődés teszi ki. Gyimesi itt is mesteri módon ábrázolja, hogy a társadalom peremére szorult kisemberek hogyan tudnak örülni akár csak annak is, ha kilátástalannak tűnő életükbe akár egy apró változás is beáll, a remény valamiféle szikrája felcsillan.

Mikor aztán Istók, aki voltaképpen a címszereplő, *az ember, aki lejött a hegyről*, végre-valahára felvezeti az igencsak esendő és igencsak szedett-vedett óbudai társaságot a Csúcs-hegyre, a Gyimesi László prózájában szokásos fordulat bekövetkezik: a fájoan egyhangú realitásból átlépünk a fantázia/mesék/transzcendenciavilágába, ahol Burma, Balogh Tamás és barátai olyan elképzelhető és elképzelhetetlen dolgokat látnak és tapasztalnak, melyek ugyan végig ott voltak a szemük előtt, ugyanakkor eddig valahogy elkerülte a figyelmüket. Mondhatjuk, meglátják az Óbuda mögött rejlő Óbudát, tágabb értelemben a világ mögötti világot, s pusztán nézőpont kérdése, hogy a látható valóságot vagy az amögött rejlő, pusztán valamiféle beavatási szertartáson átesett emberek számára látható felettes világot fogadjuk-e el valóságként.

S ahogyan az egy mágikus realista regényben lenni szokott, természetesen kiderül, hogy Istók, *az ember, aki egyszer már lejött a hegyről*, korántsem közönséges kocsmatöltelék, de még csak nem is valamiféle önjelölt ősmagyar(kodó) sámán, hanem csupán megjelenési formáját tekintve ember, ám teljes mértékben a túlvilág, a felettes, transzcendens hatalmak jóindulatú küldötte. „Személyazonossága” persze nem tisztázódik egyértelműen, Gyimesi vegyíti egymással a kárpát-medencei pogány hiedelemvilágot, vagy legalábbis amit tudunk róla, illetve a zsidó-keresztény kultúrkör elemeit, s a regény mondanivalója szempontjából talán nem is annyira lényeges, hogy Istók valamiféle pogány istenség modern kori megtestesülése, vagy a szó keresztény értelmében véve maga a Jóisten, de legalábbis annak küldötte... Kiléte nem annyira, szándéka azonban mindenképpen egyértelmű: választás elé állítja a szereplőket – ha ugyanazon az úton mennek vissza a város lakott területére, amelyen jöttek, mindenre emlékezni fognak, és megváltozik az életük, ha más úton mennek, mindent elfelejtnek.

Gyimesi itt már-már népmesei szinten pendíti meg a mágikus realizmus húrjait, s először természetesen még Burma, Balogh Tamás és barátai választása sem annyira egyértelmű. Hiszen hangsúlyozottan esendő emberek, miként azt a regény fülszövegében olvashatjuk, akár barátaink, szomszédaink, ellenségeink is lehetnének, egyáltalán nem predesztináltak semmiféle megváltásra vagy akár csak egy fokkal jobb élethelyzetre.

A *próza-triptichon* darabjai közül talán *Az ember, aki lejött a hegyről* áll a legközelebb a mesék/mítoszok világához, tartalmazza a legtöbb mágikus realista elemet, s bár

a regény vége Gyimesi László prózájára oly jellemző módon egyáltalán nem egyértelmű, számos szál elvarrását az olvasóra bízva, egyúttal fenntartva magának a folytatás jogát is, ez a mű bír a legoptimistább kicsengéssel. Miután *mindenki lejött*, pontosabban *visszajött* a hegyről a völgybe (a mindennapok kézzel fogható világába?), immár egyikük sem ugyanaz, aki korábban volt. Ha megváltás egyértelműen nincs is mindenki számára, a lehetősége legalább adva van. A változás, a jobb élet, az újrakezdés lehetősége a társadalom peremére szorult, a mindennapok sivárságából és a mindenkori szegénységből csupán az alkoholban átmeneti kiutat találó kisemberek számára is adott, a hétköznapi csodák világa pedig nem valahol a megfoghatatlan túlvilágon van, hanem itt a szemünk előtt – elég csupán, ha nyitott szemmel járunk a világban, és merünk hinni abban, hogy nem minden rendeltetett el eleve...

Összegező gondolatok a próza-triptichonról

Gyimesi László három regénye, e különös *próza-triptichon* sajátos, egyéni írói világot tár a mindenkori olvasó elé, mely világ egyszerre saját valóságunk és a képzelet birodalma, ahol tulajdonképpen bármi megtörténhet. A mágikus realizmus írói eszközeit mindhárom regény mesterien alkalmazza és teszi egyúttal természetessé a kortárs magyar irodalom meglehetősen heterogén közegében: a sokszínű, ám olykor széttartó posztmodern regényírási stratégiákkal kissé szembehelyezkedve visszatérve a hagyományos cselekményvezetéshez, a viszonylag egyszerű, élvezhető, valahonét valahová tartó lineáris történetmeséléshez. Igaz, a regények és azok lehetséges értelmezési tartományai többszintűek, miként olykor a történetmesélés is párhuzamosan két vagy több szinten zajlik, sőt, olykor még a fragmentáltság jegyeit is magukon viselik a történetek. Ennek ellenére alapvetően mégis tradicionális, mondhatni antiposztmodern regényekkel van dolgunk, melyek inkább a modernség irodalmi hagyományához nyúlnak vissza, és strukturális jellemzőiken túl a posztmodern kor már-már nihilista „everything goes” – „minden elfogadható” ideológiátlan ideológiájával szemben Adyval szólva talán az „ember az embertelenségben” meglehetősen jól körülhatárolható üzenetét fogalmazzák meg, értékközpontú irodalmat valósítva meg. Gyimesi László *próza-triptichonja* alapvetően humanista próza, hiszen elsősorban az emberről és az emberségről szól egy olyan korban, mikor az erről a témáról való explicit beszédnek, legalábbis a szépirodalom terében nincs túl nagy keletje. Figurái esendő, csetlő-botló, a társadalmi lét peremén egyensúlyozó, időnként már-már komikussá váló kisemberek, napjaink hétköznapi hősei vagy éppen jó értelemben vett antihősei, akik – legalábbis látszólag – nincsenek sem idealizálva, sem nagy cselekedetekre hivatva. Egyszerűen csak *élnék*, belévetve egy világba, melyből lassan kivészni látszik a humánus, és a maguk egyszerű módján megpróbálnak valamilyen módon túlélni. Ha szigorúan ítéljük meg őket, még bűnöket, de legalábbis apró stikliket is elkövetnek, mint mindenki más, ám mivel pont esendőségük teszi őket túlságosan

is emberivé, bűneik megbocsáttatnak, s alapvetően inkább az olvasó szeretetét és együttérzését, mintsem megvetését vagy ítéletét hivatottak kivívni.

A regények nem hallgatnak, sőt, kendőzetlenül beszélnek olyan mindennapi, az irodalom által azonban az esetek többségében negligált problémákról, mint munkanélküliség, kilátástalanság, szegénység, alkoholizmus, pedig olyan korban és országban élünk, ahol e jelenségek lassanként a lakosság többségét érintik. A szociális kilátástalanságon túl a korrupció és a szervezett bűnözés sem csupán a hagyományos írói fantázia szüleményei, hanem példának okáért a médiából nap mint nap értesülhetünk hasonló eseményekről, jelenségekről. A mesészerű elemek ellenére Gyimesi László regényei egyértelműen napjaink Magyarorszájáról szólnak, olykor tragikusan, olykor bájos iróniával jelenítve meg a magyar hétköznapokat. A szerzőtől még a politikum irodalmi formába öntése sem áll távol, hiszen a regények szereplői nem véletlenül lecsúszófélben lévő, jellemzően a lakótelepi közeg igencsak sivár, behatárolt életközösségben élő emberek, többen közülük az immár bezárt Óbudai Gázgyár egykori dolgozói. Reményt elsősorban az ad számukra, hogy jellemhibáik ellenére minden körülmények között számíthatnak egymásra, a barátság valahogy mindenek felett álló értéként jelenik meg. Ha már a politikumot bevonjuk az értelmezésbe, alapvetően elmondható, hogy Gyimesi László regényei valamiféle szociáldemokrata társadalmeszményt fogalmazznak meg, s a szerző mélységesen együttérz a társadalmi-gazdasági változások veszteséivel, akik hangsúlyozottan társadalmunk többségét alkotják.

E próza erejét éppen az kölcsönzi, hogy a gazdag írói fantázia által kreált csodás-mágikus elemeken túl a hozzánk közel álló, mondhatni közülünk való szereplők kelnek életre a regényhármas lapjain, s pont olyan magasságokat és mélységeket élnek meg, melyeket mindennapjaink során mi magunk is bármikor megélhetünk. S bár az olykor komikus élethelyzetek mellett tragédiák is történnek velük, mindig felcsillan valamiféle remény, mindig ott lebeg a szemünk előtt az újrakezdés lehetősége. Ily módon pedig a Gyimesi-próza visszatér az irodalom régi, mára ugyancsak nem divatos, ám megítélésem szerint mindenképpen fontos funkciójához: a szórakoztatás mellett a tanításhoz, illetve a saját korunkra történő autentikus reflexióhoz, melyen keresztül az olvasó valamiféle képet kap a korról és a társadalomról, amelyben él.

Az autentikus szépírói reflexión keresztül pedig a befogadó talán nem csupán naturalisztikus módon szembesül az őt körülvevő kor visszásságaival, de az olvasás élménye által, ha csupán időlegesen is, de megszépülhet, elviselhetőbbé válhat számára a világ, melyből a regényhármas sugalmazása szerint talán mégsem teljesen veszett ki minden remény és humánus...

(Beküldjem értetek a medvét?: Littera Nova Kiadó, Budapest, 2004.)

(Akkor most repültem, vagy nem repültem?: Littera Nova Kiadó, Budapest, 2008.)

(Az ember, aki lejtött a heggyről: Littera Nova Kiadó, Budapest, 2012.)

Madarász Imre

Tetőn és raktárban. A művészsors szeszélyei

Ross King: Párizs ítélete. Az impresszionizmus születésének évtizede

Ross King *Párizs ítélete. Az impresszionizmus születésének évtizede* című könyve jelképes jelenettel kezdődik: „Egy borús januári napon, 1863-ban a világ leggazdagabb és legünnepeltebb festője, Jean-Louis-Ernest Meissonier magára öltötte Bonaparte Napóleon ruháit, és bár havazott, fölment poissy házának tetőteraszára.” A vaskos kötet végén azonban arról értesülünk, hogy ennek az életében mindenféle értelemben a „tetőn”, a csúcson álló festőművésznak a sorsa holta után részben a feledés, részben a gyalázat lett, „képei pedig ott porosodnak a múzeumok raktáraiban”. A művészsors e végletes ellentmondásossága keretezi a monumentális monográfiát „a vizuális művészeteknek az itáliai reneszánsz óta legnagyobb forradalmáról”. Ross műve tudományos megalapozottságú művészettörténeti, kultúrtörténeti, kortörténeti, kapcsolattörténeti szintézis, olvasmányos, sokoldalú és a festészethez illően színes krónika, melynek vezérmotívuma két festőegyniség, a már említett Meissonier és Édouard Manet, „az impresszionisták királya” szembeállítás.

A sokszor kiszűrített, sokáig eladhatatlannak bizonyult Manet csak „halála után nyolc hónappal” kapta meg azt az elismerést, amelyre „egész életében hiába vágyakozott”. „Halála után több mint egy évszázaddal Manet neve továbbra is »dicsőségben, hírnévben és ragyogásban fürdik«, kiállítások sztárja, tömegérdeklődés kiváltója (tegyük hozzá, Magyarországon is).

Mindeközben Meissonier-nak, a napóleoni tematikájú képek festőjének, „gloire”-ja „kipukkadt léggömb”, művészalakja „irigy, gonosz figura, a 19. század második felében ébredő, haladó művészeti mozgalmak ellenlábas”, „üzletemberek és felkapaszkodott senkiházik kutyaütő festője” – és így tovább, hosszan lehetne még idézni „Meissonier pocskondiázása” példáit, mely „nem ismer korlátokat”. Meissonier-nek kultusz után feledés és kirekesztés, e kétféle „damnatio memoriae” jutott osztályrészül: számos neves művészettörténész „meg sem említi nevét”, hacsak nem azért, hogy befeketítse magánemberként is, a progresszív festőzenik negatív ellenlábasaként, márványszobrát „kiakolbólintották a Louvreból”, bronzszobrát Poissyban „egyszerűen összetörték és beolvasztották”.

„Meissonier esete arra int, hogy eltöprengjünk az ízlések változása és a dicsőség forgandósága felől – írja André Michel professzor. – Egyetlen festő sincs, aki anynyi tömjénezésben részesült volna élete során... rajongott érte az egész világ. És

ugyan hol van ma mindeme ragyogás?” Pedig maga Meissonier vallotta: „Az idő minden embernek megadja a maga igazi értékét.” Önmagára érvényesnek vélné szentenciáját a jelenkori fejlemények alapján? S vajon ezek jelentik az utolsó szót, a megfellebbezhetetlen ítéletet? Nem jöhet perújrafelvétel, újratárgyalás, rehabilitáció?

Ross King érdeme, hogy nyitva hagyja az utóbbi lehetőséget is, sőt, talán érveket is kínál hozzá, semmi esetre sem áll be a Meissonier-t gyalázó kórusba.

Jogosan. Meissonier bizonyosan többet érdemel annál a szerény túlélésnél, hogy Napóleon-életrajzok borítóképét és illusztrációs mellékletét adja. Ne legyenek illúzióink: pocskondiázói (köztük egy meg nem nevezett „francia műértő” – inkább ikonoklaszta őrült –, aki 1983-ban „még azt is fölvetette, hogy el kellene égetni Meissonier képeit”) ugyanazon csökött konzervativizmus és konvencionizmus, tekintélyelvű akadémizmus képviselői, mint elődeik, akik a második császárság idején ócsárolták a „nagyravágyással is megvert nyomorult teremtményeknek” aposztrofált impresszionistákat, szecessziósokat. Ugyanezek a „trendi”, divatkövető műítészek próbálnak Manet-formátumú óriásnak kikiáltani Meissonier-nél nagyságrendekkel kisebb piktorokat. Önkritikátlan kritikusok, történelmietlen szemléletű művészettörténészek, akik, bár olykor egyetemi katedráról tanítják a szépművészet históriáját, ők maguk mit sem tanultak a múltból.

(Fordította Makovecz Benjamin, Park Kiadó, Budapest, 2011.)

*Szűk Balázs***HOMAGE****Éjszakai repülés**

Az éjszaka gyolcsa vár,
Álmában hajnal ragyog.
Hercegem meleg sálján
Bóbiskoló csillagok.

Szárnyasoltár

Bennem volt az értelem.
Eladtátok. Förtellem.

Bennem volt a szerelem.
Elhordtátok. Könnyezem.

Bennem volt a kegyelem.
Elloptátok. Gyötrelmem.

Homage Juhász Gyula

Micsoda lüktetés:
Szívembe kés.
Vége a dal:
Lelkem egy ravatal.

Tizenkét szép levél

Január szalutál;
Február: sorba áll;
Március: bánat fuss;
Április: könnye friss;
Május: Krózus;
Június: bársony-juss;
Július: daktilus;
Augusztus: prefektus;
Szeptember: szép ember,
Október: cinóber;
November: gazember;
December, engedj el.
„Mennyi, mennyi láz!”
Szívem magyaráz.

E számunk szerzői

- Agócs Sándor (1957) Kecskemét
Aknay Tibor (1944) Budapest
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Balog László (1968) Csíkszereda
Barabás Zoltán (1953) Nagyvárad
Benő Attila (1968) Kolozsvár
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró András (1923) Érd
Bíró József (1951) Budapest
Boros Edit (1949) Veszprém
Both Balázs (1976) Sopron
Bozók Ferenc (1973) Göd
Burján Emil (1947) Gyergyószentmiklós
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Cseh Károly (1952–2013)
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Demeter József (1947) Ballószög
Dobos Éva (1961) Eger
Egyed Emese (1957) Kolozsvár
Erdei-Szabó István (1958) Bucsa
Erdélyi Z. János (1947) Szekszárd
Farkas Gábor (1977) Debrecen
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fodor András (1929–1997)
Gacsályi József (1944) Szekszárd
Gál Éva Emese (1955) Gyergyószentmiklós
Gittai István (1946) Nagyvárad
Goron Sándor (1975) Nagyvárad
Harmati Gyula (1976) Bucsa
Hegedűs Imre János (1941) Budapest
Iancu Laura (1978) Magyarfalu
Kamenitzky Antal (1947) Borszék
Kanyár Erika Mária (1949) Veszprém
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kántás Balázs (1987) Budapest
Kelemen Erzsébet (1964) Debrecen
Kerék Imre (1942) Sopron
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Konczek József (1942) Pomáz
G. Komoróczy Emőke (1939) Budapest
Kopándi István (1968) Budapest
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Krakkó Eszter (1984) Eger
Kusper Judit (1976) Eger
Lakatos Mihály (1964) Sepsiszentgyörgy
Lászlóffy Csaba (1939) Kolozsvár
Lengyel János (1973) Beregszász
Lőrincz György (1946) Székelyudvarhely
Lőrincz P. Gabriella (1982) Beregszász
Madarász Imre (1962) Üröm
Madár János (1948) Budapest
Málnási Levente (1968) Csíkszereda
Németh István Péter (1960) Tapolca
Oláh András (1959) Mátészalka
Pataki István (1953) Bihar
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Pósa Zoltán (1948) Budapest
Radnai István (1939) Budapest
Renn Oszkár (1933) Eger
Sándor Mihály (1956) Debrecen
Sárándi József (1945) Leányvár
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Serfőző Simon (1942) Miskolc
Suhai Pál (1945) Budapest
Szabó Bogár Imre (1944) Miskolc
Szakács István Péter (1957)
Székelyudvarhely
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szekeres Mária (1948) Újronafő
Szepesi Dóra (1957) Budapest
H. Szilasi Ágota (1960) Eger
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tari István (1953) Óbecse
Tóth Bálint Péter (1985) Budapest
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Tüzes Bálint (1951) Nagyvárad
Vasy Géza (1942) Budapest
Verók Attila (1975) Eger
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta
Zsidó Ferenc (1976) Székelyudvarhely
Zsirai László (1956) Budapest